

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE İYİ DİLEK (DUA, ALKIŞ)
VE KÖTÜ DİLEK (BEDDUA, KARGIŞ) EDİMSÖZLERİ**

ELİF NAZ BAŞBUĞ

**Tez Danışmanı
DOÇ. DR. GÜLCAN ÇOLAK**

**YÜKSEK LİSANS
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

KASIM 2021

**ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE İYİ DİLEK (DUA, ALKIŞ) VE KÖTÜ
DİLEK (BEDDUA, KARGIŞ) EDİMSÖZLERİ**

ELİF NAZ BAŞBUĞ

**YÜKSEK LİSANS
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

KASIM 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Elif Naz BAŞBUĞ

5.11.2021

Eski Anadolu Türkçesinde İyi Dilek (Dua, Alkış) ve Kötü Dilek (Beddua, Kargış)

Edimsözleri

(Yüksek Lisans)

Elif Naz BAŞBUĞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Kasım 2021

ÖZET

Sözedimleri kuramı temel alınarak yapılan bu çalışmada, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait sekiz eserden iyi dilek ve kötü dilek edimsözleri tespit edilmiştir. Belirlenen edimsözler, kullanım amaçlarına ve işlevlerine göre sınıflandırılmış; yapılan tasnifte her eser kendi içinde değerlendirilmiştir. Çalışma, genel olarak yedi bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde tezin amacı, önemi, kapsamı ve verilerin sınıflandırılması hakkında bilgi verildikten sonra, tespit edilen beyitlerin / cümlelerin yazımı ile ilgili açıklama yapılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Eski Anadolu Türkçesi döneminin özellikleri ve dönemin önemli eserleri ile ilgili bilgi verilmiştir. Üçüncü kısımda ilk olarak dil, kültür ve anlam ilişkisinden; dil çalışmaları ve anlambiliminden bahsedilmiştir. Daha sonra edimbilim ve edimbilime ait beş kuram ele alınmıştır. Dördüncü bölümde iyi dilek (alkış, dua) ve kötü dilek (kargış, beddua) kavramları üzerine yapılan tanımlara, tasniflere ve bu sözlere ait bazı örneklere yer verilmiştir. Beşinci bölümde iyi dilek edimsözleri, altıncı bölümde kötü dilek edimsözleri, içeriklerine ve işlevlerine göre tasnif edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde iyi ve kötü dilek edimsözlerinin içerik ve işlevleri üzerine yapılan sınıflandırmanın sayısal verileri sunulmuş; bu veriler aracılığıyla eserlerde bulunan dilek sözlerinin edimbilimsel işlevleri ve kullanım sıklıkları ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır.

Bilim Kodu : 30103
Anahtar Kelimeler : İyi ve Kötü Dilek Sözleri, Eski Anadolu Türkçesi, Dilek Edimsözleri
Sayfa Adedi : 198
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Gülcan ÇOLAK

Good Wishes (Prayer, Blessing) And Bad Wishes (Curse, Damn) Speech Acts in Old
Anatolian Turkish
(M.Sc. Thesis)

Elif Naz BAŞBUĞ
ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
November 2021

ABSTRACT

This study, which is based on the theory of speech acts, good wishes and bad wishes illocutions have detected from eight works belonging to the Old Anatolian Turkish period. The determined illocutions have been classified according to their usage purposes and functions; in every classification, each work has been evaluated within themselves. The study, generally, consist of seven chapters. In the first part of the work, after giving information about the aim, importance, scope and classification of the data, an explanation has been made related to the writing of the determined couplets / sentences. In the second part of the study, knowledge has been given about the features of the Old Anatolian Turkish period and the essential works of the period. In the third part, first mentioned about language studies, semantics and the relation of language, culture and meaning. Then, pragmatic and belonging to five theories of pragmatics have been examined. In the fourth chapter, definitions, classifications and some examples of these words have given on the concepts of good wishes (prayer, blessing) and bad wishes (curse, damn). In the fifth part, good wishes speech acts and in the sixth part, bad wishes speech acts have been classified according to their content and functions. The conclusion part of the research, numerical data of the classification made on the content and functions of good and bad wishes speech acts have been presented; through these data, an assessment has been made on the pragmatic functions and frequency of use of wish words in the works.

Science Code : 30103
Key Words : Good and Bad Wishes, Old Anatolian Turkish, Wish Speech Acts
Page Number : 198
Supervisor : Doç. Dr. Gülcan ÇOLAK

TEŞEKKÜR

Tez yazım süreci boyunca benden desteğini esirgemeyen, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle yanımda olan tez danışmanım Doç. Dr. Gülcan Çolak'a, eğitim hayatımın her anında olduğu gibi bu uzun süreçte de maddî ve manevî olarak yanımda olan ve beni destekleyen babam Erdal Başbuğ'a ve annem Namiye Başbuğ'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ.....	1
2. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ VE DÖNEMLERİ.....	5
2.1. Eski Anadolu Türkçesine Ait Eserleri.....	7
3. ANLAMBİLİM VE EDİMBİLİM	11
3.1. Dil, Kültür ve Anlam	11
3.1.1. Anlambilim Çalışmalarının Başlangıcı	13
3.2. Edimbilim	15
3.2.1. J. L. Austin'in Söz Edimleri Kuramı.....	16
3.2.1.1. Düz söz Edimi	19
3.2.1.2. Edimsöz Edimi	20
3.2.1.3. Etkisöz Edimi.....	22
3.2.2. John R. Searle'ün Sözedimleri Kuramı.....	22
3.2.2.1. Edimsöz edimlerinin birbirinden farklı noktaları.....	24
3.2.2.2. John R. Searle'e göre Austin'in kuramındaki eksiklikler ..	27
3.2.2.3. Searle'ün taksonomisi	28
3.2.3. Grice'ın İş birliği Kuramı.....	30
3.2.4. Wilson-Sperper Bağlantı Kuramı.....	31
3.2.5. İncelik Kuramı.....	32
4. İYİ VE KÖTÜ DİLEK BİLDİREN KALIP SÖZLER	37

4.1. Alkışlar ve Dualar.....	38
4.1.1. Alkış Sözcüğünün Tanımları	38
4.1.2. Dua Sözcüğünün Tanımları	39
4.2. Kargışlar ve Beddualar.	39
4.2.1. Kargış Sözcüğünün Tanımları	39
4.2.2. Beddua Sözcüğünün Tanımları	40
4.3. Sözlü ve Yazılı Eserlerde Dilek Sözleri.....	40
4.3.1. İyi Dilek Sözleri (Alkış, Dua)	40
4.3.2. Kötü Dilek Sözleri (Kargış, Beddua)	41
4.4. Dilek Sözleri Üzerine Yapılan Tasnifler ve Çalışmalar	43
5. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDEKİ İYİ DİLEK SÖZLERİ	53
5.1. Dede Korkut Hikâyelerindeki İyi Dilek Edimsözleri	53
5.1.1. Dede Korkut'un; Han, Beyler ve Onların Aile Üyeleri İçin İyi Dilekleri.....	53
5.1.1.1. Huzur, iyilik, başarı, güç ve mutluluk dileği.....	53
5.1.1.2. Öteki dünyada mutluluk ve cennete girme dileği	55
5.1.1.3. Varlık, sağlık ve uzun ömür dileği	56
5.1.1.4. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği	57
5.1.2. Anlatıcının Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri	57
5.1.2.1. Huzur, iyilik ve mutluluk dileği	57
5.1.3. Han ve Bey Ailelerinin Birbirleri İçin İyi Dilekleri	57
5.1.3.1. Varlık, iyilik, mutluluk ve sağlık dileği.....	57
5.1.4. Beylerin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri.....	60
5.1.4.1. Evlat dileme	60
5.1.4.2. Varlık, güç ve mutluluk dileği	60

5.1.5. Beylerin Diğer İnsanlar İçin İyi Dilekleri	61
5.1.5.1. Huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk dileği.....	61
5.1.6. Diğer Hikâye Kahramanlarının Kendileri ve Aileleri İçin İyi Dilekleri.....	61
5.1.6.1. Güç ve kuvvet dileği	62
5.1.6.2. Eceliyle ölme dileği	62
5.1.7. Halkın Beyler İçin İyi Dilekleri.	62
5.1.7.1. Varlık, iyilik, mutluluk ve sağlık dileği.....	62
5.2. Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması'ndaki İyi Dilek Edimsözleri	62
5.2.1. Hz. İbrahim'in Kendi İçin İyi Dilekleri	62
5.2.1.1. Evlat dileme	62
5.2.2. Dede Korkut'un Halk İçin İyi Dilekleri	62
5.2.2.1. Başarı, güç ve iktidar dileği	62
5.2.2.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	63
5.2.2.3. Varlık ve sağlık dileği.....	63
5.2.3. Kazan'ın Kendisi İçin İyi Dilekleri.....	63
5.2.3.1. Başarı, güç ve çare dileği	64
5.2.4. Anlatıcının Okuyucu İçin İyi Dilekleri.....	64
5.2.4.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği.	64
5.2.5. İnsanların Kazan İçin İyi Dilekleri.....	64
5.2.5.1. Şans ve başarı dileği.....	64
5.3. Kırk Vezir Hikâyeleri'ndeki İyi Dilek Edimsözleri.....	64
5.3.1. Şâh ve Beylerin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri.....	64
5.3.1.1. Varlık ve sağlık dileği.....	65
5.3.1.2. Başarı, güç ve iktidar dileği	65
5.3.1.3. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	65

5.3.1.4. Sevdiklerine kavuşma dileği	65
5.3.2. Şâhların Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri.....	65
5.3.2.1. Varlık ve helal mal dileği	65
5.3.3. Diğer Kişilerin Şâhlar İçin İyi Dilekleri.....	66
5.3.3.1. Varlık ve sağlık dileği.....	66
5.3.3.2. Helal mal ve hak dileği	66
5.3.4. Diğer Kişilerin Kendileri ve Çevresindekiler İçin İyi Dilekleri.....	66
5.3.4.1. Başarı, güç, hayır ve rahatlık dileği	66
5.3.5. Rahatî'nin Kendisi İçin İyi Dilekleri.....	67
5.3.5.1. Af, merhamet ve rahatlık dileği.....	67
5.3.5.2. Cennete girme dileği	67
5.3.5.3. Doğruluk ve adalet dileği	68
5.4. Kız Destanı Eserindeki İyi Dilek Edimsözleri.....	68
5.4.1. Müellifin Kendisi ve Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri.....	68
5.4.1.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	68
5.4.1.2. Af ve merhamet dileği	69
5.4.2. Kızın Babasına İyi Dileği	69
5.4.2.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	69
5.4.3. Hz. Muhammed'in Yiğide İyi Dilekleri	69
5.4.3.1. Öteki dünyada mutluluk ve cennete girme dileği	69
5.4.3.2. Hayallerin gerçekleşmesi dileği	69
5.4.4. Yiğidin Allahtan Kendisi İçin İyi Dileği.....	70
5.4.4.1. Doğruluk ve Hak yolu dileği.....	70
5.5. Yûsuf u Zelîhâ Eserindeki İyi Dilek Edimsözleri.....	70
5.5.1. Müellifin Kendisi İçin İyi Dilekleri	70

5.5.1.1. Af ve merhamet dileği	70
5.5.2. Peygamberler, Hükümdar ve Zeliha'nın Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri	70
5.5.2.1. Af ve merhamet dileği	71
5.5.2.2. Huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk dileği	71
5.5.2.3. Hayallerin gerçekleşmesi ve amaca ulaşma dileği	72
5.5.2.4. Başarı, güç ve iktidar dileği	72
5.5.2.5. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği	72
5.5.3. Yusuf'un Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri	72
5.5.3.1. Başarı dileği	72
5.5.4. Hz. Muhammed'in Ümmeti İçin İyi Dilekleri	73
5.5.4.1. Af ve merhamet dileği	73
5.5.5. Diğer Kişilerin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri	73
5.5.5.1. Öteki dünyada mutluluk ve cennete girme dileği	73
5.5.5.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	74
5.6. Leyla vü Mecnûn Eserindeki İyi Dilek Edimsözleri	74
5.6.1. Müellifin Kendisi İçin İyi Dilekleri	74
5.6.1.1. Hak yolu ve iman dileği	74
5.6.1.2. Af ve merhamet dileği	75
5.6.1.3. Başarı ve övülme dileği	75
5.6.2. Müellifin Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri	76
5.6.2.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	76
5.6.2.2. Başarı, güç ve iktidar dileği	77
5.6.2.3. Tanınma ve dünyaya ad salma dileği	78
5.6.3. İnsanların Mecnûn İçin İyi Dilekleri	78

5.6.3.1. Huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk dileği.....	78
5.6.3.2. Hak yolu ve iman dileği	79
5.6.4. Mecnûn'un Kendisi ve Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri	79
5.6.4.1. Aşk ve aşk acısı dileği	80
5.6.4.2. Sağlık ve uzun ömür dileği	80
5.6.4.3. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	81
5.7. Cemşid ü Hurşid Eserindeki İyi Dilek Edimsözleri	81
5.7.1. Müellifin Kendisi İçin İyi Dilekleri	81
5.7.1.1. Hak yolu, iman ve Allah'ın yardımı.....	81
5.7.1.2. Başarı, belagatte ustalık ve övölme dileği.....	84
5.7.1.3. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	86
5.7.1.4. Duanın kabulü ve amaca ulaşma dileği.....	87
5.7.1.5. Af ve merhamet	88
5.7.2. Müellifin Din ve Devlet Büyükleri İçin İyi Dilekleri.....	89
5.7.2.1. Mutluluk, sağlık ve huzur dileği	89
5.7.2.2. Başarı, güç ve iktidar dileği	90
5.7.3. Müellifin Halk İçin İyi Dilekleri	90
5.7.3.1. Sağlık ve mutluluk dileği	91
5.7.3.2. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği	91
5.7.4. Müellifin Hikâye Kahramanları İçin İyi Dilekleri	92
5.7.4.1. Af ve merhamet dileği	92
5.7.5. Hz. Muhammet'in Ümmeti İçin İyi Dilekleri	92
5.7.5.1. Af ve merhamet dileği	93
5.7.6. Çiçek ve Ağaçların Cemşid İçin İyi Dilekleri	93
5.7.6.1. Varlık ve sağlık dileği.....	93

5.7.6.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	94
5.7.7. Doğaüstü Varlıkların Cemşîd İçin İyi Dilekleri	94
5.7.7.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	94
5.7.8. İnsanların Şâh ve Bey Aileleri İçin İyi Dilekleri.....	95
5.7.8.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	95
5.7.8.2. Varlık ve sağlık dileği.....	97
5.7.8.3. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği	97
5.7.8.4. Başarı, güç ve iktidar dileği	97
5.7.9. Şâh ve Bey Ailelerinin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri....	98
5.7.9.1. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği	99
5.7.9.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	99
5.7.9.3. Başarı, güç ve iktidar dileği	103
5.7.9.4. Varlık ve sağlık dileği.....	106
5.7.9.5. Beğenilme, tanınma ve dünyaya ad salma dileği	107
5.7.10. Cemşîd'in Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri	107
5.7.10.1. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği.....	107
5.7.10.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	107
5.8. Gül ü Hüsrev Eserindeki İyi Dilek Edimsözleri	108
5.8.1. Müellifin Kendisi İçin İyi Dilekleri	108
5.8.1.1. Hak yolu ve iman dileği	108
5.8.1.2. Başarı ve belagatte ustalık dileği.....	108
5.8.1.3. Af ve merhamet dileği.....	110
5.8.1.4. Duanın kabulü ve amaca ulaşma dileği.....	110
5.8.2. Müellifin Çağdaşı Olan Şairler ve Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri.	111

5.8.2.1. Varlık ve sağlık dileği.....	111
5.8.2.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	111
5.8.3. Şâhlar ve Ailelerinin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri	111
5.8.3.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	112
5.8.3.2. Hayallerin gerçekleşmesi ve amaca ulaşma dileği.....	115
5.8.3.3. Varlık ve zenginlik dileği	115
5.8.3.4. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği	115
5.8.3.5. Sıkıntıdan kurtulma ve Allah'ın yardımı dileği	116
5.8.3.6. Başarı, güç ve iktidar dileği	117
5.8.3.7. Uzun ömür ve sağlık dileği	117
5.8.4. Halkın Şâhlar ve Onların Aileleri İçin İyi Dilekleri.....	118
5.8.4.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	118
5.8.4.2. Başarı, güç ve iktidar dileği	120
5.8.4.3. Uzun ömür ve sağlık	120
5.8.5. Şâh ve Bey Ailelerinin Diğer İnsanlar İçin İyi Dilekleri.....	120
5.8.5.1. Huzur, iyilik ve mutluluk dileği	121
5.8.5.2. Varlık ve zenginlik dileği	121
5.8.6. Diğer Hikâye Kahramanlarının İyi Dilekleri.....	121
5.8.6.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	121
5.8.6.2. Uzun ömür ve sağlık dileği	122
5.9. Süheyl ü Nevbahar Eserindeki İyi Dilek Edimsözleri.....	122
5.9.1. Müellifin Kendisi İçin İyi Dilekleri	122
5.9.1.1. Sağlık ve başarı dileği	122
5.9.1.2. Hayır ve başarı dileği	122

5.9.2. Müellifin İnsanlar İçin İyi Dilekleri	122
5.9.2.1. Başarı, mutluluk ve amaca ulaşma dileği.....	123
5.9.3. Şâh ve Ailelerinin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri	123
5.9.3.1. Başarı, güç ve iktidar dileği	124
5.9.3.2. Evlat dileme	125
5.9.3.3. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	125
5.9.3.4. Başarı ve amaca ulaşma dileği	126
5.9.3.5. İmanlı ölüm ve cennete girme dileği.....	126
5.9.3.6. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği	127
5.9.3.7. Af ve merhamet dileği.....	127
5.9.3.8. Varlık ve sağlık dileği.....	128
5.9.3.9. Başarı ve ün dileği.....	128
5.9.4. Şâhların ve Şâh Ailelerinin Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri.....	129
5.9.4.1. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği	129
5.9.4.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk	129
5.9.5. Halkın Şâhlar ve Şâh Aileleri İçin İyi Dilekleri	129
5.9.5.1. Varlık ve sağlık dileği.....	130
5.9.5.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği	130
5.9.5.3. Hak yolu ve iman dileği	131
5.9.5.4. Başarı, iktidar ve amacına ulaşma dileği.....	131
5.9.5.5. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği	132
6. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE KÖTÜ DİLEK SÖZLERİ.....	133
6.1. Dede Korkut Hikâyelerindeki Kötü Dilek Edimözləri	133
6.1.1. Dede Korkut ve Anlatıcının Beyler İçin Kötü Dilekleri.....	133

6.1.1.1. Hastalık, hayır görmeme ve zarara uğrama dileği	133
6.1.2. Anlatıcının Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri.....	133
6.1.2.1. Çocuğu olmama dileği	133
6.1.2.2. Hayır görmeme ve zarara uğrama dileği	133
6.1.3. Han ve Bey Ailelerinin Kendileri ve Birbirleri İçin Kötü Dilekleri	134
6.1.3.1. Hastalık, eziyet ve işkence dileği	134
6.1.3.2. Felâket, bela ve gazap dileği	134
6.1.4. Diğer Hikâye Kahramanlarının Beyler ve Aileleri İçin Kötü Dilekleri.....	135
6.1.4.1. İyilikten mahrumiyet ve zarara uğrama dileği	135
6.1.4.2. Ölüm dileği.....	135
6.1.5. Diğer Hikâye Kahramanlarının Birbirleri İçin Kötü Dilekleri.....	136
6.1.5.1. Hayır görmeme ve zarara uğrama dileği	136
6.1.5.2. Ölüm dileği.....	136
6.1.5.3. Hastalık ve eziyet dileği	136
6.1.6. Han ve Bey Ailelerinin Diğer Hikâye Kahramanları İçin Kötü Dilekleri.....	136
6.1.6.1. Hastalık, eziyet ve işkence dileği	137
6.1.6.2. Felâket, bela ve gazap dileği	137
6.2. Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması'ndaki Kötü Dilek Edimsözleri	137
6.2.1. Anlatıcının İftiracılar İçin Kötü Dilekleri.....	137
6.2.1.1. Ölüm dileği.....	137
6.3. Kırk Vezir Hikâyeleri'ndeki Kötü Dilek Edimsözleri	137
6.3.1. Şâh ve Beylerin Kendileri ve Birbirleri İçin Kötü Dilekleri	137
6.3.1.1. Felâket, bela ve gazap dileği	137
6.3.1.2. Ölüm dileği	138

6.3.2. İsa Peygamberin Kadına Kötü Dileği.....	138
6.3.2.1. Felâket, bela ve gazap dileği	138
6.4. Kız Destanı ’ndaki Kötü Dilek Edimözleri	138
6.4.1. Annenin Kendisi İçin Kötü Dilekleri	138
6.4.1.1. Felâket, bela ve gazap dileği	138
6.5. Leylâ vü Mecnûn Eserindeki Kötü Dilek Edimsözleri.....	138
6.5.1. Müellifin Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri	138
6.5.1.1. Felâket, bela ve gazap dileği	138
6.5.2. Nevfel’in Mecnûn İçin Kötü Dilekleri	139
6.5.2.1. Felâket, bela ve gazap dileği	139
6.6. Cemşîd ü Hurşîd Eserindeki Kötü Dilek Edimsözleri.....	139
6.6.1. Müellifin Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri	139
6.6.1.1. Kötülük dileği.....	139
6.6.1.2. Ölüm dileği.....	139
6.6.1.3. Mutsuzluk, eziyet ve bela dileği.....	140
6.6.1.4. Esaret dileği.....	141
6.6.2. Cemşîd’in Kendi İçin Kötü Dilekleri	142
6.6.2.1. Mutsuzluk, eziyet ve sefalet dileği.....	142
6.6.2.2. Hastalık ve ölüm dileği	142
6.6.3. Şâh ve Ailelerinin Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri.....	143
6.6.3.1. Mutsuzluk, eziyet ve sefalet dileği.....	143
6.6.3.2. Hastalık ve ölüm dileği	143
6.7. Gül ü Hüsrev Eserindeki Kötü Dilek Edimsözleri	144
6.7.1. Şah ve Ailelerinin Kendileri ve Birbirleri İçin Kötü Dilekleri.....	144
6.7.1.1. Kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk dileği.....	144

6.7.1.2. Hastalık, eziyet ve acı dileği	144
6.7.2. Şâh ve Ailelerinin Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri.....	145
6.7.2.1. Kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk dileği.....	145
6.7.2.2. Ölüm dileği.....	146
6.7.3. Sütninenin Kendisi İçin Kötü Dilekleri.....	147
6.7.3.1. Ölüm dileği.....	147
6.8. Süheyl ü Nevbahar Eserindeki Kötü Dilek Edimsözleri	147
6.8.1. Müellifin Kötü Dilekleri.....	147
6.8.1.1. Hastalık ve acizlik dileği	147
6.8.1.2. Mutsuzluk ve sefalet dileği	147
6.8.2. Şâh ve Vezirin, Nakkaş ve Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri	148
6.8.2.1. Mutsuzluk, kötülük ve bela dileği	148
6.8.3. Süheyl'in Yûn Şehrinin Hükümdarına Kötü Dilekleri	148
6.8.3.1. Hastalık ve kaza dileği	149
6.8.4. Diğer Hikâye Kahramanlarının Kendileri İçin Kötü Dilekleri.....	149
6.8.4.1. Ölüm ve unutulma dileği.....	149
7. SONUÇ	151
KAYNAKLAR.....	163
EKLER	169
EK-1. Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti.....	169
EK-2. Kırk Vezir Hikâyelerinin Özeti.....	180
EK-3.Kız Destanı'nın Özeti	181
EK-4. Yusûf u Zelîhâ'nın Özeti.....	182
EK-5. Leylâ vü Mecnûn'un Özeti	186
EK-6. Cemşîd ü Hurşîd'in Özeti	188

EK-7. Gül ü Hüsrev'in Özeti	193
EK-8. Süheyl ü Nevbahar'ın Özeti.	195
ÖZGEÇMİŞ.....	198

1. GİRİŞ

Bir toplumun dil kullanımı incelenerek o toplumun sosyo-kültürel ve psikolojik özellikleri hakkında fikir sahibi olunabilir. Bu özellikler, zamana ve toplumsal değişimlere bağlı olarak fark gösterir. Bu bağlamda bir toplumun kültürel özelliklerini ortaya çıkarmak için dillerin dönemsel olarak incelenmesi önem arz etmektedir. Nitekim toplumsal ve kültürel değişimler, ait olduğu dili de etkiler. Bu tez çalışmasında ise Eski Anadolu Türkçesindeki dilek edimsözleri incelenerek bu dönemin değer anlayışlarına, sosyo-kültürel ve psikolojik özelliklerine ışık tutmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesine ait sekiz eser belirlenmiş ve seçilen metinler taranarak iyi dilek ve kötü dilek edimsözleri tespit edilmiştir. Bu edimsözler, kullanım amaçlarına ve işlevlerine göre sınıflandırılmıştır. Yapılan sınıflandırma üzerinden de Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan iyi dilek ve kötü dilek edimsözleri, içerik ve işlev yönünden değerlendirilmiştir.

Bu çalışma için Süheyl ü Nevbahâr, Leyla vü Mecnûn (Behiştî), Yûsuf u Zelîhâ, Cemşîd ü Hurşîd, Gül ü Hüsrev, Dede Korkut, Kız Destanı ve Kırk Vezir Hikâyeleri taranmıştır. Bu eserler belirlenirken metinlerin olay örgüsü ve karşılıklı konuşma içermesine dikkat edilmiştir. Nitekim dilek edimsözlerinin tespit edilebilmesi için bir olay örgüsü çerçevesinde diyalogların yer alması gerekmektedir.

Leyla vü Mecnûn (Behiştî), Cemşîd ü Hurşîd, Gül ü Hüsrev, Kız Destanı ve Kırk Vezir Hikâyeleri'nin bugünkü Türkiye Türkçesi aktarımı olmadığı için Latin harfli orijinal metinleri taranmıştır. Dilek edimsözü olarak seçilen cümlelerin/beyitlerin sonunda sayfa ve beyit / satır numaraları belirtilmiştir. Daha sonra da belirlenen beyitlerin / cümlelerin Türkiye Türkçesi çevirileri parantez içinde verilmiştir.

Cemşîd ü Hurşîd için Adnan İnce'nin çalışması (2000); Kız Destanı için Halil Ersoylu'nun çalışması (1996); Süheyl ü Nevbahar için Özkan Cığa'nın doktora tezi (2013); Gül ü Hüsrev için Ali Osman Solmaz'ın doktora tezi (2017); Kırk Vezir Hikâyeleri için Aziz Birinci'nin doktora tezi (2012); Leyla vü Mecnûn için Zeynel Abidin Aygün'ün doktora tezi (1999); Yûsuf u Zelîhâ için İbrahim Taş'ın çalışması (2019); Dede Korkut'un on iki hikâyesi için Muharrem Ergin'in çalışması (1997); Günbet Nüshası için ise Metin Ekici'nin çalışması (2018) taranmıştır.

Yedi bölümden oluşan bu çalışmanın üç bölümü kuramsal kısım; iki bölümü tarama kısmıdır. Kuramsal kısım, “Eski Anadolu Türkçesi”, “Anlambilim ve Edimbilim” ve “İyi ve Kötü Dilek Bildiren Kalıp Sözler” ana başlıklarından oluşmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi başlığında dönemin adlandırma meselesinden, karışık dilli eserlerden ve incelenen sekiz esere ek olarak dönemin önemli bazı eserlerinden bahsedilmiştir. Anlambilim ve edimbilim başlığı iki alt bölümden oluşmaktadır. İlk alt başlıkta dil, anlam ve kültür ilişkisinden bahsedildikten sonra anlambilim çalışmalarının nasıl başladığı ile ilgili bilgi verilmiştir. İkinci alt başlıkta ise edimbilim ve edimbilim kuramları açıklanmıştır. Üçüncü bölümde iyi dilek ve kötü dilek sözleri üzerine yapılan tanımlara, tasniflere ve bazı örneklerle yer verilmiştir.

Çalışmanın tarama kısmı, iyi dilek edimsözleri ve kötü dilek edimsözleri olarak iki ana başlıktan oluşmaktadır. Dilek sözlerinin tespit edildiği eserler, farklı başlıklarda ele alınmıştır. Daha sonra her eser, kendi içinde içerik ve işlev yönünden alt başlıklara ayrılmıştır. İşleve ait her başlık altında ilgili edimsözlerin hangi içerikte kaç kere kullanıldığı belirtilmiştir. Bazı beyitlerde ve cümlelerde, dilek edimsözünün daha net anlaşılması için sözün hangi bağlamda kullanıldığı açıklanmıştır.

Edimsözlerin işlevi üzerine yapılan tasnifte, bu sözlerin kim ya da kimler tarafından dile getirildiği dikkate alınmıştır. Burada her karakter, ayrı ayrı sınıflandırılmamış; toplumsal konum yönünden ortaklık gösteren karakterlerin kullandığı dilek edimsözleri aynı başlıkta ele alınmıştır. Örneğin, şâh ve ailelerinin kendileri için söylediği dilek sözleri için bir başlık; halkın şâh ve aileleri için söylediği dilek sözleri için ayrı bir başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar da kendi içinde edimsözün içeriğine göre mutluluk, huzur, sağlık, başarı, ölüm, bela gibi alt başlıklara ayrılmıştır.

Tespit edilen beyitler ve cümleler yazılırken transkripsiyon harflerinden ñ, ‘, ’, è, â, î, û ve ô kullanılmış; diğer harfler, günümüzdeki alfabeye göre yazılmıştır.

Gül ü Hüsrev’de Hüsrev karakteri evlât verildikten sonra adı Hürmüz konduğu için karakterin adı bazı yerlerde Hüsrev bazı yerlerde de Hürmüz olarak geçmektedir.

Gül ü Hüsrev’den tespit edilen beyitte olduğu gibi iyi dilek ve kötü dilek sözünün aynı beyitte yer aldığı durumlarda, başlığa uygun dilek sözü italik olarak gösterilmiştir.

Saňa yavuz sanana gelmesün key

Çalap 'ömri sicillin eylesün tayy (225: 2868) (Sana kötü dilek besleyen kişiye iyilik uğramasın; Allah, ömür defterini uzun etsin.)

Süheyl ü Nevbahar'dan tespit edilen aşağıdaki beyitte olduğu gibi edimsözün yer aldığı beyit, bir önceki beyitle bağlantılı ise üstteki kısım girintili olarak verilmiştir.

Hikâyet yolın dâstân sûyına

Tutup gıtdüm ü ma'nînüñ boyına (441: 5618)

Yakışduru bir hadde biçdüm biş on

Kolay kim ola kutlu her dürlü ton (445: 5619) (-Anlatımda- hikâyeden destana yöneldim ve manânın boyuna yakıştırarak ölçülü ve kolay bir şekilde beş on elbise diktim. Hayırlı olsun!)

Dede Korkut'tan tespit edilen aşağıdaki örnekte olduğu gibi -içerik ve işlev bakımından aynı olması koşuluyla- bir dilek edimsözünün birden fazla kullanıldığı durumlarda, ilgili cümleler ayrı ayrı yazılmamıştır. İlgili eserden bir örnek yazılıp parantez içinde aynı duanın geçtiği farklı yerler belirtilmiştir. Cümlelerde harf ya da sözcük farkı olması durumunda bu fark dipnotta açıklanmıştır.

Yırlü kara tağlaruñ yıkılmasun. (94: 21) (153: 12) (176: 19) (184: 23) (206: 15) (225: 3) (Yerli kara dağların yıkılmasın.)

Çalışmanın sonunda bağlamın daha iyi anlaşılması için taranan eserlerin özetleri verilmiştir.

2. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ VE DÖNEMLERİ

Anadolu ve Rumeli bölgesinde ve Oğuz-Türkmen lehçesi temelinde gelişen; Türk yazı dilinin XIII-XV. yüzyıllar arasını kapsayan dönemi, Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılır. Bu dönem aynı zamanda Batı Türkçesi de denilen Oğuz Türkçesinin yazılı ilk dönemidir. Dolayısıyla bu dönem, Oğuz dillerinin bugünkü dil özelliklerini incelerken temel niteliktedir (Korkmaz, 2005: 471).

Eski Anadolu Türkçesinin çeşitli bölgelerde kullanılmış olması, bu dönemin farklı şekillerde adlandırılmasına yol açmıştır. Günümüzde yaygın olarak Eski Anadolu Türkçesi terimi kullanılmaktadır. Fakat Faruk Kadri Timurtaş bu adlandırmaya Balkan bölgesini kapsamaması nedeniyle itiraz etmiş ve “Eski Türkiye Türkçesi” terimini kullanmıştır. Ahmet Bican Ercilasun ise Eski Türkiye Türkçesi adlandırmasının Azerbaycan’ı içermemesi sebebiyle itiraz etmiş ve bu kullanım yerine “Eski Oğuz Türkçesi” terimini önermiştir. Avrupalı araştırmacılar ve Saadet Çağatay, Almanca “Altosmanische” teriminin çevirisi olan “Eski Osmanlıca” terimini kullanmışlardır. Ancak bu terimin kullanımı yaygınlık kazanmamıştır (Ercilasun, 2014: 429-430).

Oğuzca’nın Eski Anadolu Türkçesinden önceki dönemi Zeynep Korkmaz tarafından iki alt döneme ayrılmıştır (Korkmaz, 2005: 471).

1. VI-XI. yüzyıllar arasındaki dönem

Oğuzlar, Köktürk tarihine paralel olarak VI. yüzyıldan bu yana tarihte varlığını duyurmuş bir Türk kavmidir. Oğuz boyları, VI-XI. yüzyıllar arasındaki dönemde siyasî bakımdan Köktürk, Uygur ve Karahanlı devletlerine bağlı olmuştur. Dolayısıyla Oğuzca, bağımsız bir şekilde ortaya çıkmamıştır. Bu yüzyıllar arasındaki eserlerde Oğuz- Türkmen lehçesi izleri yer almasına rağmen Oğuzca, konuşma dilinden ileriye gidememiştir (Korkmaz, 2005: 471-472).

2. XI-XIII. yüzyıllar arasındaki dönem

Oğuzların bu dönemdeki varlığı önceki döneme göre daha belirgin bir hâle gelmiştir. Kaşgarlı Mahmud’un Divanu Lûgat-it Türk’te Oğuzlara ve Oğuzcaya da yer vermesi Oğuzların bu dönemde etkin bir yeri olması ile ilgilidir. Buna rağmen Oğuzca, XI. yüzyıl sonunda konuşma dilinin sınırlarını aşamamış bir lehçedir (Korkmaz, 2005: 472).

Oğuzlar, XI-XIII. yüzyıllarda Seyhun boylarından ve Aral'ın doğusundan ayrılarak Azerbaycan, Anadolu ve Balkanlar'a yerleşmişlerdir. Göç edenler günlük hayatlarında konuştukları dili sözlü edebiyat aracılığıyla kullanmışlardır. Oğuzların, Anadolu'da Büyük Selçuklu Devletini kurmasıyla bir dil ihtiyacı doğmuş ve ilim dili olarak Arapça, edebiyat ve devlet dili olarak da Farsçayı kullanmışlardır (Ercilasun, 2014: 432- 433).

Eski Anadolu Türkçesi; Selçuklu dönemi Türkçesi, Anadolu Beylikleri Türkçesi dönemi ve XV. yüzyıl ortalarına kadar süren Osmanlı Dönemi Türkçeleri olarak üç döneme ayrılmaktadır (Korkmaz, 2009: 64- 65).

Selçuklu Dönemi Oğuzcasında konuşma diline dayalı bir yazı dili oluşturmaya çalışılırken aynı zamanda Arapça ve Farsçaya karşı da mücadele yürütülmüştür. Dolayısıyla bu dönemde ortaya konan eserler sınırlı sayıdadır. XIII. yüzyılın ilk dönemine ait eserler hem Oğuz Türkçesinin hem de Karahanlı Türkçesinin özelliklerini yansıttığı için karışık dilli eserler olarak adlandırılır. Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izati'l-Halâik, Kudûri Tercümesi, Kitâb-ı Ferâiz, Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u, Kitâb-ı Gunya karışık dilli eserlerdendir (Korkmaz, 2013: 81- 82).

Karışık dilli eserler meselesiyle ilgili farklı görüşler vardır. Reşit Rahmetî Arat, Mecdut Mansuroğlu, Saadettin Buluç, Mustafa Canpolat ve Zeynep Korkmaz gibi araştırmacılar bu sorunun Oğuzcanın Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine geçişte köprü görevi üstlenmesiyle ilgili olduğunu düşünmektedir (Korkmaz, 2013: 83).

Şinasi Tekin ise Feraiz Kitabı'nın incelemesinde *olga bolga sorunu* olarak da adlandırılan karışık dilli eserler meselesiyle ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Tekin'e göre Oğuz şivesine ait olmayan özellikleri barındıran eserler, Eski Türk yazı dili ile ilgili değildir. Bu özellikler, yazarların kendi şive özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden yazarlar, kuruluş döneminde olan Oğuz yazı diliyle kendi şivelerinin özelliklerini bir arada kullanmışlardır (Tekin, 1974: 70).

Karışık dilli eserlerle ilgili bir diğer görüş ise Alman Türkolog Doerfer'e aittir. Doerfer, karışık dilliliği Oğuz Türkçesinin tarihî gelişimiyle ilişkilendirmiştir. Doerfer'e göre Horasan Türkçesi, Oğuz lehçesi olsa da Doğu Türkçesinin etkisinde kalmıştır. Horasan Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesinin arasında bir bağlantı özelliği taşımasına rağmen bu lehçelerden farklı dil özelliklerine sahiptir.

Oğuz lehçesi buna bağlı olarak kendi dil özellikleri dışında Doğu Türkçesine ait özellikleri de barındırır. Doerfer, Horasan Türkçesiyle ilgili bilgileri verdikten sonra Oğuzcayı Selçukça ve Türkmençe olarak sınıflandırmıştır. Selçukçayı da (Özbek ve Horasan Türkçesinin dâhil olduğu) Doğu Selçukça ve (Anadolu ve Azerbaycan Türkçesini içeren) Batı Selçukça olarak ikiye ayırmıştır (Korkmaz, 2013: 84-85).

Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından başlayarak Osmanlı Beyliği'nin güçlü bir devlet konumuna gelmesine kadar olan evre Beylikler Dönemi olarak adlandırılır. XIII. yüzyılın sonundan XV. yüzyılın başlarına kadar devam eden bu dönemde Anadolu; siyasi, sosyal ve kültürel açıdan elverişli duruma gelmiştir. Dolayısıyla Oğuz Türkçesi, konuşma dilinden yazı dili hâline gelmiş ve çeşitli alanlarda birçok eser yazılmıştır. Telif eserler yazılmasıyla ve Farsça, Arapça eserlerin Türkçeye aktarılmasıyla bu dönemdeki eserlerin sayısında gözle görülür bir artış olmuştur (Korkmaz, 2009: 66).

Eski Anadolu Türkçesinin üçüncü evresi olan Osmanlı Dönemi ile kastedilen, Anadolu'daki diğer beyliklerin Osmanlı hâkimiyetinde birleştikleri dönemdir. Bu dönem XV. yüzyılın ortalarına kadar devam etmektedir (Özkan, 1995: 74). Bu dönemde Anadolu'daki son beylikler, Osmanlı idaresine girmiş olmasına rağmen, dönemin dil yapısı Beylikler Döneminin devamı niteliğindedir (Korkmaz, 2009: 65).

2.1. Eski Anadolu Türkçesine Ait Eserler

Eski Anadolu Türkçesinin ilk ismi Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled'dir. Sultan Veled, Farsça eserler yazmasına rağmen eserlerinde Türkçe şiirler de yer almaktadır. Türkçe şiirleri, Divan, Rebabname ve İbtidaname adlı eserlerinde bulunmaktadır (Ercilasun, 2014: 438-439). Bu dönemin bir diğer önemli ismi Yunus Emre'nin duru bir Türkçeyle yazılmış şiirleri, kısa, yalın ve güçlü anlatıma sahiptir (Aksan, 2012: 47). Anadolu'da XIII. yüzyılda başlayan Türkçe zaferinde Yunus Emre'nin büyük bir etkisi vardır. Anadolu ve Balkanlardaki yabancı kökenli sözcükler, Yunus Emre'den beri Türkçeleşmiştir (Banarlı, 1977: 84). Yunus Emre'nin şiirleri yeni harflerle ilk kez Burhan Toprak tarafından yayımlanmıştır. Bunun dışında Abdülbaki Gölpınarlı, Faruk Kadri Timurtaş ve Mustafa Tatçı'nın ilmî yayınları bulunmaktadır. Yunus Emre'nin divanı dışında Risâletü'n Nushiyye adlı bir eseri daha vardır. Bu eser didaktik amaçla yazılmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı, Umay Günay, Osman Horata ve Mustafa Tatçı tarafından yayımlanmıştır. XIII. yüzyılın bir diğer ismi de Şeyyad

Hamza'dır. Şeyyad Hamza'dan ilk kez Fuat Köprülü bahsetmiştir. Şeyyad Hamza'nın 1517 beyitlik Yusuf ve Zeliha mesnevisi ve Dâstân-ı Sultan Mahmud adlı küçük bir mesnevisi vardır. Yusuf ve Zeliha 1946'da Dehri Dilçin tarafından metin ve tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır. Dâstân-ı Sultan Mahmud mesnevisinin yayımı ise Saadettin Buluç'a aittir. Mesneviler dışında Şeyyad Hamza'ya ait manzumeler de bulunmaktadır.

XIV. yüzyılın ilk büyük isimleri Gülşehri ve Âşık Paşa'dır. Gülşehri'nin Farsça eserleri yanında Mantıku't-Tayr, Kerâmât-ı Ahi Evran adlı Türkçe eserleri de vardır. Mantıku't-Tayr, Feridüddin Attar'ın aynı adlı eserinin Türkçeye uyarlamasıdır. Agâh Sırrı Levend, 1957'de Mantıku't-Tayr'ın tıpkıbasımını yayımlamıştır. Âşık Paşa; Garibnâme, Kimya Risalesi, Vasef-ı Hâl ve Hikâye adlı eserlerin sahibidir. Garibnâme, yaklaşık 12.000 beyitten oluşan dinî-tasavvufî bir mesnevidir. Âşık Paşa, eserinde Türk dilinin ihmal edilmesini ve küçük görülmesini eleştirmektedir. Hoca Mes'ud da XIV. yüzyıldaki eser sahibi isimlerdendir. Hoca Mes'ud'un 5568 beyitlik Süheyl ü Nevbahar adlı bir mesnevisi bulunmaktadır. Mesneviyi Hoca Mes'ud'un yeğeni İzzeddin Ahmed tamamlamıştır. Eseri 1925 yılında Mordtmann tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır. Tahsin Banguoğlu ise mesnevinin diliyle ilgili çalışmıştır. Eserin ilmî yayını Cem Dilçin tarafından yapılmıştır (Ercilasun, 2014: 440-443).

“Hazâ Hikâyet-i Kız ma'a Cühûd” başlıklı Kız Destanı'nın kim tarafından ne zaman yazıldığı bilinmemektedir. Bu eserin XIV. veya XV. yüzyıldan kaldığı tahmin edilmektedir (Ersoylu, 1996: Önsöz). Fatih Sultan Mehmet'in küçük oğlu Cem Sultan'a ait Cemşîd ü Hurşîd mesnevisi XV. yüzyılın sonunda yazılmıştır. 5374 beyitlik bu eser Selmân Sâvecî'nin aynı adlı eserinden tercüme edilmiştir. Türk edebiyatında Cemşîd ü Hurşîd'i Cem Sultan dışında Ahmedî, Abdî ve Hubbî Hatun ele almıştır (Kardaş, 2013: 1900). XV. yüzyıla ait bir başka tercüme eser de Tutmacı'nın Feridüddîn Attar'dan çevirdiği Gül ü Hüsrev mesnevisidir. Tutmacı, Attar'ın 7708 beyitlik mesnevisini olduğu gibi tercüme etmemiştir. Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev'i 5468 beyittir. Eseri bilim dünyasına ilk defa Agâh Sırrı Levent tanıtmıştır. Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev haricinde 372 beyitlik Tabiat-nâme adlı bir mesnevisi de bulunmaktadır (Şentürk ve Kartal, 2016: 189-191). Bu yüzyılda yazılmış bir diğer mesnevi Leylâ vü Mecnûn'dur. Leylâ vü Mecnûn hikâyesi hem Anadolu'daki hem de Anadolu dışındaki birçok Türk şairi tarafından ele alınmıştır. Bugünkü bilgilere göre Leylâ vü Mecnûn'u tam olarak nazmeden ilk şair Edirneli Şâhidî'dir. Eser, Şâhidî

dışında Behiştî, Ahmed-i Rıdvan ve Kadîmî tarafından yazılmıştır (Şentürk ve Kartal, 2016: 279).

XV. yüzyıla ait manzum eserler dışında mensur eserler de bulunmaktadır. Bunlardan biri de Hikâyet-i Erba'în-i Subh u Mesâ adlı Arapça eserden Türkçeye çevrilmiş Kırk Vezir Hikâyeleri'dir. Padişahlara ve vezirlere öğüt verme amacıyla yazılan bu hikâyelerin birçok nüshası vardır. Farklı nüshalarda Şeyh Ahmed ve Şeyhzade Mısri isimlerinin geçmesi eserin yazarının kim olduğu ile ilgili çeşitli görüşlere neden olmuştur (Kızıltan, 1991: 1-3). Faruk Kadri Timurtaş, eserin Şeyh Ahmed tarafından III. Murâd'a sunulduğunu ileri sürmektedir (Timurtaş, 1992: 128). Fuat Köprülü ise Kırk Vezir Hikâyeleri'nin yazarının Şeyhzâde Ahmed Mısri olduğunu belirtmektedir (Köprülü, 1980: 357).

Hiç şüphesiz Türk dilinin, tarihinin ve kültürünün, önemli yapı taşlarından biri Dede Korkut'tur. Dede Korkut'un Dresden (Almanya), Vatikan ve son bulunan Türkmen Sahra olmak üzere üç nüshası vardır. Dresden Nüshası, XIX. yüzyılın başlarında H.O. Fleisher tarafından bulunmuştur. Bu nüsha on iki hikâyeden oluşmaktadır. 1950 yılında Ettore Rossi tarafından bulunan Vatikan nüshasında ise altı hikâye yer almaktadır. Eserin on iki boyu XVI. yüzyılın ikinci yarısında yazıya geçirilmiştir. 2019 yılında "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderha'yı Öldürmesi" adlı hikâye bulunmuştur. Türkmen Sahra Nüshası, yirmi üç soylama ve bir boydan oluşmaktadır (Ekici, 2019: 17-23).

3. ANLAMBİLİM VE EDİMBİLİM

3.1. Dil, Kültür ve Anlam

Dil; düşünce, toplum ve kültür kavramlarıyla ilintili çok yönlü bir olgudur. Dolayısıyla, dil nedir sorusuna farklı araştırmacılar tarafından çeşitli cevaplar verilmiştir. Örneğin filozof J. Locke, dili düşüncenin taşıyıcısı olarak tanımlamıştır. Locke'a göre dil, insan zihninde kapalı olan ideleri başkalarına ulaştırma olanağı sağlayan bir kavramdır. Yani sözcükler, şeylerin içsel ve zihinsel temsilleri olan idelerin dış dünyadaki temsilcileridir (Altınörs, 2016: 44). Dili, düşünce ile açıklayan başka bir filozof da Hamann'dır. Hamann, akıl ve dilin aynı olduğunu, düşüncenin de dil sayesinde bir anlam kazandığını söyler. Dilin kişiler arası iletişimde başrol görevinde olması, onun insan ve toplumla iç içe gelişmesini sağlamıştır. Çünkü bir toplumun parçası olan insan, çevresiyle ve dış dünyayla kurduğu ilişkiyi dil aracılığıyla gerçekleştirir. W. von Humboldt ve Wittgenstein, dilin toplumsallığını vurgulayan filozoflardır. Wittgenstein, bir doğal dil ile o dili konuşan toplumun kültürü arasında ilişki olduğunu vurgulamıştır. Humboldt ise dil ile o dili konuşan ulus arasında diyalektik bir bağ olduğunu ve her dil içinde o dile ait bir dünya görüşü olduğunu dile getirmiştir (Altınörs, 2003: 12- 14). Humboldt'un görüşlerini geliştiren Alman bilgin Weisgerber, insanların bir dil ara dünyasında yaşadıklarını ve insanların zihninin süzgecinden geçmiş gerçeği de dilin anlattığı gerçek olarak kabul etmiştir. Nitekim Weisgerber, dili, dünyayı söze dönüştürme olarak tanımlamıştır. Sapir-Whorf hipotezi olarak bilinen görüşe göre her insanın zihninde kendi dil yapısının şemaları vardır. Kişi herhangi bir şeyi de bu şemaya göre anlayıp yorumlar (Aksan, 1977: 71). Amerikalı dilbilimciler Edward Sapir ve Benjamin Lee Whorf'un geliştirdiği bu hipotezin iki yönü vardır. Hipotezin ilk yönüne göre her dil, ait olduğu toplumu şekillendirir. Hipotezin ikinci yönü ise dillerin toplumlar tarafından şekillendirdiği aşamadır. Sapir'e göre insanlar ana dillerinin imkân verdiği ölçüde kendilerini ifade ederler (Demirci, 2014: 317- 319). B. L. Whorf da dil sistemlerinin tek görevinin fikirleri ifade etmek olmadığına dikkat çeker. Dil, aynı zamanda düşünceleri şekillendirmeye ve analiz etmeye yarar. Dil ve gerçekliğe vurgu yapan Whorf, ilk çocukluk yıllarını geride bırakan her sağlıklı insanın konuşabildiğini belirtir. Çocuklar da anadillerini öğrenirken dünyayı dillerinin olanakları çerçevesinde görmeye başlar. Whorf, bir dilin ait olduğu ulusun hayatını yansıtmasıyla ilgili Amerikan yerli dilleri ve Eskimo dillerinden yararlanarak Hopi

dili örneğini verir. Arizona eyaletindeki Kızılderili kabilenin dili olan Hopi dilinde, başka bir isimle gösterilen kuşlar dışında, canlı ya da cansız bütün uçan varlıklar için tek bir isim vardır. Yani Hopiler, uçak, pilot ya da böcekleri belirtmek için sadece “Masa’ytaka” sözcüğünü, kullanırlar. Whorf, bu doğrultuda konunun önemini vurgular. Zira Hopi dilinde, denizdeki su, nehirdeki su ve yağmur suyu için “Pahe” sözcüğü kullanılırken içme suyu için “Keyi” sözcüğü kullanılır. Aynı şekilde Eskimoların dilinde de yağan kar, yerdeki kar ya da rüzgârın getirdiği kar için birden fazla isim vardır (Whorf, 1956: 207-210). Ama “kar” kavramı, Eskimolar kadar önemli olmayan toplumların dillerinde karın çeşitli durumları için farklı sözcükler yoktur. Zira karın yağması her toplumda aynı düşünceyi yansıtmaz. Her toplumun yaşam koşulları ve kültürleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla her toplum da kendi dünyalarını, dillerine yansıtır. Alman filozof Martin Heidegger de dil için insanın evi, der. Her ulus, kendi kültürü, ihtiyacı ve medeniyet seviyesine göre dilini meydana getirir. Ev nasıl insanların yaşam alanıysa her dil de ait olduğu milletin yaşam alanı ve kendini ifade etme biçimidir. Mehmet Kaplan, dili, duygu ve düşünce kabına benzetir. Duygu ve düşünceler de dil kabına dökülerek nesilden nesle aktarılır. Kaplan, dilin insanın evi olduğunu en çok edebî eserler okurken hissettiğini ifade eder ve yazıyı, dilin bir parçası olarak tanımlar. Nitekim yazı, dilin sessiz şeklidir. Kültür hem yazılı hem de sözlü olarak gelişir. Mesela, Orhun yazıtları, Kutadgu Bilig, Dede Korkut gibi günümüze kadar yazılmış bütün eserler, kültür alanına girer (Kaplan, 2016: 146- 154). Bunun yanında günlük yaşamda yani işte, evde, sokakta konuşulan dil de kültürü yansıtır. Çünkü dil, yaşamın ifade edilmesini sağlayan bir araçtır. Yaşam ve toplum olmasaydı dil de olmazdı. Dilbilim incelemeleriyle, bir dilin söz varlığı; söz hazinesinin derinliğine inerek de bir ulusun gelenekleri, görenekleri, yaşam şekli hakkında bilgi edinebiliriz. Köktürk yazıtlarında geçen sü, süle-, sünüş, tarıglag, kışlag gibi sözcükler sayesinde Türklerin savaşçı kimlikleri, tarım ve hayvancılığın önemi net bir şekilde görülür. Türkçede bulunan akrabalık adları da Türklerdeki aile ve akraba ilişkilerine verilen önem ile ilgili ipucu verir. Diğer dillerin aksine akrabalık ilişkilerinde amca, dayı, hala, teyze, yenge, baldız, görümce, bacanak, elti gibi ayrı sözcükler vardır (Aksan, 1977: 64-66). Nitekim Türkçedeki amca, dayı ve enişte sözcükleri İngilizcede sadece uncle sözcüğüyle karşılanır. Aynı şekilde diğer dillerde olmayıp Türkçede olan kolay gelsin, eline sağlık, başın sağ olsun, su verenlerin çok olsun gibi kalıp sözler de vardır. Türkçedeki kolay gelsin sözünün İngilizcede tam bir karşılığı yoktur. Kısaca bir dilin ait olduğu kültür

öğrenilmeden o dile hâkim olmak mümkün değildir. Örneğin, İngilizce “Rain cats and dogs” sözcük anlamlarına göre çevrildiğinde “Kediler ve köpekler yağmak” karşılığına gelse de “Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor” anlamındadır (Redhouse Sözlüğü, 2012: 1081).

Herhangi bir döneme ait metinler incelenerek o dildeki yabancı etkiler de ortaya çıkar. Divan edebiyatında Arapça ve Farsça sözcüklerin kullanımı ya da günümüzde Batı dillerine ait sözcüklerin kullanılması bu duruma örnektir. Türk edebiyatının XV. yüzyıl sonları ve XVI. yüzyıl başlarında verilen eserlerinde Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısında artış görülmektedir. Örneğin Baki’nin eserlerinde yabancı sözcük oranı yüzde altmış beş; Nabi’nin eserlerinde ise yüzde elli dördttür. Tanzimat Fermanı’ndan sonra Avrupa ile ilişkilerin Fransızca gerçekleşmesi, bilim ve günlük yaşam terimlerinde Fransızca sözcük sayısını arttırmıştır. Abajur, kanep, gardırop, tren, bagaj, makyaj, federasyon, burjuva, veteriner, radyoaktif gibi sözcükler dilimize Fransızca kanalıyla girmiştir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ise özellikle radyo, sinema ve televizyonun yaygınlaşmasıyla Türkçede İngilizcenin etkisi ön plana çıkmıştır. Örneğin şort, tişört, kek, hobi, kameraman, spiker, stres, dilimize İngilizcenin etkisiyle giren sözcüklerdendir (Aksan, 2006: 128-133).

3.1.1. Anlambilim Çalışmalarının Başlangıcı

Dil ile ilgili ilk çalışmaları Eski Yunanlılar başlatmış ve aynı inceleme mantığı özellikle Fransızlar tarafından sürdürülmüştür. Bu çalışmalar, doğruyu yanlıştan ayırmak için kural koymayı amaçlamıştır. Ardından betikbilim yani filoloji çalışmaları başlamıştır (Saussure, 1998: 27). Betikbilimin belirgin özelliği diğer bilimlerle inceleme yapmasıdır. Betikbilim, dilleri edebiyat, felsefe, hukuk, teoloji gibi alanların ışığında inceler. Doğu’daki dil çalışmaları, dinî metinleri anlayabilmek, Batı’daki dil çalışmaları ise felsefî sorulara cevap bulmak için ortaya çıkmıştır. Betikbilim çalışmalarının dil merkezli olmaması da dil merkezli çalışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dilbilim, dil çalışmalarının en kapsamlı halidir. Dilbilim için ana konu dildir. Ama diğer bilim dalları da dilbilimin çalışma alanına girer (Demirci, 2014: 18-19).

Dilbilimcinin ele aldığı en az iki konu vardır: Ölü diller ve yaşayan diller. Dilbilim, eksiksiz bir betimleme yapabilmek için ölü diller üzerine çalışır. Yaşamakta olan dilleri ise genel olarak dilin doğası hakkında bilgi sahibi olmak için araştırır.

Dilbilimci, dilin nasıl işlediğini öğrenmek ister. Bunu öğrenebilmek için de belirli dilleri inceler (Crystal, 2016: 23).

Eski toplumlarda ya da uygar toplumlarda hangi dönem olduğu fark etmeden insan dilinin bütün görünüşleri, dilbilimin gereğidir. Yani dilbilim çalışmaları için dönem, kusursuz dil ya da seçkin konuşma önemli değildir. Mühim olan insan dilinin her türlü anlatım biçimidir. Dilbilimci, eski dilleri inceleyebilmek için yazılı metinleri de ele almak zorundadır. Saussure, dilbiliminin görevlerini “Ulaşabildiği bütün dilleri betimleyerek tarihlerini incelemek, bütün dillerde sürekli ve evrensel olan güçleri araştırmak ve kendi sınırlarını çizerek kendini tanımlamak” olmak üzere üçe ayırır (Saussure, 1998: 33-34). Dilbilim, dilbilgisi gibi dildeki olaylara müdahale etmez. Dil ile ilgili bilgileri değerlendirerek dillerle ilgili bir sonuca ulaşır.

Anlambilim yani semantik dili anlamsal olarak inceler. Anlam konularında uzun süre uğraşılmasına rağmen dilin anlam yönüne dikkat çekerek bilim dalının ortaya çıkmasını Alman dilci Reisig sağlamıştır. Fakat Reisig, anlambilimi, dilbilgisi dalı olarak düşünmüştür. Bilimsel açıdan anlambilimin temelleri Breal tarafından atılmıştır (Aksan, 1978: 12).

Semantik, Reisig’in dönemine kadar semasiologie olarak adlandırılmıştır. Ama semasiologie terimi, daha çok bir dilin anlam özellikleri ile ilgili yapılan çalışmalar için kullanılmıştır. Doğan Aksan, semasiologie terimini anlam bilgisi olarak Türkçeye çevirmiştir. Breal ise başlarda semazyoloji olarak adlandırılan incelemeler için semantik terimini kullanmıştır. Breal, Essai de sémantique adlı kitabında anlambilimini biçimbilim ile ele almıştır (Aksan, 1982: 142-146). Charles Morris ise anlambilimini (semantics), sözdizimi (syntactics) ve edimbilimin (pragmatics) de dâhil olduğu göstergebilimin (semiotics) alt dalı olarak ele almıştır. Anlambilim, kelimelerle bu kelimelerin temsil ettikleri arasındaki ilişki ile ilgilidir (Condon, 2000: 12). Pierre Guiraud, anlambiliminin anlam ve anlamlama olmak üzere iki sorunu olduğunu belirtir. Anlam sorunu, bir sözcük, belirtilen anlamını ne zaman, nasıl ve neden edinmiştir, sorularına cevap arar. Anlam, oluş sonucu meydana gelen anlık imgeyi belirtir. Anlamlama sorunu ise sözcüğün ne olduğunu, nasıl bir işleve sahip olduğunu ve işlevini nasıl yerine getirdiğini sorgular (Guiraud, 1999: 19-20).

3.2. Edimbilim

İngilizcede pragmatik olarak adlandırılan edimbilim, genel olarak dilin kullanımıyla ilgilenir. Edimbilim, araştırmaya neyi, neden, kime, hangi amaçla ve hangi koşullarda söylediğini bularak başlar. Çünkü aynı içerik, her dilde farklı yollarla dışa vurulabilir. Dolayısıyla bu aşamalar netleşince eyleme geçilir ve söylenmek istenen, bağlama göre dile getirilir (Erkman-Akerson, 2016: 107). Charles Morris, edimbilimi göstergebilimin alt dalına dâhil eder ve kelimeler ile insan davranışı arasındaki ilişkinin ve kelimeler ile diğer sembollerin hareketlerimizi etkileme şekillerinin incelenmesi olarak açıklar (Condon, 2000: 12).

Edimbilim, dil felsefesi ve genel dilbilim temelinde şekillenmiştir. Edimbilimin alanı sosyal bir insan davranışı olan dilin nasıl kullanıldığının gözlenmesi ve yorumlanmasıdır. Nitekim dil, insanlar arasında bir iletişim ve anlaşma aracıdır. Bu doğrultuda kişilerin gündelik dillerinde kullandıkları sözcelerin dilbilimsel özelliklerinin ve iletişimdeki bağlamın incelenmesi, edimbilimin çalışma alanını kapsar. Sözceler, tümceler aksine somut kavramlardır. Tümceler ait oldukları dilin sözdizimi kurallarına göre oluşurken sözceler, tümceler belli bir bağlam içinde hayata aktarılmış şeklidir. Sözceler, konuşucu, dinleyici ve bağlamla ilgili özellikleri yansıtır. Edimbilim için önemli olan iletişim ortamlarında dilin nasıl kullanıldığı ve bağlama göre nasıl şekillendiğidir (Kansu-Yetkiner, 2009: 1). Edimbilim, genel olarak tümceler kullanıldıkları iletişim ortamındaki belirsizliği açıklığa ulaştırmakla ilgilidir. Edimbilim, hem dilin yapısının içerik ile ilişkisini hem de dil yapısıyla ilgisi olmayan dil kullanım ilkelerini içerir. Yani edimbilim, dil yapısı ve dil kullanımı arasındaki bağ ile ilgilenir (Levinson, 1983: 8-9). Leech (1983), dilin doğasını anlamak için edimbilimin anlaşılması gerektiğini savunur. Yani, dilin doğasını anlamak için dilbilgisi ve dilin kullanım özellikleri arasındaki ilişki incelenmelidir. Edimbilim, konuşma durumu ile ilgili anlamı araştırdığı için Leech, edimbiliminde sadece dilin değil iletişim ortamındaki diğer öğelerin de değerlendirilmesi gerektiğini vurgular (s. 1-4).

Leech'e (1983) göre iletişim ortamında değerlendirilmesi gereken diğer öğeler şunlardır:

1) Alıcı ve gönderen: Alıcı ve gönderen arasında önemli bir fark vardır. Alıcı, gönderen gibi belli bir kişi olmayabilir. Mesela alıcı, bir seyirci veya kulak misafiri olabilir.

2) Bir ifadenin bağlamı: Bağlam, konuşan ve muhatap tarafından paylaşılır ve bir fiziksel veya sosyal ortamın ilgili yönlerini içerir. Yani bağlam, muhatapın belli bir sözcenin ne anlama geldiğine ilişkin yorumuna katkı sağlayan geri plan bilgisidir.

3) Bir ifadenin amacı: Searle'ün bir ifadenin amaçlanan anlamı ya da söyleme niyeti olarak anlattığı kavramları, bir ifadenin amacı ve işlevi olarak ele almıştır.

4) Edimsöz edimi: Bir eylemin ifade şekli olarak sözlü eylemler ve performanslar ile ilgilenir. Edimbilim, daha çok dil ile ilgilidir ama dilbilgisinden daha somut bir seviyededir.

5) Sözce: Sözlü bir eylem kendisinden ziyade sözlü bir eylemin ürününe atıfta bulunulabilir. Aynı cümle vurgu ve tonlama farkına göre emir, rica veya soru cümlesi olabilir (s. 13-14).

Örneğin, “Pencereyi açar mısın?” cümlesinin işlevi bağlama ve vurguya göre değişebilir.

Edimbilim, sözcelerin kullanımlarının ve yorumlanmasının gerçek dünya bilgisi ile ilişkisini, konuşmacıların söylemleri nasıl kullanılıp anladıklarını ve tümce yapısının konuşmacı ve dinleyici arasındaki ilişkiden nasıl etkilendiğini içerir (Kansu- Yetkiner, 2009: 1). Bir tümce ile ilgili, alıcı ve gönderenin iletişim ortamındaki konumu ve ifadenin bağlamı göz önüne alınarak somut bir yorumda bulunulabilir.

3.2.1. J. L. Austin'in Söz Edimleri Kuramı

II. Dünya Savaşı'ndan önce matematiksel mantık ve analitik felsefe iş birliği içindeydi. Ancak, bu iş birliği II. Dünya Savaşı'ndan sonra Austin ve Wittgenstein'in yeni bir analitik felsefe oluşturmasıyla değişmeye başladı. Önceki dönemdeki filozoflara göre cümleler belli durumları belirtir ve temsil ettiği durumların gerçekliğine bakılarak doğru ya da yanlış kabul edilirdi. Gündelik dildeki cümlenin doğru veya yanlış olmaması bu dönemdeki filozoflar için kusur sayılırdı. Gündelik dilci filozoflar, bu noktada mantıkçılara itiraz etmiş ve doğru ya da yanlış olanın cümle değil beyan olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda mantıkçı pozitivistlerin,

cümlelerin yalnızca bildirim işlevine sahip olduğu görüşünün aksine bildirimin yanında buyruk, soru gibi beyanların da olduğunu dile getirmişlerdir. Gündelik dilci filozofların pragmatik yaklaşımı Austin'in söz edimleri kuramıyla şekillenmeye başlamıştır (Recanati, 2019: 9-14).

Söz edimleri kuramı, 1955 yılında İngiliz dil felsefeci Austin'in Harvard Üniversitesi William James Seminerleri kapsamında vermiş olduğu on iki derse, öğrencilerinin notları eklenerek yayımlanan *How to Do Things with Words* "Söylemek ve Yapmak" adlı kitapta ortaya çıkmıştır. Bu kurama göre bir şey söylerken sadece bir bildirimde ya da betimlemede bulunmayız. Bildirimde ve betimlemede bulunmak dilin işlevlerinden yalnızca biridir (Austin, 2017: 14).

Austin (2017), söylediğimiz her ifadenin bildirimsel işlevde değerlendirilmesini eleştirerek bunların iki farklı kavram olduğunu ileri sürer. Austin'in edimseller ve saptayıcılar olarak sınıflandırdığı bu kavramlar farklı özelliklere sahiptir. Bir durumu betimlerken ya da bildirimde bulunurken sözcelediklerimiz saptayıcılardır. Saptayıcılar için doğru ya da yanlış diyebiliriz (s. 14). Örneğin "Hava yarın yağmurlu olacak" cümlesi ertesi gün yağmurun yağmasına ve yağmamasına göre doğru veya yanlış olabilir. Aynı şekilde "Su yüz derecede kaynar" tümcesi de kaynayan suyun derecesini ölçerek doğru ya da yanlış olarak nitelendirilebilir.

Austin'in (2017) saptayıcıların karşısına yerleştirdiği edimseller, dilin bildirim işlevi dışındaki farklı kullanımlara sahip özelliklerini içerir. Edimseller, saptayıcıların aksine sadece bildirimde bulunmazlar. Edimseller aracılığıyla isim verme, yemin etme, söz verme, miras bırakma, bahse girme ve bir dilekte bulunma gibi birçok eylem de gerçekleşir. Edimsel sözler sözcelenerek bir eylem gerçekleştiği ve bu yolla bir saptamada bulunulmadığı için ne doğru ne de yanlış olabilirler (s. 39- 44). Austin (1961), edimsellerin de hataya açık olduğunu ve beraberinde bazı sorunların meydana gelebileceğini dile getirir. Yani edimsellerin, doğru veya yanlış diye nitelenme özelliğinin olmaması edimsellerin başka açılardan değerlendirilemeyeceği anlamına gelmez. Örneğin "Kedi paspasın üzerinde ama öyle olduğuna inanmıyorum" cümlesindeki çelişkiyi yanlış ya da doğru diye sınıflandırmak mümkün değildir. "Orada olacağıma söz veriyorum ama orada olmak gibi bir niyetim yok" cümlesindeki çelişki ve samimiyetsizliğin açıklanması da doğru ve yanlış kavramlarıyla sağlanamaz (s. 237). Aynı şekilde "Sınavı kazandığın için tebrik

ederim.” cümlesi sözcelenerek tebrik etme eylemi gerçekleşmiş olur. Ama eylemin doğruluğu ya da yanlışlığı konusunda bir yargıda bulunulamaz. Eğer sözün muhatabı sınavı kazandıysa tebrik etme edimi isabetlidir. Ama muhatap sınavda başarısız olduysa sözcelenen edim isabetsizdir. Örneğin nikâh memurunun zaten evli olan bir çiftte sizi karı koca ilân ediyorum demesi de bu tümcenin isabetsiz olduğunu gösterir.

Söylenen sözlerin beklenen sonucu yaratması için belli kuralların gerçekleşmesi gerekir. Yani edimsöz ediminde bulunmak için söylenen sözlerin isabetli ya da isabetsiz kabul edilmesi bazı kurallara bağlıdır. Austin (2017), bu kuralları ikiye olarak üç gruba ayırır:

(A.1) Ortada belli bir uyuşimsal etkisi olan, kabul görmüş uyuşimsal bir işlem olmalı, bu işlem de belirli koşullarda belirli kişiler tarafından belirli sözlerin sözcelenmesini içermelidir ve ayrıca,

(A.2) Belirli bir durumda her bir kişi ve koşul, sözü edilen o belirli işleme başvurmaya uygun kişiler ve koşullar olmalıdır.

(B.1) İşlem, işleme katılan bütün kişilerce hem hatasız

(B.2) hem de eksiksiz bir biçimde yürütülmüş olmalıdır.

(F.1) İşlemin, belirli düşüncelerle duygulara sahip kişilerce kullanılmak üzere ya da işleme katılan herhangi birinin belli bir biçimde davranmasını sağlamak üzere tasarlanmış olduğu bir durum söz konusuysa (ki sık sık olur), işleme katılıp ona başvuran bir kimse gerçekten de o duyguları ya da düşünceleri taşımalıdır, işleme katılanlar söz konusu davranış şeklini sergileme niyetinse olmalıdır ve ayrıca,

(F.2) müteakip olarak gerçekten de o davranış şeklini sergilemelidir (s. 51-52).

Örneğin, A.1. kuralına göre resmî olarak adı konmuş bir çocuğa, “Senin adını Can olarak değiştiriyorum” demek yerinde değildir. Çünkü bu işlem daha önce yasal çerçevede gerçekleşmiştir.

A.2 kuralına göre bir evlenme töreninde nikâh memuru yerine bir avukatın “Sizi karı koca ilân ediyorum” demesi yerinde değildir.

B.1 kuralına göre ters söz kalıplarının kullanımı kusurlu bir işlem oluşturur. Kişi ve koşullar, edimin başarılı olması için uygun olsa da gerçekleştirilen işlem hatalıdır. Örneğin, birden fazla yarış düzenlenmişken “Bugün yarışın düzenlenmeyeceğine iddiaya girerim” tümcesi yerinde değildir (Austin, 2017: 69).

B.2. kuralına göre muhatap onaylamadığı sürece konuşucunun iddiaya giriyorum demesi bir şey ifade etmez. İddiaya girme edimi muhatap kabul ettiği zaman gerçekleşir.

Γ.1 kuralına göre hatasını kabul etmeyen bir kişinin “Yaptıklarım için özür dilerim.” cümlesi yerinde değildir. Çünkü cümle, sözceleyenin gerçek duygu ve düşüncelerini yansıtmaz. Austin, bu tür içtensizliği isabetsizlikler kapsamında suistimaller olarak adlandırmıştır.

Γ.2 kuralına göre kişinin gerçek niyetini yansıtmayan “Borcumu ödeyeceğime söz veriyorum” tümcesi, konuşucu borcunu ödemediği zaman söz verme edimi sahte olur ve suistimal meydana gelir.

Bir edimsöz ediminin başarılı olması için yukarıdaki altı kuralın doğru olarak gerçekleşmesi gerekir. Aksi halde edimsöz edimi tam olarak yerine getirilmiş sayılmaz.

Austin (2017), bu kurallardaki ilk farkı A ve B kuralıyla iki Γ kuralı arasında oluşturmuştur. Kuralların başında iki farklı alfabe kullanılması da bu sebeptendir. Latin harfleri olan A ve B kuralları için “karavana” Yunan alfabesinin üçüncü harfi olan Γ için “suistimal” ayrımını yapar. Bu fark, edimsözün başarılı olması için gerçekleşmesi gereken uyuşumsal işlemlerin yerine getirilmemesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Karavana durumunda edim gerçekten yerine getirilmek istense de kurallar tam olarak gerçekleşmediği için hükümsüz kabul edilir. İki Γ maddesi içinse edim gerçekleşmiş olur ama işlemin tarafları gerçek duygu ve düşüncelerini yansıtmadığı için “suistimal” ortaya çıkar (s. 52-54).

Austin (2017), A ve B kuralları yani “karavanalar” arasındaki ayrımı açıklarken A türü isabetsizlikler için yanlış biçimde kullanıma sokmalar tabirini kullanmıştır. A.2 kurallarında, kullanıma sokulan işlemin meram edildiği gibi gerçekleşmemesi nedeniyle bu grup yanlış biçimde uygulamaya koymalar diye adlandırılmıştır. Austin, A.1 kuralına uygun bir ad bulamadığını belirtmiştir. B durumlarındaysa A durumlarının aksine işlemde herhangi bir eksiklik yoktur. Ama işlem gerçekleşirken meydana gelen kusur ya da aksaklık edimin geçersiz sayılmasına neden olduğu için B durumlarına işlemi yanlış biçimde yürütmeler denir. B.1 kusurlar B.2 ise aksaklıklar sınıfıdır (s. 53-54).

3.2.1.1. Düz söz edimi

Austin (2017), düz söz edimini seslendirme, dillendirme ve anlamlandırma olarak üç sınıfta inceler. Seslendirme edimi yalnızca birtakım sesler çıkarmadır. Bir konuşucunun, bir söz dağarcığındaki belli sesleri, dilbilgisi kurallarına uygun olarak

gerçekleştirmesi edimi ise dillendirme edimidir. Anlamlandırma edimi, dillendirilen sözlere bağlı olarak kullanma ediminde bulunmaktır. Mesela “Kedi paspasın üzerinde, dedi” bir dillendirme edimiyken “Kedinin paspasın üzerinde olduğunu söyledi” anlamlandırma edimidir. Bu duruma, dolaylı konuşma da denmektedir. Austin’e göre dillendirme ediminde bulunurken seslendirme edimi de gerçekleşir. Ama her seslendirme edimine dillendirme edimi diyemeyiz. Yani dillendirme edimi, seslendirme edimine bağlı bir alt sınıf değildir. Çünkü dillendirme edimi bir dilin söz dağarcığı ile ilişkilidir. Örneğin, bir hayvanın çıkardığı bir ses her ne kadar anlamlı bir sözcüğe benzese de bu edime dillendirme edimi denemez. Anlamlandırma ediminin gerçekleşmesi içinse önce dillendirme ediminin gerçekleşmesi gerekir. Ancak dillendirme edimlerinin, anlamlandırma edimi amacı olması şart değildir. Mesela, bilmediğimiz bir dilde taklit yoluyla ya da okuyarak dillendirme ediminde bulunsak da anlamlandırma edimi gerçekleşmiş olmaz. Dillendirim, dile ait bir kavramdır. Dil kurallarına aykırı bir dillendirim, saçma ve anlamsızdır. Anlamlandırım ise konuşmanın bir parçasıdır. Yanlış bir anlamlandırım da geçersizdir (s. 118-120).

3.2.1.2. Edimsöz edimi

Düzsöz ediminde bulunmak aynı zamanda edimsöz ediminde de bulunmaktır. Bir düzsöz ediminde bulunurken aynı zamanda bilgi vermek, soru sormak, cevap vermek, atama yapmak ve yemin etmek gibi daha birçok edim de gerçekleşir (Austin, 2017: 120). Dolayısıyla edimsöz edimi, bir şey söylerken bir edimde bulunmak olarak tanımlanabilir. Austin (2017), edimsözleri kullanımlarına göre beş sınıfa ayırır.

1) Hüküm-belirticiler: Hâkim, yargıç ve jüri gibi yetkin kişilerin sözcelemleri hüküm belirticiler grubuna girer. Belli kanıtlar ve gerekçeler neticesinde bir değer ya da olguyla ilgili karar vermeyi içerir. Hükmetmek, derecelendirmek, değerlendirmek, değer biçmek, tanı koymak, aklamak, çözümlemek bu gruba dâhil örneklerdendir.

2) Erk-belirticiler: Eldeki bir gücü ya da hakkı kullanarak belli bir eylem için karar vermeyi içerir. Bu karar muhatabın lehine olabileceği gibi aleyhine de olabilir. Bu özellik de erk-belirticileri, hüküm belirticilerden ayırır. Atama yapmak, işten çıkarmak, uyarmak, tahsis etmek, hibe etmek, aday göstermek, tavsiye etmek, oy vermek bu sınıfa dâhil örneklerdendir.

3) Sorumluluk-yükleyiciler: Bu sınıfın amacı kişiye bir eylemin sorumluluğunu vermedir. Söz vermek, sözleşme yapmak, garanti vermek, bahse girmek, yemin etmek, teminat vermek, taahhüt vermek bu gruba dâhil örneklerdendir. Austin, bu noktada niyet beyanlarının taahhütlerden farklı olduğunu vurgulamış ve bunların aynı gruba sokulup sokulamayacaklarının sorgulanması gerektiğini belirtmiştir. Bir duruma niyet eden “yapacağım/edeceğim” gibi kullanımlar hem niyet belirtmekte hem de söz verme anlamı taşımaktadır.

4) Davranış-belirticiler: Austin, bu grubu, içinde birçok edim olan karışık ve sıkıntılı bir sınıf olarak tanımlar. Dolayısıyla Austin’in davranış belirticiler için net ve kesin bir yargıda bulunduğunu söyleyemeyiz. Bu grup, genel anlamda bir davranışa ya da bir olaya karşı tepki verme ve tutum takınma durumudur. Austin, bu açıdan davranış-belirticileri geçmişte olan bir davranış için tutum takınma ve birinin davranışına ya da başına gelenlere tepki verme olarak ikiye ayırmıştır. Örneğin, sağlık sorunları yaşayan birine geçmiş olsun demek bir olaya karşı gösterdiğimiz reaksiyondur. Ama bir davranıştan memnun olmamak o davranış karşısındaki tutumu gösterir. Austin, bu grup için verdiği örnekleri kullanım durumlarına göre yedi sınıfa ayırmıştır. Özür dileme, teşekkür etme, duygu paylaşımları, tutum takınmalar, selâmlaşmalar, dilekler ve meydan okumalar için örnekler vermiştir. Özür dilemek, teşekkür etmek, tebrik etmek, başsağlığı dilemek, kutsamak, ilenmek, takdir etmek, şikâyetçi olmak genel olarak davranış belirticilere örnektir. Yakınını kaybetmiş birine başsağlığı dileme, yapılan bir kabahat neticesinde özür dileme, bir olaya ve davranışa karşı tepki vermeyi içerir. Bu gruptaki edimsözlerde isabetsizlik ihtimalinin yanında içtensizlik olasılığı da bulanmaktadır. Örneğin birinin başına gelen bir durum için iyi dilekte bulunan kişinin ne kadar içten olduğunu tam olarak bilemeyiz.

5) Serimleyiciler: Austin, serimleyicileri de tıpkı davranış belirticilerde olduğu gibi sıkıntılı olarak tanımlar. Bunu, bu gruba birçok edimin dâhil olmasıyla ve serimleyicilerin fazla sayıda olmasıyla açıklamıştır. Serimleyiciler, konuşma esnasında görüş açıklamak ve duruma açıklık getirme edimlerinde kullanılır. Austin, serimleyicilere kapsamlı bir listeyle örnek vermiştir. Bu grubun önde gelenleri bildirmek, doğrulamak, yadsımak, vurgulamak tasvir etmek ve yanıtlamak gibi eylemlerdir. Örneklerde de görüldüğü gibi serimleyiciler iletişim ortamına gönderme yapar. Örneğin, yanıtlamak serimleyicisi ile konuşma esnasında söylenenlere bağlı olarak nasıl bir aktarımda bulunulacağını gösterir (s. 164-172).

3.2.1.3. Etkisöz edimi

Bir düzsöz ediminde bulunurken bir edimsöz ediminde bulunmak muhatabın duygu düşünceleri ya da eylemleri üzerinde bazı etkiler yaratır. Meydana gelecek etki, amaçlanan ya da niyet edilen bir etki olabilir. Böyle bir edimde bulunmaya etkisöz ediminde bulunmak, yerine getirilen edime de etkisöz denir. Etkisöz edimi, her zaman bazı sonuçları kapsar (Austin, 2017: 122-127). Örneğin “Gürültüden başım ağrıdı.” tümcesi sözcelendiğinde düzsöz edimi gerçekleşir. Tümcenin edimsöz gücüyle dinleyicinin sessiz olması istenebilir. Eğer sözcelenen tümce sonunda etraftaki gürültü azalırsa etkisöz edimi gerçekleşmiş olur.

Austin, edimsöz edimlerinin etkileri ile etkisöz etkileri arasındaki farkı açıklarken “uylaşımsal” kavramına vurgu yapar. Buna göre edimsöz etkileri uylaşımsaldır. Fakat etkisöz etkilerinde böyle bir durum yoktur. Austin, etkisöz edimi ve edimsöz edimi arasındaki farkı şu şekilde açıklamıştır:

Gerçekleştirilen tepkinin ya da bir edimsözün devamında gelen etkisözün ayrıca, ya da tamamen düzsöz dışında başka araçlarla gerçekleştirilebilmesi, etkisöz edimlerinin karakteristik özelliğidir: Nitekim, sopa sallayarak ya da silah doğrultarak gözdağı verilebilir. Hatta inandırmak, ikna etmek, boyun eğdirmek, kandırmak söz konusu olduğunda da tepkiyi sözel olmayan bir yoldan gerçekleştirebiliriz (Austin, 2017: 136).

3.2.2. John R. Searle’ün Sözedimleri Kuramı

Searle (2000), dili kullanmanın kaç yolu olduğunu sorgulayarak Austin’in kuramında gördüğü eksiklikleri dile getirmiş ve bazı düzenlemeler yapmıştır. Searle’ün Austin’in kuramına yaptığı ilk eleştiri, düzsöz ve edimsöz ayrımıdır. Austin’e göre aslında belli bir anlamla cümle sözceleme ve belli bir güç ile cümle sözceleme arasında bir ayrım vardır. Örneğin “Bunu yapacağım” sözceleme söz verme, bildirim ya da tehdit gücüne sahip olabilir. Buna rağmen yapmak ile anlatılmak istenen her koşulda aynıdır. Searle ise “Austin on Locutionary and Illocutionary” yazısında Austin’in düzsöz ve edimsöz olarak ele aldığı bu ayrıma itiraz eder. Çünkü Austin’in belirttiği ayrım her koşulda geçerli değildir. Mesela “Bunu yapacağıma söz veriyorum” cümlesi sözcelendiğinde her durumda söz verme gücüne sahiptir. Fakat bu cümlede düzsöz anlamı, cümlenin taşıdığı güçten ayrılamaz. Searle, bu iki kavramın yani düzsöz ve edimsözün aynı olduğunu savunur. Searle, Austin’in seslendirme, dillendirme ve adlandırma olarak üçe ayırdığı düzsöz edimlerinde dolaylı anlatım ve dolaysız anlatıma dikkat çeker (s. 26- 28).

Dillendirme: “Yanıma gel” dedi.

Anlamlandırma: “Yanına gitmemi istedi.”

Örneğinde de görüldüğü gibi Searle (2000), düzsözün bir parçası olan anlamlandırma cümlesinde, edimsöz fiili kullanıldığını vurgular. Buna göre özelden anlamlandırma edimi, genelde ise düzsöz edimi, bir edimsöz edimi olarak dile getirilmiştir. Bir edimsözden bağımsız, düzsöz ve anlamlandırma edimi yoktur (s. 29).

Searle, (2000) Austin’in kuramına yaptığı bu itirazı üç ilkeyle açıklar:

1) Anlatılmak istenebilecek her şeyi dile getirmek mümkündür. Austin, bu ilkeyi göz ardı ederek düzsöz anlamı ve edimsöz gücünü birbirinden ayırmıştır.

2) Bir tümcenin anlamı, tümcenin anlamını etkileyen tüm bileşenler temel alınarak belirlenir. Searle, bu noktada vurgu ve tonlamanın da tümcenin yapısını etkileyen bileşenlerden olduğunun altını çizmiştir. Austin, bu ilkeyi gözden kaçırdığı için edimsöz gücünün cümlenin anlamının bir parçası olmasını dikkate almamasına neden olmuştur.

3) Bir sözcelemin edimsöz gücü az çok belli olabilir. Edimsözün sahip olduğu edimsöz gücünü tespit etmek için de farklı ilkeler vardır. Austin’in bu ilkeye dikkat etmemesi “olduğunu söylemek” ya da “olup olmadığını sormak gibi anlatımların en az “olduğunu bildirmek”, “yapacağına söz vermek” kadar edimsöz anlatımı olduğunu görememesine neden olmuştur (s. 30-32).

Searle (2000), Austin’in düzsöz ve edimsöz ayırımından yola çıkarak bir sonuca varır. Bu doğrultuda, konuşan kişi muhatabına bir tümce sözcelediğinde sözceleme edimi, önerme edimi ve edimsöz ediminde bulunur. Searle’ün ayırımında dikkat çeken nokta sınıflandırmaya etkisöz edimini dâhil etmemesidir (s. 34).

Sözceleme edimleri sadece birtakım sözcük dizileri sözcelemeektir. Edimsöz edimleri ile önerme edimleri ise sözcükleri belli bir bağlamda ve belli yönelimlerle sözcelemeye dayanır. Önerme edimi ve düzsöz edimi yerine getirilirken belli tür anlatımlar sözcelenir. Önerme ediminin dilbilgisel biçimi tümcenin bölümleridir. Searle, önerme edimini, yükleme ve gönderme edimi olarak iki sınıfa ayırmıştır. Gönderme edimi, bir nesneyi, süreci, eylemi ya da bireyi belirlemeye yarayan anlatımlardır. Searle, bu tanım doğrultusunda göndermenin, söz edimi olduğunu belirtir. Nitekim gönderme ediminin gerçekleşmesi için bir şey söylemek şart

değildir. Yükleme ediminin özelliği ise farklı cümlelerde eş anlamlı anlatımlar sayesinde aynı yükleme ediminde bulunulabilir olmasıdır (Searle, 2000: 91- 96).

İki edimsöz edimi aynı gönderme edimi ve yükleme edimini içerdiği durumlarda, eğer göndermenin anlamı da aynıysa, aynı önerme dile getirilir. Searle, bu noktada “Sam sürekli sigara içer” ve “Samuel Martin devamlı tütün içer” örneklerini verir. İki cümle de aynı önermeye sahiptir. “Sam sürekli sigara içerse uzun yaşayamaz” ve “Sam’ın sürekli sigara içtiği önermesi ilginç değildir” sözcelemelerinde de ilk iki örnekle aynı önerme dile getirilmektedir. Ama son iki örnekteki önerme, başka bir önermeye aittir. Nitekim, Searle, bir önermeyle o önermenin kesinlenmesi ya da bildirilmesinin kesin çizgilerle birbirinden ayrılması gerektiğini belirtir. Bildirmek ve kesinlemek edim olmasına rağmen önermenin kendileri edim değildir. Örneklerde de görüldüğü gibi “Sam sürekli sigara içer” ve “Sam sürekli sigara içerse uzun yaşayamaz” sözcelemeleri aynı önermeye sahip olsa da önerme sadece ilk cümlede kesinlenmiştir. Dolayısıyla bu cümle bir edimdir. Ama ikinci cümlede yalnızca sigara içme önermesi bulunduğu için edim değildir (Searle, 2000: 99).

3.2.2.1. Edimsöz edimlerinin birbirinden farklı noktaları

Searle, yeni bir taksonomi denemesine başlamadan önce bir edimsöz edimini diğerinden ayıran özellikleri Speech Acts’ta (1969) yedi maddede; A Taxonomy of Illocutionary Acts (1975) yazısında da ekleme yaparak on iki madde açıklamıştır (Searle, 2000: 42).

1. Edimin (edim türünün) ereğindeki (ya da amacındaki) farklılıklar: Edimin ereği, konuşan kişiye bir eylemi yaptırma girişimidir. Searle, “erek” terimiyle bütün edimsöz edimlerinin etkisözel bir amaçla oluştuğu düşüncesi oluşmaması gerektiğini vurgular. Örneğin söz verme, yemin etme gibi edimsözlerin muhatapta etki yaratması beklenemez.

2. Söz ile dünya arasındaki uydurma doğrultusundaki farklılıklar: Bazı edimsöz edimleri sözü dünyaya uydurmak bazıları da dünyayı söze uydurmak zorundadır. Searle, “sözü dünyaya uydurma ve dünyayı söze uydurma” için süpermarkete giden adam örneğini verir. Elindeki listede yazılanları alan adamın listesiyle onun her aldığını not eden bir dedektifin listesi alışveriş bittikten sonra aynı olacaktır. Ama iki listenin amacı birbirinden farklıdır. Alışveriş yapan adamın listesinin amacı dünyayı

söze uydurmaktır. Fakat dedektifin oluşturduğu liste, alışveriş yapan adamın eylemleriyle ilişkilidir. Yani dedektifin amacı sözü dünyaya uydurmaktır. Buna göre iki liste de önerme içeriğine, adam ve dedektifin eylemleri ise edimsöz edimine örnektir. Sonuç olarak betimlemek, açıklamak gibi edimsöz edimlerinde söz dünyaya uydurulur. Ama emretmek, söz vermek, dua etmek gibi edimsöz edimlerinde ise dünya söze uydurulur.

3. Dışavurulan ruhsal durumlardaki farklılıklar: Bir edimsöz edimi gerçekleştirilirken konuşucu, tutumunu da yansıtır. Yağmur yağacağı iddiasında bulunan bir kişi inancını dışa vurur; yardım edeceğine söz veren ya da yemin eden biri niyetini dışa vurur. Searle, bu ruhsal durumlarla ilgili içtenlik kavramına dikkat çeker. İddia ettiğimde inançlı değilsem ya da söz verdiğim, yemin ettiğim duruma niyetim olmasa bile söylediklerimin tamamı geçerlidir. Nitekim içtenlik olmasa da bir inanç ya da niyet dışa vurulmuş olur.

4. Edimsöz ereğinin sunulmuş gücü ya da şiddetindeki farklılıklar: Searle, bu maddeyi açıklarken önerme ve ısrar etme örneklerini verir. “Sinemaya gitmemizi öneriyorum” ile “Sinemaya gitmemiz konusunda ısrar ediyorum” cümlelerinde edimsöz ereği aynı olsa da ereğin sunulan gücü farklıdır.

5. Konuşan ve dinleyen kişilerin sözcelemin edimsöz gücüyle bağlantılı konumları ya da görevlerindeki farklılıklar: Searle, bu başlığı emir ve rica kavramlarıyla açıklar. Bir generalin askerden bir şey istemesi emirdir. Ama bir askerin generalden bir şey istemesi talep veya rica olabilir (Searle, 2011: 23-26).

6. Sözcelemin konuşan ve dinleyenin yararıyla ilişkisindeki farklılıklar: Tebrik etme ve baş sağlığı dileme arasındaki fark, bu duruma örnektir. Bu edimsözlerde konuşucu ve muhatapın gözünde önerme içeriklerinin değeri farklıdır. Eğer konuşan kişi çocuğu olmuş birini tebrik eder ve muhatapta bunu onaylarsa bu durup muhatap için mutluluk vericidir. Ama konuşucu yakınıni kaybetmiş birine baş sağlığı diler ve muhatapta kabul ederse bu muhatap için mutsuzluk veren bir şeydir.

7. Sözcelemin, söylemin geri kalanıyla ilişkilerindeki farklılıklar: Yanıtlamak, sonuç çıkarmak, reddetmek, kabul etmek gibi edimsöz fiilleri aracılığıyla sözcelemin geri kalanıyla ilişkisi ortaya çıkabilir (Searle, 2000: 44).

8. Edimsöz gücü belirtme araçlarının önerme içeriğinde yarattıkları farklılıklar: Searle, önerme içeriğinde meydana gelen farkı, öngöründe bulunmak ve aktarımda

bulunmak örnekleriyle açıklar. Bu iki edim arasındaki fark öngöründe bulunmanın gelecekle ilgili; aktarımda bulunmanın ise geçmiş ya da gelecekle ilgili olmasıdır.

9. Her zaman söz edimi olması gereken edimler ile söz edimi olarak yerine getirilmekle birlikte öyle yerine getirilmesi zorunlu olmayan edimler arasındaki farklar: Her sınıflandırmada bir şey söyleme zorunluluğu yoktur. Örneğin, sarılarla maviler farklı kutulara koyularak ayrılabilir. Tahmin etmek, sonuç çıkarmak, tanı koymak örnekli için de aynı durum geçerlidir. Bir doktor “Hastaya şizofren tanısı koyuyorum” tümcesini sözceleyerek tanı koyabilir. Yağmur yağacağını tahmin ediyorum, tümcesini sözceleyen bir kişi de bir tahminde bulunabilir. Ama tanı koyma ve tahmin etme gibi eylemlerin gerçekleşmesi için bir cümlemin sözcelenmesi şart değildir. Doktor hastasına sessizce de tanı koyabilir ya da gökyüzünün bulutlu olmasından yola çıkarak yağmur yağacağı tahmininde bulunulabilir.

10. Yerine getirilmesi için birtakım dil-dışı kurumları gerektiren edimler ile gerektirmeyen edimler arasındaki fark: İletişim sonunda bazı edimlerin meydana gelmesi için konuşan kişinin ve muhatabın bir konuma sahip olması gerekir. Örneğin, suçlu ilan etmek, oyuncuyu dışarı atmak, vaftiz etmek, aforoz etmek için herhangi bir kişinin gerekli edimsözleri sözceleme yeterli değildir. Bu edimsözleri sözceleyecek kişilerin dil dışı kurumlarda bir yeri olmalı. Birini suçlu ilan etmek için yargı kurumunda gerekli edimsözler sözceleme yetkisine sahip bir kişinin bulunması gerekir.

11. Kendisine karşılık gelen edimsöz fiilinin edimsel bir kullanımı olduğu edimler ile böyle olmayan edimler arasındaki fark: Edimsöz fiillerinin çoğu edimsel kullanımlara sahiptir. Örneğin, bildiriyorum, söz veriyorum, onaylıyorum, emrediyorum edimsözleri sözcelenerek edimsel kullanımları ortaya çıkar. Ama tehdit ediyorum, övünüyorum ifadeleri sözcelenerek gerekli edimler yerine getirilemez.

12. Edimsöz ediminin yerine getirilme üslubundaki farklılıklar: Bazı edimsöz fiilleri, bir edimsöz ediminin gerçekleştirildiği ifadeyi belirtmeye yararlar. Örneğin, -bir konuyu- ilân etmek ve -bir konuda- sır vermek arasındaki edimi gerçekleştirme üslubu farklı olmalıdır (Searle, 2011: 27-29).

3.2.2.2. John R. Searle’e göre Austin’in kuramındaki eksiklikler

Searle (2011), “Bir Edimsöz Edimler Taksonomisi” (A Taxonomy of Illocutionary Acts) yazısında Austin’in beşe ayırdığı edimsöz kategorilerindeki zayıflıkları altı maddede açıklamıştır:

1. Austin’in kuramındaki listede edimsöz edimler sınıflandırılmamış, edimsöz fiilleri sınıflandırılmıştır. Bazı fiiller bir edimsöz ediminin yerine getirilme durumunu belirtir. Mesela “ilân etmek” ile emirler ve sözler ilân edilebilir. Ancak ilân etmek, emir vermek ve söz vermek aynı görevde değildir.

2. Searle, Austin’in edimsöz edimleri listesindeki bütün fiillerin edimsöz fiili olmadığını dile getirir ve bu sorunu açıklarken “niyetinde olma” örneğini verir. Bu fiil edimsel değildir. Niyetindeyim demek, niyetinde olmak anlamına gelmez. Bu fiilde “bir niyeti dışa vurmak” gibi bir edimsöz edimi olsa da bunu karşılayan edimsöz fiili “bir niyeti dışa vurmak”tır. Niyetinde olmak tek başına bir edimsöz edimi olamaz-

3. Searle’e göre Austin’in taksonomisinin eksikliğinin en önemli sebebi, kuramın bir ilkeye dayanmamasıdır. Austin, sadece sorumluluk-yükleyiciler grubu için edimsöz ereğini tartışmasız olarak temel almıştır.

4. Tasnifin belli bir ilkeyi temel almaması ve edimsöz edimleri ile edimsöz fiillerinin karıştırılması sınıflamalarda kesişmelere neden olmuştur. Searle, Austin’in kuramındaki bu sorun için betimlemek fiilini örnek verir. Bu fiil Austin’in kuramında hem hüküm-belirticilere hem de serimleyicilere dâhildir.

5. Tasniflerin birbiriyle kesişmesinin yanı sıra farklı türden fiiller de aynı sınıfta yer alıyor. Örneğin, teşekkür etmek, özür dilemek, hoş geldin demek, meydan okumak, hodri meydan demek, sıkıysa yap demek fiillerinin hepsi davranış-belirticiler sınıfına dâhil edilmiştir.

6. Austin’in taksonomisindeki diğer sorun da beş edimsöz ediminde de fiillerin ait olduğu sınıfın tanımına uymamasıdır. Örneğin erk-belirticiler “Bir davranışın lehine ya da aleyhine karar verme” olarak tanımlanmıştır. Hâlbuki aday göstermek, atamak ve aforoz etmek bu tanıma uymamaktadır. Aynı zamanda Austin’in de belirttiği gibi bu fiiller sadece adlandırıldıkları eylemleri yerine getirirler (s. 31-34).

3.2.2.3. Searle'ün taksonomisi

Searle (2011), dili kullanmanın sonsuz sayıda yolu olduğunu söyleyen Wittgenstein'in aksine dili kullanmanın beş yolu olduğunu savunur.

Searle (2011), aynı zamanda yapılacak sınıflandırmaya, edimsöz ereğinin, edimsöz ereğinin doğal sonuçlarının, uydurma doğrultusunun ve dışavurulan içtenlik koşullarının temel sayılması gerektiğini belirtir. Bu doğrultuda Austin'in edimsöz edimleri sınıflandırmasından farklı bir sıralama yapar:

1) *Kesinleyiciler (Assertives)*: Searle'ün taksonomisindeki kesinleyiciler, Austin'in edimsöz edimi sınıflandırmasında hüküm-belirticiler olarak adlandırılan gruptur. Kesinleyiciler sınıfının edimsöz ereği, dile getirilen önermenin konuşan kişiye sorumluluk yüklemesidir. Bu sınıftaki edimsöz edimlerinde söz dünyaya uydurulur. Örneğin iddia etmek, ısrar etmek, tahmin etmek, betimlemek, sınıflandırmak, bilgi vermek, şikâyet etmek bu tür edimsözlerdendir. Bu sınıf, Austin'in hüküm-belirticilerine ek olarak serimleyicilerinin çoğunu da içermektedir. Bir edimsözün doğru ya da yanlış olarak nitelendirilip nitelendirilmediğine bakılarak kesinleyici olup olmadığı anlaşılır.

2) *Yönelticiler (Directives)*: Yönelticilerin edimsöz ereği, konuşan kişinin muhatabına bir şey yaptırma girişimine dayanır. Bu grubun içtenlik koşulu istek ya da dilek; önerme içeriği ise muhatabın gelecekte yapacağı bir eylemdir. Edimsözlerin girişim dereceleri birbirinden farklıdır. Birini bir yere davet etmek ya da bir şey yapmayı önermek, iddialı olmayan girişimlerdir. Ama bir şey yapmak için ısrar etmek ya da emretmek girişim derecesi açısından daha şiddetlidir. Yönelticilerin uydurma doğrultusu, sözden dünyaya doğrudur. Talep etmek, emretmek, buyurmak, rica etmek, yalvarmak, niyaz etmek dua etmek, temenni etmek, (yapmaya) davet etmek, (yapmasına) izin vermek ve tavsiye etmek yöneltici edimsöz edimleridir. Searle, Austin'in davranış-belirticilere dâhil ettiği hodri meydan, sıkıysa yap demek ve meydan okumak edimlerini de yönelticiler sınıfına almıştır. Erk- belirticilerin birçoğu da bu sınıfa dâhildir.

3) *Sorumluluk-Yükleyiciler (Commissives)*: Searle, Austin'in sorumluluk-yükleyiciler edimsöz grubunu kusursuz olarak tanımlar. Fakat "yapacağım/edeceğim" "niyetinde olmak" ve "(gönlü)...den yana olmak" fiillerinin bu sınıfa girmeyeceği itirazında bulunur. Sorumluluk-yükleyici edimsözlerin ereği,

konuşan kişiyi gelecekteki bir davranış için farklı derecelerde sorumlu tutmaktır. Uydurma doğrultusu sözden dünyaya doğru; içtenlik koşulu ise niyettir. Searle, uydurma doğrultusu aynı olan yönelticiler ve sorumluluk-yükleyiciler için iki sınıf oluşturmalarını söz vermenin ve rica etmenin ereklerinin farklı olmasıyla açıklar. Söz vermenin ereği, konuşan kişiye sorumluluk yüklemekken rica etmenin ereği dinleyen kişiye bir şey yaptırmaktır.

4) *Dışavurucular (Expressives)*: Dışavurucuların edimsöz ereği, içtenlik koşulunda belirtilen ruhsal durumu dışavurmaktır. Bu önerme içeriğindeki durumla ilgilidir. Teşekkür etmek, tebrik etmek, özür dilemek, başsağlığı dilemek, hoş geldin demek dışavurucu edimsözlerdendir. Bu sınıfta diğerlerinin aksine uydurma doğrultusu yoktur. Yani dışavurucu edimde bulunurken ne söz dünyaya ne de dünya söze uydurulur. Bu edimlerde dile getirilen önermenin doğru olduğu kabul edilir. Dışavurucu edimlerde farklı ruhsal durumlar da dışavurulur. Örneğin, birini yarışı kazandığı için tebrik ederken sevinç, başsağlığı dilerken de üzüntü dışavurulur.

5) *Beyanlar (Declarations)*: Dile getirilmiş olan önermenin temsil ettiği durumu gerçeğe dönüştürür ya da gerçeklik kazandırır. Yani kişi bir şey söyleyerek bir şey yapar. Mesela “İstifa ediyorum”, “Kovuyorum”, “Sizi başkan atıyorum” ya da “Sizi aday gösteriyorum” diyerek bu tür edimsözlerde bulunulur. Searle, bu sınıftaki edimlerden birinin başarılı bir biçimde yerine getirilerek önerme içeriğiyle arasında karışıklık yaratmasını, beyanların tanımlayıcı özelliği olarak nitelendirir. Birini başkan olarak atamak için atama edimi başarılı bir şekilde yerine getirilmelidir. Beyanlar başarılı bir şekilde beyan edildiklerinde, göndermede bulunulan nesne ya da nesnelerin konumunda ya da durumunda değişiklik meydana getirirler. Beyanların bu özelliği de onları diğer edimsöz edimlerinden ayırır. Konuşan kişinin ve muhatabın, dil edimini oluşturan kurallara hâkim olması, çoğunlukla, bir beyanda bulunması için yeterli değildir. Dil kurallarına ek olarak, dil dışı bir kurumun varlığı ve konuşucu ile muhatabın bu kuruma ait olması gerekir. Mesela savaş ilân etmek, bir çifti evli ilân etmek, birini işten çıkarmak, atamada bulunmak ya da birine miras bırakmak; hukuk, devlet, özel mülkiyet gibi kurumların olması ve konuşucu ile muhatabın bu kurumlara ait bir yerlerinin olmasıyla gerçekleşir. Bütün beyanların dil-dışı bir kurumu gerektirmesinin iki istisnası vardır. İlki Tanrı’nın “Işık olsun” demesi gibi doğaüstü beyanlardır. İkincisi ise dili ilgilendiren beyanlardır. Örneğin, “... olarak kısaltıyorum, tanımlıyorum, adlandırıyorum dendiğinde oluşan beyanlar

bu istisnaya aittir Beyanların kendine ait bir diğer özelliği de uydurma doğrultusunun iki yönlü olmasıdır. Uydurma doğrultusu, içtenlik koşuluna bağlı olmadan hem sözden dünyaya hem de dünyadan söze doğrudur (s. 34-43).

Searle (2000), etkisöz edimini ise edimsöz edimi ile bağlantılı ve edimsöz edimlerinin muhatabın eylemleri, düşünceleri inançları üzerindeki sonuçlarını ya da etkilerini gösteren bir kavram olarak açıklar. Örneğin, birini kandırmaya, ikna etmeye, korkutmaya, telaşlandırmaya çalışmak etkisöz edimidir (s. 94).

3.2.3. Grice'm İş birliği Kuramı

Grice, başarılı bir bildirişim için konuşan kişinin niyetinin sezilmesinin yeterli olduğunu savunmuştur. Nitekim insanların birbirini anlaması, söylediklerine değil, söylemek istediklerine bakılarak anlaşılır. Eğer konuşucu, muhatabına niyetini doğru sezdirirse konuşma, başarılı kabul edilir (Doğan, 1990: 63). Grice'a göre konuşmacının niyetinin anlaşılması, muhatabın bir bağlam içinde varsayımlar oluşturmasıyla ilgilidir. İnsanın varsayımlarda bulunması zihinsel sürecin bir işlevidir. Eğer iletişim bir amaca bağlı olarak gerçekleşiyorsa, amacın geri planındaki sosyal eylem incelenmelidir. Nitekim Grice, dil kullanımını sosyal ve bilişsel bir davranış olarak ele almıştır. İletişimdeki sezdirimler, konuşan kişi tarafından ima edildiği için cümlelerin düz anlamıyla anlaşılabilir. Muhatap, iletişim ortamını temel alarak konuşucunun söylediklerini yorumlar (Kansu-Yetkiner, 2009: 17).

Grice, iş birliği ilkesini “Söyleyeceğinizi, konuşmanın amacı ve yönü doğrultusunda, gereken zamanda ve gerektiği kadar söyleyiniz.” sözüyle açıklar. Grice, insanların açık olmayan konuşmaları anlayabilen ve iş birliğine yatkın canlılar olmalarını temel alarak iş birliği ilkesiyle ilgili dört kural belirtmiştir. Bu kurallara uyulursa başarılı bir bildirişim gerçekleşir (Doğan, 1990: 64-65).

Grice'm (1975) belirlediği kurallar şu şekildedir:

1. Nicelik (Quantity) kuralı: Bu kural, aktarılacak bilginin miktarıyla ilgilidir. Grice, bu maddeyi iki sözle açıklar. İlk olarak konuşma sırasında söylenecek söz, değişimin mevcut amaçları için gerektiği kadar bilgilendirici olmalıdır. Diğer söze göre ise bilgilendirme gerekenden fazla olmamalıdır. Grice, bu sözün tartışmalı olduğunu belirtir. Fazla bilginin sadece zaman kaybına neden olduğu düşünülebilir. Ancak gereğinden fazla bilgi kafa karışıklığı da oluşturabilir.

2. Nitelik (Quality) kuralı: Grice, nicelik kuralında ikinci söz tartışma yarattığı için bu kurala iki söz eklediğini dile getirir. Bu sözlere göre yanlış olduğuna inanılan söz ve elde yeteri kadar kanıt olmayan söz söylenmemelidir.

3. Bağıntı (Relation) kuralı: Grice, bağıntı kuralı için sadece “ilgili olun” sözünü verir. Bu söz, konuşma sırasında ilgili unsurların nasıl değiştiğiyle ve bunlara nasıl izin verileceği ile ilgilidir. Konuşmacı, muhatabına konuşmanın bağlamı ile ilgili şeyler söylemelidir.

4. Açıklık (Manner) kuralı: Bu sınıf, söylenenlerin nasıl söylenmesi gerektiği ile ilgilidir. Konuşucu, dile getireceklerini, gereksiz sözler kullanmadan ifade belirsizliğinden arınmış ve açık bir şekilde söylemelidir (s. 45-46).

3.2.4. Wilson-Sperper Bağıntı Kuramı

Bağıntı kuramı, 1986 yılında Deidre Wilson ve Dan Sperper tarafından ortaya atılmıştır. Bağıntı kuramının temelini, Grice’ın iş birliği kuramı oluşturur. Sperper ve Wilson, niyetin anlaşılmasının çıkarımda bulunmaya bağlı olduğunu belirterek Grice’ın konuşucunun niyeti kavramının, insan bildirişimine katkısını vurgulamıştır. Sperper ve Wilson, insan bildirişiminin bağıntı ilkesiyle açıklanabileceğini savunur. Bu kurama göre insan, bağıntı eğilimli kabul edilir ve dikkati sadece dilsel, görsel ve işitsel gibi kendisine bağıntılı uyarıcılara yönelir. Muhatap, en bağıntılı sonuca ulaşmak için konuşucunun her sözcesini o bağlamdaki en bağıntılı sözce olarak kabul etmelidir (Doğan, 1990: 64).

“İletişimde bağlamın doğası ve rolü nedir?” sorusu, bu kurama ait en önemli sorulardan biridir. Sperber ve Wilson’un kuramına göre bağlam, dinleyicinin oluşturduğu varsayımlardır. Sosyal çevre ve eski bilgiler de bu varsayımlara dâhildir. Kansu Yetkiner (2009), bağlamı bilişsel olarak, çıkarsama esnasında ortaya çıkan bir kavram olarak tanımlar. Bağıntı göreceli bir kavramdır; bağlamsal etki ve işlem çabası olmak üzere iki etken ile iç içedir. Eğer yeni bir bilgi, bağlamsal bir etki yaratırsa bağıntı söz konusudur. Eski ve yeni bilgi arasındaki etkileşim üç şekilde meydana gelir: eski bilgi, güçlenir veya desteklenir; bağlamdaki varsayımlar ortadan kalkar veya eski bilgilerle çelişir; bağlamsal çıkarım oluşturmak için mevcut bilgiyle birleşir. Bu üç olasılıktan biriyle sonuçlanan eski ve yeni bilgi arasındaki etkileşim bağlamsal etkiyi belirler (s. 8- 9).

Doğan (1990), Sperber ve Wilson tarafından bağıntı ilkesinin iki aşamada ele alındığını belirtir. İlk aşama, ikinci aşamanın temelini oluşturur. İlk aşama, düzgülenen belirtkelerin çözüldüğü düzgü basamağıdır. Sperber ve Wilson’a göre bu aşama, dil ile gerçekleşir ve dilsel girdinin anlamsal canlandırımı burada başlar. İkinci aşama ise çıkarım basamağıdır. Bu aşamada bağıntı kuramı ve edimbilimdeki yaygın eğilim arasındaki fark açığa çıkar (s. 67).

Bağıntı ilkesi hem konuşucuyu hem de muhatabı ilgilendirir. Konuşucunun sorumluluğu, konuşmasını, muhatabın en az çabayı harcayarak en zengin bağlama ulaşabileceği şekilde yapmaktır. Muhatabın sorumluluğu ise eski bilgilerle yeni bilgileri işleme koymaktır (Doğan, 1990: 68).

A: Dışarı çıkalmı mı?

B: Yağmur yağıyor.

Yukarıdaki örneğe göre A tek bir önerme biçiminde karar vermeden öncelikle düzgü basamağını çözerek işleme başlar. Buradaki tek önerme biçimi, yağmurun nerede ve ne kadar yağacağı sorularına çıkarımlarda bulunarak elde edilebilir. Bu bölümden sonra sezdirimler başlar. A, soruyu değerlendirebileceği bir bağlam yaratmak zorundadır. Buna göre A, dışarı çıkmak istemektedir. Ama B, yağmur yağdığı için dışarı çıkmak istememektedir.

3.2.5. İncelik Kuramı

Nezaket, Türkçe Sözlük’te “Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik” olarak tanımlanmıştır (TDKTS, 2011). Nezaket, bir edimbilimi kuramı olarak ise iletişim esnasında farklı dil topluluklarının kişilerarası ilişkilerinin düzenlenmesine ve geliştirilmesine dayanır (Kansu Yetkiner, 2009: 19). Nezaket ilkesi, evrensel özelliğine rağmen farklı kültürlerde veya farklı dil topluluklarında değişken bir yapıya sahiptir. Bu tür farklılıklar, sosyal ilişkiler ve değerlerdeki farklılıkları yansıtır. Dolayısıyla kibarlık olgusu her kültür için aynı özelliklere sahip değildir. Örneğin, Batı kültüründe ders esnasındaki bir tartışmada fikir belirtmek ve soru sormak kaba bir davranış olarak görülmez. Ama Japonya’da bir konuşmacının fikrine, katılmıyorum demek hoş karşılanmaz (Leech ve Larina, 2014: 17). Bu bakımdan dilin yadsınamaz bir güce sahip olduğunu söyleyebiliriz. Uygur (2018), dile saygıyı dostla beslenen saygıya benzetir. Nitekim anlaşılmamak veya yanlış

anlaşılmak, acı bir durum ve dilin öfkesinin bir sonucudur. Yaşanılan dünyayı anlayabilmek için de önce dili anlamak gerekir (s. 21).

İncelik kuramı ile ilgili incelemeler, sosyolog Goffman ve dil antropologları Brown ve Levinson'un çalışmalarından etkilenmiştir. Goffman'a göre iletişimin amacı, kişilerin imajı (face) korumaları ve nazik davranış olarak ele almalarıdır. İmaj, toplum içinde hem kendimiz hem de diğer kişiler ile ilgili imgelerdir. İmaj ya da yüz (face) kavramı Brown ve Levinson tarafından genişletilmiştir (Dereli, 2008: 26). Ancak Brown ve Levinson'un nezaket kuramının temel taşı kişilerin bireysel istekleri oluşturduğu için eleştirilmiştir. Nitekim bireysel istek kavramı Batı'ya özgüdür. Ama Doğu'da bireysel güçten ziyade grup içi ve grup dışı ayrımlar daha önemli bir yere sahiptir. Brown ve Levinson'un yüz tehdidine yani bireysel isteklere çok vurgu yapmaları İngiliz- Batılı bir görüşü yansıttıkları iddiasına neden olmuştur. Gu, Mao, Ide, Matsumo ve Wierzbicka; Brown ve Levinson kuramının birey odaklı olmasının Doğu kültürlerinin grup yönelimine uymadığını belirtmişlerdir (Leech, 2005: 2).

İncelik kavramına edimbilimsel bir açıdan bakıldığında, kuramın, kişiler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini veya korunmasını gerçekleştirmek için stratejik olarak dilin nasıl kullanıldığı ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Karşılıklı konuşma ilkelerine dayalı yaklaşıma göre incelik, karşılıklı konuşma kurallarının ihlaline dayanır. Dolayısıyla Brown, Levinson, Lakoff, Leech ve Grice, incelikli dil kullanımı için başlangıç aşamasını oluştursa da incelikli dil davranışlarını açıklamaya yetmez. Mesela incelik kuramı "Lütfen buraya gelir misin?" cümlesindeki gibi tarz ve niceliği ihlal eden bir yaklaşımı kabul eder. Ama karşılıklı konuşma ilkesi, "Buraya gel" gibi kısa, açık ve dolaysız bir ifadeyi öngörür. İncelik kuramının ikinci yaklaşımı olan yüz koruma temelli yaklaşım, kuramda en çok etki yaratan yaklaşımdır. Brown ve Levinson'ın incelik kuramı, iletişimdeki kişilerin birbirlerini incitmeme ilkesine yani yüz korunumuna dayanır. Brown ve Levinson, Goffman'ın yüz terimine olumlu yüz ve olumsuz yüz kavramlarını eklemiştir. Olumlu yüz, kabul gören bir benlik yaratma; olumsuz yüz davranışlarda bağımsız olma ve kendi sınırlarını koruma çabalarıdır (Kansu-Yetkiner, 2009: 20-22). Olumlu yüz, olumsuz yüz terimlerinden olumlu nezaket ve olumsuz nezaket kavramları oluşturulmuştur. Brown ve Levinson, kişilerin iletişimdeki farklı amaçlarına ve kişilik özelliklerine bağlı olarak "iletişim aksaklıklarının" meydana gelebileceğini belirtmiştir. Bu tür

davranışlar da zedeleyici edimler “face threatening act” diye adlandırılmıştır. Sözlü iletişimin sorunsuz geçmesi için uygulanan teknikler de nezaket stratejilerini oluşturur (Dereli, 2008: 26- 27). Türk toplumunda da yüz kavramının önemli bir yeri vardır. Yüzsüz, yüz karası, yüz vermek, yüz bulmak, yüz akı, yüzünü kızartmak gibi yüz ile ilgili birçok kullanım yer almaktadır (Kansu- Yetkiner, 2008: 34).

Sara Mills ise “Gender and Politeness” adlı kitabında kuramın geleneksel açıdan nezaket ve etiketle sınırlanmasını eleştirir. Mills’e göre incelik kuramı, yaş, cinsiyet ve ırk özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Kansu Yetkiner de (2009) incelik kuramını, yaş, cinsiyet, sosyal konum gibi sosyal değişkenlerden kaynaklanan saygı ve güç temelli zorunlu göstergelerin ele alındığı toplumdilbilimsel bir kavram olarak tanımlar. Mesela Türkçe ve Almancadaki “sen” ile “siz” zamirlerinin farkı, bu tanıma örnektir. Nitekim Türkçede muhataba saygı ve nezaket gösterme amacıyla “siz” Almancada ise “Sie” zamirleri kullanılır (s. 19.) İncelik olgusu, kişisel özellikler dışında kültürel olarak da değişim gösterir. İncelik kavramı, her toplumda olmakla beraber kültürel ve sınıfsal değişimlere bağlı olarak farklılık gösterebilir. Örneğin, Asya ve Yakın Doğu kültüründe, konuşan kişinin muhatabına, onun hakkındaki düşüncelerini söylemesi kabalık olarak görülürken Avrupa kültüründe bu durum nezaketsizlik olarak algılanmaz. Kültürler arasındaki bu tür farklılıklar iletişim ortamında anlaşmazlıklara yol açabilir (Dereli, 2008: 25).

Brown ve Levinson, insanların yüz yönetimi içinde yer aldıklarında mahcup edici davranışlardan korunmak için beş strateji kullandıklarını belirtir (Kansu- Yetkiner, 2009: 23-24):

1. Dolaysız Dil Kullanımıyla Hareket Etme (Do the Act Bald on the Record): Bu strateji, muhatabın yüz gereksinimlerini dikkate almadan açık ve net ifadeler kullanımı ile ilgilidir. “Su getir”, “Kapıyı kapat” gibi buyurum tümceleri bu duruma örnek olarak verilebilir.

2. Olumlu Yüze Yatırım Yapararak Hareket Etme (Do the Act with Positive Redress- Positive Politeness): Konuşmacı, muhataba beğeni ve sempatisini ifade ederek kabul görme ihtiyacını karşılar. Argo, lehçe kullanımı, lakaplarla hitap etme, şakalar, muhatabın isteklerine önem verme bu sınıfa ait stratejilerdendir. “Sence yarın gidelim mi?”

3. Olumsuz Yüze Yatırım Yapararak Hareket Etme (Do the Act with Negative Redress- Positive Politeness): Bu sınıf, muhatabın bağımsızlığını ve kendi sınırlarını çizme çabasına göre destekleyici ifadelerle ilgilidir. “Rica etsem su verir misin?”

4. Dolaylı Dil Kullanımıyla Hareket Etme (Do the Act off the Record): Bu strateji ise edimin asıl amacının belli olmadığı durumlarda ve söylemin tehdit edici etkisinde konuşmacı korunmuş olur. Kinayeli konuşmalar bu duruma örnek verilebilir. Mesela kaba birine “Çok kibarsınız.” denildiğinde konuşmacı kendini korumaya alır.

5. Hiçbir Eyleme Girmemek (Don’t do the Act): Sözeylemler, mahcup edici ve tehditkâr kabul edildiğinde konuşmacı eyleme girmemeyi tercih eder. Konuşucu bu sayede kendini korumaya almış olur.

4. İYİ VE KÖTÜ DİLEK BİLDİREN KALIP SÖZLER

Dil, sadece iletişim kurmaya yarayan bir unsur değildir. Aynı zamanda dünyanın aynası, insanın hayatı anlama şeklidir. İnsanlar, dertlerini ve duygularını dil sayesinde yorumlayıp dışa vurur. Dolayısıyla dil aracılığıyla kişiler, kültürler ve toplumlar hakkında somut bilgiler edinebiliriz.

Dil ve kültür daima etkileşim halindedir. Yani kültürler dilleri etkilediği gibi diller de ait oldukları toplumun kültürünü etkiler. Bu durumda dillerin, toplumları yansıttığını söyleyebiliriz. Ancak dil ve kültür, zamana bağlı olarak değişim gösterir. Bu değişim dilleri de etkiler. Dolayısıyla sözcükler ve söz varlıkları her döneme ait sosyal, toplumsal ve kültürel özellikleri de yansıtır.

Bir dilin söz varlığı içinde yer alan kalıp sözler, bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler esnasında kullanılması âdet olan sözlerdir (Aksan, 2006: 34). Günlük dilde sıklıkla kullanılan kalıp sözler de ait oldukları toplumların kültürünü yansıtır. Yemin, atasözü, deyim, argo, dilek gibi kalıp sözler toplumların düşünceleri, yaşayışları, değer yargıları ve hayatı yorumlama şekillerinin somut halidir. Bu tür sözlerin bazı durumlarda söylenmesi gelenekselleşmiştir. Örneğin, hastalık, ölüm, doğum gibi olaylarda muhataba kalıplaşmış bazı sözler söylenir. Kalıp sözlerin birçoğu toplumun gelenek, görenek ve kültürünü yansıtan iyi dilek sözleridir. Hatta iyi dilek sözlerinin eksikliği fark edilir ve toplum tarafından yadırganır. Örneğin, insanlar “Hasta ziyaretine gelip geçmiş olsun demedi” gibi yakınmalarda bulunabilir (Akalin, 1990: 28). İyi dilek sözleri, dua ve alkış olarak da adlandırılır. Kişiler bu temenni sözlerini, muhatabın iyiliği ve rahatlığı için söylediği gibi kendileri için de söyleyebilir. İyi dilekler, dua ve alkışlar; sağlık, mutluluk, minnettarlık gibi duyguların muhataba aktarılmasıdır. Bu açıdan dilek sözlerinin kullanıldıkları bağlama göre farklı işlevlere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim doğum, ölüm, evlenme, hastalık, mal mülk edinme gibi çeşitli olaylar üzerine farklı temenniler kullanılır. Örneğin doğum için uzun ömür; hastalık için sağlık; evlenme için mutluluk temennilerinde bulunulur. Erol (2007), “Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezinde duaları, hayır dualar olarak adlandırmıştır. Duaları, bir yere gidene veya bir yerden dönene, okula giden çocuğa, hasta veya yaşlı kişilere, rüya görene gibi hangi durumlarda kullanıldığına göre kırk alt başlığa ayırmıştır.

Kötü dilek sözleri de dillerin söz varlıklarına dâhil kalıp sözlerdendir. Ancak, bu sözler, sayı bakımından iyi dilek sözleri kadar fazla değildir. Çünkü çoğu kültürde beddua eden, kötü dilekte bulunan insanların zor durumlarla karşılaşacağına inanılır. Nitekim Türk kültüründe de edilen bedduanın kişiye döneceğine dair bir inanç vardır. Türkçede kötü dilek sözleri için beddua, kargış, ilenme, lanetleme gibi sözcükler de kullanılır. Kargış, beddua ve kötü dilek sözleri, kişilerin nefretlerini ve öfkelerini muhataplarına aktardıkları bir araçtır. Kötü dilek sözleri, iyi dileklerde olduğu gibi farklı işlevlere sahiptir. Konuşucu, bağlama göre muhatabına, mutsuzluk, felaket, esaret, ölüm, ayrılık, başarısızlık, bela dileyebilir. Erol (2007), “Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezinde bedduaları kullanım durumuna göre kırk iki sınıfa ayırmıştır.

4.1. Alkışlar ve Dualar

4.1.1. Alkış Sözcüğünün Tanımları

Alkış; hayır duada bulunmak, övmek, beğenmek anlamına gelen *alka-* fiilinden türemiştir. Başlangıçta Tanrı’yı övme; daha sonra da kutsama, anlamında kullanılmıştır (Clauson, 1972: 137). Al, eski şaman inancına göre ateş tanrısı ve koruyucu ruh olarak kabul edilmiştir. Şaman ve İslâm Türkleri inanışlarında önemli bir yere sahip olan al ruhu, günümüzde de yaşamaya devam etmektedir (İnan, 1933: 165). İnan (1998), alkış sözcüğü ile al ruhu arasında bağlantı olduğunu belirtir (s. 265).

Alkış, Türkçe Sözlük’te “Bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatmak için el çırpma, alkışlama, kargış karşıtı” olarak açıklanmıştır (TDK, 2011).

Dîvânu Lugâti’t- Türk’te “Övgü, dua insanın iyiliklerini zikretme ve menkıbelerini sayma; (peygamber için) salavat” olarak tanımlanmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 549). “Yalavaçka alkış bîrgir” ifadesi, Peygamber aleyhisselâma salavat getir anlamına gelir (Ercilasun ve Akkoyunlu: 2018: 48).

Tarama Sözlüğü’nde *alkış* “Medih, sitayiş, dua” ve *alkış etmek* de “Alkışlamak, övmek; algış etmek, tazim etmek, dua etmek” olarak tanımlanmıştır (TS- I, 1995: 106).

Clauson (1972) etimolojik sözlüğünde “salavat, dua” (s. 139); Ergun (2013) ise “Şaman ayini sırasında söylenen kutsama; iyilikleri temenni etme, övme; üzerine okuyarak, üfleyerek, kutsama; yalvarma” olarak tanımlanmıştır (s. 140). Pala (2008),

alkış tarihî anlamıyla “Padişahlar ile vezirler hakkında, halk tarafından hep bir ağızdan söylenen dua sözleri” olarak tanımlar (s. 13).

Çeşitli kaynaklardan yapılan açıklamalarda da görüldüğü gibi alkış kavramının beğenilen bir durum karşısında el çırpma ve iyi dilekte bulunma olmak üzere iki tanımı vardır.

4.1.2. Dua Sözcüğünün Tanımları

Dua, Türkçe Sözlük’te, “1) Yakarış 2) Tanrı’ya yalvarma, yakarış için söylenen dini metin” (TDK, 2011); Misalli Büyük Türkçe Sözlük’te “1) Güçsüzlük ve ihtiyacını ortaya koyarak Allah’a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz” 2) “Bu maksatla hazırlanmış ibare” (Ayverdi, 2010: 306); Osmanlıca- Türkçe Sözlük’te, “1) Tanrı’ya yalvarma 2) Yakarış 3) Bu yakarıшта okunan ibareler” (Püsküllüoğlu, 1977: 57); İslâm Ansiklopedisi’nde ise “Kulun bütün benliğiyle yüce yaratana yönelerek ondan istek ve dilekte bulunması anlamında dinî terim ve bu amaçla icra edilen bir ibadet şekli” olarak tanımlanmıştır (TDVİA, 1992: 529).

Alkış ve dua sözcüklerine ait tanımlara göre alkışlar da dualar da kişilerin kendileri ya da çevresindekiler için iyi dilekleridir. Fakat, alkış terimi İslâmiyet öncesi kullanılan iyi dilekleri; dua terimi ise İslâmiyet’in kabul edilmesinden sonra kullanılan iyi dilekleri ifade etmektedir.

Duymaz (2000), alkışların, insanların doğaya sihirle hükmetmek istediklerinde kullandıkları nazım sözler olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Alkışlar, dinî değişimlere bağlı olarak estetik bir ifade aracına bürünmüş; iyi dilek ve dua haline gelmiştir. İslâmiyet’in kabul edilmesiyle de alkışlar, dinî kavramlarla örülerek dua tarzında Tanrı’ya yönelmiştir (s. 15).

4.2. Kargışlar ve Beddualar

4.2.1. Kargış Sözcüğünün Tanımları

Clauson’un (1972) etimolojik sözlüğünde kargış sözcüğü “kargış” olarak geçer. Clauson, kargışın Tanrı’nın lanetini ifade etmek için kullanıldığını ve “kargış” sözcüğünün, karga- fiilinden türediğini belirtir. Açıklamasında “Teñri kargış anıñ üze” örneğini verir. Aynı zamanda kargış, sıfat olarak da ele alır. Lanetli kişi “an accursed man” (s. 654).

Dîvânu Lugâti't- Türk'te lanet ve lanetleme olarak geçmektedir. “Teñri kargışı anıñ üze” sözü, “Allah’ın laneti onun üzerine olsun” anlamındadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 201).

Türkçe Sözlük'te *kargış*, “Kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç, alkış karşıtı” (TDK, 2011); Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te “İlenç, beddua ve lanet” (Ayverdi, 2010: 629); Tarama Sözlüğü'nde ise “Beddua, ilenç, lânet” olarak tanımlanmıştır (TS-IV, 1996: 2292).

4.2.2. Beddua Sözcüğünün Tanımları

Türkçe kargış teriminin yerini İslam kültürünün etkisiyle beraber Farsça “bed” ve Arapça “dua” sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan beddua terimi almıştır (Elçin, 1981: 725). Kaya (1997), bedduayı çaresiz, acı çeken ve kötülüğe maruz kalmış kişilerin rahatlamak için söylediği, kötü dilekleri barındıran ve ifadeyi güçlendiren kalıp sözler olarak tanımlar. Dualarda olduğu gibi beddualar da duyguları yansıtan sözlerdir (s. 111).

Beddua; Türkçe Sözlük'te “Birinin kötü duruma düşmesini gönülden isteme, ilenme, ilenç, kargış” (TDK, 2011); Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te “Bir kimseye kötülük dilemek için edilen duâ, ilenç, inkisar, intizar” (Ayverdi, 2010: 127); İslâm Ansiklopedisi'nde “Bir kimsenin başına kötü şeyler gelmesi için yapılan dua” (TDVİA, 1992: 297); Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te ise “İlenme” ve “Birinin kötülüğü için edilen dua” olarak tanımlanmıştır (Püsküllüoğlu, 1977: 26- 57).

4.3. Sözlü ve Yazılı Eserlerde Dilek Sözleri

4.3.1. İyi Dilek Sözleri (Alkış, Dua)

Alkış sözleri, ninni, masal ve tekerleme gibi sözlü kültür ürünleri için önemli bir yer teşkil eder. Örneğin, masallar, mutlu sonla bittiği için masalların sonunda hem masaldakiler hem de dinleyiciler için “Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine” gibi iyi dilek sözleri yer alır. Halk hikâyelerinde de alkışlara sıkça rastlanır. Mesela Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde “Sen gidersen uğur olsun” “Çamlıbelller dümdüz olsun” gibi alkışlar bulunur (Akalın, 1990: 40-41).

Ninniler, çocuğun uyuması ve sakinleşmesi için söylenen anonim eserlerdir. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi ninniler, annenin çocuğuna sevgisini, umudunu ve

iyi dileklerini içerir. Ninnilerdeki iyi dilekler, çocuğun uyuması, sağlığı, mutluluğu ve geleceği gibi konularla ilgilidir.

Dağda davarın kışlasın

Ovada çiftin işlesin

Seni yaradan bağışlasın

Uyusun oğlum ninni (Kaya, 1999: 354)

Uyu gözlerin süzülsün

Kirpiğine inci dizilsin

Alnına hayır yazılsın

Ninni gonca gülüm ninni (Kaya, 1999: 354)

Alkış terimi ve alkış sözleri, Türk dili ve kültürünün yapı taşları olan Kutadgu Bilig ve Dede Korkut'ta da yer almaktadır. İslâmiyet'in kabulünden sonra yazılan Kutadgu Bilig'deki alkış ve kargışlar, İslâmiyet'in Türk dili ve kültürünü ne derecede etkilediğini gözler özüne serer. Mesela eserde alkış ile ilgili sözcükler yedi kere; dua ile ilgili sözcükler altmış iki kere kullanılmıştır (Arat, 1979: 18). Bu durum da dinin ve inancın dil, kültür ve söz varlığı üzerindeki yansımasıdır.

Fuat Köprülü, Dede Korkut Hikâyeleri için “Terazinin bir gözüne Dede Korkut'u diğer gözüne Türk edebiyatının bütün eserlerini koysalar Dede Korkut ağır basar” der (Ergin, 1969: Önsöz). Dede Korkut'ta geçen iyi dilek sözleri ele alındığında bu sözlerin günlük yaşamda önemli bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Örneğin Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, alkış ve kargışlar için “Ol zamanda biglerüñ alkış alkış kargış kargış idi, du'âları müstecâb oluridi.” şeklinde bir açıklama yer almaktadır. Bu doğrultuda duaların kabul olması nedeniyle beylerin alkış ve kargışlarının diğer kişiler için önemli olduğunu söyleyebiliriz. “Ağ sakallu babañ yiri uçmak olsun, ağ pürçeklü anañ yiri behişt olsun, Mere yüzünüz ağ olsun, ağañuzuñ etmeği size halal olsun, Kâdir Tanrı seni namerde muhtaç eylesün hanum hey!” Dede Korkut Hikâyelerinde karşımıza çıkan alkışlardan bazılarıdır. Alkış kullanımında amaç iyiliğin kaynağını, iyilik getirecek olanı, iyi olanı desteklemek, ona sığınmak, dilemek ve yalvarmaktır (Keskin, 2018: 177).

4.3.2. Kötü Dilek Sözleri (Kargış, Beddua)

Kargışlar, düzensizliği yok etmek ve düzeni korumak amacıyla söylenir. Dolayısıyla kötünün, kötülük getirecek olanın ve kötülüğün lanetlenerek meydana

gelecek zararların engelleneceği düşünülür. Bu doğrultuda mevcut düzenin korunmasında alkışlar kadar kargışların da onarıcı bir güce sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zira kargışlar, düzenin bozulduğu durumlarda ortaya çıkan ve düzensizliği yok edip adaleti sağlamaya yönelik söylenen sözlerdir. Alkışlar ve kargışlar bu yönüyle birbirlerini tamamlayan bir özelliğe sahiptir (Keskin, 2018: 177-178).

Emine Gürsoy Naskali (2009), lanetleri kültürlerin galeyanları; öfke ve nefretin ifadesi; affedilemeyenlere söylenen son söz olarak tanımlar. Lanet, beddua gibi kötü dilek sözleri, haksızlığa uğramış, kırgın ve kızgın insanın baş edemediği olaylar üzerine tabiatüstü güçlere sığınarak adalet aramasıdır. Kötü dilek sözleri, argo ve küfürler gibi sözlüklerde pek geçmezler. Naskali, bu tür sözleri, dilin yaramaz çocukları olarak adlandırır (s. 1- 2).

Destan, masal, türkü ve ninni gibi edebî türlerde, iyi dilek sözleri kadar fazla olmasa da kötü dilek sözleri de yer alır. Halk hikâyelerinde âşıkların sevgiliye kavuşma mücadelelerinde karşılaştıkları zor durumlarda beddua ettikleri görülür. Duymaz (2009), “Halk Hikâyelerinde Lanet ve Bedduanın Gerçekleşmesi Motifi” yazısında kimlerin kimlere beddua ettiğini dört madde ile açıklar. İlk madde, âşığa ve sevgilisine edilen beddualarla ilgilidir. İkinci madde, âşığın ve sevgilisinin ettiği beddualardır. Bu maddeye göre âşık ve sevgilisi, kendilerine kötülük yapanlara; âşık, gurbette karşısına çıkan varlıklara ve feleğe beddua eder. Üçüncü madde âşığın yakınları tarafından edilen beddualardır. Bu beddualar, âşığa kötülük yapan kişilere yöneliktir. Dördüncü madde ise diğer beddualar şeklinde adlandırılmıştır. Duymaz, bu sınıftaki beddua örneklerinin beddua etmenin geniş bir kullanıma sahip olduğunu gösterdiğini belirtir (s. 182-193).

İnsanlar, beddualar yardımıyla çaresizliklerini dışa vurur. Yani beddualar, istenip de yapılamayan eylemlerin yerine geçer. Bu bakımdan bedduaların kişilerin kendilerini rahatlatmış hissetmesini sağlayan bir araç olduğunu söyleyebiliriz. Ninniler de annenin aile ve toplum yüzünden dile getiremediği düşüncülerini, duygularını dışa vurmasını ve ferahlamasını sağlar. Güneş (2009), “Ninnilerde Uyuyan Beddua” yazısında ninnilerin bu yönüyle beddualarla birleştirilebileceğini belirtir. Bedduayı ninnilerde kime veya kimlere söylendiğine bağlı olarak yediye ayırır. Bu sınıflandırmaya göre anne, ninnilerde kendisine veya kocasına; aile

bireylerine; çocuğuna; kendi akrabalarına, aile bireyi dışındakilere; felek, gurbet ve ayrılığa; ülkenin düşmanlarına beddua eder (s. 223- 241).

Alkışlar ve kargışlar, erken dönem inanç ve yaşam biçimlerinden kaynaklanan kültürel yaratmalar; inanç ve düşünce sistemine bağlı olarak şekillenen ve sürdürülen ürünlerdir. Kutsal alanla kurulan ilişkilere bağlı olarak günümüze kadar ulaşmıştır (Keskin, 2018: 172). İnsanların iyilik veya kötülük gördüğü kişiler ile ilgili ödül, ceza ve intikam duygusu ile ilgili olan bu sözler aynı zamanda kişilerin inancı, kültürü, adalet anlayışı ve değer yargılarını yansıtır (Özmen, 2000: 280).

Kargış terimi, Karahanlı Türkçesi eserlerinden Kutadgu Bilig’de de yer almaktadır. Reşit Rahmeti Arat, dört beyitte kargış sözcüğünün geçtiğini belirtmiştir (Arat, 1979: 224) Eserde alkış sözcüğünün yanında dua sözcüğü de bulunmasına rağmen “beddua” sözcüğü yer almamaktadır (Kıymaz, 2014: 1631).

Kargışlar, Türk kültürünün İslamiyet öncesi ve sonrası özelliklerini barındıran Dede Korkut’ta da zengin bir içeriğe sahiptir. Eserdeki alkış ve kargışlar sayesinde bu sözlerin en eski örnekleri, günlük yaşamda nasıl kullanıldığı ve tarihsel süreçteki değişimi görülebilir (Keskin, 2018: 406). “Yaylar olsam menüm gorum olsun; Altun akçan harcayur olsam benüm kefenüm olsun; Tavla tavla şahbaz atun biner olsun menüm tabutum olsun” eserde geçen kargışlardan birkaçıdır (Ergin, 1997: 183).

4.4. Dilek Sözleri Üzerine Yapılan Tasnifler ve Çalışmalar

Dualar da alkışlar gibi kişilerin kendileri ya da başkaları için iyi dilekleridir. Dua, İslam kurallarına uygun olarak Tanrı’ya karşı dilek ve niyazların sade bir şekilde ulaştırılmasıdır (Elçin, 1981: 725). Nitekim dua ve alkış arasındaki ilişki, büyü ve dinin insan hayatındaki etkisiyle ilgilidir. Alkışlar, tek Tanrılı dinlerin etkisiyle dua olarak ele alınmıştır (Duymaz, 2000: 19). Elçin (1981), dua ve alkışları aynı başlık altında ele alır (s. 724). Akalın (1990) ise alkış ve duaları birbirinden ayırır. İslâmiyet’i kabul etmemizle alkış ve kargış terimlerinin yerini dua ve beddua sözcükleri almıştır. Akalın, alkışları, ilkel dualar olarak tanımlar ve bu dualarda yalnızca insan ve isteklerinin yer aldığını belirtir. Duaların ise Tanrı merkezli olduğu kabul edilir (s. 22-31). Dilek sözlerinin hem edebiyat hem de dil bakımından farklı tasnifleri yapılmıştır. Yapılan sınıflandırmalar, içerik, işlev, biçim, anlam, zaman, olay ve durum gibi farklı açılardan ele alınmıştır.

Kaya (1997), “Dualar ve Beddualar” adlı makalesinde duaları biçim ve anlam özelliklerine göre sekize ayırır:

1) Dualar, hemen hemen herkes için söylenebilir. Duaların başında çoğunlukla Allah, Ya Rabbi gibi nidalar yer alır. “Allah’ım sen bana yardım et” “Ya Rabbi bana sağlık ver” örneklerinde olduğu gibi kişilerin kendileri için ettikleri dualar yakarış niteliğindedir. Fakat dualar, daha çok ikinci ve üçüncü kişilere söylenir. “Allah ne muradın varsa versin” “Allah uzun ömür versin” dilek sözleri bu özelliğe örnektir.

2) Her dua bir iyiliğe karşı söylenmez. Aynı zamanda sevilen ve mutlu olması istenen kişiler için de söylenir. Örneğin araba alan birine “Kazasız belasız kullan”, çocuğu olan birine “Allah uzun ömür versin” gibi dilekler sunulur. Bu dualar kullanım alanlarına göre çoğaltılabilir.

3) Dualar “Allah muradına erdirmiş” örneğindeki gibi kısa ve yalın ifadelerdir.

4) Bazı dualar da ölçülü ve kafiyelidir. “Yaşına bereket, başına bereket”

5) İkileme, üçleme ve dörtleme şeklinde de söylenebilir. “Sofraya nur. Kaza bela geri dur. Hane sahibi olsun mamur.”

6) “Anamın ak sütü gibi helal olsun” örneğindeki gibi bazı dualar da söz sanatlarıyla yapılır

7) Daha çok yemek sırasında yapılan dualar da katar şeklinde sıralanabilir. Bu tür dualar, birden fazla işleve sahip olabilir. Yani, dua ederken hem mutluluk hem bereket hem de iyi evlât temennisinde bulunulabilir.

8) Dualar içeriklerine göre hayat ve ahiretle ilgili olan dualar olarak ikiye ayrılır. “Allah uzun ömür versin” “Mutluluğun daim olsun” “Allah ayrılık vermesin” örnekleri hayatla ilgili olan dualardır. “Allah cennete sarayını hazır ede” “Allah seni cehennem ateşinden korusun” ise ahiretle ilgili olan dualara örnektir (s. 107-109).

Doğan Kaya’nın belirttiği bu özelliklerinden duaların kısa ve yalın ifadeler olmalarına rağmen sanatlı ifadeler oldukları sonucuna ulaşabiliriz. Yani dilek sözleri, sadece bir durumu veya bir olayı betimlemek için kullanılan somut sözler değildir. Nitekim iyi dilek sözlerine günlük dilde sıkça rastlanır. Kişiler, birbirlerine olan minnetlerini, duygu ve düşüncelerini iyi dilek ve dua sözleri aracılığıyla dışa vururlar. Dilek sözlerinin, kişilerin duygularını yansıtmaları ve muhatapta etki yaratmaları için kullanılması da bu sözlerin sanatlı ifadeler olmasını gerektirir. Örneğin

“Ocağın yansın, tütsün.” sözündeki ocak, aile, ev, yuva anlamında kullanılmıştır. Ersoylu (2012), bu duanın, ailenle sağlıklı, mutlu bir şekilde hayatını devam ettir, soyun devam etsin anlamına geldiğini belirtir (s. 110).

Kaya (1997), duaları zaman, olay ve durumlarına göre ise üçe ayırmıştır:

1. Tarihte ve edebî metinlerde dualar: Türk destanlarında “dua” ayrı bir öneme sahiptir. Dede Korkut Hikâyelerinde geçen alkış ve dualar, bu sınıfa örnek verilebilir.

2. Tabiat olayları ile ilgili dualar: Bu tip dualar tekerleme şeklinde söylenir. Bu sınıf, yağmurla ilgili dualar ve ay görünce okunan dualar olarak iki alt sınıfa ayrılır.

3. Hayatla ilgili dualar: Bu sınıf ise ninnilerde dua, uykudan önce yatakta okunan dua, çocuğun yürümesi için okunan dua, ateş duası, ezan okunurken söylenen dua, sınavda okunan dua ve hamur için dilek olarak yedi alt başlığa ayrılır.

Doğan Kaya’nın yapmış olduğu bu tasnife göre duaların farklı işlevlere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bir annenin çocuğuna söylediği ninnideki dualar ile tabiat olaylarıyla ilgili dualar farklı amaçlara sahiptir. Nitekim, ninnilerde çocuğun sağlıklı ve mutlu büyümesi için dualar yer alırken doğa için söylenen dualarda bolluk, bereket gibi temenniler bulunur.

Akalın (1990), “Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar ve Kargışlar” adlı eserinde alkış ve kargışları biçim ve anlam özelliklerine göre on ikiye ayırmıştır:

1) Türkçedeki dilek sözleri, düz anlatıma sahiptir. “Allah çok versin” “Gözün aydın olsun” “Geçmiş olsun” gibi dilek sözleri, bu özelliğe örnektir.

2) Bazı alkışlar da ikileme şeklindedir. “Altın bahtlı altın tahtlı olasın” ikilemeli alkışlara örnektir.

3) Üçleme şeklinde dilekler de bulunur:

Kanın kuş

Etin it

Kemiğin kurt yemi ola

4) Dilek katarları: Tanrı’ya verdikleri için teşekkür ederken söylenen dilek sözleri, dilek katarlarıdır. Sami Akalın, dilek katarlarının en eski örneklerinin Dede Korkut geleneğiyle söylenen dilekler olduğunu belirtir. Bu tür dilekler, Türk hükümdarı karşısında çalınıp söylenir.

5) Kompozisyon Yapısı: Akalın, tam bir dilek anlatımının şu aşamalardan geçtiğini belirtir:

“(Seslenme bölümü): Ey oğul

(Başvuru bölümü): Dilerim Allah’tan

(Kargış yönelmesi): O bana hâin hâin bakan gözlerin

(Temel kargış): Kör ola da

(Kargış sonu yıkımı): Dünyanı göremeyesin

(Kargış güçlendirmesi): İnşâallah

(Ek güçlendirme): E mi...”

Bu kargışlar, günlük dilde sözcük ekonomisine uygun olarak “Gözün kör olsun.” şeklinde söylenir.

6) Sözcük Dağarcığı: Türk dilek sözlerinin çoğu Türkçedir. Fakat Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık ve İslâmiyet gibi dinler Tanrı’ya yakarıшта yabancı sözcüklere yer verir.

7) Tümce Kuruluşu: Türkçe dilek sözlerinin çoğu kurallı cümle şeklindedir. Bazı dilekler de ölçülü ve uyaklı oldukları için devrik cümle şeklindedir.

8) Nesneler – Kavramlar: Dilek sözlerinde kullanılan nesne ve kavramlar, Akalın tarafından dört sınıfa ayrılmıştır. İlk sınıf bitki, hayvan, değerli taş gibi kavramların yer aldığı doğa ile ilgili sözlerdir. İkinci sınıfı toplumun günlük yaşayışı ile ilgili terimler oluşturur. (Ülke ve yer adları, sayılar, renkler, meslekler, uluslar, savaşlar, hastalıklar vb.) Üçüncü sınıf, inançla ilgili kavramlarla ilgilidir. Dördüncü sınıfta ise argo ve ikilemeler yer alır.

9) Bölgesel Ögeler: Dilek sözleri çoğunlukla tüm yurttan ortak olarak kullanılan kalıp sözlerdir. Ama bu sözlerin yanında bölgesel deyişlerde bulunur. Bu tür dileklerde sadece bir bölgede tanınan dağın, derenin ya da haydudun adı yer alır.

10) Anlam Özellikleri: Dilek sözleri, çoğunlukla açık ve kesin anlamlara sahiptir. Bunun yanında anlam karışıklığına neden olabilecek dilekler de vardır. Sami Akalın, bu tip dileklere “mügâlâta” tipinde olanlar der. Örneğin “Yalanım varsa gün yüzü görmeyeyim” dilek sözü söyleyenin yalancı olduğunu bildirir. “Allah seni ölmüşlerine kavuştursun.” ise alkış kılığındaki kargıştır.

11) Etki Gücü: Dilek sözlerinin insanları çok etkilemesinin sebebi insanların psikolojik yönünün daha baskın olmasıdır. Örneğin yola çıkan birine “İyi yolculuklar” dileyince ya da ameliyata girecek bir hastaya “Allah şifa versin” denildiğinde kişiler kendilerini daha güçlü hisseder. Aynı şekilde kargışta bulunulmuş bir kişi de yaşama gücü kaybedebilir. Dolayısıyla insanlar ellerinden geldiğince kargıştan kaçınır.

12) Ulusal ve Evrensel Yönler: Sami Akalın, dilek sözlerini dil yönüyle Türk kültürünün en renkli örnekleri olarak tanımlar. Bu sözler, ulusal Türk kültürünü dile getirir (s. 53-58).

Sami Akalın, alkış ve kargışların biçim ve anlamları üzerine yaptığı tasnifte, Doğan Kaya’nın sınıflandırmasındaki gibi kısa ve yalın ifadeler olmalarına rağmen sanatlı ifadeler olduklarını vurgular. Akalın, aynı zamanda alkış ve kargışların kültürel özelliğine de dikkat çeker.

Bedduaların kullanımı, zamana, kişilere ve topluma göre farklılık gösterir. Kaya (1997), bedduaların hangi durumlarda söylendiğini aşağıdaki beş madde ile açıklar:

1. Aile ve toplum tarafından hoş karşılanmayan yüz kızartıcı hareket üzerine söylenmiş beddualar,
2. Günlük olaylar üzerine kişilerin (Ana, baba, çocuk, komşu, arkadaş) birbirine söylediği beddualar.
3. Haksızlık, baskı ve zulüm karşısında söylenen beddualar
4. Millî hislenişlerle söylenen beddualar
5. Aşkın karşılıksız kalması üzerine sevgiliye söylenen beddualar (s. 112)

Kaya’nın yapmış olduğu sınıflandırmaya göre kötü dilek sözlerinin de iyi dilek sözlerinde olduğu gibi konuşmanın bağlamına göre farklı işlevlere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kötü dilekler, kargışlar ve beddualar, kişilerin muhatabına karşı nefretinin, kızgınlığının dışavurumudur. Elçin (1981), kargışı insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve dinine zararı dokunacak kişilere ve düşünce karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisi olarak tanımlar (s. 725). Kargışlar bir nesneye, kişiye ya da topluma yönelik olabilir. Kargış kullanmayan hiçbir insan ve topluluk yoktur. Fakat çoğu toplum kötü dilek sözlerini kullanmamaya dikkat eder. Türk toplumunda da kötü dilekte bulunan kişiler için “Aman ağzını hayra aç, aman tövbe et” gibi deyişler yer alır (Akalın, 1990: 50). Kaya (1997), bedduaların kimlere ve nelere söylendiğini ise şu tasnifiyle açıklar (s. 112- 116):

1. İnsan için söylenen beddualar
2. Beldeler için söylenen beddualar
3. Yapılar için söylenen beddualar
4. Hayvanlara söylenen beddualar
5. Tabiat parçaları için söylenen beddualar
6. Feleğe söylenen beddualar
7. Gurbete söylenen beddualar

Bu tasnife göre beddualar, insanlara söylendiği kadar hayvanlara ve insanı zor duruma düşüren yerler, yapılar ve varlıklar için de söylenebilir. Hayvan, tabiat olayı, belde gibi kavramlara beddua edilmesi bu unsurların insan hayatındaki öneminin bir sonucudur. Feleğe beddua etmek de insanoğlunun başına gelen olumsuzlukların feleğe atfedilmesiyle ilgilidir. İnsanların başına gelen iyi ve güzel olayların Allah'tan geldiği kabul edilir. Ancak karşılaşılan zor durumlar felekle ilgilidir. Yani kötü kader, talihsizlik ve her türlü olumsuzluğun sebebi felektir. Nitekim halk edebiyatı ve divan edebiyatı eserlerinde de şairlerin bu dünya ile ilgili yakınmaları, şikâyetleri feleğe yöneliktir (Şimşek, 2009: 37- 41).

Çiftoğlu (2009), “Bedduaların Anlam Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada kötü dilek sözlerini kullanım alanlarına göre sınıflandırmıştır. Beddualar, insana, aile ve aile hayatına, cinselliğe, deli ve delilik kavramına, yeme içme kavramına, giyinmek ve giyim kavramına, ev kavramına, inançlara, hak ve hüküm kavramlarına, maddiyatla ilgili kavramlara, yol ve yolculuk kavramlarına, müzik aletlerine, bitki ve hayvanlara, gök, hava, iklim kavramlarına, dünya, yeryüzü ve yer bölümlerine, beddua kavramına ve kötülük kavramına atıf yapan beddualar olmak üzere on yedi sınıfa ayrılmıştır.

Teknolojinin gelişimine bağlı olarak internet, bilgisayar, bankacılık, medya ve öğrenci yaşamı ile ilgili beddualar, internet sitelerinde yer almaktadır. Gürsoy Naskali (2009), bu tür sözleri, “bilgi işlem” (arama motorlarına giremeyesin), “ekonomik” (aldığın dolarlar sahte çıka), “medya konulu” (reality showlara çıkasın imajın sarsılsın), “münferit” (dağın başında araban bozula) ve “öğrenci bedduaları” (sınavda kalemin ucu bitesice) olarak beşe ayırmıştır. Naskali, listelenen bedduaların günlük dilde kullanılmadığına dikkat çekerek bu bedduaların masa başında üretildiğini ve yaygın bir kullanımı olmadığını belirtmiştir (s. 497-500).

Gökdayı (2008), dua ve bedduaları, kalıp sözler içinde ele almıştır. Kalıp sözleri de anlamlarına ve bağlamına göre alt başlıklara ayırmıştır. Dua ve beddualar, anlamlara göre yapılan sınıflamada yer almaktadır. Bağlama göre yapılan sınıflandırma ise “üzüntü veya strese neden olan olaylarda söylenenler, mutluluk veren olaylarda söylenenler ve yakın ilişki kurmak istenen durumda söylenenler” olarak üçe ayrılmaktadır. Bu sınıflandırmada bağlama uygun kalıp sözler örnek verilmiştir. Örneğin, üzüntüye neden olan olaylarda söylenenler için “Geçmiş olsun, başın sağ olsun” gibi iyi dilek sözleri yer almaktadır. Mutluluk veren olaylarda söylenenler için ise “Doğum günün kutlu olsun, Allah mesut etsin, bayramınız kutlu olsun” gibi temenni sözleri bulunmaktadır (s. 102- 104).

Ersoylu da (2012) derlemiş olduğu duaları ve bedduaları “Türk Dilince Dualar ve Beddualar” adıyla yayımlamıştır. Dualar ve beddualar ayrı başlık altında alfabetik olarak verilmiştir.

Bulut (2012) yüksek lisans tezinde Anadolu ağızlarındaki kalıp sözleri kullanımlarına göre sınıflandırıp incelemiştir. Hayır dua ve bedduaları da kalıp sözler içinde ele almıştır.

Topbaşoğlu (2012) yüksek lisans tezinde Türkçe ve Rusçadaki alkış ve kargışları karşılaştırmalı incelemiştir.

Ağca (2015) yüksek lisans tezinde eski Uygur Türkçesindeki dua ve alkış sözlerini anlambilimsel olarak değerlendirmiştir.

Aydın (2015) yüksek lisans tezinde Türk kültüründe yer alan dua ve beddua kavramlarını ve fenomenlerini incelemiştir.

Aydın (2018) yüksek lisans tezinde Türkçe Sözlük’te yer alan ilişki sözlerini incelemiştir. İyi ve kötü dilekleri de ilişki sözleri içinde ele alarak kullanım durumlarına göre sınıflandırmıştır.

Keskin (2018) doktora tezinde Türk kültüründeki alkış ve kargışları metin ve bağlam merkezli olarak incelemiştir.

Tabar (2019) yüksek lisans tezinde Türkçe alkış ve kargışları doğayla ilgili öğeleri temel alarak sınıflandırmıştır.

Çağdaş Türk lehçelerindeki dilek sözleri ile ilgili yapılan çalışmalar ise şunlardır:

Alan (2011) yüksek lisans tezinde Azerbaycan Türkçesine ait “Hophopname” adlı eserde yer alan atasözü, deyim, alkış ve kargışları incelemiştir. Tezde alkış ve kargışlar, Türkiye Türkçesi ile aynı olanlar ve anlamca yakın olanlar olmak üzere iki başlığa ayrılmıştır. Mustafa Ögünç (2021) de çalışmasında Azerbaycan Türkçesindeki alkış ve kargışları içeriklerine göre sınıflandırmıştır.

Şahin (2019) yüksek lisans tezinde Türkmen Türkçesindeki dilek sözlerini kalıp sözler içinde ele almıştır. İyi dilek ve kötü dilek bildiren sözler kullanım alanlarına göre tasnif etmiştir.

Kurbanova ve Öz de (2020) dilek sözlerini kalıp sözler içinde ele alarak Özbek Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki dilek sözlerini karşılaştırmıştır.

Dilek (2007) Altay Türkçesindeki dilek sözlerini kalıp sözler içinde değerlendirmiştir. Bu sözler kullanılan bağlama göre sınıflandırılmıştır.

Kassymova (2018) Kazak Türkçesinde Kalıp Sözler adlı doktora tezinde iyi ve kötü dilek bildiren kalıp sözleri ayrı bir başlıkta incelemiştir. Bu sözler, kullanım amaçlarına göre sınıflandırılarak alt başlıklara ayrılmıştır. Shadkam ve Demren ise (2017) Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesindeki çeşitli alkış ve kargışları ele alarak sözedimi kuramına bağlı olarak incelemiştir.

Baytok (2007) Kırgız Türkçesinde ak batar denilen iyi dilek sözlerini bağlamlarına göre sınıflandırmıştır. Küçükbasmacı (2017) ise Manas Destanı’nda yer alan ilişki sözlerini incelemiştir. İyi ve kötü dilek sözleri de ilişki sözleri içinde ele alınmıştır.

Bapaeva (2008) yüksek lisans tezinde Tuva kamlarının alkışlarını incelemiştir.

Yazıcı Ersoy (2011) Başkurt Türkçesi’ndeki iyi ve kötü dilek sözlerini kalıp sözler içinde ele alarak sözedimleri bağlamında değerlendirmiştir.

Ergönenç ve Bulgarova (2018) Nogay Türkçesindeki iyi ve kötü dilek sözlerini kalıp sözler içinde ele alarak incelemişlerdir.

Işıктаş Sava (2017) Kırım Tatarcasındaki dilek sözlerini kalıp sözler içinde ele alarak değerlendirmiştir.

Alkış, kargış, dua ve beddua sözleri üzerine yapılan tasniflerinde ve çalışmalarda görüldüğü gibi dilek sözleri kısa, yalın ve sanatlı ifadelerdir. Aynı zamanda konuşmanın içeriği ve sözün kime söylendiğine bağlı olarak farklı işlevlere

sahiptir. Bu çalışmada ise Eski Anadolu Türkçesine ait iyi dilek ve kötü dilek sözleri, içerik ve işlev yönünden sınıflandırılmıştır.

5. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDEKİ İYİ DİLEK SÖZLERİ

5.1. Dede Korkut Hikâyelerindeki İyi Dilek Edimsözleri

5.1.1. Dede Korkut'un; Han, Beyler ve Onların Aile Üyeleri İçin İyi Dilekleri

Dede Korkut, mukaddime bölümünde ve hikâyelerin sonunda ya da çocuklara isim verilirken han, beyler ve onların ailesi için çeşitli iyi dileklerde bulunur. Mukaddimedede *beş* tane huzur, iyilik, başarı, güç ve mutluluk; *bir* tane de varlık ve sağlık temennisi yer almaktadır.

Dede Korkut, hikâye içinde Boğaç Han'a, Bamsı Beyrek'e ve Basat'a isim verilirken varlık, sağlık ve uzun ömür temennisinde bulunmuş; Beyrek'e isim verirken Beyrek için Pay Püre'ye *dört* defa huzur, iyilik, başarı, güç ve mutluluk; *bir* kez de varlık, sağlık ve uzun ömür dilemiştir.

Dede Korkut'un diğer temennileri hikâyelerin sonunda yer alır. Bu bölümlerde *elli bir* tane huzur, iyilik, başarı, güç ve mutluluk; *otuz iki* tane öteki dünyada mutluluk ve cennete girme; *bir* tane uzun ömür bir tane de kavuşma temennisi bulunmaktadır. Hikâye sonlarındaki alkışlarda çoğunlukla benzer sözler yer alır.

Dede Korkut, beş hikâyenin sonundaki alkışı Beyrek, Yigenek, Basat, Emren ve Deli Dumrul için söylediğini belirtmiş: beylerin çocukları için *on* huzur, iyilik, başarı, güç ve mutluluk; *on dört* cennete girme; *bir* uzun ömür *bir* tane de kavuşma temennisinde bulunmuştur.

Aşağıda iyi dilek sözleri içeriklerine göre tasnif edilmiş, her bir alt başlık altında ilgili sözler belirtilmiştir.

5.1.1.1. Huzur, iyilik, başarı, güç ve mutluluk dileği

1. Devletsüz şerrinden Allah saklasun hanum sizi. (74: 10-11) (Devletsiz şerrinden Allah saklasın hanım sizi.)
2. Hak size yaman getürmesün (74: 21) (Allah size kötülük getirmesin)
3. Devletünüz pâyende olsun hanum hey. (74: 22) (Devletiniz sonsuz olsun hanım hey!)
4. İlyeñüzde çalup aydan ozan olsun. (75: 9) (İyi günde çalıp söyleyen ozan olsun.)

5. Azup gelen kazayı Tañrı savsun hanum hey. (75: 9-10) (Azıp gelen kazayı Tanrı savsın hanım hey.)
6. Sağlıĝ-ile sağınçın devletüñ Hak artursun (94: 19-20) (Saĝlıkla akılla devletini Hak arttırsın.)
7. Ol öĝdüĝüm yüce Tañrı dost olubanı meded irsün. (94: 20-21) (O övdüĝüm yüce Tanrı dost olarak yardım etsin.)
8. Yırlü kara taĝlarıñ yıkılmasun. (94: 21) (153: 12) (176: 19) (184: 23) (206: 15) (225: 3) (Yerli kara daĝların yıkılmasın.)
9. Karlı kara taĝlarıñ yıkılmasun (115: 16) (Karlı kara daĝların yıkılmasın.)
10. Kölgelüçe kaba ağacuñ kesilmesün (94: 22) (115: 15-16) (153: 13) (176: 19-20) (184: 24) (206: 16) (225: 6) (Gölgeli büyük ağacın kesilmesin.)
11. Kamın akan görklü suyuñ kurımasun. (94: 22-23) (115: 16) (176: 20) (184: 24) (Taşkın akan güzel suyun kurumasin.)
12. Kanatlarıñ uçları kırılmasun. (94: 23) (176: 21) (Kanatlarının uçları kırılmasın.)
13. Çapar-iken ağ boz atuñ büdrimesün. (94: 23-24) (115: 18) (176: 22) (Koşarken ak boz atın sendelemesin.)
14. Çalışanda kara polat öz kılıcuñ gedilmesün. (94: 24) (115: 18) (176: 22-23) (Vuruşunca kara çelik öz kılıcın çentilmesin.)
15. Dürtişür-iken ala gönderüñ ufanmasun. (95: 1) (115: 20)¹ (Dürtüşürken alaca mızraĝın parçalanmasın.)
16. Kâdir Tanrı seni namerde muhtaç eylesesün hanum hey. (95: 3-4) (115: 17) (184: 25)² (Allah seni namerde muhtaç etmesin hanım hey.)
17. Kâdir seni namerde muhtaç itmesün. (176: 21) (198: 28- 29) (251: 16) (Allah seni namerde muhtaç etmesin.)
18. Ağ alnuñda biş kelime du‘â kılduk olsun kabul (115: 23) (177: 1) (184: 26) (198: 29-30) (206: 18)³ (251: 16: 17) (Ak alnında beş kelime dua ettik, kabul olsun.)
19. Kâdir seni muhtac itmesün (243: 14-15) (Allah seni muhtaç etmesin.)

¹ (115: 20) kısmında “ufanmasun” şeklinde yazılmıştır.

² (115: 17) ve (184: 25) kısımlarında “itmesün” şeklinde yazılmıştır.

³ (198: 29-30) ve (206: 18) kısımlarında “kabul olsun” şeklinde yazılmıştır.

20. Biş kelime du‘â kılduk kabul olsun (243: 15) (Beş kelime dua ettik kabul olsun.)
21. Allah viren umuduñ üzilmesün⁴ (115: 23-24) (176: 23) (198: 29) (225: 4) (Allah’ın verdiği ümidin kesilmesin.)
22. Ağ sancak götürende müsülmanlar arhası olsun (121: 5) (Ak sancak götürdüğünde Müslümanlar arkası olsun.)
23. Karşu yatan kara karlu tağlardan aşar olsa Allah Ta‘âla senüñ oğluña aşut virsün (121: 6-7) (Karşı yatan kara karlı dağlardan taşsa Allah senin oğluna geçit versin.)
24. Kanlu kanlu sulardan kiçer olsa kiçüt virsün (121: 8) (Kanlı kanlı sulardan geçer olsa geçit versin.)
25. Allah Ta‘âla senüñ oğluña fursat virsün (121: 10) (Allah senin oğluna fırsat versin.)
26. Kara tağa ayıtduğuñda işit virsün (215: 26) (Kara dağa seslendiğinde yanıt versin.)
27. Kanlu kanlu sulardan kiçit virsün (215: 27) (Kanlı kanlı sulardan geçit versin.)
28. Kâdir Allah yüzüñ ağ itsün Basat didi. (215: 28-29) (Kadir Allah yüzünü ak etsin Basat dedi.)

5.1.1.2. Öteki dünyada mutluluk ve cennete girme dileği

1. Kara ölüm geldüğünde kiçit virsün. (94: 19) (Kara ölüm geldiğinde geçit versin.)
2. Ağ sakallı babañ yiri uçmak olsun, ağ pürçeklü anañ yiri behişt olsun. (95: 1-2) (115: 20-21) (153: 13-14) (206: 16-17) (251: 14-15-16)⁵ (Aksakallı babanın yeri cennet olsun, ak pürçeklü annenin yeri cennet olsun.)
3. Ahır soñı aru imandan ayırmason (115: 22) (176: 23- 177: 1) (206: 17-18) (Âhir sonu arı imandan ayırmason.)
4. Ahır vaktunda aru imandan ayırmason (153: 15) (Son zamanında arı imandan ayırmason.)

⁴ (198: 29) kısmında “üemizün”; (225: 4) kısmında ise “ümidün” şeklindedir.

⁵ (95: 1-2) kısmında “Ağ pürçeklü anañ yiri behişt olsun, ağ sakallı babañ yiri uçmağ olsun” şeklindedir.

5. Ecel geldüğünde aru imandan ayırmason (198: 28) (Ecel geldiğinde arı imandan ayırmason.)
6. Ölüm vakti geldiğinde aru imandan ayırmason (215: 30) (233: 29-30) (243: 13) (251: 14) (Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmason.)
7. Âmin diyenler dîzâr⁶ görsün (115: 22) (153: 15-16) (198: 30) (233: 31-32) (243: 16) (251: 17-18) (Âmin diyenler Tanrı'nın yüzünü görsün.)
8. Yığışdursun dürişdürsün günahuñuzu adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun hanum hey. (115: 16-25) (153: 16-17) (Derlesin toplansın günahınızı adı güzel Muhammet Mustafa yüzü suyuna bağışlasın hanım hey.)
9. Yığışdursun dürişdürsün günahuñuzu adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey! (177: 2-3) (184: 26-27-28) (198: 31-32) (251: 18-19) (Derlesin toplansın günahınızı adı görkemli Muhammet'e bağışlasın hanım hey.)
10. Günahuñuzu adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun hanum hey! (206: 19-20) (233: 30-31) (Günahınızı akı görkemli Muhammet Mustafa yüzü suyuna bağışlasın hanım hey.)
11. Günahuñuzu adı görklü Muhammed Mustafaya bağışlasun hanum hey. (215: 30-31) (225: 5) (Günahınızı akı görkemli Muhammet Mustafa'ya bağışlasın hanım hey.)
12. Günahuñuzu adı görklü Muhammed Mustafa hörmetine bağışlasun hanum hey! (243: 15-16) (Günahınızı akı görkemli Muhammet Mustafa hürmetine bağışlasın hanım hey.)

5.1.1.3. Varlık, sağlık ve uzun ömür dileği

1. Üç otuz on yaşuñuz tolsun (74: 21) (Yüz yaşınız dolsun.)
2. Adını ben virdüm yaşını Allah virsün (83: 12-13) (121: 13) (207: 12-13) (Adımı ben verdim yaşını Allah versin.)
3. Hak yanduran çırağuş yana tursun. (95: 2-3) (Hakkın yandırdığı çırağın yana dursun.)
4. Allah Ta'âla saña bir oğul virmiş tuta virsün (121: 4) (Allah sana bir oğul vermiş ömür versin.)

⁶ (153: 15-16), (233: 31-32) ve (251: 17-18) kısımlarında “didar” şeklindedir.

5.1.1.4. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği

1. Oğul-ile karındaşdan ayırmason (153: 14-15) (Oğul ile kardeşten ayırmason.)

5.1.2. Anlatıcının Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında anlatıcının diğer kişiler için iyi dilekleri yer almaktadır. Eserin mukaddime bölümünde kadınlar dört gruba ayrılmıştır. Anlatıcı da Dede Korkut'un kadınlar hakkındaki görüşlerini aktarırken *üç* kere huzur, iyilik ve mutluluk dilemiştir.

5.1.2.1. Huzur, iyilik ve mutluluk dileği

1. Ocağuña bunçılaysın 'avrat gelmesün⁷. (76: 18) (77: 4-5) (Evine bunun gibi eş gelmesin.)
2. Andan dahı sizi hanum Allah saklasun, ocağünüza bunçılaysın 'avrat gelmesün.⁸ (77: 14) (Hanım, sizi ondan da Allah saklasın, evinize bunun gibi kadın gelmesin.)

5.1.3. Han ve Bey Ailelerinin Birbirleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında han ve beylerin, onların eşi, çocukları ya da sevgililerinin birbirleri için iyi dileklerine yer verilmiştir. Bu kısımda *elli dört* varlık, iyilik, mutluluk ve sağlık temennisi bulunmaktadır.

Başum kurban olsun, dilüñ için öleyim, yoluña kurban olayın gibi sözler; şükran, sevgi ve fedakârlık gösterme işlevinde olduğu gibi muhatabın başına gelecek kötülük ve zararı kendine çekme, dolayısıyla karşısındaki kişi için varlık, esenlik ve sağlık dileme işlevinde de olduğu için bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Bu başlık altında en çok çocukların anne ve babaları için varlık ve esenlik temennileri yer almaktadır. Elli dört varlık, iyilik, mutluluk ve sağlık temennisinden on dokuzu, *başum kurban olsun* sözü ile dile getirilmiştir.

5.1.3.1. Varlık, iyilik, mutluluk ve sağlık dileği

1. Kara başum kurban olsun bu gün saña (87: 24) (139: 7) (232: 24) (Kara başum kurban olsun bugün sana.)

⁷ *Bunçılaysın avrat* sözüyle “solduran sop” -çok yemek yiyen ve nankör kadınlar- ve “tolduran top” -gezip tozan, dedikodu yapan ve evine sahip çıkmayan kadınlar- ifade edilmek istenmiştir.

⁸ Bu iyi dilek sözünde “bayağı” yani iş yapmayan ve söz dinlemeyen kadınlar kastedilmiştir.

2. Kara başum kurban olsun oğul saña (89: 1) (89: 12) (Kara başım kurban olsun oğul sana.)
3. Sen sağ ol kadın ana babam sağ olsun! (108: 13) (Sen sağ ol kadın ana babam sağ olsun!)
4. Devletlü Hanuñ 'ömri uzun olsun. (131: 22-23) (Devletli hanın ömrü uzun olsun.)
5. Üç güne varmasun Allah sevindürsün sizi (141: 9) (Üç güne kalmadan Allah sizi sevindirsin.)
6. Kara başum kurban olsun ozan saña (140: 14) (Kara başım kurban olsun ozan sana.)
7. Dilüñ için öleyim gelinçüğüm (150: 12) (Dilin için öleyim gelinciğim.)
8. Yoluña kurban olayın gelinçüğüm (150: 13) (Yoluna kurban olayım gelinciğim)
9. Karşu yatan kara tağlar saña yaylak olsun (150: 15) (Karşı yatan kara dağlar sana yaylak olsun)
10. Sovuk sovk suları saña içit olsun (150: 16) (Soğuk soğuk suları sana içme olsun)
11. Kulum halayığum saña kırnak olsun (150: 17) (Kulum halâyığım sana cariye olsun)
12. Şahbaz atlarum saña binit olsun (150: 18) (Yiğit atlarım sana binek olsun)
13. Katar katar develerüm getürüp-durursun saña yüklet olsun (150: 19) (Katar katar develerim sana yük taşıyıcı olsun)
14. Ağayılđa ağça koyunum saña şölen olsun (150: 20) (Ağıllarda akça koyunum sana şölen olsun)
15. Ağır hazinem getürüp-durursun saña harçlık olsun. (150: 21) (Altın akçem sana harçlık olsun)
16. Dünlüğü altun ban ivlerümi getürüp-durursun saña kölge olsun (150: 22) (Penceresi altın otağım sana gölge olsun)
17. Kara başum kurban olsun saña gelinçüğüm (150: 24) (Kara başım sana kurban olsun gelinciğim)

18. Kara başum kurban olsun ağam saña (155: 13) (159: 13) (219: 3) (Kara başım kurban olsun ağam sana.)
19. Kara başum kurban olsun babam saña (155: 2) (157: 23) (Kara başım kurban olsun babam sana.)
20. Menüm de başum kurban olsun senüñ- içün (160: 8) (170: 10) (Benim de başım kurban olsun senin için.)
21. Size kurban olsun menüm başum (161: 10) (Size kurban olsun benim başım.)
22. Sen esen ol anam esen olsun (170: 19) (Sen mutlu ol annem mutlu olsun.)
23. Menden yigrek Kâdir size oğul vire (170: 20) (Allah size benden daha iyi evlat versin.)
24. Menüm başum kurban olsun canum oğul senüñ-içüñ (171: 5) (Canım oğlum, benim başım senin için kurban olsun.)
25. Yüksek yüksek kara tağlarum saña yaylak olsun (182: 33) (Yüksek yüksek kara dağlar sana yaylak olsun)
26. Sovuk sovu k suları saña içit olsun (182: 34) (Soğuk soğuk suları sana içme olsun)
27. Şahbaz atlarum saña binit olsun (182: 35) (Yiğit atlarım sana bine k olsun)
28. Dünlügi altun ban ivüm saña kö lge olsun (183: 1) (Penceresi altın otağım sana gö lge olsun)
29. Menüm canum senüñ canuña kurban olsun (183: 32) (Benim canım senin canına kurban olsun.)
30. Hak Ta'âla 'inayet eylese (187: 32) (187: 32) (Allah yardım etse)
31. Kadun ana big baba esen kaluñ (186: 20) (187: 21)⁹ (Kadın ana bey baba esen kalın.)
32. Oğul sen kız istemez-imişsin bir cılasun bahadır istermişsin, anuñ arkasında yiyesin içesin hoş kiçesin (185: 7-8-9) (Oğul sen kız istemezmişsin, bir yiğit bahadır istermişsin, onun arkasında yiyesin içesin hoş geçesin.)

⁹ (187: 21) “Big baba hatun ana esen kalun” şeklindedir.

33. Oğul uğuruñ açık olsun, sağ esen varup gelesin (187: 22-23) (Oğul, yolun açık olsun, sağ ve mutlu gidip gelesin.)
34. Kara başum kurban olsun gelin saña (195: 9) (Kara başım kurban olsun gelin sana.)
35. Hoş kaluñ (211: 25) (Hoş kalın.)
36. ‘Aziz Allah hocam maña meded (224: 17) (Aziz Allah hocam bana yardım)
37. Ağzuñ içün öleyim oğul (227: 3) (Ağzın için öleyim oğul.)
38. Dilüñ içün öleyim oğul (227: 4) (Dilin için öleyim oğul.)
39. Atası anası yort oğul, uğurun açık olsun, sağ esen varup gelesin geleceğın var-ise didiler (229: 24-25) (Babası anası sür oğul, uğurun açık olsun, sağ esen varup gelesin geceleyin var ise dediler.)
40. Ağzuñ içün öleyim kardaş (232: 8) (233: 4) (Ağzın için öleyim kardeş.)
41. Dilüñ içün öleyim kardaş (232: 9) (233: 5) (Ağzın için öleyim kardeş.)
42. Big baba hatun ana esen kaluñ (228: 6) (Bey baba, hatun ana esen kalın.)
43. Kara başum kurban olsun kâfir saña (232: 4) (Kara başım kurban olsun kâfir sana.)

5.1.4. Beylerin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında, beylerin birbirleri ve kendileri için temennileri yer almaktadır. Bu bölümde *üç* kere evlat dileme; *sekiz* kere varlık, güç ve mutluluk temennisinde bulunulmuştur. Beyler, birbirleri için en çok varlık, güç ve mutluluk dilemişlerdir.

5.1.4.1. Evlat dileme

1. Allah Ta‘âla saña bir ogul virsün (117: 2) (Allah sana bir oğul versin.)
2. Allah Ta‘âla saña da bir kız vire (117: 7) (Allah sana da bir kız versin.)
3. Allah Ta‘âla maña da bir kız vire (117: 5-6) (Allah bana da bir kız versin.)

5.1.4.2. Varlık, güç ve mutluluk dileği

1. Bu ad bu yiğide kutlu olsun didiler. (121: 14-15) (Bu isim bu yiğide kutlu olsun.)

2. Kaçan kim Budağ atsa Beyrek elüñ var olsun dir-idi. (142: 22- 143: 1) (Ne zaman ki Budak atsa Beyrek elin var olsun derdi.)
3. Uruz atsa elüñ var olsun dir-idi. (143: 1) (Uruz atsa elin var olsun derdi.)
4. Yigenek atsa elüñ var olsun dir-idi. (143: 2) (Yigenek atsa elin var olsun derdi.)
5. Şir Şemseddin atsa elüñ var olsun dir-idi. (143: 2-3) (Şir Şemseddin atsa elin var olsun derdi.)
6. Kutlu olsun devletüñüz (145: 3) (Devletiniz kutlu olsun.)

‘Aziz Tañrı... (204: 10)

7. İşümi sen oñar (205: 8) (Aziz Tanrı, işimi sen onar.)
8. İçerü sohbe girdi, destur diledi, bigler hoş kaluñ didi. (226: 19-20) (İçeri sohbe girdi müsaade istedi, beyler hoşça kalın dedi.)

5.1.5. Beylerin Diğer İnsanlar İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında beylerin *tüccar*, *çoban* gibi halktan kişiler için söyledikleri iyi dilekler yer almaktadır. Beyler, *dört* defa huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk temennisinde bulunmuşlardır. Dört temenninin üçü *başım kurban olsun* sözüdür.

5.1.5.1. Huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk dileği

1. Kara başım kurban olsun argış saña (134: 1) (Kara başım kurban olsun kervancı sana.)
2. Mere yüzüñüz ağ olsun, ağañuzuñ etmeği size halal olsun (138: 6-7) (Bre yüzünüz ak olsun, ağanızın ekmeği size helâl olsun.)
3. Kırkuñuza kurban olsun menüm başım (188: 2) (193: 13) (Benim başım kırkınıza kurban olsun.)

5.1.6. Diğer Hikâye Kahramanlarının Kendileri ve Aileleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında Deli Dumrul’un kendisine ve annesinin Tepegöz’e temennileri yer almaktadır. Deli Dumrul, *iki* kez eceliyle ölme *bir* kez de güç ve kuvvet temennisinde bulunmuştur. Tepegöz’ün annesi de Tepegöz’e bir kez eceliyle ölme dilemiştir.

5.1.6.1. Güç ve kuvvet dileği

1. Yâ kâdir Allah birliğün varlığıñ hakkı-y-içün ‘Azrâ’ili menüm gözüme göstergil (177: 22-23) (Ey Kadir Allah, birliğin varlığın hakkı için Azrâil’i benim gözüme göster.)

5.1.6.2. Eceliyle ölme dileği

1. Menüm canum alur olsañ sen algıl (180: 11) (Benim canımı alırsan sen al)
2. ‘Azrâ’ile almağa komagıl (180: 12) (Azrâil’e almaya bırakma)
3. Oğul saña oh batmasun, tenüñi kılıç kesmesün (208: 22) (Oğul sana ok batmasın, tenini kılıç kesmesin.)

5.1.7. Halkın Beyler İçin İyi Dilekleri

Halk, beyler için *dört* kez varlık, iyilik, mutluluk ve sağlık temennisinde bulunmuştur.

5.1.7.1. Varlık, iyilik, mutluluk ve sağlık dileği

1. Kalkup hoş kal diyüp gitdi. (245: 15) (Hoş kal diyerek kalkıp gitdi.)
2. Sen sağ ol Beyrek öldi (249: 28-29) (249: 34-35) (250: 10) (Sen sağ ol Beyrek öldü.)

5.2. Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması’ndaki İyi Dilek Edimsözleri

5.2.1. Hz. İbrahim’in Kendi İçin İyi Dilekleri

5.2.1.1. Evlat dileme

Hz. İbrahim evlâdı olmadığı için Allah’tan yardım ister.

1. Yâ İlâhî menüm oglum yohdur, sen oğlan vergil baña, (31: 13-14) (Yâ İlahi! Benim oğlum yok. Sen, bir oğul ver bana.)

5.2.2. Dede Korkut’un Halk İçin İyi Dilekleri

Dede Korkut, soylamalarda *altı* kere huzur, rahatlık, mutluluk; bir kere başarı, güç, iktidar; *bir* kere de varlık ve sağlık temennisinde bulunmuştur.

5.2.2.1. Başarı, güç ve iktidar dileği

1. Hakk Te‘âlâ devleti-y-ilen bilgi vérsün. (37: 5) (Hakk Teâlâ devlet ile bilgi versin.)

5.2.2.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Yalkuzlukda Dedem dér; Kâdir Allah sahlasuñ cânunuñuzı (39: 4-5) (Dedem der “Yalnızlıktan, Kadir Allah saklasun canınızı!”)
2. Aykaklaruñ agzındañ, çokullaruñ dilinden, kuru bühtân belâsındañ, Dedem dér; Hakk Te‘âlâ sahlasuñ cânunuñuzı (89: 1-2-3) (Dedem “İtirafçıların ağzından, fitnecilerin dilinden, kuru iftira belâsından, Hakk Te‘âlâ korusun canınızı.” der.)
3. Evvel Allah, âhir Allah dost olubañ meded olsun; dünyâsında Kur’ândañ âhiretde îmândañ, safâ yüzli Muhammedüñ dîdârındañ bi-nasîb éylemesüñ (97: 5-6-7-8) (Evvel Allah, sonra Allah dost olarak yardım etsin; bu dünyada Kur’an’dan, ahirette imandan; güzel yüzlü Muhammed’in yüzünü görmekten nasipsiz bırakmasın.)
4. Evvel Allah, âhir Allah dost olubañ meded olsun, iş düşende namerde, Kâdir Allah yaha dutub yalvartmasuñ (117: 8-9-10) (Evvel Allah, sonra Allah dost olup yardım etsin, Kadir Allah namerde iş düşürüp yalım yalım yalvartmasın.)
5. Muhammedüñ dîdârındañ, kevserüñ suyındañ, Dedem dér; kullarını bî-nasîb étmesüñ (123: 7-8) (Dedem “Muhammed’in güzel yüzünden, Kevser’in suyundan, kullarını nasipsiz bırakmasın.” der.)
6. Kâdir Allah koç yigide meded olsun (125: 5-6) (Kadir Allah koç yiğide yardım etsin.”)

5.2.2.3. Varlık ve sağlık dileği

1. Oh [üç] otuz on yaşıñuz devlet-ile dolı gelsüñ; Dedem dér; géceñ günlerüñüz géçübdür, gelen günlerüñüz hayra dönsün (95: 2-3-4) (Dedem “Üç otuz on yaşıñız kut ile dolu gelsin; geçen günleriniz geçmiştir, gelecek günleriniz hayra dönsün.” der.)

5.2.3. Kazan’ın Kendisi İçin İyi Dilekleri

Kazan, yalnız başına ava gider. Ama bir şey avlayamaz. Avsız gitmemek için de Allah’tan yardım ister; üç kere başarı, güç ve çare dileğinde bulunur.

5.2.3.1. Başarı, güç ve çare dileği

1. Bir av avlayım, eli avız gétmeyim; orduya sen meni eli avsız koyma (133: 13-135: 1-2) (Yurduma avsız gitmeyeyim; yurduma orduma sen beni avsız gönderme.)
2. Demesünler son çakında Gazan'ı bir yılan utdı. (139-141: 14-1) (Demesinler son çağında Kazan'ı bir yılan yuttu.)
3. Yâ perverdigâr seň maña bir necât vérgil (141: 1-2) (Ey perverdigâr, sen bana bir kurtuluş yolu göster.)

5.2.4. Anlatıcının Okuyucu İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında anlatıcının¹⁰ huzur, rahatlık ve mutluluk dileği yer almaktadır.

5.2.4.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Yâmân günüñ düşmesüñ (141: 2) (Kötü günün olmasın.)

5.2.5. İnsanların Kazan İçin İyi Dilekleri

Lala Kılbaş, Kazan'ın ejderhayı öldürdüğünü görünce ona şans ve baları diler. Yine Kara Budak, Kazan'ın ejderhayı öldürme ihtimaline karşı, şans ve başarı dileğinde bulunur.

5.2.5.1. Şans ve başarı dileği

1. Bârekallah akam Gazan, erlügüñe, yéglügüñe tahsîn; Gazan (145: 7-8) (Allah mübârek etsin aғam Kazan, erliğine yiğitliğine aferin Kazan.)
2. Eger ejdaha öldürübseñ gazavâtuñ mübârek (149: 8-9) (Eğer ejderha öldürdüysen, gazan mübârek olsun.)

5.3. Kırk Vezir Hikâyeleri'ndeki İyi Dilek Edimsözleri

5.3.1. Şâh ve Beylerin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında şâh, bey, vezir, âlim ve şâhın eşinin kendileri ve birbirleri için temennileri yer almaktadır. Şâhın eşi, vezirler ve beyler, şâha *üç* defa başarı, güç ve iktidar; *iki* defa huzur, rahatlık ve mutluluk; *bir* kez varlık ve sağlık dilemişlerdir. Şâh ise *bir* beyitte kendisi için kavuşma dileğinde bulunmuştur.

¹⁰ Hikâyenin anlatıcısı, Kazan'ın ejderhadan kurtulmak için Allah'a yalvardığı kısımda bir kere iyi dilekte bulunmuştur.

5.3.1.1. Varlık ve sağlık dileği

1. Tâ kim devletüñ ve ‘ömrüñ muhkem olup ziyâde ola (183: 23-24) (Mutluluğun ve ömrün sağlam olup çoğalsın.)

5.3.1.2. Başarı, güç ve iktidar dileği

1. Taht mübârek olsun. (118: 19) (Taht mübârek olsun.)
2. “Mübârek olsun!” diyü şâha kalkup tâpu kıldılar. (206: 13-14) (Mübârek olsun!” diyerek şâha hizmet ettiler.)
3. “Ne latîf dülbend, mübârek olsun!” diyüp elin öpdî. (206: 18) (Ne lâtif tûlbent, mübârek olsun, diyerek elini öptü.)

5.3.1.3. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Tâ dünyâda melâlete ve ugramaya ve âhiretde ‘azâba giriftâr olmaya. (121: 8-9) (Dünyada sıkıntıya ve pişmanlığa uğramasın ve âhirette eziyet görmesin.)
2. Tâ şâh bile ki oğul ve kız acısı katı firkat olur. Henüz şâh görmemişdür. Hak ta‘âlâ dahı göstermesün. (274: 7-8-9) (Şâh bilsin ki oğul ve kız acısı çok hicranlı olur. Şâh henüz görmemiştir. Allah da göstermesin.)

5.3.1.4. Sevdiklerine kavuşma dileği

1. “Yâ ilâhi! Ola ki oglanuñ mübârek cemâlin bir kez dahı görem.” (194: 15-16-17) (Oğlanın mübârek yüzünü bir kez göreyim, derdi.)

5.3.2. Şâhların Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri

Şâhlar, bez dokuyan bir kadına *iki* kere; hırsıza *bir* kere; Umyan’a *bir* kere; varlık ve helal mal temennilerinde bulunur.

5.3.2.1. Varlık ve helal mal dileği

1. Şâh eyitdi: “Tañrı vire.” didi. (261: 19) (Şâh, Allah versin dedi.)
2. Şâh eyitdi: “Tañrı vire.” (261: 21) (Şâh, Allah versin dedi.)
3. Ol hazinemden aldığı mâl dahı anuñ olsun; anası südi gibi helâl olsun. (305: 2-3) (O hazinemden aldığı mal da onun olsun; anasının sütü gibi helâl olsun.)
4. Benden yana dahı helâl olsun. (311: 7-8) (Benden yana da helâl olsun.)

5.3.3. Diğer Kişilerin Şâhlar İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında halayıkların şâhlar için temennileri yer almaktadır. Halayıklar, şâhlara bir kez varlık ve sağlık; bir kez de helal mal ve hak temennisinde bulunmuşlardır.

5.3.3.1. Varlık ve sağlık dileği

1. Şâhuñ vücûdı niçe yıllar bâkî ve müstedâm olsun. Dahı Hak ta'âlâ şâhumuzdan râzı ve hoşnûd olsun. (115: 12-14) (Şâhın vücudu yıllar boyunca sonsuz ve sürekli olsun. Allah şâhımızdan razı ve hoşnut olsun.)

5.3.3.2. Helal mal ve hak dileği

1. Ve her ne kim şâhumuz üzerinde var ise bizden helâl olsun. (115: 14-15) (Ve her kimin şâhımız üzerinde hakkı varsa bizden helâl olsun.)

5.3.4. Diğer Kişilerin Kendileri ve Çevresindekiler İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında hayır sahibi, tüccar, yiğit, abdal gibi kişilerin ve papağanın temennileri yer almaktadır. Kadın, hazineyi bulan eşine *iki* kere; hayır sahibi, yiğit ve abdal *birer* kez kendilerine; tüccar, *bir* kere oğluna; papağan da *bir* kere bahçıvana başarı, güç, hayır ve rahatlık dilemişlerdir.

5.3.4.1. Başarı, güç, hayır ve rahatlık dileği

1. Allâh aşkına benden soñra hayrum olup yirüm bekle. (147: 22-23) (Allah aşkına benden sonra hayırlı olup yerimi beklesin.)
2. Tâ kim benden soñra kimseye muhtaç olmayup zahmet çekmeyeler. Dünyâda râhatlıkla ‘ömür geçüreler. (191: 2-3-4) (Benden sonra kimseye muhtaç olmayıp zahmet çekmesinler; dünyada rahatlıkla ömür geçirsinler.)
3. ‘Avrat dahı: “Hoş ola.” dedi. (236: 18) (Kadın da “Hayır olsun” dedi.)
4. ‘Avrat: “Hayr ola.” dedi. (236: 21) (Kadın “Hayır olsun” dedi.)
5. Kalbinden eyitdi: “İlâhî, beni sen sakla!” diyüp Allah’a sığındı. (256: 22) (Kalbinden “Ey Allah’ım, beni koru!” diyerek Allah’a sığındı.)
6. İhsânuñdan bir kez dahı bana yüzini göster.” dedi. “Andan sen bilürsin yâ kerîm!” dedi. (288: 11-12) (Merhametinden bir kez de bana göster, dedi. Ey Allah’ım, onu sen bilirsın, dedi.)

7. “Var, beni şehirde sat. Bahâm saña helâl olsun.” didi. (345: 20) (Git beni şehirde sat; hazinem sana helâl olsun.)

5.3.5. Rahatî’nin Kendisi İçin İyi Dilekleri

Eserin bazı kısımlarında Rahatî’nin beyitleri bulunmaktadır. Râhatî, *beş* beyitte af, merhamet ve rahatlık; *bir* beyitte cennete gitme; *bir* beyitte de doğruluk ve adalet için temennide bulunmuştur.

5.3.5.1. Af, merhamet ve rahatlık dileği

1. Yüz urup gelmişüz dergâhuña Hak

Esirge ben za’îfî, hâlûme bak (210: 15-16) (Allah’ım, yere kapanıp dergâhına gelmişiz. Hâlîme bak ben güçsüzü esirge.)

2. Bizi öldürme âç ve susuz iy şâh

Halâs it bu belâdan bizi Allâh (210: 17-18) (Ey şâh bizi aç ve susuz öldürme. Ey Allah’ım bizi bu belâdan kurtar.)

3. Bu dervîş Râhatî’nün çok günâhı

Kerem kıl ‘afv eyle yâ ilâhî (210-211: 19-1) (Ey Allah’ım, bu dervîş Râhatî’nin çok günâhı var affet.)

4. Kıluben âh ü efgan eyledi âh

Esirge ben za’îfî rahîm Allâh (214: 15-16) (Âh edip feryat ederek inledi. Ey Allah’ım ben düşkünü koru.)

5. Kamu kalmışlara yol gösteren Hak

Esirge ben garîbîñ hâline bak (214: 17-18) (Bütün kalmışlara yol gösteren Allah, ben garibin haline bak beni esirge.)

5.3.5.2. Cennete gitme dileği

1. Hatmüñ îmân ile ide ol ganî

Kurtara cehennem odından beni (273: 19-20) (Allah bitirdiğin iman ile beni cehennem ateşinden kurtarsın.)

5.3.5.3. Doğruluk ve adalet dileği

1. Yâ ilâhî, toğrı yoldan ırmagıl

Yol virenlerden bizi ayırmagıl (274: 1-2) (Ey Allah'ım, doğru yoldan uzaklaştırma; bizi yol verenlerden ayırma.)

5.4. Kız Destanı'ndaki İyi Dilek Edimsözleri

5.4.1. Müellifin Kendisi ve Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında müellifin, kendisi ve diğer insanlar için *dört* huzur, rahatlık ve mutluluk; *iki* af ve merhamet dileği yer almaktadır. Müellif, eserini okuyanlara *üç* kere; kızın satılmasından hareketle diğer insanlara *bir* kere huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir. *Bir* kere kendine; *bir* defa da hem kendine hem de okuyanlara af ve merhamet temennisinde bulunmuştur.

5.4.1.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Saña ben bir söz diyem ger dutasın

Gussa gidüp şazlığa yitesin (3: 33) (Eğer tutarsan sana bir söz söyleyeyim. Kederden ayrılıp mutluluğa ulaşsın.)

Kızını virdi zellâl eline

Yâ İlâhî kimsenüñ 'ayâline (8: 98)

2. Dünyada hergiz bu hâlet gelmesün

Dahı kimse şöyle miskîn olmasun (8: 99) (Kızını tellâl eline verdi. Ey Allah'ım bu dünyada kimsenin ailesi asla bu duruma gelmesin ve kimse şöyle zavallı olmasın.)

3. Sen dahı ger diler-iseñ ey yâra

Tañrı lutfından seni sevindüre (20: 265) (Ey sevgili, eğer sen de istersen Tanrı, seni lütfuyla sevindirsin.)

4. Her kim diler rahmeti çok kazana

Fâtiha okıya bunu yazana (21: 287) (Kim bunu yazana Fâtiha okuyup rahmet dilerse çok kazansın.)

5.4.1.2. Af ve merhamet dileği

1. Okıyanı dinleyeni yazanı

Rahmetiñle yarlıgagıl yâ Ganî (21: 286) (Allah'ım okıyanı, dinleyeni ve yazanı rahmetinle bağışla.)

2. Tañrı rahmet eylesün ol kuluna

Kim du'â ide ben kuluna (21: 288) (Kim bana dua ederse Allah o kula rahmet eylesin.)

5.4.2. Kızın Babasına İyi Dileği

Kız, babası için *bir* kez huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir.

5.4.2.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Benim-içün sen hemîşe şâz ol

Renc görme kaygudan âzâd ol (9: 118) (Sen her zaman benim için mutlu ol; eziyet görme kaygıdan kurtul.)

5.4.3. Hz. Muhammed'in Yiğide İyi Dilekleri

Hz. Muhammed, kızı satın alan yiğide *iki* kez öteki dünyada mutluluk ve cennete girme dileğinde bulunurken *bir* kere de hayallerinin gerçekleşmesi için dilekte bulunmuştur.

5.4.3.1. Öteki dünyada mutluluk ve cennete girme dileği

1. Yok dime ol hâcetümi sen baña

Hem hurî kusûr vire Tañrı saña (15: 200) (Sen bana o ihtiyacıma yok deme, Allah sana hurî ve köşkler versin.)

2. Sen bulasın cennetde hûrî kusûr

Ol kızı eyle azad terkin ur (15: 202) (O kızı azad eyle ki cennette hûrî ve köşk bulasın.)

5.4.3.2. Hayallerin gerçekleşmesi dileği

1. Dilerem ki anı bana viresin

Ne dilersem maksûdına iresin (16: 208) (Onu bana vermeni diliyorum. Ne dilersem amacına ulaşasın.)

5.4.4. Yiğidin Allahtan Kendisi İçin İyi Dileği

Kızı satın alan yiğit, Allah'tan *bir* kere doğruluk ve hak yolu dilemiştir.

5.4.4.1. Doğruluk ve Hak yolu dileği

1. Ol yiğit eydür belî kıldım kabul

Cân dirîg olmaya senden yâr resul (16: 209) (O yiğit, evet kabul ettim; ey Allah'ın elçisi, gönül senden uzaklaşmasın der.)

5.5. Yûsuf u Zelîhâ Eserindeki İyi Dilek Edimsözleri

5.5.1. Müellifin Kendisi İçin İyi Dilekleri

Müellif, kendisi için *dört* defa af ve merhamet dilemiştir.

5.5.1.1. Af ve merhamet dileği

1. Tañrı adın añuban girem söze

Tâ ki êne Tañrı'dan rahmet bize (115: 1) (Tanrı'nın adını anarak söze gireyim; Tanrı'dan da bize rahmet insin.)

2. Bunı koşana Çalab tutma günâh

Yazugın bağışlagıl êy pâdişâh (316: 1526) (Ey Allah'ım, bunu nazmedene günah yazma; onun bütün günahlarını bağışla.)

3. Şeyyâdî Hamza kemîne kul senüñ

Yazugın bağışlagıl yâ Rab anuñ (317: 1527) (Şeyyâd Hamza senin âciz kulundur; yâ Rab, onun günahlarını bağışla.)

4. Eyle rahmet koşana eşidene

‘Afvuñı hem şefâ‘at êt yazana (317: 1528) (Nazmedene de dinleyene de rahmet et; yazanı bağışla hem de şefaata et.)

5.5.2. Peygamberler, Hükümdar ve Zeliha'nın Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında Yusuf, Yakup, Zeliha ve Reyhan'ın kendileri ve birbirleri için temennileri yer almaktadır. Burada *on bir* iyi dilek edimsözü bulunmaktadır.

İyi dilek sözlerinden çoğu, Yusuf'un kendisi için dilekleridir. Yusuf, *iki* kere Allah'tan af ve merhamet; *bir* kere de mutluluk dilemiştir. Yusuf, kendisi dışında babası Yakup için *bir* kez sağlık; *bir* kez de kavuşma temennisinde bulunmuştur.

Yakup, oğlu Yusuf'a *bir* kere huzur, rahatlık ve mutluluk; *bir* kere hayalleri gerçekleştirme ve amaca ulaşma temennisinde bulunmuştur. Yakup, aynı zamanda diğer oğullarını Mısır'a uğurlarken *bir* kere hayalleri gerçekleştirme ve amaca ulaşma; Mısır hükümdarı Reyyan'a da yazdığı mektupta *bir* kere başarı, güç ve iktidar dilemiştir.

Zeliha da Reyyan'a *bir* defa başarı, güç ve iktidar dilerken *bir* kere de Yusuf'un kendisini sevmesi için temennide bulunmuştur.

5.5.2.1. Af ve merhamet dileği

1. Eytdi ey Kâdir Çalab döndüm saña

Tevbe kıldum bağşıla suçum baña (152: 299) (“Ey Kadir Allah sana teslim oldum; tövbe ettim suçumu bağışla,” dedi.)

2. Eydür ey kâdir Çalab geldüm saña

Tevbe kıldum suçumu ‘afv êt baña (200: 655) (“Ey Kadir Allah sana eğildim; tövbe ettim, suçumu bağışla.” dedi.)

5.5.2.2. Huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk dileği

1. Bu sınıklı gönlümü sen eglegil

Saña sığındum beni sen beklegil (178: 484) (Bu mahzun gönlümü sen teselli et; sana sığındım, sen beni koru dedi.)

2. Ger Yûsuf'dur ger yad er yâ Rab anı

Kurtar andan vër halâslık yâ Ganî (206: 699) (Ey Rabb'im, ister Yusuf ister başkası olsun; zindandan kurtar onu.)

3. Ol gönleği anuñ-içün vèribdi

Atamuñ görmez gözi göre dedi (292: 1334) (O gömleği onun için gönderdi; “Babamın görmeyen gözleri görsün.” dedi.)

5.5.2.3. Hayallerin gerçekleşmesi ve amaca ulaşma dileği

1. Kim kaçan illâ varasız ol şâra

İşüñüzi Tañrı anda başara (250: 1020) (O memlekete varır varmaz Allah da işinizi rast getirsin.)

2. Yâ benüm körpe kozum kurbân özüm

Saňa olsun ey benüm dürlü nâzum (276: 1222) (Ey benim körpe kuzum, canım sana feda olsun, nazlım!)

5.5.2.4. Başarı, güç ve iktidar dileği

1. Melik Reyyân’a varur kılur selâm

Biñ benüm gibi saňa olsun gulam (194: 604) (Hükümdar Reyyân’a gitti, selâm verdi; “Benim gibi bin kişi sana köle olsun.)

2. İmdi kasdum devletüñ olsun müdâm

Dahı benden saňa olsun biñ selâm (280: 1256) (Devletin ebedi olsun benden de sana binlerce selâm olsun.)

5.5.2.5. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği

1. Sen Kerîm’sin hâcetüm kılğıl revâ

Beni döndürgil Yûsuf’a kim seve (232: 891) (Sen Kerimsin, derdime derman ol; beni sevmesi için Yusuf’a yakınlaştı.” dedi.)

2. Hasretüm Tañrı érüre görmege

Güci yeter ol bu işi étmege (298: 1392) (Görmeye hasretim, Allah kavuştursun; o bunu yapmaya kadirdir.” diye yazılıdır.)

5.5.3. Yusuf’un Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri

Yusuf, Ken’an’dan gelen Arap’a ve Müslüman olacak kâfirlere *iki* defa başarı temennisinde bulunmuştur.

5.5.3.1. Başarı dileği

1. Yûsuf eydür ne getürdüñ bu şâra

Eyt bana dër Tañrı işüñ başara (202: 669) (Yusuf: “Ne getirdin buraya, hele söyle de Allah işini denk getirsin.” dedi.)

2. Gelsün andan girsün ol ol şâra

Tâ ki işin Tañrı anuñ başara (312: 1494) (Sonra gelsin bu şehre girsin; Allah da onun işini yoluna koysun” dedi.)

5.5.4. Hz. Muhammed’in Ümmeti İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altındaki *bir* beyitte Hz. Muhammed’in ümmeti için af ve merhamet temennisi yer almaktadır.

5.5.4.1. Af ve merhamet dileği

1. ‘Arş dibinde başın ura secdeye

Ümmetümi baña bağışla dëye (220: 793) (Gökyüzünde secdeye varacak; “Ümmetimi bana bağışla.” diyecek.)

5.5.5. Diğer Kişilerin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altındaki *iki* beyitte Hz. Muhammed’in ümmeti; *bir* beyitte Hz. Musa’ya Yusuf’un yerini söylemek isteyen ihtiyar kişi öteki dünyada mutluluk ve cennete girme temennisinde bulunurlar. Aynı zamanda Yusuf’u satan tüccar, Kotifar’a huzur, rahatlık ve mutluluk diler.

5.5.5.1. Öteki dünyada mutluluk ve cennete girme dileği

1. Kamu halk şol gün içinde aglaya

Tañrı beni tamu odından saklaya (316: 1518) (Bütün insanların ağladığı o günde Tanrı beni cehennem ateşinden korusun.)

2. Gördügince müminün arta nûrı

Bize yâ Rab rûzî kılğıl yeri (222: 816) (Müminler baktıkça nuru artacak, “Ya Rab bize cenneti nasip et, diyecekler.)

3. Kıl hâsıl maksûdumuzu ey Kerîm

Kim görevüz dîdâruñı ey Rahîm (226: 847) (Ey Kerim, bizi maksadımıza ulaştır; ey Rahim, yüzünü bize göster.)

5.5.5.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Kutlu olsun d r sa a ba ı ladum

Sa a v rd m bu kulu key i led m (164: 387) (Tüccar: “Hayırlı olsun, bu köleyi sana sattım; iyi yaptım.” dedi.)

5.6. Leyla v  Mecnûn Eserindeki İyi Dilek Edimsözleri

5.6.1. Müellifin Kendisi İçin İyi Dilekleri

Müellif, *sekiz* beyitte Hak yolu ve iman; *altı* beyitte başarı ve övülme; *   * beyitte af ve merhamet temennisinde bulunmuştur.

5.6.1.1. Hak yolu ve iman dileği

1. Oldukca bu cism içinde cânum

Zikr idine n mu nı lis num (238: 11) (Bu beden içinde canım olduğu sürece dilim namını hatırlasın.)

2. Bu cevfe koma anı câhil

 de ki kem l-i kurb hâsıl (238: 13) (Bu boşlukta onu câhil bırakma; yakınlık olgunluğu ortaya çıksın.)

3. L yık degül a a bu mes kin

Kıl s ye-i m nteh da sâkin (238: 14) (Bu meskenler ona lâyık değil, onu son gölgede sakin kıl.)

4.   n kurb idi a a mesken evvel

Kılma anı bu ‘dile mu ‘attal (238: 15) (Bu yerleşim yeri önce ona yakın olduğu için onu bu g nle terk etme.)

5. Ben bendene eyle ‘ı kı dem-söz

‘ı ku da olam ola ki ser-b z (244: 74) (Ben köleye a kı arkadaş eyle. Belki a kında korkusuz olurum.)

6. Koma beni perde içre mahc b

C n tâlib-i vaslu n oldu matlûb (244: 81) (Perde içinde beni utandırma. C n kavuşma talebin amaç oldu.)

7. Vasluñile eyle cânımı şâd

Benlikden olam ola kim âzâd (245: 83) (Olur da öz varlığımdan kurtulursam kavuşmanla canımı mutlu et.)

8. Vir bendene lutfuñile insâf

Eslâfı añup ki itmeyem lâf (412: 1992) (Kölene lütfunla insâf et; eskileri hatırlayarak lâf etmeyeyim.)

5.6.1.2. Af ve merhamet dileği

1. Ben ‘âsî kuluñ ki pür-günâham

Redd itme kapuñda ‘özü- h‘âham (238: 9) (Ey Allah‘ım, Ben âsî kulun çok günahkârım. Huzurunda beni reddetme, af istiyorum.)

2. Çün rahmetiñe ümîd-vârem

H‘âr itme beni ki şerm-sârem (238: 10) (Merhametine ümitli olduğum için, beni küçük görme, zira utanıyorum.)

3. Eyle der-i feyzi lutfîle bâz

Tâ keşf ola her hafî olan râz (244: 80) (Her gizli olan sır keşfedilene kadar bağışlamayla bereket kapısı aç.)

5.6.1.3. Başarı ve övülme dileği

1. Ger ma‘nî-i ‘ışkile olam pür

Her nüktem ola ‘azîz çün dür (244: 75) (Eğer âşkın anlamıyla dolarsam her nüktem bir inci olduğu için aziz olsun.)

2. Zikrûñile zâkir it zebânum

Şükrûñile şâkir it dehânum (245: 87) (Dilimi, zikrinle zikreden eyle; ağzımı şükürle şükreden eyle.)

3. Bu nâzma belâgatile bir ân

Vir kim ola mübtelâsı devrân (245: 88) (Bu nazma çok kısa süre etkili ve güzel söz söyleme becerisi ver ki tutkusu sürekli olsun.)

4. Her ‘âlim ü câhil ide ikrâr

Kalmaya cihânda ehl-i inkâr (245: 90) (Her bilgin ve câhil açıkça söylesin. Dünyada kâfir kalmasın.)

5. Tab‘uma ola ifâza reh-ber

Feyz ola bana bu tâze defter (245: 92) (Şairlik tabiatıma feyz veren rehber olsun; bu taze defter bana feyz olsun.)

6. Bu tarz-ı cedidi itdüm îcâd

Makbûl ola tâ olunca mî‘âd (411: 1984) (Bu yeni tarzı icat ettim; kıyamete kadar kabul olsun.)

5.6.2. Müellifin Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında müellifin II. Bayezid, Nizamî, Molla Camî ve Hüsrevî Dehlevî için iyi dilekleri yer almaktadır. Burada *yedi* tane huzur, rahatlık, hayır ve mutluluk; *dört* tane başarı, güç ve iktidar; *bir* tane tanınma ve dünyaya ad salma dileği mevcuttur.

Tarihî bilgilere ve eserdeki bazı beyitlere göre Behiştî, II. Bayezid’den af dilemek için Leyla vü Mecnûn’u yazmış ve padişaha sunmuştur (Aygün, 1999: 104). Bu yüzden asıl hikâyeden önceki ve sonraki iki bölümde II. Bayezid’i övmüş ve ondan yardım istemiştir. Müellif, bu beyitlerin *dördünde* II. Bayezid’e başarı, güç ve iktidar; *üçünde* huzur, rahatlık, hayır ve mutluluk; *birinde* de bilinme ve tanınma temennisinde bulunmuştur. Müellifin *üç* beyitte Mecnûn için bir beyitte de örnek aldığını söylediği üç şair için (Nizamî, Molla Camî ve Hüsrevî Dehlevî) huzur, rahatlık, hayır ve mutluluk temennisi yer almaktadır.

5.6.2.1. Huzur, rahatlık, hayır ve mutluluk dileği

1. Hatm-i hulefâ tapundur iy Şâh

Hayr eyliye hâtemüñi Allah (254: 189) (Ey şâh, halifelerin sonuncusu huzurundadır; Allah, sonunu hayreylesin.)

2. Bir hâlidî geldi başa nâgâh

Hayr ide hemân soñını Allah (276: 430) (Başa birdenbire bir durum geldi. Allah hemen sonunu hayretsin.)

3. Yandukça çerâg-ı mihriyle mâh

Ol iki ‘azîze rahmet Allah (393: 1778) (Ay, güneş ışığıyla aydınlandıkça Allah, Leyla ve Mecnun’a rahmet eylesin.)

4. Şehler kamu necmdür tapun mâh

Rûşen-ter ide çü mihr Allah (398: 1829) (Padişahların hepsi yıldızdır senin makamın ay; Allah güneş olduğu için sizi aydınlatsın.)

5. Bu mihnete bir kulını Allah

Ugratmaya bu du‘âm iy Şâh (404: 1900) (Ey şâh, Allah bir kulunu bu sıkıntıya uğratmasın.)

6. Bu derdile kimseyi Hudâ-yâ

Bîmâr idüp itme bî-ser ü pâ (407: 1936) (Ey Allah’ım bu dertle kimseyi hasta edip sefil ve perîşân etme.)

7. Ben kanda vü kanda ol üç üstâd

Kıl rûhların ilâhî sen şâd (412: 1993) (Ben nerede, o üç üstat nerede. Ey Allah’ım, onların ruhlarını sevindir.)

5.6.2.2. Başarı, güç ve iktidar dileği

1. Bu seb‘-i şidâd-ı süst- bünyâd

Sen Şâh’ile dâyim ola âbâd (254: 188) (Bu zayıf yedi kat gök; sen şâh ile her zaman devam etsin.)

2. ‘Âlî ola çerhden serîrûn

Her işde Hak ola dest-gîrûn (398: 1830) (Tahtın talihli olsun; Allah her işte yardımcın olsun.)

3. Yatdukça zemînde ol cihân-dâr

Sen devletile cihânda ol var (399: 1843) (O hükümdar zeminde yattığı sürece sen mutlulukla cihanda var ol.)

4. Hak’dan iderem recâ ‘inâyet

Kim Şâh-ı cihân ide ri‘âyet (405: 1916) (Allah’tan diliyorum ki cihân şâhı iyi karşılasın.)

5.6.2.3. Tanınma ve dünyaya ad salma dileği

1. Firdevs-i berîn ola makâmuñ

‘Âlemde mü‘ebbed ola nâmuñ (255: 192) (Bütün cennetler makamın olsun. Namın bu dünyada sonsuz olsun.)

5.6.3. İnsanların Mecnûn İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında Mecnûn’un babası, Şerif ve bir ehl-i kâmilin Mecnûn için iyi dilekleri yer almaktadır. *On bir* beyitte huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk; *bir* beyitte Hak yolu ve iman temennisi bulunmaktadır. Mecnûn’un babası¹¹ *sekiz* kere; Şerif¹² *üç* kere ve bir ehl-i kâmil¹³ *bir* kere, Mecnûn’un huzuru, rahatlık, sağlığı ve mutluluğu için dilekte bulunurken *bir* beyitte de Hak yolu ve iman temennisinde bulunmuştur.

5.6.3.1. Huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk dileği

1. Ol dâr-ı şifâda içe şerbet

Ol şerbetile irişe sıhhat (276: 434) (O şifa yurdunda şerbet içsin; o şerbetle sağlığına kavuşsun.)

2. Bî-mâre tabîbi ide tîmâr

Âzâd ola gamdan ol giriftâr (276: 435) (Doktor, hastayı iyileştirsün; o esir kederden kurtulsun.)

3. Zencîre çekilmeye çü Mecnûn

Sevdâ anı eylemeye mahzûn (276: 436) (Mecnûn, zincire bağlanmayacağı için sevda onu hüznölendirmesin.)

4. Dâmâd olasın sen ol ‘ârûsuñ

‘Arşa irişe sadâsı kûsuñ (296: 663) (Sen o süslenmiş geline damat olasın; davulun sesi arşa ulaşsın.)

¹¹ Mecnûn, Leyla’ya kavuşamayınca umudunu kaybeder ve ilahî aşka yönelir. Babası da Mecnûn’u Kâbe’ye götürür. Babası, Mecnûn adına Allah’tan yardım ister.

¹² Mecnûn Leyla’nın aşkından perişan olur. Kays, Mecnûn’un durumunu Şerif’e anlatır. Şerif de Leyla ile kavuşacaklarını söyleyerek Mecnûn için dilekte bulunur.

¹³ Mecnûn, Kâbe ziyaretinde aşkının çoğalması için dua edince babası çaresiz kalır. Ehl-i kâmil de Mecnûn, için dilekte bulunur.

5. Bu mekrden eyle kalbi reste

Nice bir olam za'îf ü haste (345: 1223) (Kalbi bu hileden kurtar; daha ne kadar zayıf ve hasta olayım.)

6. Lutfuñile kıl kuluña yârî

Tahfîf idivir bu bârî Bârî (345: 1224) (Lütfunla kuluna yardımcı ol; hiç olmazsa hafiflet.)

7. Niçe bir ola güzâf kârî

Tevfîküñî kıl kuluña Bârî (345: 1227) (Boş iş nasıl denk olsun. Bari kuluna yardım et.)

8. Kurtar beni rencile ta'abdan

Hicr ü şegab u gam u kerebden (345: 1226) (Beni eziyet, zahmet, ayrılık, fitne ve kederden kurtar.)

9. Esîrge bu mübtelâ-yı 'ışkı

Redd eyleyivir belâ-yı 'ışkı (345: 1228) (Bu âşk tutkununu koru; âşk belâsını reddet.)

10. Yok zerrece tâkatüm bu kâre

Kıl lutfuñile ilâhî çâre (345: 1229) (Ey Allah'ım, bu işe hiç gücüm yok; lütfunla çare kıl.)

11. Râh-ı Hak'a oldı 'ışk rehber

Devlet aña kim ola müyesser (350: 1280) (Âşk, Allah'ın yoluna rehber oldu. Mutluluk ona nasip olsun.)

5.6.3.2. Hak yolu ve iman dileği

1. Hall eyle bu 'ukde'i ilâhî

Göster baña Hak tarîka râhı (345: 1225) (Bu duayı sonuca ulaştır; Allah'ın yolunu bana göster.)

5.6.4. Mecnûn'un Kendisi ve Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında *beş* tane aşk ve aşk acısı; *üç* tane sağlık ve uzun ömür; *dört* tane huzur, rahatlık ve mutluluk temennisi yer almaktadır. Mecnûn, en çok Leylâ için

temennide bulunmuştur; *üç* beyitte Leylâ'ya varlık ve sağlık; *üç* beyitte de huzur ve mutluluk dilemiştir. *Bir* beyitte de Mecnûn'un Şerif'in huzur ve mutluluğu için temennisi yer almaktadır. Mecnûn, aşkının ve derdinin artması için *beş* defa dilekte bulunmuştur.

5.6.4.1. Aşk ve aşk acısı dileği

1. Sevdâyı baña enîs eyle

Derdüni baña celîs eyle (346: 1240) (Sevdâyı bana dost eyle; derdini bana arkadaş eyle.)

2. 'İşkümü ziyâde eyle gayet

Bir hadde kim olmaya nihâyet (346: 1241) (Âşkımı oldukça arttır; bir derecesi sonu olmasın.)

3. Eyle mey-i 'îşkile beni mest

Fark eyleyemem ki pâyile dest (346: 1242) (Âşk şarabıyla beni sarhoş et. Zira ayak ve eli ayıramam.)

4. Her lahze ziyâde eyle zârûm

Tâ haşr nişâne kıl murâdum (346: 1244) (Her an ağlamamı arttır. Kıyamete kadar dileğimi hedef olarak belirle.)

5. 'İşk oldı bize çü âb-ı hayvan

Reyyân ola her kim ola insân (346: 1245) (Âşk bize ölümsüzlük suyu olduğu için insan olan herkes suya doysun.)

5.6.4.2. Sağlık ve uzun ömür dileği

1. Yatdukça kuluñ zemînde iy mâh

Vîrsün saña 'ömr ü sıhhat Allah (310: 825) (Ey sevgili, kulun zeminde yattıkça Allah sana ömür ve sağlık versin.)

2. Hicrile ben oldumisa rencûr

Emrâzdan ide Hak seni dûr (311: 832) (Ben ayrılıkla hasta olduysam Allah seni hastalıklardan uzak etsin.)

3. Ben virürisem gamile cânı

‘Ömrüñ senüñ ola câvidânî (311: 833) (Ben kederle can veririm senin ömrün sonsuz olsun.)

5.6.4.3. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Olmazsa eger bu zahma merhem

Çâre ne sen ol hemîşe hurrem (311: 831) (Eğer bu yaraya merhem olmazsa çare yok; sen her zaman mutlu ol.)

2. Virdüm bu hemîşe şâd olasın

İ‘zâzile ber-murâd olasın (311: 835) (Her zaman mutlu olasın; hürmetle dileğine ulaşasın.)

3. Yezdân oluban nigâh-dâruñ

Her işde ola mu‘în ü yâruñ (275:423) (Allah koruyucun olarak her işte yardımcın ve dostun olsun.)

4. Añduñ beni lutfuñile iy mâh

Ahsent hezâr bârek-Allah (374: 1555) (Ey sevgili, beni lütfunla andın. Allah mübarek etsin, binlerce kez aferin.)

5.7. Cemşîd ü Hurşîd Eserindeki İyi Dilek Edimsözleri

5.7.1. Müellifin Kendisi İçin İyi Dilekleri

Müellif, asıl hikâyeyi yazmaya başlamadan önce *yirmi bir* beyitte Hak yolu ve iman; *on dokuz* beyitte başarı, belagatte ustalık ve övülme; *on beş* beyitte af ve merhamet; *dokuz* beyitte huzur, rahatlık ve mutluluk temennisinde bulunmuştur. *Dört* beyitte de müellifin duasının kabul olması ve amacına ulaşması için temennileri yer almaktadır.

5.7.1.1 Hak yolu, iman ve Allah’ın yardımı

1. İlâhî eyle tevfikuñ refîkum

Yoluña müstakîm eyle tarîkum (1: 4) (Ey Allah’ım, yardımını dostum eyle; yolumu yoluna yönlendir.)

2. ‘Înâyet reh-berini reh-nümâ kıl

Hidâyet serverini âşinâ kıl (1: 8) (Yardım rehberini kılavuz yap; Hz. Muhammed’i dost eyle.)

3. Bu zulmânî kafesden¹⁴ kıl mücerred

‘Atâ kıl şevkuñî câna muhalles (1: 9) (Bu karanlık kafesten soyutla. Şevkini sürekli câna bağışla.)

4. Ayakdan düşmüşüz biz dest-gîr ol

Bizi zâyî‘ koma göster eyü yol (29: 412) (Biz gücümüzü kaybetmişiz bize yardım et. Bizi ziyân etme iyi yol göster.)

5. Bizi nûrunla eylegil münevver

Didirmegil bize kim nidelüm âh (30: 422) (Bizi ışığınla aydınlat; bize ah ne yapalım dedirtme.)

6. Şu yirde ki kala bir cân bir Allâh

Didirmegil bize kim nidelüm âh (30: 423) (Şu yerde bir can bir Allah kalırsa bize ah ne yapalım dedirtme.)

7. Eyü yola ilet eylemegüm-râh

Yaramaz yolu eyleme bana râh (32: 450) (İyi yola ulaştır kötü yolu bana yol eyleme.)

8. Münevver eyle şevkuñla dilümi

Muhammer eyle ‘âşkuñla gilümi (32: 453) (Gönlümü şevkinle aydınlat; toprağımı âşkınla yoğur.)

9. Çerâğum eyle nûruñla münevver

Dilüme zikrûñi eyle müyesser (33: 463) (Işığınla mumumu aydınlat; gönlüme zikrini nasip et.)

¹⁴ Kafes, bu beyitte beden anlamında kullanılmıştır. Tasavvufi inanca göre ruh bedende hapsolür ve kafesten yani bedenden kurtulunca Allah’a kavuşur. Müellif de bu kafesten kurtulmak için Allah’tan yardım istemektedir.

10. Belâ vaktinde sâbir eyle bini

Safâ devrinde şâkir eyle bini (33: 464) (Beni belâ vaktinde sabreden, safa devrinde şükreden eyle.)

11. Baña lutfuñı her lahza refîk it

Yoluñı dâyimâ baña tarîk it (33: 465) (İyiliğini her an bana arkadaş et; yolunu her zaman bana yol olarak belirle.)

12. İşigünden beni merdûd kılma

Cihân içinde nâ-mahmûd kılma (33: 469) (Beni eşiğinden reddetme; dünya içinde övgüden uzaklaştırma.)

13. Çü sensin fâ'il-i muhtâr-ı mutlak

Rızâñ olmaduğın itdürme iy Hak (35: 491) (Ey Allah'ım, kesin olarak istediğini yapabilen sensin; rızanın olmadığını yaptırma.)

14. Beni dünyâ belâsından halâs it

Dahı nefsum hevâsından halâs it (35: 492) (Beni dünya belâsından ve nefsimin isteğinden kurtar.)

15. Cihân gavgâsını benden berî kıl

Beni andan anı benden arı kıl (35: 493) (Dünya kavgasını benden uzak tut; beni ondan onu benden temizle.)

16. Çerâğum şevkuñ ile kıl münevver

Dimâğum zevkuñ ile kıl mu'attar (35: 495) (Kandilimi şevkinle aydınlat; zihnimi zevkinle güzel kokuya bürü.)

17. Hudâyâ mücrimem eyle 'inâyet

Baña vir sıdk ile u tevfik u hidâyet (37: 529) (Ey Allah'ım, günahkârım yardım et; bana doğruluk, yardım ve hidayet ver.)

18. Şu vaktin kim tuta reh gitmege cân

O demde baña yoldaş eyle îmân (38: 531) (Canımı vereceğim zaman bana imânı yoldaş eyle.)

19. Heyûlâ zulmetinden cânı sakla

Soñ ucı dîvden î mânı sakla (38: 532) (Maddenin mutlak kötülüğünden gönlü koru; sonunda şeytandan imanı sakla.)

20. Anuñ hakkı kim oldur Levh-i Mahfûz

Habîbüñ şefkatinden eyle mahzûz (38: 533) (Allah'ın hakkı ki alın yazısıdır; Hz. Muhammed'in şefkatinden hoşnut et.)

21. Şefâ'atci baña olsun Muhammed

İçüm taşum pür olsun nûr-ı Ahmed (53: 756) (Hz. Muhammed affedilmem için bana aracılık etsin; içim dışım onun ışıyla dolsun.)

5.7.1.2. Başarı, belagatte ustalık ve övülme dileği

1. İrag it hâb-ı gafletden özümü

Yakın it hikmetüñe her sözümi (1: 7) (Beni gaflet uykusundan uzak tut. Her sözümü hikmetine yakınlaştır.)

2. Dilümi saklagıl sehv ü zeleden

Bilümi arı kıl hasv ü halelden (1: 11) (Dilimi yanlış ve eksikten koru. Zihnimi faydasız sözden ve kusurdan temizle.)

3. Dil ü cân 'andelîbin eyle gûyâ

Fesâhat bâgını it aña me'vâ (1: 13) (Gönül ve canı bülbülün eyle, düzgün söz söyleme bağını ona mesken et.)

4. Safâ-yı Mustafâ'dan vir fesâhat

Revân-ı asfiyâdan vir belâgat (1: 15) (Hz. Muhammed'in gönül şenliğinden dili güzel kullanma becerisi ver. Ermişlerin ruhundan etkili ve yerinde söz söyleme yeteneği ver.)

5. Çü lutfuñla irişdüm ibtidâyâ

Girü fazluñla ırgür intihâyâ (2: 19) (Lütfunla başlangıca ulaştığım için tekrar iyiliğinle sonuca ulaştır.)

6. Kitâbı kim direm bu dem içinde

Mübârek-tâli‘ it âlem içinde (1: 16) (Kitabı bu zaman içinde söylüyorum. Kâinat içinde şanslı bereketli eyle.)

7. Hatâdan arı kıl uşbu kelâmı

Hemîşe pâ-y-dâr olsun nizâmı (2: 17) (İşte bu sözümü hatadan arındır. Dirliği her zaman sonsuz olsun.)

8. Ki didüm aduñ ile ibtidâsın

Girü fazluñla bitür intihâya (2: 18) (Adınla başladığım için tekrar lütfunla sona erdir.)

9. Cemâlin ‘âlem içre eyle mahbûb

Makâlin âdem içre eyle mergûb (2: 21) (Kitabın güzelliğini bu dünyada sevilen eyle, insanlar içinde sözüne rağbet edilmesini sağla.)

10. Hemîşe dâstânın dil-sitân it

Hezâr-ı câna anı gülistân it (2: 22) (Her zaman hikâyenin gönül alanı yap; onu gönül bülbülüne gül bahçesi eyle.)

11. Semâ‘-ı sâmi‘îne lezzet-efzâ

İdüben gözlerine eyle zîbâ (2: 23) (Dinleyenlere daha zevkli hâle getirerek gözlerinde güzel duruma getir.)

12. Çü Hurşîd eyledün dillerde adın

Münevver eylegil illerde yâdın (2: 24) (Adını Hurşîd koyduğun için herkeste hatırasını aydınlat.)

13. Cihânda gün bigi tâbende eyle

Adını tâ kıyâmet zinde eyle (2: 25) (Dünyada güneş gibi parlat. Adını kıyamete kadar canlandır.)

14. Şeh-i devrâna mahbûb it cemâlin

Kamu dillerde matlûb it makâlin (2: 26) (Zamanın padişahına güzelliğini dost et; bütün gönüllerde sözünü talep et.)

15. Ola kim rahm idüp şâh-ı zemâne

Göñülden kıla himmet hüservâne (2: 27) (Zamanın padişahı merhamet edip de ona yakışır biçimde yürekten yardım etsin.)

16. İlâhî devletin eyle ziyâde

Buña yavuz sanan olsun fütâde (77: 1097) (Ey Allah'ım, talihini arttır; bunu kötü zanneden düşkün olsun.)

17. Vücûdın eyle her arada mansûr

Buña yavuz sananı eyle mahkûr (77: 1098) (Varlığını her yerde galip et. Bunu kötü zannedeni aşağıla.)

18. Cihânda bunı hoş-âyîn eyle

Şehenşeh gözine şîrîn eyle (400: 5362) (Bunu dünyada iyi ibadet eyle; padişahlar padişahının gözüne şirin eyle.)

19. Bu ebyâtı kıl ol sultâna matlûb

Görinsün gözlerine hûb u mergûb (401: 5363) (Bu beyitleri, o sultâna sun. Gözlerine güzel görünsün ve beğenilsin.)

5.7.1.3. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Dili pür-nûr eyle zikrûn ile

Dili mesrûr eyle fikrûn ile (1: 10) (Zikrin ile gönlü aydınlat. Fikrin ile gönlü sevindir.)

2. Dem-i Dâvûd ile mes'ûd eyle

Zebûr'ın sözümüñ mahmûd eyle (1: 12) (Dâvûd'un nefesi ile mutlu et. Zebûr'un sözünü övgüye lâyık eyle.)

3. İlâhî dâyim ol şeh şevket ile

Mukîm ol cihânda devlet ile (2: 30) (Ey Allah'ım, her zaman heybet ile dünyayı mutluluk içinde devam ettir.)

4. Tapundur her duâ'nun çün mücîbi

Kabûl eyle sevindür ben garîbi (3: 32) (Her duanın gereği için kabul edip ben garibi sevindir.)

5. Bu sahrâda atânı hem-demüm kıl

Bu deryâda safânı mahremüm kıl (32: 451) (Bu çölde lütfunu arkadaşım yap; bu deryada rahat ve huzuru en yakınım eyle.)

6. Kıluban rahmet ile cânımı şâd

Bu zulmânî kafesden eyle âzâd (32: 458) (Rahmet ile canımı mutlu ederek karanlığa ait kafesten kurtar.)

7. Bu zulmetden baña virgil necâtı

İçür lutfuñ ile âb-ı hayâtı (33: 466) (Bu karanlıklar ülkesinden bana kurtuluş ver; lütfunla ölümsüzlük suyunu içir.)

8. Ganî'sin ben fakîri eyleme ac

Kapuñdan gayrı yire kılma muhtâc (33: 468) (Ey Allah'ım, mutlak zengin olansın beni aç bırakma; huzurundan başka yere muhtaç etme.)

9. Bu sözi 'arz kılan merd-i üstâd

Revânı rahmet ile olsun anuñ şâd (80: 1145) (Bu sözü bildiren bilgi sahibi kutsal merhamet ile mutlu olsun.)

5.7.1.4. Duanın kabulü ve amaca ulaşma dileği

1. Çü sensin iki 'âlem pâdişâhı

Kabûl eyle du'âmı yâ İlâhî (77: 1100) (Ey Allah'ım, iki âlemin padişahı sensin duamı kabul et.)

2. Bu sözlerümi lutf ile savâb it

İlâhî bu du'âmı müstecâb it (302: 4111) (Ey Allah'ım, bu sözlerimi iyilikle doğru hâle getir, bu duamı kabul et.)

3. Tapuña kim ki cândan oldısa kul

Anuñ hakkı du'âmı eyle makbûl (359: 4826) (Huzurunda kim candan kul olduysa onun hakkına duamı kabul et.)

4. Kabûl eyle Hudâyâ bu du'âyı

Şeh-i devrân için olan senâyı (2: 31) (Ey Allah'ım, bu duayı, zamanın padişahı için olan övgüyü kabul et.)

5.7.1.5. Af ve merhamet dileği

1. Özümi rahmetüñle hem-dem eyle

Sözümi hikmetiñle mahrem eyle (1: 5) (Beni rahmetinle arkadaş eyle ve sözümü hikmetinle gizle.)

2. Güşâde eylegil rahmet kapusın

‘Atâ kıl ahsen-i hikmet kapusın (1: 6) (Rahmet kapısını ferahlat, en güzel hikmet kapısını bağışla.)

3. Günehkâruz katuñda kıl ‘inâyet

Günâhumuza bizüm bakma ‘afv et (30: 417) (Yanında günahkâruz yardım et. Bizim günahımıza bakma affet.)

4. Umaruz rahmetüñ Rahmân çü sensin

Bizi mağfur kıl gufrân çü sensin (30: 418) (Rahmân olduğun için merhametini umarız; bağışlayıcı olduğun için bizi affet.)

5. Bilürsin çün günâhum sana malûm

Rahîmâ rahmetüñden itme mahrûm (32: 452) (Ey Allah’ım, günahımı sen bilirsin; rahmetimden beni mahrum etme.)

6. Dilümi âteş-i gafletde yakma

Kerîmâ bu benüm cürmüme bakma (32: 457) (Ey Allah’ım bu benim, günahıma bakma, gönlümü gaflet ateşiyle yakma.)

7. Kerîm ü pür-keremsin yâ İlâhî

Demidür ‘afv kıl benden günâhı (33: 462) (Ey Allah’ım, iyilik sahibi ve lütuf sahibisin; zamanıdır günahımı affet.)

8. Hudâvendâ kamu hikmet senüñdür

Rahîmâ rahm kıl rahmet senüñdür (34: 478) (Ey Allah’ım, bütün bilgelik senindir; merhamet et bağışlayıcı olan sensin.)

9. Latîfâ lutf kıl cürmümi tutma

Benüm cürmüme göre ‘adl itme (34: 479) (Ey yumuşak huylu olan Allah, suçumu kabul etme yardım et. Benim günahıma göre adalet gösterme.)

10. Rahîmâ rahm it Rahmân sensin

Dü ‘âlem halkına sultân sensin (34: 483) (Ey Allah’ım bütün canlılara merhamet eden sensin; iki âlem halkına sultân sensin, merhamet et.)

11. Hudâyâ çok günâhum eyle rahmet

Ki senden umaram her dem ‘inâyet (34: 484) (Ey Allah’ım çok günâhım var merhamet et zira her zaman senden yardım umuyorum.)

12. Ümîdüm var velî kılup ‘inâyet

Kılasın lutf idüben baña rahmet (34: 487) (Ümidim var fakat yardım edip lütfederek bana merhamet et.)

13. Bu dünyâ zahmetinden eyle râhat

Kıyâmetde dahı hem eyle rahmet (35: 494) (Bu dünya zahmetinden kurtar, kıyamette de merhamet et.)

14. Habîbüñi şefî‘ it ben fakîre

Îlâhî rahm kıl bu ben hakîre (38: 530) (Ey Allah’ım, ben fakire Hz. Muhammed’i aracı et; ben değersize merhamet et.)

15. Be-hakk-ı nûr-ı Ahmed yâ Îlâhî

Yüzüme urma itdügüm günâhı (401: 5371) (Ey Allah’ım, Hz. Muhammed’in nûru hakkına, yaptığım günahları yüzüme vurma.)

5.7.2. Müellifin Din ve Devlet Büyükleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlıkta müellifin din ve devlet büyükleri için temennileri yer almaktadır. Müellif, *altı* kere mutluluk, sağlık ve huzur; *üç* kere başarı, güç ve iktidar dilemiştir.

Müellif, Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Hamza ve Hz. Abbas için *birer* kez mutluluk, sağlık ve huzur temennisinde bulunmuştur. Cem Sultan, eserini sunduğu Sultan Mehmed için de *üç* kez başarı güç ve iktidar dilemiştir.

5.7.2.1. Mutluluk, sağlık ve huzur dileği

1. Hak yolında çü sıdkı var idi

Olsun aña selâm-ı Hak tekrâr (58: 820) (Allah yolunda doğruluğu olduğu için tekrar Allah’ın selâmı onun üzerine olsun.)

2. Hak'dan aña dâyim iriŝsün selâm

Ki oldı cihân halkınuñ ol 'âkili (59: 844) (Ona her zaman Allah'tan iyilik ulaşsın. Çünkü o insanların akıllısı oldu.)

3. Olduğıçün râh-ı dînde sâdık ol

İrsün aña Hak selâmı dâyimâ (62: 883) (O din yolunda sadık olduğu için Allah'ın selâmı her zaman ona ulaşsın.)

4. Çü her dem lutf durur aña pîşe

Aña olsun selâm-ı Hak hemîşe (64: 898) (İyilik yapmak onun huyu olduğu için ona her an Allah'ın selâmı olsun.)

5. Çü lutfı pîşe idinmiŝdi ol şâh

İriŝsün Hak selâmı aña her gâh (65: 913) (O iyiliğı alışkanlık edindiğı için Allah'ın selâmı her zaman ona ulaşsın.)

6. Çü vardı bunlaruñ dînde nizâmı

Bulara her dem irsün Hak selâmı (66: 928) (Bunların dinde düzeni olduğu için Allah selâmı bunlara her an ulaşsın.)

5.7.2.2. Başarı, güç ve iktidar dileğı

1. Seyr ide necm-i 'ömrüñ ebrâc-ı saltanatda

Şem'-i celâlünü Hak pür-nûr ide dem-â-dem (80: 1039) (Ömrünün yıldızı saltanat kalesinde gezip dolaşsın. Allah ulu mumunu anbean aydınlatsın.)

2. Nice kim bu cihân ola mü'ebbed

O şeh zâtı hemîşe olsun muhalled (401: 5365) (Nasıl ki bu dünya sonsuz olacak; o padişah da her zaman kalıcı olsun.)

3. Hudâyâ zâtıdur çün cân-ı 'âlem

Kem olmasun cihânda hîç bir dem (400: 5360) (Ey Allah'ım, âlemin canı kendisi olduğu için bu dünyada hiçbir zaman kötü olmasın.)

5.7.3. Müellifin Halk İçin İyi Dilekleri

Müellif, bu başlık altında *beş* kez sağlık ve mutluluk; yedi kez kavuşma temennisinde bulunmuştur.

Cem Sultan, *bir* beyitte Hz. Muhammed'e mensup olanlara; *bir* beyitte dileği olan kişilere; *iki* beyitte Cemşîd ve Hurşîd'in kavuşmalarından hareketle diğer insanlara; *bir* beyitte kendini iyi anan kişilere sağlık ve mutluluk dilemiştir. Müellif, *yedi* beyitte de Cemşîd ve Hurşîd'in kavuşmalarından hareketle diğer insanlara kavuşma temennisinde bulunmuştur.

5.7.3.1. Sağlık ve mutluluk dileği

1. Selâm olsun aña ashâbına hem

Aña cândan uyan erbâbına hem (53: 757) (Hem Hz. Muhammed'e mensup bulunanlara hem de ona gönülden uyanlara selâm olsun.)

2. Neye kim cân ile ol ola mâyil

Hemîşe olsun Hudâyâ aña hâsıl (77: 1099) (Ey Allah'ım, kim neye candan hevesli olursa her zaman dileği gerçekleşsin.)

3. Bular bigi süreler 'ıyş u 'işret

Biri birinden ala zevk-ı vuslat (302: 4109) (Bunlar gibi sefâ ve eğlence sürsünler; birbirlerinden kavuşma zevki alsınlar.)

4. Bular bigi kamusı râhat olsun

İçi taşı safâlar birle tolsun (359: 4825) (Hepsi bunlar gibi rahat olsun, içi dışı sevinçle dolsun.)

5. İlâhî rahmetünle eylegil şâd

Cem'i her kim kılursa hayr ile yâd (401: 5374) (Ey Allah'ım, Cem'i kim iyi hatırlarsa onu rahmetinle mutlu et.)

5.7.3.2. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği

1. Ne yirde kim ola ma'şûk u 'âşık

Ki olalar sıdk ile 'aşk içre sâdık (302: 4108) (Her kim, nerede sevilen ve seven olursa âşk yolunda sadakatle yürekten bağlı olsunlar.)

2. İlâhî birbirine vâsıl eyle

Murâdını kamunuñ hâsıl eyle (302: 4110) (Ey Allah'ım bütün insanların arzusunu gerçekleştir, birbirine kavuştur.)

3. İlâhî ne ki var dünyâda ‘âşık

Ki ola dil-dârına cân ile sâdık (358: 4819) (Ey Allah’ım, dünyada ne kadar âşık varsa sevdiğine candan sadık olsun.)

4. Kamusun vasla ırgür şâd eyle

Belâ vü gussadan âzâd eyle (358: 4820) (Herkesi kavuştur mutlu et; dert ve sıkıntıdan kurtar.)

5. Kamu tâlibleri matluba ırgür

Kamu ‘âşıkları ma‘şûka ırgür (358: 4821) (Bütün bekleyenleri isteklerine, bütün âşıkları sevgiliye kavuştur.)

6. Kamunuñ eyle maksûdını hâsıl

Kamuyı dil-berine eyle vâsıl (358: 4822) (Herkesin dileğini gerçekleştir; hepsini sevgilisine kavuştur.)

7. Ne kim ma‘şûk u ‘âşık dünyede var

Ki cândan birbirine olalar yâr (359: 4824) (Dünyada her ne kadar seven ve sevilen varsa birbirlerine nasip olsunlar.)

5.7.4. Müellifin Hikâye Kahramanları İçin İyi Dilekleri

Cemşîd, Hurşîd’e veda etmeden Şamlılarla savaşmak için askerleriyle yola çıkar. Bunu duyan Hurşîd, figân eder. Müellif de *bir* beyitte Hurşîd için af ve merhamet diler.

5.7.4.1. Af ve merhamet dileği

1. Bu sözi hoş didi ol pîr-i ‘âkil

Ki rahmet aña her dem ola vâsıl (297: 4037) (O akli başında bu sözü güzel söyledi. Ona her an rahmet ulaşsın.)

5.7.5. Hz. Muhammet’in Ümmeti İçin İyi Dilekleri

Eserin miraçnâme bölümünde Hz. Muhammet’in ümmeti için ettiği dualar yer almaktadır. Bu bölümde Hz. Muhammed, ümmeti için *beş* defa af ve merhamet dilemiştir.

5.7.5.1. Af ve merhamet dileği

1. Kamısın rahmetüñ ile arı kıl

Cehennemden kamusını berî kıl (52: 735) (Hepsini merhametinle saf, temiz eyle, cehennemden uzaklaştır.)

2. Çü lutfuñ bî-‘adeddür lütfun işle

Kamusınıñ günâhını bağışla (52: 737) (Lütfun sınırsız olduğu için yardım et; hepsinin günâhını bağışla.)

3. Kamunuñ derdine eyle devâlar

Ki olmışdur gam ile mübtelâlar (52: 738) (Hepsinin derdini iyileştir. Çünkü âşıklar kederle düşkün oldular.)

4. Hudâya rahmetüñ çok eyle rahmet

Kamuya lutfuñ ile kıl ‘inâyet (52: 739) (Ey Allah’ım, çok rahmetin var, merhamet eyle; hepsine lütfunla yardım et.)

5. Çü yokdur rahmetüñ bahrine pâyân

Kamuya eylegil bir katre ihsân (52: 740) (Merhamet denizinin sonu olmadığı için herkese bir damla lütfeyle.)

5.7.6. Çiçek ve Ağaçların Cemşid İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında *iki* kere varlık ve sağlık; *beş* kere huzur, rahatlık ve mutluluk temennisinde bulunulmuştur.

Cemşîd, rüyasında Hurşîd’i görünce kendinden geçer. Bunun üzerine çiçek ve ağaçlar, Cemşîd şarap içerken onu teselli etmek için huzuruna gelirler ve ona temennide bulunurlar. Lâle *iki* kere, nergis, servi ve süsen ise *birer* kere Cemşîd’in huzuru, rahatlığı ve mutluluğu için dilekte bulunmuşlardır. Gül ise *iki* kez Cemşîd’e varlık ve sağlık dilemiştir.

5.7.6.1. Varlık ve sağlık dileği

1. Didi kim iy şeh-i sultân-ı ‘âlem

Vücûduñ ‘âlem içre olmasun kem (88: 1264) (Ey dünya sultanı, evren içinde bedeninin eksik olmasın dedi.)

2. Sana olsun hayât-ı câvidânî

Ki ben terk iderem tezcek cihânı (88: 1267) (Sonsuz hayata sahip ol; zira ben dünyayı çok çabuk terk ederim.)

5.7.6.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Didi derd ü belâdan sen ırag ol

Dün ü gün sohbet ü 'ıyş ile sag ol (89: 1276) (Dert ve belâdan uzak ol; gece ve gündüz sohbet ve eğlence ile sağ ol.)

2. Belâ senden ırag olsun hemîşe

Kazâ senden ırag olsun hemîşe (89: 1278) (Belâ ve kaza her zaman senden uzak olsun.)

3. Gelüben nerkis-i ser-mest ü mahmûr

Didi tapundan olsun gam şehâ dūr (90: 1282) (Sarhoş nergis gelerek “Ey şâh, keder huzurundan uzak olsun” dedi.)

4. Gelüp serv urdı şâh ayagına baş

Didi olsun safâlar saña yoldaş (90: 1285) (Servi gelerek şâhın ayağına baş vurdu; sana mutluluklar yoldaş olsun, dedi.)

5. Gidüp o geldi 94üsen didi iy şâh

Mu'în olsun hemîşe saña Allâh (91: 1296) (Servi gidip 94üsen çiçeği geldi. Ey şâh, Allah sana her zaman yardımcı olsun, dedi.)

5.7.7. Doğaüstü Varlıkların Cemşîd İçin İyi Dilekleri

Cemşîd, akıl hocası olan Mihrâb ile Hurşîd'i bulmak için Anadolu'ya gider. Yolda karşılarına yeşil bir köşk çıkar. Mihrâb buranın perilerin sultanı Hûrzâd'ın sarayı olduğunu söyler. Periler, Hûrzâd'a haber verir. Hûrzâd da dostu Nâzperverd'i, Cemşîd'i çağırması için görevlendirir. Nâz-perverd de Cemşîd'in huzuru, rahatlığı ve mutluluğu için *dört* kere dilekte bulunur.

5.7.7.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Şehün katına geldi Nâz-perverd

Didi 'âlem içinde görmegil derd (116: 1659) (Nâz-perverd, şâhın huzuruna geldi, bu dünyada dert görme, dedi.)

2. Didi ‘ömrüñ günü tâbende olsun

Cihân her dem tapuña bende olsun (117: 1673) (“Ömrün aydınlık olsun; dünya her an huzuruna köle olsun” dedi.)

3. Didi gelmeñ saña Ferhunde olsun

Çerâg-ı devletüñ tâbende olsun (118: 1686) (Gelman sana uğurlu olsun; devletinin mumu parlak olsun.)

4. Perî dir şâha ol râhat hemîşe

Başuñdan gitmesün devlet hemîşe (119: 1705) (Peri, şâha “Her zaman rahat ol, mutluluk başından hiçbir zaman gitmesin” der.)

5.7.8. İnsanların Şâh ve Bey Aileleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlıkta *on bir* huzur, rahatlık ve mutluluk; *bir* varlık ve sağlık; *üç* kavuşma; *dört* başarı, güç ve iktidar temennisi bulunmaktadır.

Bu başlık altında en çok Mihrab’ın Cemşid için dilekleri yer alır. Mihrab, Cemşid’in akıl hocası ve yol göstericisidir. Mihrab, *beş* beyitte Cemşid’in huzuru, rahatlığı, mutluluğu; *üç* beyitte Hurşid ile kavuşması; *iki* beyitte de Cemşid’in başarılı ve güçlü olması için dilekte bulunmuştur. Mihrab, aynı zamanda Hurşid’e *iki* kez huzur, mutluluk; *bir* defa da başarı dilemiştir.

Cemşid’in cariyeleri Erguvân- sâz ve Şeker, Cemşid’e *iki* beyitte huzur ve mutluluk; *bir* beyitte başarı, güç ve iktidar dilemişlerdir.

Haberciler de *birer* beyitte Şadi’ye ve Fağfur’a huzur, rahatlık ve mutluluk; *bir* beyitte de Fağfur’a varlık ve sağlık temennisinde bulunmuşlardır.

5.7.8.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Cevâb öyle virür ol merd-i üstâd

Cihân içinde dâyim olgıl âbâd (103: 1478) (O bilgi sahibi cevap verir, cihân içinde her zaman mutlu ol.)

2. Didi Mihrâb kim iy şâh-zâde

Hemîşe devletüñ olsun ziyâde (113: 1622) (Mihrâb “Ey şehzâde mutluluğun her zaman artsın” dedi.)

3. Didi Mihrâb şâha iy suhan-senc

Cihân içre vücûduñ görmesün renc (116: 1665) (Mihrâb, şâha “Ey sözden anlayan, dünya içinde bedenini eziyet çekmesin” dedi.)

4. Didiler şâha kim iy şâh-ı ‘âlem

Cihânda çekme hergiz bir nefes gam (157: 2251) (Ey âlemin padişahı, dünyada asla bir an keder çekme, dediler.)

5. Didi Mihrâb şâha iy cihân-dâr

Cihân içinde hergiz olmagıl zâr (217: 3038) (Mihrab, şâha “Ey cihândâr, bu dünyada asla üzülme” dedi.)

6. Didiler Hak seni âbâd kılsun

İki ‘âlem içinde şâd kılsun (255: 3508) (Allah seni iki dünyada sevindirsin ve mutlu etsin dediler.)

7. Mübârek olsun iy şâhum mübârek

Be-hakk-ı tâ vü sîn Tâhâ tebârek (359: 4834) (Ey şâhım, Tâhâ suresinin hakkına uğurlu olsun.)

8. Başını kaldurup dir yirden iy şâh

Hemîşe saña yardım itsün Allâh (321: 4337) (Başını yerden kaldırıp “Ey şâh Allah sana her zaman yardım etsin “der.)

9. Du‘â idüp didi iy şâh-ı ‘âlem

Gönülden her dem olgıl şâd u hurrem (388: 5195) (Dua ederek ey cihân padişahı, gönülden her an sevinçli ve mutlu ol dedi.)

10. Hemîşe ol şehâ şâd u ferahnâk

Cihân içinde hergiz olma gamnâk (146: 2084) (Ey şâh, bu dünyada her zaman mutlu ol, asla kederli olma.)

11. Didi lutf ile ki iy şem-i dil-efrûz

Gicen kadr ola günün rûz-ı nev-rûz (298: 4060) (Lütfederek dedi ki “Ey gönlü aydınlatan mum, gecen Kadir gecesi gibi gündüzün Nevruz günü gibi olsun.”)

5.7.8.2. Varlık ve sağlık dileği

1. Didi dâyim cihânda pây-dâr ol

Cihân turdıkça bile üstüvar ol (388: 5193) (Sonsuz dünyada sonsuz ol; dünya durdukça bile sağlam ol, dedi.)

5.7.8.3. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği

1. Didi Mihrâb iy şâh-ı zemâne

Umaram ki iresin ol âsitâne (147: 2105) (Mihrâb, ey zamanın şâhı, dilerim ki sevgilinin eşiğine kavuşasın.)

2. İlâhî irmesün bu vasla firkat

İlâhî irmesün bu ‘ıyşa hicret (185: 2629) (Ey Allah’ım, bu kavuşmaya ve bu yaşama ayrılık ulaşsın.)

3. Bu sohbet dâyimâ câvîd olsun

Bu mâhuñ hem-demi Hurşîd olsun (185: 2631) (Bu sohbet daima sonsuz olsun; bu ay yüzlü sevgilinin arkadaşı Hurşîd olsun.)

5.7.8.4. Başarı, güç ve iktidar dileği

1. Cevâb öyle virür Mihrâb-ı ‘âkil

Ki kul olsun saña hâkân u Hirkil (120: 1727) (Akıllı Mihrâb, öyle cevap verir ki hakan ve Konstantin’in oğlu sana kul olsun.)

2. Gelüp Mihrâb didi şâha iy şâh

Hemîşe kuvvetüñ artursun Allâh (123: 1756) (Mihrâb şâha gelerek “Ey şâh, Allah her zaman kuvvetini arttırsın” dedi.)

3. Didi kim düşmenüñ olsun esîrünü

Hudâ olsun hemîşe dest-gîrünü (146: 2083) (“Düşmanın esirin olsun; Allah her zaman yardımcın olsun” dedi.)

4. Didiler devletüñ tâbende olsun

Şehenşehlar tapuña bende olsun (224: 3121) (“Devletin parıldasın; padişahlar huzuruna köle olsun” dediler.)

5.7.9. Şâh ve Bey Ailelerinin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında şâh ve beylerin, onların eşi, çocukları ya da sevgililerinin birbirleri için iyi dileklerine yer verilmiştir. Bu başlıkta *yedi* tane sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma); *otuz üç* tane huzur, rahatlık ve mutluluk; *otuz* tane başarı, güç ve iktidar; *üç* tane varlık ve sağlık; *iki* tane beğenilme, tanınma ve dünyaya ad salma temennisi yer almaktadır.

Cemşîd, *beş* kere; Hurşîd, *bir* kere; Fağfur, *bir* kere kendine *kavuşma* temennisinde bulunmuştur.

Cemşîd, Hurşîd'e *dokuz* kere; Kayser'e *üç* kere; kendine *iki* kere; Fağfur'a *iki* kere; Efser'e *bir* kere huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir.

Cemşîd'e annesi *dört* kere; Hurşîd, *bir* kere; Kayser, *bir* kere huzur, rahatlık ve mutluluk temennisinde bulunmuştur. Kayser, Cemşîd dışında Şadi'ye de *bir* kere huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir.

Hurşîd'in annesi Efser, hem Cemşîd'e hem de Hurşîd'e *bir* kere; sadece Hurşîd'e *iki* kere; Kayser'e *bir* kere huzur, rahatlık ve mutluluk temennisinde bulunmuştur. Vezirler de Kayser'e *dört* kere huzur, rahatlık ve mutluluk dilemişlerdir.

Cemşîd, Kayser'e *on üç* kere; Hurşîd'e *bir* kere başarı, güç ve iktidar dilemiştir. Cemşîd'e ise annesi ve Efser *birer* kere; Hurşîd ve Kayser *ikişer* kere başarı, güç ve iktidar temennisinde bulunmuştur. Efser, Kayser'e *beş* kere, Hurşîd'e *üç* kere, Cemşîd ve Hurşîd'e *birer* kere başarı, güç ve iktidar dilemiştir. Haberciler, Fağfur'a *bir* kere başarı, güç ve iktidar temennisinde bulunmuştur.

Hurşîd, Fağfur'a *bir* kere; Cemşîd, kendine *bir* kere; Cemşîd'e Kayser, *bir* kere varlık ve sağlık dilemiştir.

Cemşîd, Hurşîd'e *bir* kere; Kayser, Cemşîd'e *bir* kere beğenilme, tanınma ve dünyaya ad salma temennisinde bulunmuştur.

Bu başlıkta en çok Cemşîd'in Kayser için dilekleri yer almaktadır. Cemşîd, *on üç* beyitte Kayser'in başarısı, gücü ve iktidarı; *dört* beyitte de huzuru ve mutluluğu için dilekte bulunmuştur.

Aşağıda iyi dilek sözleri içeriklerine göre tasnif edilmiş, her bir alt başlık altında ilgili sözler belirtilmiştir.

5.7.9.1. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği

1. Bu gurbetden beni yâ Rab rehâ kıl

Nigârumı benümle âşinâ kıl (137: 1953) (Ey Allah'ım, beni bu gurbetten kurtar; sevgilimi benimle dost kıl.)

2. Bu gurbetden halâsum vir Hudâyâ

Ki sensin Kâdir ü ferd ü tüvânâ (137: 1954) (Ey Allah'ım, beni bu gurbetten kurtar. Zira her şeye gücü yeten, tek ve güçlü olan sensin.)

3. İlâhî bini bu gamdan rehâ kıl

Yine dil-dârum ile âşinâ kıl (209: 2925) (Ey Allah'ım, beni bu kederden kurtar. Yine sevgilimle dost eyle.)

4. Halâs eyle beni bu vartadan sen

Nice bir yaña fırkat odına ten (209: 2926) (Sen, beni bu uçurumdan kurtar. Beden ayrılık ateşiyle daha ne kadar yanacak?)

5. Yine müyesser eyle baña vasl-ı dil-beri

Hod-râylık durur kalanı sen Hudâ hakı (210: 2943) (Yine sevgiliye kavuşmamı kolaylaştır. Sen Allah için kalanı keyfidir.)

6. Beni bir lahza sensüz kılmasun Hak

Ki ârâm idemez dil senden ayru (234: 3246) (Allah beni bir an sensiz bırakmasın. Çünkü gönül senden ayrı rahatlayamaz.)

7. Çü sensin baña cân 'âlemde iy şâh

Beni senden cüdâ kılmasun Allâh (392: 5250) (Ey şâh, sen bana bu dünyada cân olduğun için Allah beni senden ayırmasın.)

5.7.9.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Gelüp dir anası Cemşîd'e cânım

Saña olsun fedâ rûh-ı revânım (109: 1567) (Annesi Cemşîd'e gelip sevgilim, canım sana feda olsun, der.)

2. Cihân olsun senüñ emrüne çâker

Sa‘âdet saña her dem ola reh-ber (109: 1569) (Cihân senin emrine köle olsun; mutluluk her zaman sana kılavuz olsun.)

3. Çü cânımsın benüm çekme cefâlar

Bu yolda görmeyesin sen belâlar (110: 1570) (Çünkü sen benim canımsın cefa çekme, bu yolda belâ görme.)

4. Bu gurbetde Hak olsun saña reh-ber

Sa‘âdet saña yâr iy cân-ı mâder (110: 1572) (Ey annesinin canı, Allah sana bu gurbette kılavuz; mutluluk dost olsun.)

5. Melik-zâde didi sultâna şâhâ

Cihânda görmegil gam pâdişâhâ (97: 1390) (Hükümdar oğlu, sultâna “Ey şâh, dünyada keder görme” dedi.)

6. Turup şâha ol nedîm itdi du‘âlar

Ki görme bu cihân içre cefâlar (105: 1502) (O dost, durup şâha dua etti; bu dünyada zorluk çekme.)

7. Bu vâdîde beni gamla koma zâr

Ki sensin ‘Âlim ü dâna-yı esrâr (209: 2927) (Bu vadide beni kederle inletme. Çünkü ilimli olan ve sırları bilen sensin.)

8. Ki yüzüñi görüben hurrem olam

Belâdan kurtuluban bî-gam olam (363: 4875) (Yüzünü görünce mutlu olayım. Belâdan kurtulup dertsiz olayım.)

9. Didi şeh lutf ile iy şâh-ı hûbân

Cihân içinde ol her lahza şâdân (187: 2660) (Şâh, lûtûfla “Ey güzeller sultânı, bu dünyada her an iyiliklerle mutlu ol” dedi.)

10. Olasın dil-berâ gamlardan âzâd

Ki kılduñ vasl ile ben bendeñi yâd (188: 2663) (Ey sevgili, kederlerden kurtulasın. Çünkü ben köleni kavuşmayla zikrettin.)

11. Çü cânımsın benüm sen görme zahmet

Cihân içinde kıl her lahza ‘ışret (188: 2665) (Sen benim canımsın eziyet çekme; bu dünyada her an zevk ve sefâ sür.)

12. Digil benden eyâ meh-rûy-ı ‘âlem

Tapuñdan dûr olsun dâyimâ gam (206: 2898) (Benden “Ey âlemin ay yüzlüsü, keder huzurundan her zaman uzak olsun” de.)

13. Cihân içre vücûduñ olmasun kem

Yörenmesün cihânda göñlüne gam (354: 4758) (Bu dünyada kötülükle karşılaşma, gönlünü keder kaplamasın.)

14. Cemâlûñ dâyimâ ferhunde olsun

Çerâg-ı devletüñ tâbende olsun (373: 5010) (Güzel yüzün her zaman mutlu olsun; devletinin mumu parlasın.)

15. Safâ sürüp hemîşe cândan ol şâd

Yüzüñ bağına irmesün yavuz bâd (374: 5011) (Her zaman sefa sürerek yürekten mutlu ol; gül bahçesi gibi yüzüne kötü rüzgâr değmesin.)

16. Nola ben gitdümse cânâ sen esen kal sür safâ

Ben çekeyin mitnet-i ‘aşk ile her lahza cefâ (307: 4165) (Ey sevgili, ben gittiysem ne olur sen mutlu ol, zevk alarak yaşa. Cefâyı âşkın sıkıntısıyla her an ben çekeyim.)

17. Sen gülistân içre sür zevk u safâ şâd oluban

Dün ü gün ben çekeyin dürd ü belâ iy meh-likâ (307:4167) (Ey sevgili, sen gül bahçesinde mutlu olarak zevk ve sefâ sür. Dert ve belâyı gece gündüz ben çekeyim.)

18. Tur imdi devlet atına süvâr ol

Hemîşe devlet ile kâmkâr ol (268: 3666) (Şimdi mutluluk atına bin; her zaman mutlulukla isteğine ulaş.)

19. Didi yüz lutf ile iy şâh-ı ‘âlem

Belâ vü cevri çekme hiç bir dem (379: 5083) (Yüz lütûfla “Ey cihân şâhı hiçbir zaman belâ ve sıkıntı çekme” dedi.)

20. Başuñdan gitmesün tâc-ı sa‘âdet

Tulunmasun başuñdan mihr-i devlet (379: 5086) (Başından mutluluk tacı gitmesin; talih güneşi batmasın.)

21. Didi her dem cemâlûñ hurrem olsun

Dil ü cânuñ cihânda bî-gam olsun (288: 3932) (Her an güzel yüzün şen olsun; gönlün ve canın bu dünyada gamsız olsun” dedi.)

22. Sen ol gül bigi her dem câm elüñde

Belâ vü mihnet olmasun dilüñde (238: 3290) (Sen o gül gibi her an kadeh elinde gönlünde dert ve sıkıntı olmasın.)

23. Mukadder böyle kılmış Hak tebârek

Biri birisine olsun mübârek (340: 4579) (Yüce Allah kaderi böyle yazmış. Birbirine uğurlu olsun.)

24. Ki bugün geliserdür şâh Şâdî

Özüñden gitmesün her lahza şâdî (256: 3522) (Bugün şâh Şâdî gelecek. Şahsından hiçbir zaman mutluluk gitmesin.)

25. Hemîşe müstedâm ol devlet ile

Şehenşâhâ mukîm ol şevket ile (275: 3763) (Ey pâdişâhlar pâdişâhı, her zaman mutlu ol; heybet ile yerleş.)

26. Didi iy sultân-ı ‘âlem hurrem olgıl

Cihânuñ gamlarından bî-gam olgıl (277: 3794) (Ey âlemin sultanı, mutlu ol; dünyanın kederlerinden kurtul.)

27. Çü Kayser’den bu sözi işitdi anlar

Fedâ olsun didiler saña cânlar (285: 3893) (Onlar bu sözü Kayser’den işittikleri için canlar sana fedâ olsun, dediler.)

28. Hemîşe devlet ile üstüvâr ol

Cihân içinde her dem pâ-y-dâr ol (285: 3894) (Her zaman mutlulukla dayanıklı ol; bu dünyada her an sonsuz ol.)

29. Didi yüzün hemîşe rûşen olsun

Dil ü cân bûlbûline gülşen olsun (312: 4236) (“Yüzün her zaman aydınlık olsun, gönül ve can bûlbûline gül bahçesi olsun” dedi.)

30. Dil ü cânuña bir dem irmesün gam

Cihân içinde olma bir nefes kem (312: 4237) (Gönlüne ve canına bir an sıkıntı gelmesin, bu dünyada bir an değersiz olma.)

31. Hemîşe devlet ile kâmkâr ol

Cihân turdukça sen de pâ-y-dâr ol (339: 4571) (Her zaman mutlulukla isteğine ulaş. Dünya var oldukça sen de kalıcı ol.)

32. Sa‘âdet reh-ber olsun râha ‘azm it

Hemîşe şâd olup mey birle bezm it (383: 5131) (Mutluluk sana yol göstersiz, yola çık. Her zaman mutlu olup şarapla meclis eyle.)

33. Hudâ kılsun sana yûri ‘inâyet

Başundan eksük olmasun saâdet (383: 5136) (Yürü, Allah sana yardım etsin; mutluluk başından eksik olmasın.)

5.7.9.3. Başarı, güç ve iktidar dileği

1. Mübârek ola saña uşbu menzil

Temennânı Hudâ eyleye hâsıl (110: 1571) (İşte sana bu yol hayırlı olsun; Allah arzularını gerçekleştirsin.)

2. Olasın yine Çîn’ün pâdişâhı

Urasın başuña şâhî külâhı (187: 2659) (Yine Çin’in padişahı olasın; başına padişah tacını takasın.)

3. Cemâlün dâyimâ ferhunde olsun

Cihân cümle tapuña bende olsun (188: 2662) (Güzel yüzün her zaman uğurlu olsun; dünya huzuruna köle olsun.)

4. Didi Cemşîd’e Efser iy cevân-baht

Sana mihr ola tâc u hem felek taht (289: 3938) (Efser, Cemşîd’e “Ey kerem sahibi, taç ve gökyüzü sana güneş olsun” dedi.)

5. Didi şâhâ hemîşe pây-dâr ol

Cihânda taht-bend ü tâc-dâr ol (275: 3760) (“Ey şâh, her zaman kalıcı ol; bu dünyada taht ve taç sahibi ol” dedi.)

6. Hemîşe devletüñ tâbende olsun

Cihân halkı tapuña bende olsun (275: 3761) (Devletin her zaman parıldasın; insanlar huzuruna köle olsun.)

7. Felek taht ola vü saña kemer tâc

Şehenşehler kapuna ola muhtâc (275: 3762) (Sana dünya taht, kemer taç; padişahlar huzuruna köle olsun.)

8. Gelüben Kayser’e didiler iy şâh

Mu’în olsun saña her lahza Allâh (330:4453) (Kayser’e gelerek “Ey şâh, Allah sana her an yardımcı olsun” dediler.)

9. Didi Hak devletüñi çok kılsun

Cihânda düşmenüñi yok kılsun (339: 4569) (“Allah devletini daim etsin; düşmanını yok etsin” dedi.)

10. Gelüp Cemşîd’e didiler kim iy şâh

Mu’în olsun saña her lahza Allâh (350: 4714) (Cemşîd’e gelerek “Ey şâh Allah sana her an yardımcı olsun” dediler.)

11. Tapuñ maksûdı dâyim hâsıl olsun

Ne kim dilerse gönlün vâsıl olsun (379: 5088) (Makamın amacı her zaman gerçekleşsin. Gönlünün dileğine ulaşsın.)

12. Diyüben uşbu sözi ol şehenşâh

Didi olsun saña yarıcı Allâh (380: 5091) (O şâhlar şâhı bu sözü söyleyerek “Allah sana yardımcı olsun” dedi.)

13. Cihân halkı tapuña çâker olsun

Göñülden kamışı fermân-ber olsun (388: 5194) (İnsanlar huzuruna köle olsun; bedeni gönülünden itaatkâr olsun.)

14. Du‘â kıldı şehe dir şâh Cemşîd

Ki olsun devletün ‘âlemde câvîd (142: 2029) (Cemşîd, şâha duâ etti. Devletin dünyada kalıcı olsun.)

15. Hemîşe devletün pâyende olsun

Çerâgı ‘ömrüññ tâbende olsun (142: 2030) (Devletin her zaman daim olsun; ömrünün mumu parlak olsun.)

16. Cihân emründe olsun iy şehensâh

Bu ‘âlem içre kılma derd ile âh (142:2031) (Ey şahlar şahı, cihân emrinde olsun. Bu dünyada dert ile inleme.)

17. Yüzüñ ag olsun itdün yüzümüz ag

İşüñ sag olsun itdün işümüz sag (331: 4465) (Yüzün ak olsun yüzümüzü ak hâle getirdin. İşin sağ olsun işimizi iyi duruma getirdin.)

18. Ki bâg-ı devletün olsun müzeyyen

Çerâg u şevketün olsun mu‘ayyen (331: 4469) (Mutluluk bahçen süslensin; kandilin ve görkemin görünür olsun.)

19. Tapuña her nefes Hak kıla mansûr

Hemîşe düşmenün böyle ola makhûr (332: 4475) (Allah makamını her an muzaffer eylesin, düşmanın her zaman böyle kahrolsun.)

20. Hemîşe râyetün mansûr olsun

Hemîşe devletün ma‘mûr olsun (332: 4476) (Bayrağın her zaman zafere ulaşsın, devletin her zaman gelişip güzelleşsin.)

21. Biri birine gördün çünkü lââyık

Mübârek eylesün bu işi Hâlık (340: 4577) (Çünkü birbirine lââyık gördün. Allah bu işi mübârek eylesin.)

22. Hemîşe devletün olsun ziyâde

Yavuz sanan saña olsun fütâde (379: 5084) (Devletin her zaman çoğalsın. Kötü düşünenler sana düşkün olsun.)

23. Seni Hak dâyimâ pâyende kılsun

Hemîşe düşmenüñ efgende olsun (379: 5085) (Allah seni her zaman kalıcı kılsın.
Düşmanın daima düşkün olsun.)

24. Hemîşe saltanatla pây-dâr ol

Belâ vü gam saña bulamasun yol (379: 5087) (Her zaman saltanatla kalıcı ol.
Belâ ve keder sana ulaşmasın.)

25. Irag olma cihânda saltanatdan

Özüñ dûr olmasun bu memleketden (379: 5089) (Bu dünyada saltanattan ve bu
memleketten uzak olma.)

26. Cihândan eksük olmasun vücûduñ

Hemîşe pây-mâl olsun hasûduñ (380: 5090) (Bedenin bu dünyadan ayrılmasın.
Düşmanın her zaman ayaklar altında olsun.)

27. Yüri olsun şehâ yolun güşâde

Hemîşe düşmenüñ olsun fütâde (383:5132) (Ey şâh, yolun açık olsun, devam et.
Düşmanın her zaman çaresiz olsun.)

28. Ugur olsun yüri saglug ile var

Berî yanı velî unıtma zinhar (385: 5159) (Uğur olsun, yürü sağlıkla ulaş fakat
bunu asla unutma.)

29. Çü ‘ahdüñ girü gelmek durur iy hân

Yoluñı açık itsün ferd ü sübhân (385: 5163) (Ey hân sözün geri gelmek olduğu
için Allah yolunu açık etsin.)

30. Vedâ‘ olsun yüri yolun güşâde

Sana yavuz sanan olsun fütâte (386: 5170) (Vedâ olsun yürü, yolun açık olsun.
Seni kötü zanneden çaresiz olsun.)

5.7.9.4. Varlık ve sağlık dileği

1. Didi Hurşîd kim iy hüsrev-i Çîn

Cihân içre olmayasın zâr u gamgîn (187: 2652) (Hurşîd, “Ey Çin hükümdarı bu
dünyada zayıf ve dermansız olma” dedi.)

2. Varuban anañı gör bî-melâlet

Girü bu yire gel sag u selâmet (383: 5133) (Gidip anneni kedersiz gör; tekrar buraya sağ salim gel.)

3. Ki görüp cânuma sıhhat irişe

Cefâlu göñlüme râhat irişe (363: 4873) (-Cemâlini- görüp cânım sağlığa kavuşsun, incinmiş gönlüm rahata ersin.)

5.7.9.5. Beğenilme, tanınma ve dünyaya ad salma dileği

1. Hemîşe uzasın serv-i bülendüñ

Dil ü cân avlasun müşğîn kemendüñ (188: 2661) (Yüce servi her zaman uzasın; gönül ve can güzel kokulu saçına âşık olsun.)

2. Yürü ‘azm-i sefer kıl devlet ile

Cihân meşhûrı olgıl şevket ile (383: 5134) (Yürü mutlulukla yola çık, dünyada heybetle tanınmış ol.)

5.7.10. Cemşîd’in Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri

Cemşîd, kendinden hareketle diğer kişilere *bir* kere kavuşma; *bir* kere huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir.

5.7.10.1. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği

1. Olmasun bencileyin kimsene yârinden ırag

Ki katı müşkil olur sevgülü yâr ayrılığı (295: 4014) (Kimse benim gibi sevgilisinden uzak olmasın. Zira sevgili ayrılığı çok zor olur.)

5.7.10.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Ham-ı zülf-i nigârîne giriftâr olmasun kimse

Benüm bigi o hâletde siyehkâr olmasun kimse (136: 1939) (Kimse sevgilinin saçının kıvrımına esir olmasın; benim gibi o durumda suçlu olmasın.)

5.8. Gül ü Hüsrev Eserindeki İyi Dilek Edimsözleri

5.8.1. Müellifin Kendisi İçin İyi Dilekleri

Müellif, *beş* beyitte Hak yolu ve iman; *on bir* beyitte başarı ve belagatte ustalık; *beş* beyitte af ve merhamet; *bir* beyitte duanın kabulü ve amaca ulaşma temennisinde bulunmuştur.

5.8.1.1. Hak yolu ve iman dileği

1. Diricek cism ivünden rahtını cân

Refîk eyle bize tevîk-îmân (106: 124) (Beden evinden cân evinin eşyası toplandığı zaman imân yardımını bize arkadaş eyle.)

2. İlâhî 'ışkını bizden ayırma

Bizi 'ışka irür vü yoldan ırma (152: 1361) (Ey Allah'ım, âşkını bizden ayırma. Bizi âşka ulaştır ve doğru yoldan ayırma.)

3. Bu nefis elinde 'âcizven elüm tut

Ki 'âsîdür işitmez benden öğüt (345: 5433) (Ey Allah'm, nefis elinde acizim, yardım et. Zira, nefis âsîdür benden öğüt işitmez.)

4. Bilürsin hâlümü iy bînâ vü dâna

Meded kıl bana iy Hayy u Tüvânâ (345: 5441) (Ey kalp gözüyle bilen ve gören durumumu bilirsın. Ey Allah'ım bana yardım et.)

5. Meger soñ demde iy Hannân u Mennân

Refîk eylesin tevîk u îmân (345: 5443) (Ey Allah'ım, hiç değilse ecelde yardımı ve inancı arkadaş eyle.)

5.8.1.2. Başarı ve belagatte ustalık dileği

1. Bilürem haddümi kim füşatüm yoh

Fesâhat vir bana kim rahmetüñ çoh (109: 205) (Ey Allah'ım, haddimi biliyorum ki birikimim ve yeteneğim yok. Bana dili güzel kullanma becerisi ver çünkü senin rahmetin çok.)

2. Zamîr âyînesin kılğıl murabbâ

Ki ola her kûdûretten musaffâ (109: 206) (Gönül aynasını terbiye et ki bulanıklıktan arınsın.)

3. Derûna ma‘ni-i bîkr eyle ilhâm

Ki yol bulmaya aña fikret-i hâm (109: 207) (Gönle ilk defa verilmiş temiz anlam ilhâm eyle çünkü ham düşünce ona yol gösteremez.)

4. Gönûlde rûşen eyle bir çırağı

Ki ne şarkî ne garbî ola yağı¹⁵ (109: 208) (Gönüldeki bir mumu aydınlat çünkü yağı ne doğuya ne de batıya ait olsun.)

5. Dahı bir söz ki kıldum ibtidâ uş

Sen irür intihaya hurrem u hoş (109: 209) (Ve bir söze başladım sen bu sözü güzel ve hoş bir şekilde sonuca ulaştır.)

6. Gönüllere anı makbul eyle

Dükeli ta‘neden ma‘zûl eyle (109: 210) (Gönüllere onu –eseri- hoş gör. Tüm yermelerden uzak tut.)

7. Ma‘ânîsin bülend-avâze kılğıl

Cemâliyle cihânı tâze kılğıl (110: 211) (Anlamını belirgin bir şekilde ortaya çıkar, güzel yüzüyle dünyayı yenilet.)

8. Cemâlini mübârek kıl cihâna

Kemâlini huceste ohıyana (110: 212) (Güzel yüzünü cihana mübarek kıl. Bilgisini okuyana uğurlu eyle.)

9. Gönûl dürcine kıl dürr-i şeb-efrûz

Hired gözine rûşen eyle çün rûz (110: 213) (Gönlün mücevher kutusuna paha biçilemez hâle getir. Gündüz olduğu için bilge insanların nazarında rûşen eyle.)

¹⁵ Bu beyitte Nur Suresi 35. ayete vurgu yapılmıştır. Bu ayete göre Allah, dilediği kişileri nuruyla doğru yola ulaştırır (Kızıldaş, 2018: 79). Müellif de eserini yazabilmek için Allah’ın nuruyla gönlünü aydınlatmasını ister.

10. Gözünden müdde ‘înüñ dûr eyle

Basîret ehline pür-nûr eyle (110: 214) (Rakibin gözünden uzak eyle. İleri görüşlü kişinin gözünde değerli hâle getir.)

11. Garaz ehline vir insâf yâ Rab

Ki ‘aybumuzda depretmeyeler leb (110: 215) (Ey Allah’ım, garaz ehline insaf ver ki hatamızda bir şey söylemesinler.)

5.8.1.3. Af ve merhamet dileği

1. Bu Tutmacıya lutf eyle kerem kıl

Anuñ noksanına fazluñı zam kıl (106: 126) (Bu Tutmacı’ya lütfet, cömertlik göster. Onun eksikliğini lütfunla fazlalaştır.)

2. Kabûl idici sensin her du‘âyı

Ganî kıl rahmetüñle bu gedâyı (107: 137) (-Ey Allah’ım- her duayı kabul eden sensin. Merhametinle bu fakiri zenginleştir.)

3. Bilürsin derde sensin hem devâ sen

Kerem kıl lutfuñıla iy Hudâ sen (345: 5432) (Ey Allah’ım her derde devâ sensin; sen lütfunla cömertlik et.)

4. Benüm yâ Rab yavuzlığuma bahma

Beni fî‘lûme göre oda yahma (345: 5444) (Ey Allah’ım, benim kötülüğüme bakma; beni işime göre ateşe atma.)

5. Sözümde geçdiyise sehv ü ikrâh

Huzâvendâ hezâr estagfiru’llâh (346: 5458) (Ey Allah’ım, sözümde hata geçtiyse binlerce defa merhamet dilerim.)

5.8.1.4. Duanın kabulü ve amaca ulaşma dileği

1. Bizüm [ü] cümle mahlûkuñ du‘âsın

Kabûl eyle ger diriseñ âmîn (111:253) (Eğer âmin dersen bizim ve tüm yaratılmışların duasını kabul etsin.)

5.8.2. Müellifin Çağdaşı Olan Şairler ve Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri

Müellif, eserine başlamadan önce İskendernâme'nin müellifi Ahmedî'ye ve Hurşîd-nâme'nin müellifi Şeyhoğlu Mustafa'ya *birer* kere varlık ve sağlık temennisinde bulunmuştur. *Bir* beyitte de evlâtların düşman olduğunu belirtilerek onların huzuru, rahatlığı ve mutluluğu için temennide bulunmuştur.

5.8.2.1. Varlık ve sağlık dileği

1. Cihândan hak vücûdın kılmasın kem

Ki oldur şi'r içinde kutb-ı 'âlem¹⁶ (108: 175) (Allah, bu dünyada vücudunu eksik etmesin. Çünkü şiirde âlemin büyüğü odur.)

2. Cihândan Tañrı anuñ sâyesini

Kem itmesün vü hem pîrâyesini (108: 181) (Tanrı, onun gölgesini ve güzelliğini azaltmasın.)

5.8.2.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Bu kamusıyla eksük olmasunlar

Bize itdüklerini bulmasunlar (186: 2096) (Bu hepsiyle eksik olmasınlar bize yaptıklarını bulmasınlar.)

5.8.3. Şâhlar ve Ailelerinin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında şâh ve beylerin, onların eşi, çocukları ya da sevgililerinin birbirleri için iyi dileklerine yer verilmiştir. *Yirmi üç* kere huzur, rahatlık ve mutluluk; *iki* kere hayalleri gerçekleştirme ve amaca ulaşma; *bir* kere varlık ve zenginlik; *altı* kere kavuşma; *beş* kere sıkıntıdan kurtulma; *iki* kere başarı güç ve iktidar; *altı* kere uzun ömür ve sağlık dilenmiştir.

Hüsrev; Gül'e *altı* kere, İsfahan şâh ve Cihanefruz'a *birer* kere; Gül, Hüsrev'e *yedi* kere; Huzistan şâhı, Hürmüz'e *üç* kere¹⁷; Kayser, Hüsrev'e *bir* kere; Cihanefruz, Hüsrev'e *bir* kere; Gül'e İsfahan şâh ve Şabur, *birer* kere huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir.

¹⁶ kutb-ı âlem: Dünyanın ekseni, âlemin merkezinde olan; bir kişinin bir işte saygın ve yetkin olduğunu anlatmak için kullanılan saygı sözü (Kızıldaş, 2018: 1180).

¹⁷ Gül, İsfahan şâhı ile evlenmek istemez. İsfahan şâhı da bunun üzerine Huzistan'a savaş açar. Huzistan şâhı da savaşta kahramanlık gösteren Hürmüz'e üç beyitte iyi dilekte bulunur.

Gül, Hürmüz'e *iki* beyitte hayallerinin gerçekleşmesi ve amacına ulaşması için temennide bulunmuştur.

İsfahan şahı, Gül'ü ele geçirir ve Gül'ün psikolojik rahatsızlığı olduğunu düşündüğü için onu tedavi etmesi için ilmiyle tanınan Hürmüz'ü çağırır. Hürmüz de bu bağlamda Gül'e *bir* kere varlık ve zenginlik diler.

Gül, Hüsrev'e *iki* kere; Kayser, kendine *bir* kere¹⁸; Hüsrev, kendine *bir* kere¹⁹; Cihanefruz, Hüsrev'in kendine âşık olması için *bir* kere kavuşma temennisinde bulunmuştur.

Gül, İsfahan şâhı ile evlenmemek istediğinde; Hüsrev'den ayrı kaldığında ve Hüsrev'in ölümü sonrasında birer kere bu sıkıntılardan kurtulmak için dilekte bulunmuştur. Hüsrev ise İsfahan'da Gül'ü ararken yolu şaşıp yamyamlara esir düşünce ve İsfahan şâhının sarayında kaybolan Gül'ü ararken birer kere Allah'tan yardım istemiştir.

Hürmüz, İsfahan şâha *bir* kere; Gül, Hüsrev'e *bir* kere başarı, güç ve iktidar dilemiştir. Hûzan şahı, haraç isteyen Kayser'e cevap olarak veziri Hürmüz'ü yollarken *bir* kere; Gül de Hüsrev'e yazdığı mektupta Hüsrev'e *bir* kere uzun ömür ve sağlık dilemiştir. Hürmüz ise babası olduğunu bilmediği Kayser'i görünce *bir* kere; Gül'ü aramak için yola çıkmadan babasıyla vedalaşırken *bir* kere; Gül'ü tedavi etmek için İsfahan şâhın sarayına gidince şâha *iki* kere uzun ömür ve sağlık temennilerinde bulunmuştur.

Bu başlıkta en çok Gül'ün Hüsrev için temennileri yer almaktadır. Gül, Hüsrev'e yedi kere huzur, rahatlık ve mutluluk; iki kere hayalleri gerçekleştirme ve amaca ulaşma; iki kere kavuşma dileğinde bulunmuştur.

5.8.3.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Ger ol hûbısa hüsni var bolsun

Cemâli bile ber-hûrdâr bolsun (144: 1169) (Eğer o güzelse güzelliği var olsun. Güzelliğiyle mesut olsun.)

¹⁸ Kayser, Gül'ün hasretinden Huzistan'a giden Hüsrev ile vedalaşırken oğlundan ayrı kalmamak için dilekte bulunur.

¹⁹ Hüsrev, Huzistan'a gittiğinde İsfahan şâhının Gül'ü kaçırdığını öğrenir. Bunun üzerine İsfahan'a doğru gider; ama yolu şaşıncı yamyamlara esir düşer ve Gül'e kavuşmak için dilekte bulunur.

2. Visâlûñle bu dem el-hamdüli'llâh

Hoşem hoş kim seni hoş tutsun Allâh (161: 1537) (Allah'a şükürler olsun kavuşmanla bu an iyiyim bu yüzden Allah seni hoş tutsun.)

3. Mübârek hâtıruña gelmesün gam

Havâdisden eyâ sultân-ı 'âlem (161: 1539) (Ey âlemin sultanı, olup biten olaylardan mübârek gönlüne keder gelmesin.)

4. Yüzüm ag eyledi olsun yüzi ag

Teni dâyim selâmet cânı hem sag (175: 1834) (Yüzümü ak eyledi onun yüzü ak olsun. Bedeni her zaman kaygıdan uzak olsun canı da sağ olsun.)

5. Hemîşe olsun iy ferzend-i dil-bend

Şarâb u h'ân saña cüllâbıla kand (175: 1840) (Ey gönül bağlayan evlât, şarap ve hançer sana her zaman gül suyu ile şeker olsun.)

6. Bizi gamdan ırag itdün ki şâd ol

Yavuzluk görme dâyim dil-güşâd ol (175: 1843) (Bizi kederden kurtardın sen mutlu ol. Kötülük görme her zaman gönül açan ol.)

7. Gice giçdi vü oldı çünki gündüz

Güle hoş kal didi vü döndi Hürmüz (179: 1928) (Gece geçti ve gündüz oldu. Hürmüz döndü ve Gül'e hoş kal dedi.)

8. Atası eydür iy cân u cihânum

Fidî olsun senüñ yoluña cânım (185: 2070) (Babası ey canım ve cihânım, senin yoluna canım feda olsun, der.)

9. Dün ü gün sen olasın hem-dem-i hûr

Kılam ben senden ayru zâr u rencûr (192: 2204) (Sen gece ve gündüz hurilerle arkadaş olasın. Ben senden ayrı dermansız ve sıkıntı içinde kalayım.)

10. Didi kim iy cihâna nûr senden

Yavuz gözler hemîşe dûr senden (218: 2727) (Ey dünyaya ışık olan, kötü gözler her zaman senden uzak olsun dedi.)

11. Dirîg eyleyem cânım dilersen

Helâl olsun eger kanum dilersen (222: 2819) (Cânımı dilersen esirgerim. Ama kanımı istersen sana helâl olsun.)

12. Saña yüzbiñ ise cânım fidîdür

Benüm yüz sürmek ü senden nidîdür (231: 3001) (Sana yüz bin canım feda olsun. Huzurunda eğilmek senden armağandır.)

13. Ki tâ gerdişdedür devr-i zamâne

Yavuzluk görme iy şâh-ı yegâne (235: 3094) (Ey eşsiz şâh, bu zaman geçip gidecek. Sen kötülük görme.)

14. Şeh eydür iy tabîb-i ‘Îsa-âsâ

Helâl olsun aña zevk u temâşâ (235: 3102) (Şâh, “Ey Îsâ gibi hekim, ona zevk ve safa helâl olsun” der.)

15. Benüm katumda çün yohdur kararuñ

Hoş olsun kadayısa rûzigâruñ (240: 3189) (Benim yanımda huzurun yok. Arzun neredeyse hoş olsun.)

16. Fidî olsun Cihan-efrûz’a biñ cân

Ki ‘ışk yolında cân virürdi handân (285: 4167) (Âşk yolunda ağlayarak can vereceği için Cihanefrûz’a bin cân feda olsun.)

17. Didi Kayser ki iy cân u cihânım

Fidî yoluña peydâ vü nihânım (287: 4220) (Kayser, ey her şeyim, bilinen ve bilinmeyen yoluna feda olsun.)

18. *Sen olasın hemîşe şâd u handan*

Ben olam derdüñilen zâr u giryân (309: 4687) (Sen her zaman mutlu ve şen olasın. Ben derdinle inleyip ağlayayım.)

19. *Sen anda olasın her lahza şâdân*

Benüm bunda gözümden döküle kan (309: 4688) (Sen orada her an mutlu olasın. Benim burada gözümden kan dökülsün.)

20. *Sen anda nâzıla besleyesin cân*

Kalam ben bunda senden ayru nâlân (309: 4689) (Sen orada nazla kaygısızca yiyip içesin. Ben burada senden ayrı inleyeyim.)

21. *Sen anda olasin çün mâh-ı tâbân*

Kalam zulmetde ben zâr u perîşân (309: 4690) (Sen parlak ay olduğun için orada olasin. Ben karanlıkta perişan kalayım.)

22. *Yüzi şâhuñ gözin çün kıldı pür-nûr*

Didi olsun yüzünden çeşm-i bed dûr (317: 4856) (Yüzü şâhın gözünü aydınlattığı için kötü göz onun yüzünden uzak olsun, dedi.)

23. *Men-i bî-dilde ger var ise biñ cân*

Fidî olsun saña iy cân-ı cânân (339: 5320) (Ey can gibi aziz sevgili, gönlü mahvolan bende eğer bin can varsa varsa sana feda olsun.)

5.8.3.2. Hayallerin gerçekleşmesi ve amaca ulaşma dileği

1. *Kaçan kim sıdkıla tâlib olasin*

Ne kim Hakdan dilegüñ var bulasin (195: 2255) (Ne zaman ki doğrulukla talep edersen Allah'tan dileğine ulaşasın.)

2. *Dilegüm ol ki sen şâdân olasin*

Ne dilegüñ ki varısa bulasin (195: 2264) (Dileğim şu ki mutlu olasin. Ne dileğin varsa dileğine ulaşasın.)

5.8.3.3. Varlık ve zenginlik dileği

1. *Eger mâl u eger sîm ü eger zer*

Fidî yoluña iy ben saña çaker (232: 3026) (Ey ben sana köleyim, varlık, gümüş ve altın yoluna feda olsun.)

5.8.3.4. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği

1. *Fidi olsun yoluña cânım iy yâr*

Yiridür baña sensüz âteş ü dâr (302: 4529) (Ey yâr, canım yoluna feda olsun. Sensizlik bana ateş ve idam edilenlerin asıldığı direk gibidir.)

2. Vefâ degül ben ansuz cân virürsem

Fidî biñ cân eger yüzün görürsem (302: 4532) (Benim onsuz can vermem bağıllık değil. Eğer yüzünü görürsem bin can feda olsun.)

3. Dirilsem derdile yahılmayayım

Ölürsem saña hasret kalmayayım (187: 2112) (Dirilsem dertle ızdırıp çekmeyeyim. Ölürsem sana hasret kalmayayım.)

4. Dilerem viresin gönlüm murâdın

Beni öldürmeyesin nâ-murâdın (201: 2375) (-Ey Allah'ım- gönlümün muradını veresin muradına erememiş olarak beni öldürmeyesin.)

5. İde ş'allah Çalap Tañrı cinâyet

Kıla 'ışkum saña dahı sirâyet (229: 2968) (İnşallah Tanrı suç işlese âşkım sana da tesir etse.)

6. İlâhî bana şol gönlüm alanı

Kavuşdurgıl yine lutf idüp anı (309: 4682) (Ey Allah'ım, şu gönlümü alanı lütfederek onu bana kavuştur.)

5.8.3.5. Sıkıntıdan kurtulma ve Allah'ın yardımı dileği

1. İlâhî bana ol günü bititme

Söyündür çün oda yahduñ tütitme (172: 1782) (Ey Allah'ım, bana o günü nasip etme söndür. Çünkü ateşte yaktın tüttürme.)

2. Çü benden kat' oldı kuvvet ü kût

Ayakdan düşmişem yâ Rab elüm tut (198: 2314) (Ey Allah'ım, kuvvet ve talih son buldu gücümü kaybettim; yardım et.)

3. Baña fazl u 'inâyet u kerem kıl

Ya cânım al yahûd derdüme em kıl (214: 2647) (-Ey Allah'ım- bana lütfet, yardım et ve cömertlik göster. Yâ canımı al ya da derdime çare ol.)

4. Revâne kılmadın yâ Rab revânı

'Ayân it bana bu râz-ı nihânı (264: 3719) (Ey Allah'ım, gitmeden bana bu gizli sırrı göster.)

5. İlâhî ölmege çün ururuz baş

Bize tevfiğ ü îmân eyle yoldaş (341: 5364) (Ey Allah'ım, can verdiğimiz için boyun eğimiz. Bize yardımını ve îmânı yoldaş eyle.)

5.8.3.6. Başarı, güç ve iktidar dileği

1. Vücûduñdan hiç ırag olmasun baht

Ki saña yaraşur bu tâc u bu taht (225: 2869) (Talih bedeninden asla uzak olmasın. Bu taç ve taht sana lâyıktır.)

2. Hemîşe devletüñ pâyende olsun

Sa'âdet yılduzuñ tâbende olsun (232: 3033) (Devletin her zaman sonsuz olsun. Mutluluk yıldızın parlak olsun, der.)

5.8.3.7. Uzun ömür ve sağlık dileği

1. Saña dost olmayanlar olmasun hayy

Felek 'ömri sicillin eylesün tayy (177: 1877) (Sana dost olmayanlar hayat sahibi olmasınlar. Felek amel defterindeki ömrünü uzun etsin.)

2. Ki 'ömrüñ müddeti pâyende olsun

Sa'âdet yâr u devlet bende olsun (182: 1990) (Ömrün sonsuz olsun. Sa'âdet, dost ve mutluluk sana köle olsun.)

3. Didi kim iy şehen-şâh-ı mu'azzam

Vücûduñ bu cihânda olmasun kem (225: 2867) (Ey yüce şâhlar şâhı, bedeninin bu dünyadan uzak olmasın, dedi.)

4. Saña yavuz sanana gelmesün key

Çalap 'ömri sicillin eylesün tayy (225: 2868) (Sana kötü dilek besleyen kişiye iyilik uğramasın; Allah, ömür defterini uzun etsin.)

5. Atasına didi k'iy şâh-ı âlem

Hümâ-sâyeñ cihândan olmasun kem (276: 3972) (Babasına “Ey âlemin şâhı, hümâ kuşu gibi uğurlu gölgen bu dünyadan uzak olmasın” dedi.)

6. Bunu yazdı kim iy mahbûb-ı 'âlem

Vücûduñ bu cihândan olmasun kem (307: 4646) (Bunu yazdı ki; ey âlemin sevgilisi, bedenin bu dünyadan eksik olmasın.)

5.8.4. Halkın Şâhlar ve Onların Aileleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında *on dört* tane huzur, rahatlık ve mutluluk; *iki* tane başarı, güç ve iktidar; *üç* kere uzun ömür ve sağlık temennisi bulunmaktadır.

Bu bölümde en çok sütনেরin Gül için temennileri yer almaktadır. Gül'e sütne *altı* kere; Huzan şâhının sarayındaki bir cariye *bir* kere huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir. Hüsrev'e ise Ferruh ve Piruz *bir* kere; sütne *bir* kere; Kâfur, *üç* kere; müneccim, Kayser şâhına *bir* kere; filozof, Huzan şâhına *bir* kere huzur, rahatlık ve mutluluk temennisinde bulunmuştur.

Elçi, Huzan şâhına *bir* kere; Ferruh, Hüsrev'e *bir* kere başarı, güç ve iktidar dilemiştir.

Hüsrev'e, Mihmerd, *bir* kere; Ferruh ve Piruz, *bir* kere; Gül'e de Hüsrev'in ölüm haberini veren kişi *bir* kere uzun ömür ve sağlık temennisinde bulunmuştur.

5.8.4.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Ki şâhuñ devleti pâyende olsun

Bu tosun çarh râm bende olsun (114: 317) (Şâhın mutluluğu sonsuz olsun. Bu yerinde duramayan felek köle olsun.)

2. Dileğim şol durur hakdan ki her dem

Selâmet olasın vü şâd u hurrem (135: 916) (Allah'tan dileğim şudur ki her an kötülüklerden uzak, mutlu ve şen olasın.)

3. Yavuzluk görmeyesin iy dil-efrûz

Giceñ kadr ola günüñ 'îd ü nev-rûz (135: 917) (Ey gönül aydınlatan sevgili, kötülük görmeyesin. Gecen Kadir Gecesi gibi; gündüzün Nevruz ve Ramazan bayramları gibi olsun.)

4. Gül'e eydür ki iy serv-i revânım

Fidîdür yoluña rûh-ı revânım (148: 1280) (Gül' der ki ey uzun boylu sevgilim canım senin yoluna feda olsun.)

5. Dünüñ ü günüñ olsun hûb u ferruh

Sehî-kadd ü semen-cism ü kamer-ruh (154: 1393) (Fidan boylu, yasemin vücutlu ve ay yüzü, gecen ve gündüzün iyi ve güzel olsun.)

6. Neşât u ‘ıyş u ‘ışret eyle pîşe

Safâ vü zevke meşgul ol hemîşe (154: 1394) (Sevinç, zevk ve sefayı huy edin. Her zaman zevk ve sefayla meşgul ol.)

7. Cemâlûñ pâyidâr olsun hemîşe

Sa‘âdet saña yâr olsun hemîşe (159:1505) (Güzel yüzün her zaman sonsuz olsun. Mutluluk sana daima nasip olsun.) sût hür

8. Ahî ‘aqluñ dir iy cân u cihânum

Fidî olsun saña rûh-ı revānum (159: 1506) (Ey cân ve dünya kadar değerli olan dost, aklını topla; feraha ermiş cân sana feda olsun, der.) sût hür

9. Cemâlûñ ber-mezîd olsun hemîşe

Dün ü gün kadr u ‘îd olsun hemîşe (166: 1657) (Güzel yüzün her zaman çoğalsın. Gecen ve gündüzün daima kadir gecesi ve bayram gibi olsun.) carıye güle

10. Hakîm eydür ki iy şâh-ı hümâ-fer

Senüñlen devlet olsun yâr u yâver (168: 1696) (Filozof, ey hümâ kuşu gibi nüfuzlu padişah, yoldaş seninle mutlu olsun, der.)

11. Ki sen varıcagaz hâzır bulasın

Kamu gamgînise sen şâd olasın (248: 3379) (Sen gidince hazır bulasın; herkes kederliyse sen mutlu olasın.)

12. Du‘âya eyledi âgâz Kâfûr

Ki olsun tal‘atundan çeşm-i bed dûr (312: 4739) (Kâfûr duaya başladı. Kötü göz güzelliğinden uzak olsun.)

13. Kemâl-i mülküñ olsun câvidâne

İrürmesün aña nakşı zamâne (312: 4740) (Mülkünün güzelliği sonsuz olsun; ona zamanın eksikliği erişmesin.)

14. Cemâlûñ günü dönmesün zevâle

Celâlûñ irmesün ‘ayn-ı kemâle (312: 4741) (Güzel yüzünün güneşi batmasın. Kızgınlığın, olgunluğun özüne erişmesin.)

5.8.4.2. Başarı güç ve iktidar dileği

1. Du‘â kıldı vü ‘arz itdi peyâmı

Ki şâhuñ pâyidâr olsun nizâmı (166: 1636) (Dua etti ve haberi arz etti; şâhın dirliği sonsuz olsun.)

2. Didi kim iy şehen-şâh-ı zamâne

Ebed hükmüñ revân olsun cihâne (326: 5047) (Ey devrin şâhlar şâhı, sonsuz hükmün bu dünyada devam etsin.)

5.8.4.3. Uzun ömür ve sağlık dileği

1. Ki gökden müşterisi ola hurşîd

Çalap ‘ömrini şâ’llâh kıla câvid (121: 520) (Güneş, gökyüzünden müşterisi olsun. Allah, inşallah ömrünü sonsuz kılsın.)

2. Ururlar Hürmüz öñinde yire baş

Ki saña Hak Çalap virsün uzun yaş (203: 2434) (Hürmüz’ün önünde yere baş eğerek saygılarını ifade ettiler; Allah sana uzun yaş versin.)

3. Haber virdi Güle bir kişi fi’l –hâl

Ki Hüsrev şâh öldi sen esen kal (337: 5263) (Bir kişi Gül’e aceleyle haber verdi: Hüsrev şâh öldü, sen esen kal.)

5.8.5. Şâh ve Bey Ailelerinin Diğer İnsanlar İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altındaki *beş* beyitte huzur, iyilik ve mutluluk; *bir* beyitte varlık ve sağlık temennisi yer almaktadır. Hüsrev’in annesi, dayeye²⁰ *iki* kere; Gül, sütninesine *iki* kere; Hüsrev, Piruz’a *bir* kere huzur, iyilik ve mutluluk dilemiştir. Hüsrev, *bir* beyitte de sütninesine varlık ve zenginlik temennisinde bulunmuştur.

²⁰ Kayser’in karısı, cariyeye Hüsrev’e hamileyken çocuğun düşmesi için dayeyle zehirli helva yollar. Ama daye, helvayı cariyeye vermez ve her şeyi anlatır. Cariye, yani Hüsrev’in annesi de dayeye dilekte bulunur.

5.8.5.1. Huzur, iyilik ve mutluluk dileği

1. Yavuz gün togmasun üstüne iy cân

Çü ten hükmüñdedür kıl cânâ fermân (117: 418) (Ey cân, üstüne kötü gün doğmasın. Çünkü beden senin hükmündedir, canım sana feda olsun.)

2. Saña çün pîşedür hayr işde uzlık

Cihânda görmegil hergiz yavuzluk (117: 419) (Hayırlı işin başarıya ulaşma ihtimali yüksektir. Bu dünyada asla kötülük görme.)

3. Çü Gül bunı işitdi dâyesinden

Didi Hak râzı olsun dâye senden (158: 1476) (Gül, bunu sütninesinden duyduğu için “Allah senden razı olsun” dedi.)

4. Benümle eyledün çoh dürlü uzlık

Ki saña Tangrı virmesün yavuzluk (158: 1478) (Benimle çok ihtiyatlı davrandın. Allah sana kötülük vermesin.)

5. Ki magribdin yana ben giderem uş

Bu yârânlarla olsun günüñ hoş (277: 4002) (Batıya doğru ben giderim. Senin dostlarla günün hoş olsun.)

5.8.5.2. Varlık ve zenginlik dileği

1. Biregü görmedin hiç zahmet ü renc

Müyesser ola nâ-geh aña bir genç (155: 1413) (Başkası hiç zahmet ve eziyet görmeden ona bir hazine birdenbire nasip olsun.)

5.8.6. Diğer Hikâye Kahramanlarının İyi Dilekleri

Bu başlık altındaki *iki* beyitte, sütninenin Hüsrev’i evlât edinen Mihmerd’in huzuru, rahatlığı ve mutluluğu için temennileri yer almaktadır. *Bir* beyitte de bahçıvan, eşi Mihmerd’e uzun ömür ve sağlık dilemiştir.

5.8.6.1. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Dönüp hâtûnına eydür ki cânum

Fidî olsun yoluña hânumânım (120: 514) (Eşine dönerek canım, yoluna gönlüm feda olsun, der.)

2. Saña eylük nisâr olsun pey-â-pey

Yavuzluk sanuña gelmesün key (121: 534) (İyilik sana ardı sıra saçılsın. İtibarına kötülük gelmesin.)

5.8.6.2. Uzun ömür ve sağlık dileği

1. Dönüp Mih-merde eydür ol yüzi mah

Ki ‘ömrüñi mezîd eylesün Allâh (121: 533) (Ay yüzlü, Mihmerd’e dönüp “Allah ömrünü uzatsın” der.)

5.9. Süheyl ü Nevbahar Eserindeki İyi Dilek Edimsözleri

5.9.1. Müellifin Kendisi İçin İyi Dilekleri

Müellif, sağlık ve başarı için *bir* kere dilekte bulunurken *bir* kere de hayır ve başarı dilemiştir.

5.9.1.1. Sağlık ve başarı dileği

1. Ki sağlık bağışlaya fursat vire

Tamâm eylemeklige ruhsat vire (42: 373) (Allah sağlık bağışlayıp fırsat versin; bu hikâyeyi tamamlamak için izin versin.)

5.9.1.2. Hayır ve başarı dileği

Hikâyet yolın dâstân sûyına

Tutup gitdüm ü ma’nîñ boyına (441: 5618)

1. Yakışduru bir hadde biçdüm biş on

Kolay kim ola kutlu her dürlü ton (445: 5619) (-Anlatımda- hikâyeden destana yöneldim ve manânın boyuna yakıştırarak ölçülü ve kolay bir şekilde beş on elbise diktim. Hayırlı olsun!)

5.9.2. Müellifin İnsanlar İçin İyi Dilekleri

Müellif, bu başlık altındaki *iki* beyitte, eserini okuyacaklara; *bir* beyitte kendini iyi duayla anan kişilere; *bir* beyitte de Süheyl ü Nevbahar’ın aslını yazan İranlı şaire başarı, mutluluk ve amaca ulaşma temennisinde bulunmuştur.

Müellif, *bir* beyitte Nevbahar'a²¹ *bir* beyitte de Süheyl'e²² başarı, mutluluk ve amaca ulaşma dilemiştir.

5.9.2.1. Başarı, mutluluk ve amaca ulaşma dileği

1. Getürmüş kitâbda ol uslu kişi

Ki Hâk rahmeti olsun anuñ işi (42: 378) (O akıllı kişi kitapta anlatmış. Allah onun işini rast getirsin.)

2. Vay aña ki göründüğü düş ola

Düşüñ dahı biñ biri tuş ola (239: 2923) (Ona -gördüğü için sevindiği- rüyanın gerçekleşmesi nasip olsun.)

3. Nola kim çıkıbile bir yañarah

Yavuz göz yigitden olsun ırâh (361: 4494) (Bir tarafa çıkabilse ne olur? Kötü göz bu yığitten uzak olsun.)

4. Beni her kim ey du'âdan aña

Çalap virmesün hîç yavuzluk aña (445: 5628) (Beni iyi duayla anan kişiye Allah hiç kötülük vermesin!)

5. Çalap Tangrı göstermesün nâ-gehân

Baña gösterür ise zahmet cihân (447: 5649) (Dünya bana aniden sıkıntı gösterdiğinde Allah ona sıkıntı göstermesin!)

6. İn-şâ-Allâh mübârek ola üstine

Dahı her kim okımaga istene (451: 5702) (İnşallah onu kendi kendine okumak isteyen kişi için de feyizli olur.)

5.9.3. Şâh ve Ailelerinin Kendileri ve Birbirleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında şâh ve beylerin, onların eşi, çocukları ya da sevgililerinin birbirleri için iyi dileklerine yer verilmiştir. *İki* kere başarı, güç ve iktidar; *bir* kere evlat dileme; *on* kere huzur, rahatlık ve mutluluk; *bir* kere başarı ve amaca ulaşma; *üç* kere imanlı ölüm ve cennete girme; *yedi* kere kavuşma; *iki* kere af ve merhamet; *altı* kere varlık ve sağlık; *bir* kere başarı ve ün temennisinde bulunulmuştur.

²¹Nevbahar, rüyasında Süheyl'i görür. Müellif de bu rüyanın gerçekleşmesi için dilekte bulunur.

²² Müellif, Süheyl'in savaştaki cesareti üzerine dilekte bulunur.

Yemen şâhı, kendine bir kere; Ristetalis, Süheyl ve saltanata *bir* kere başarı, güç ve iktidar dilemiştir.

Yemen şâhı, evladı olması için *bir* kere dilekte bulunmuştur.

Süheyl, anne ve babasıyla vedalaşırken *bir* kere; babası hastayken *bir* kere; Nevbahar'a *iki* kere; Calus'a *bir* kere²³; Süheyl'e, Yemen şâhı, *iki* kere²⁴; vezir, *bir* kere²⁵; Haveran şâhı *bir* kere²⁶; Nevbahar, Tufan şehrinde kendine *bir* kere huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir.

Süheyl, Nevbahar'ı ararken Calus, *bir* kere başarı ve amaca ulaşma temennisinde bulunmuştur.

Yemen şâhı öldükten sonra Süheyl, *iki* kere; şehrin ileri gelenleri bir kere imanlı ölüm ve cennete gitme temennisinde bulunmuştur.

Süheyl, Nevbahar ile kavuşabilmek için *iki* kere; babasıyla vedalaşırken *bir* kere; şehrin ileri gelenleri Süheyl ve Yemen şâhının ayrılmaması için *bir* kere; Fağfur şâhı, babasının yüzünü görmesi için Süheyl'e *bir* kere kavuşma temennisinde bulunmuştur.

Yemen şâhı, *iki* beyitte ölmeden önce Allah'tan af ve merhamet dilemiştir.

Süheyl, *bir* beyitte babasıyla vedalaşırken kendi için başarı ve ün dilemiştir.

Süheyl, Nevbahar'a *üç* kere; Süheyl'e ise Fağfur şâhı, *bir* kere²⁷; Calus, *bir* kere²⁸; Haveran şâhı, *bir* kere²⁹ varlık ve sağlık dilemiştir.

Aşağıda iyi dilek sözleri içeriklerine göre tasnif edilmiş, her bir alt başlık altında ilgili sözler belirtilmiştir.

5.9.3.1. Başarı, güç ve iktidar dileği

1. Revâdur eger aga ol tahtuma

Zevâl irmeye devlet ü bahtuma (45: 420) (Oğlum olunca, tahtıma oturması uygundur; devletim ve bahtım sona ermesin, dedi.)

²³ Süheyl, Nevbahar'ı araması için Çin'e casus gönderen Calus'a iyi dilekte bulunur.

²⁴ Süheyl, resmi görüp âşık olunca ve Nevbahar'ı bulmak için Çin'e giderken Yemen şâhı, iyi dilekte bulunur.

²⁵ Vezir, âşık olan Süheyl'e derdine çare olması için iyi dilekte bulunur.

²⁶ Haveran şâhı Süheyl'e veda ederken bir kere iyi dilekte bulunur.

²⁷ Fağfur şâhı, Süheyl ile vedalaşırken iyi dilekte bulunur.

²⁸ Süheyl, Nevbahar'ı ararken Calus iyi dilekte bulunur.

²⁹ Haveran şâhı, Süheyl'in başından geçenleri öğrenince iyi dilekte bulunur.

2. Bezene anuñ ile bu tâc bu taht

Düzile dahı arta ikbâl u baht (45: 426) (Bu taç ve taht onunla süslensin; yine mutluluğu artsın ve bunlar onunla süslensin.)

5.9.3.2. Evlat dileme

1. Bu oğlanı sen baña bağışlagıl

Ne kim saña lââyık durur işlegil (47: 451) (Bu oğlanı sen bana bağışla! Sana lââyık olan ne iş varsa yapsın.)

5.9.3.3. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Meger sâkin ola birez ol oduñ

Ki cânuña kendü elüñle koduñ (55: 557) (Meğer kendi elinle canına koyduğun ateş biraz olsa da dinsin!)

2. Gezelüm Çalap şalla kolay vire

Anuñ çâresi elümüze gire (58: 594) (Gezelim, inşallah Allah bize fırsat verir; onun çaresi elimize geçer.)

3. Velî yigrek oldur ki sen şâd ol

Yola gir ü kayğudan âzâd ol (71: 771) (Fakat en iyisi sen yola koyulup kaygıdan kurtularak mutlu ol.)

4. Helâl idüñüz ü esen kaluñuz

Sımarlañ beni Tangrı'ya yaluñuz (73: 800) (Hakkınızı helâl ediniz ve mutlu olunuz. Beni sadece Allah'a emanet ediniz.)

5. Didi iy cânum biñ yıl olğıl esen

Didüñ imdi işit cevâbını sen (160: 1931) (Ey canım, binlerce yıl huzur içinde kal, dedi. -Süheyl'in söylediklerine Nevbahâr'ın verdiği- cevabı şimdi dinle!)

6. Eyitdi fidâdur yoluña başum

Şâhumsın u yârum u gönüldaşum (166: 2011) (Başım yoluna feda olsun! Sen benim şahım, sevgilim, gönül arkadaşımı, dedi.)

7. İrişdi vü bir çeşmeden içdi su

Didi görmeyem şallah ayruh kısı (291: 3582) (Şehre vardı ve bir çeşmeden su içti; inşallah bir daha sıkıntı görmem, dedi.)

8. Çalap Tangrı yârîcûñ olsun senüñ

Cânuñ görmesün kaygu zahmet tenüñ (355: 4420) (Allah senin yardımcın olsun; canın kaygı vücudun zahmet görmesin.)

9. Çü gitmekdedür gönülün olsun uğur

Yoluñdan seni nice yığam buğur (379: 4740) (Gönlün gitmek istiyorsa uğurlar olsun. Bundan sonra seni yolundan nasıl men ederim.)

10. Didi bizüm için sen olgıl esen

Yıl ugramasun saña yavuz esen (421: 5300) (Sen bizim için huzur içinde ol ve kötü esen rüzgâr sana rastlamasın, dedi.)

5.9.3.4. Başarı ve amaca ulaşma dileği

1. Şu kız bellüsi işbu ilde ola

Çalap Tangrı oñara gire ele (354: 4401) (Bu kız açık bir şekilde bu ülkede olmalıdır; Cenâb-ı Hak rast getirsin o elde edilir.)

5.9.3.5. İmanlı ölüm ve cennete gitme dileği

1. Hele nite kim senden incinmedük

Hak imânuñı eylemesün gedük (430: 5428) (Hâsılı, şöyle ki senden incinmedik; Allah imanını eksiltmesin!)

2. Didi soñ öpişüm durur iy baba

Seni gönderürven kavuş Çalap’a (437: 5524) (Ey baba seni son öpüşümdür! Seni gönderiyorum, Allah’a kavuş dedi.)

3. Ne var menzilün oldıyısı ırâh

Saña Tangrı uçmakda virsün durah (438: 5525) (Varacağın yer uzak olduysa ne olmuş! Allah sana cennette mesken versin.)

5.9.3.6. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği

1. Çeriyile bâri aña degin varam

Hak oñara şallah murâda irem (65: 694) (Hiç olmazsa asker ile oraya kadar varırım; Allah rast getirirse inşallah arzuma ulaşırım.)

2. Şu gün olmasun ki seni görmeyem

Öpüben yüzüm yüzüñe sürmeyem (65: 697) (Seni görmeyeceğim; yüzümü yüzüne sürmeyeceğim bir gün olmasın.)

3. Çalap şallah oñara işüm oña

Ve ger ni girü tîz irişem saña (70: 763) (Allah, inşallah ona ulaşmak için işimi rast getirir; aksi halde tekrar çabucak sana dönerim.)

4. Eger diler isem ki sensüz kalam

Çalınmaya şâllâh baña ol kalem (168: 2034) (Eğer sensiz kalmayı dilersem inşallah bu, kaderime yazılmasın.)

5. Biri birüñüz ile biñ yaşañuz

Irah senden ol göz ki ola yavuz (422: 5317) (Birbirinizle uzun yıllar yaşayın; kötü göz olursa senden uzak olsun.)

6. Ki Hak Tangrı şallah seni tîzrek

İrüre ataña nite kim gerek (108: 1256) (Cenâb-ı Hak inşallah seni, gerekli olduğu için, çabucak babana kavuşturur.)

7. Girü sağlğıla yüzün göresin

Yörenesin ol bâguñuz yöresin (108: 1257) (Tekrar sağlıklı bir şekilde babanın yüzünü görüp o bahçenizin etrafında dolaşırsın.)

5.9.3.7. Af ve merhamet dileği

1. Yüzüm kapkara kapuña varuram

Esirge beni uşda yalvaruram (435: 5494) (Yüzüm kapkara bir şekilde kapına geldim; işte sana yalvarıyorum beni bağışla.)

2. Umaram ki sen fazl eyleyesin

Baňa vâý eger ‘adl eyleyesin (435: 5495) (Ümit ediyorum ki sen bana iyilikte bulunursun; adaleti uygularsan bana eyvahlar olsun!)

5.9.3.8. Varlık ve sağlık dileği

1. Dönüp oğlan eydür bu kamusı mâl

Anuñ yolına eylemişven helal (74: 812) (Oğlan dönüp bu bütün eşya onun uğruna helal olsun, der.)

2. Didi dön üşenme sag ol u esen

Şara ben varayım odaguña sen (94: 1082) (Rahatsız olma, dön, sağlıcakla kal; ben şehre varayım, sen de çadırına git, dedi.)

3. Var olğıl ki tutduñ müşerref beni

Ölürsem unutmıyavan ben seni (153: 1841) (Beni şerefleştirdiğin için var ol. Seni ölene kadar unutmıyacağım.)

4. Hem key dürişdüñ idi ki ben unıdılavan

Hak virmesün yavuzlık hem yine ekinüme (152: 1827) (Ayrıca benim unutulmam için çok çabaladın; Allah kazancıma başka zarar vermesin.)

5. Fididür saña işbu kamusı mâl

Anañuñ südi bigi olsun helâl (354: 4406) (Bu malların hepsi sana feda olsun; annenin sütü gibi helâl olsun.)

6. Ne kim tavarum ola vü genç ü mâl

Helâlümden artuğı saña helâl (369: 4605) (Her ne hayvanım, hazinem ve malım varsa eşimden daha fazlası sana helâl olsun.)

5.9.3.9. Başarı ve ün dileği

1. Geleven tapuña murâd ile ben

Kamu gussa gidüp key ad ile ben (65: 695) (Ben, bütün kederim yok olup iyi ünle senin huzuruna bu arzuyla geleyim.)

5.9.4. Şâhların ve Şâh Ailelerinin Diğer Kişiler İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında Yemen şâhı, Fağfur şâhı, Süheyl ve Nevbahar'ın, Nakkaş ve diğer kişiler için temennileri yer almaktadır. Burada *bir* tane kavuşma; *üç* tane huzur, rahatlık ve mutluluk iyi dileği bulunmaktadır.

Fağfur şâhı, *bir* beyitte Süheyl ve Nevbahar'ı bulması için Nakkaş'ı görevlendirirken kavuşma temennisinde bulunur.

Yemen şâhı, aşktan kendinden geçmiş oğlu Süheyl'den hareketle diğer insanlara *bir* kere; Nevbahar, hükümdar olduğu Tufan şehrine veda ederken halka *iki* kere huzur, rahatlık ve mutluluk temennisinde bulunur.

5.9.4.1. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği

1. Yazı vü dere koma ya tag u taş

Ara çevre şâllah olasin tutaş (230: 2814) (Ova, dere, dağ, taş bırakmadan her tarafı ara, inşâllah onlarla karşılaşsın.)

5.9.4.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Didi kimseye bu iş ugramasun

Yüregin benüm bigi togramasun (56: 574) (Bu durum kimsenin başına gelmesin, yüreğini benim gibi doğramasın.)

2. İlünüz size kutlu olsun ho biz

Gidevüz esen kaluñuz bunda siz (402: 5040) (Ülkeniz size hayırlı olsun. Artık biz gidiyoruz; siz burada sağlıcakla kalın!)

3. Didi kullıg idem ki şükür bugün

Ne hoş buldum uş yasluyiken düğün (403: 5057) (Ne güzel, böyle yaslıyken düğün buldum. Bugüne şükürler olsun ki hizmet edeyim.)

5.9.5. Halkın Şâhlar ve Şâh Aileleri İçin İyi Dilekleri

Bu başlık altında Nakkaş'ın, Kaytas'ın, Yemen halkının ve Tufan halkının şâhlar ve onların aileleri için iyi dilekleri yer almaktadır. Burada *üç* varlık ve sağlık; *iki* huzur, rahatlık ve mutluluk; *iki* hak yolu ve iman; *altı* başarı, güç ve iktidar; *iki* kavuşma temennisi bulunmaktadır.

Nakkaş, Süheyl'e ve Fağfur şâhın vezirine *birer* kere; Tufan halkı, Nevbahar'a bir kere varlık ve sağlık dilemiştir.

Nakkaş, Fağfur'a *iki* kere huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir.

Kaytas, Nevbahar'a *iki* kere Hak yolu ve iman temennisinde bulunmuştur.

Nakkaş, Süheyl'e *iki* kere; Fağfur'a *üç* kere; Yemen halkı, Süheyl'e *bir* kere başarı, güç ve iktidar dilemiştir.

Nakkaş, *iki* beyitte de Süheyl ve Nevbahar'ın kavuşması için iyi dilekte bulunmuştur.

5.9.5.1. Varlık ve sağlık dileği

1. Baş urdı didi iy huzâvendigâr

Bagışlaya oğluñı Perverdigâr (62: 655) (Başını yere koydu; ey hükümdar, Allah oğlunu bağışlasın!)

2. Saña Tangrı virsün tümen yaş bugün

Anuñ yasını eyledük uş düğün (295: 3635) (Allah sana bugün uzun ömür versin; onun yasını tuttuk, şimdi düğün zamanıdır.)

3. Yaturdı kuluñ dün gice hastarah

Isıtma dutup hâşâ sizden ırah (215: 2627) (Kulun dün gece çok hasta bir şekilde yatıyordu; sizden uzak olsun, Allah size göstermesin, beni sıtma tuttu.)

5.9.5.2. Huzur, rahatlık ve mutluluk dileği

1. Yavuzlığa hiç ugramasun özi

Ki eylük idüp şâd kıldı bizi (376: 4697) (Kendisi hiç kötülükle karşılaşmasın; iyilik yaparak bizi mutlu etti.)

2. Nite kim sevindürdi üşte beni

Sevündüre Hak rahmetinden anı (376: 4698) (Nasıl ki beni sevindirdi; Allah da merhametiyle onu sevindirsin.)

5.9.5.3. Hak yolu ve iman dileği

1. Örü turdı Kaytas ol aradan

Didi yâruñ olsun seni yaradan (396: 4956) (Kaytas ayağa kalktı ve Nevbahâr'a, Allah senin dostun olsun, dedi.)

2. İki âlem içinde olgıl 'azîz

Sevindük sevüngil senüñ ile biz (441: 5568) (İki dünyada muhterem ol; biz seninle sevindik sen de sevin.)

5.9.5.4. Başarı, iktidar ve amacına ulaşma dileği

Çalap'dan hemîn işbu şeh-zâdei

Güler yüzlü vü serv-i âzâdei (62: 657)

1. Dilerven hoş ola murâda ire

Key ad ile âlemde devlet süre (62: 658) (Allah'tan sadece bu güler yüzlü, başı dik şehzadenin arzusuna ulaşmasını, iyi ünle dünyada mutlu bir yaşam sürmesini diliyorum.)

2. Didi Tangrı olsun saña yâricı

Ne sarp işüñ olursa oñarıcı (74: 815) (Allah, ne zor işin varsa rast getirsin ve sana yardımcı olsun, dedi.)

3. Felek hükmüñ altında tutsun boyun

Ki adlünde barışdı kurd u koyun (91: 1042) (Gökyüzü senin hükmün altında boyun eğsin! Çünkü kurt ve koyun senin adaletinle barış içinde oldu.)

4. Vezîri alup vardı Fagfûr'a ol

Duâ kıldı vü didi pâyende ol (95: 1091) (Veziri yanına alarak Çin hükümdarının yanına gitti; hükümdarlığın daim olsun, diyerek ona dua etti.)

5. Nite kim bu kavmüñ ola dilegi

Gerek her birisi bula dilegi (232: 2844) (Şöyle ki halkının isteği neyse o isteğine kavuşsun.)

6. Du‘â itdiler aña vü didiler

Ki bulgıl ne kim anı göñlüñ diler (441: 5567) (Ona dua ettiler ve gönlün her ne dilerse onu bul, dediler.)

5.9.5.5. Sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma) dileği

1. Ümizüm Hak’a şöyledür kim saña

Vire istediğini öñden soña (61: 641) (Allah’tan dileğim şöyledir; sana baştan sona istediğini –Nevbahar’ı- versin.)

2. İrişdüre tizcek seni yâra ol

Kıla bu kolaysuz işe çâre ol (61: 642) (O, hemen seni sevdiğine ulaştırırsın; bu zor işe bir çare versin!)

6. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE KÖTÜ DİLEK SÖZLERİ

6.1. Dede Korkut Hikâyelerindeki Kötü Dilek Edimözleri

6.1.1. Dede Korkut ve Anlatıcının Beyler İçin Kötü Dilekleri

Bu başlık altında Dede Korkut ve anlatıcının³⁰, Deli Karçar ve Bayburt Hisarı beyi için kötü dilekleri yer almaktadır.

6.1.1.1. Hastalık, hayır görmeme ve zarara uğrama dileği

1. Çalar-iseñ elüñ kurusun (126: 13) (Çalarsan elin kurusun.)
2. Dede aydur: Yarımasun yarçımasun Delü Karçar eyle mal istedi ki hiç bitmesün didi (127: 13-14) (Dede “Murada maksuda ermesin, Deli Karçar öyle mal istedi ki hiç bitmez” dedi.)
3. Yarımasun yarçımasun, ol mel’un yidi yüz kâfir-ile yıldı (130: 3-4) (Murada maksuda ermesin, o mel’un, yedi yüz kâfir ile dörtlale hücum etti.)

6.1.2. Anlatıcının Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri

Mukaddime kısmında anlatıcı, Dede Korkut’un kadınlar hakkındaki görüşlerini aktarırken kötü dilekte bulunmuştur. Bu başlık altında anlatıcı, *tolduran topdur* diye tanımladığı kadınların çocuğu olmaması için *iki* kez beddua etmiştir. Aynı zamanda Yartaçuk ve kâfirler için “murada, maksuda ermesin” anlamında *birer* kez *yarımasun yarçımasun* sözünü kullanmıştır.

6.1.2.1. Çocuğu olmama dileği

1. Anuñ kibinüñ³¹ hanum bebekleri yetmesün. (76: 17-18) (77: 4) (Onun gibi olanın bebekleri doğmasın.)

6.1.2.2. Hayır görmeme ve zarara uğrama dileği

1. Yarımasun yarçımasun, kâfirüñ câsusı bunları câsusladı. (129: 20) (Murada maksuda ermesin, kâfirin casusu bunları ele verdi.)

³⁰ Dede Korkut Hikâyesi’nin anlatıcısı üç yerde hikâyeye dâhil olup kâfirler, Yartaçuk ve Bayburt Hisar Beyi için temennilerde bulunur.

³¹ Dede Korkut, mukaddime bölümünde kadınları dört gruba ayırmıştır. Anuñ kibinüñ sözüyle de “tolduran top” -gezip tozan, dedikodu yapan ve evine sahip çıkmayan kadınlar- ve “solduran sop” -çok yemek yiyen ve söz dinlemeyen kadınlar- kastedilmiştir.

2. Böyle diğec yarımasun yarçımasun, Yalançı oğlu Yartaçuk aydur. (132: 1) (Böyle deyince, murada maksuda ermesin, Yalancıoğlu Yartacuk der.)

6.1.3. Han ve Bey Ailelerinin Kendileri ve Birbirleri İçin Kötü Dilekleri

Bu başlık altında han ve beylerin, onların eşi, çocukları ya da sevgililerinin kendileri ve birbirleri için kötü dileklerine yer verilmiştir. On üç kötü dilek edimsözünden *dört* tanesi hastalık, eziyet ve işkence; *sekiz* tanesi felâket, bela ve gazaptır. Burada en çok Beyrek, Segrek ve Kan Turalı'nın kendileri için lanetlemeleri yer almaktadır. Özellikle kendini lanetlemelerin çoğu da “yahşı kaftanların çok geymişem / bilmez-isem kefenüm olsun” örneğinde olduğu gibi-verdiği sözü tutmama, nankörlük etme gibi durumlarda kişinin kendi başına geleceklere yöneliktir.

6.1.3.1. Hastalık, eziyet ve işkence dileği

1. Çıksun benüm görür gözüm a Dirse Han yaman segrir (86: 26) (Çıksın benim görür gözüm a Dirse Han yaman seğiriyor.)
2. Kesilsün oğlan emen süd tamarum yaman sızlar (86: 27) (Kesilsin oğlanın emdiği süt damarım yaman sızlıyor.)
3. Ağzuñ kurısun ana, dilüñ çürisün ana (107: 8-9) (227: 20-21) (Ağzın kurusun ana dilin kurusun ana)

6.1.3.2. Felâket, bela ve gazap dileği

1. Kara başım karışı tutsun Kazan seni (166: 21) (Kara başımın bedduası tutsun Kazan seni)
2. Yıkılsın Oğuz illeri, maña yarar kız bulımadum baba didi. (185: 16) (Yıkılsın Oğuz illeri, bana yarar kız bulamadın baba dedi.)
3. Kılıcuma togranayın ohuma sançılayın, yir gibi kertileyin toprak gibi savrılayın, sağlığ-ile varacak olur-isem Oğuza, gelüp seni halallığa almaz-isem (135: 20-21-22) (Kılıcıma doğranayım, okuma saplanayım, yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, sağlık ile varacak olursam Oğuza, gelip seni helalliğe almazsam)
Men Kazanuñ ni‘metini çok yimişem
4. Bilmez-isem gözüme tursun (247: 11) (Ben Kazan'ın nimetini çok yedim, inkâr edersem gözüme dursun.)

5. Kara koçda kazılık atına çok binmişem

Bilmez-isem maña tabut olsun (247: 13) (Kara koçta Kazılık atına çok binmişim. Bilmezsem bana tabut olsun.)

6. Yahşı kaftanların çok geymişem

Bilmez-isem kefenüm olsun (247: 15) (Güzel kaftanları çok giymişim. Bilmezsem kefenim olsun.)

7. Ala bargah otağına çok girmişem bilmez-isem maña zindan olsun (247: 16-17)
(Pek yüce çadıra çok girmişim. Bilmezsem bana zindan olsun.)

8. Kılıcuma toğranayım, ohuma sançılayım, oğlum toğmasun, toğar-ise on yaşına varmasun, ağamun yüzün görmeyince ölmüş ise kanın almayınca bu gerdeğe girer-isem didi. (228: 18-19-20-21) (Kılıcıma doğranayım, okuma saplanayım, oğlum doğmasın, doğarsa on yaşına gelmesin, ağabeyimin yüzünü görmeyince, ölmüşse kanını almayınca bu gelin odasına girersem dedi.)

9. Yir gibi kertileyin, toprak kibi savrılaysın, kılıcuma toğranayın, ohuma sançılayın, oğlum toğmasun, toğar-ise on güne varmasun, big babamuñ kadın anamuñ yüzün görmedin bu gerdeğe girer-isem didi. (193: 4-5-6-7) (Yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, kılıcıma doğranayım, okuma saplanayım, oğlum doğmasın, doğarsa on güne varmasın, bey babamın kadın anamın yüzünü görmeden bu gelin odasına girersem dedi.)

6.1.4. Diğer Hikâye Kahramanlarının Beyler ve Aileleri İçin Kötü Dilekleri

Bu başlık altında yiğitlerin Boğaç Han'a, Tepegöz'ün Basat'a ve Boğazça Fatma'nın Banu Çiçek'e kötü dileklerine yer verilmiştir.

6.1.4.1. İyilikten mahrumiyet, hayır görmeme ve zarara uğrama dileği

1. Görür-misin Dirse Han neler oldu, yarımasun, yarçımasun senüñ oğlun küt kopdı erçel kopdı (83: 21-22) (Dirse Han, görür müsün neler oldu, murada maksuda ermesin, senin oğlun kötü çıktı, hayırsız çıktı.)

6.1.4.2. Ölüm dileği

1. Tatlu candan ayırsın Kâdir seni (215: 2) (Allah seni tatlı candan ayırsın.)
2. Tur kız oynar-iseñ oyna oynamaz-iseñ cehennemde oyna (147: 17-18) (Oynarsan oyna, oynamazsan cehennemde oyna.)

6.1.5. Diğer Hikâye Kahramanlarının Birbirleri İçin Kötü Dilekleri

Bu başlık altında kâfirlerin çobana ve Deli Dumrul'un eşinin kendisine kötü dilekleri yer almaktadır. Kâfirler, çobana *bir* kez hayır görmeme ve zarara uğrama; Deli Dumrul'un eşi, kendisi için *üç* kez ölüm; *iki* kez hastalık, eziyet ve işkence dilemiştir.

6.1.5.1. Hayır görmeme ve zarara uğrama dileği

1. Yarımasun yarçımasun bu çoban bizüm hepümüz kırar ola mı didiler. (99: 3-4) (Murada, maksuda ermesin, bu çoban bizim hepimizi öldürür mü öldürür dediler.)

6.1.5.2. Ölüm dileği

1. Yaylar olsam menüm gorum olsun (183: 18) (Yaylar olsam benim mezarım olsun.)
2. Altun akçan harcayur olsam benüm kefenüm olsun (183: 21) (Altın akçeni harcar olsam benim kefenim olsun)
3. Tavla tavla şahbaz atıñ biner olsam menüm tabutum olsun (183: 22-23) (Tavla tavla koç atına biner olsam benim tabutum olsun.)

6.1.5.3. Hastalık ve eziyet dileği

1. Sovuk sovk sularuñ içer olsam menüm kanum olsun (183: 19-20) (Soğuk soğuk sulardan içer olsam benim kanım olsun.)
2. Senden sonra bir yiğidi sevüp varsam bile yatsam ala yılan olup meni soksun (183: 24-25-26) (Senden sonra bir yiğidi sevip varsam yanında yatsam ala yılan olup beni soksun.)

6.1.6. Han ve Bey Ailelerinin Diğer Hikâye Kahramanları İçin Kötü Dilekleri

Bu başlık altında han ve bey ailelerinin çobana, düğününde ok atan damatlara ve Kazılık Dağı'na kötü dilekleri yer almaktadır. Han ve bey aileleri, diğer hikâye kahramanları için *iki* kez hastalık, eziyet ve işkence; *dört* kez felâket, bela ve gazap dilemiştir.

6.1.6.1. Hastalık, eziyet ve işkence dileği

1. Ağzuñ kurusun çoban, diluñ çürisün çoban, (103: 17-18) (Ağzın kurusun çoban, dilin çürüsün çoban.)
2. Güyegü atsa eluñ kurusun parmahlaruñ çürisün hay tonuz oğlu toñız dir-idi (143: 3-4) (Damat atsa elin kurusun, parmakların çürüsün hay domuz oğlu domuz, derdi.)

6.1.6.2. Felâket, bela ve gazap dileği

1. Akar iken akmaz olsun (89: 3) (Akarken akmaz olsun.)
2. Biter iken bitmez olsun (89: 5) (Biterken bitmez olsun.)
3. Kaçar-iken kaçmaz olsun taşa dönsün (89: 7) (Kaçarken kaçmaz olsun taşa dönsün.)
4. Kâdir senüñ alnuña kada yazsun çoban (103: 18) (Allah senin alnına bela yazsın çoban.)

6.2. Dede Korkut Kitabı'nın Gûnbet Yazması'ndaki Kötü Dilek Edimsözleri

6.2.1. Anlatıcının İftiracılar İçin Kötü Dilekleri

6.2.1.1. Ölüm dileği

1. Polada tohunsuñ çokul başı (87: 14 – 89: 1) (Kılıçla doğransın iftiracının başı.)

6.3. Kırk Vezir Hikâyeleri'ndeki Kötü Dilek Edimsözleri

6.3.1. Şâh ve Beylerin Kendileri ve Birbirleri İçin Kötü Dilekleri

“Padişah ve Şımarık Oğlu” adlı hikâyede oğlan, hesap sorma amacıyla babasına *bir* kere felaket, bela ve gazap; “Vezirin Oğluna Âşık Şâh” adlı hikâyede de şâh, bir tükenmişlikle kendi için iki kere kötü dilekte bulunur.

6.3.1.1. Felâket, bela ve gazap dileği

1. İy baba! Hezâr lâ'net saña gelsün ki niçün baña küçükden edeb öğretmedi ve beni okıtmadı. (100: 11-13) (Ey baba, sana binlerce kez lânet gelsin. Neden bana küçükken edep öğretmedi ve okutmadı.)

6.3.1.2. Ölüm dileği

1. “İlâhî, beni öldür, gayri bana zindegâni gerekmez.” der idi. (194: 9-10) (“Ey Allah’ım lütfederek beni öldür, bana bundan başka hayat gerekmez” derdi.)
2. Allah’a niyâz iderdi: “Yâ ilâhî! Baña şimden girü dirlik harâmdur. Lutf idüp beni öldür. (194: 15) (Allah’a yalvarırdı: “Ey Allah’ım bundan sonra dirlik bana haramdır. Lütfederek beni öldür.)

6.3.2. İsa Peygamberin Kadına Kötü Dileği

Vezirin anlattığı “Terzi ve Avrâtı” hikâyesinde İsâ peygamber, bir kadına kötü dilekte bulunur.

6.3.2.1. Felâket, bela ve gazap dileği

1. ‘İsâ du’â kıldı, eyitdi: “Eger sen ol ‘avrat iseñ helâk ol” didi. (144: 13-14) (İsâ, dua etti, “Eğer sen o kadınsan helâk ol” dedi.)

6.4. Kız Destanı’ndaki Kötü Dilek Edimsözleri

6.4.1. Annenin Kendisi İçin Kötü Dilekleri

Eserde bela ve gazap teması içeren *bir* kötü dilek yer almaktadır. Bu da kızını köle olarak sattığı için kendini lanetleyen bir anneye aittir.

6.4.1.1. Felâket, belâ ve gazap dileği

1. Od köz olsun baña bu altun gümüş

Ana mı var ‘ayalin satup yimiş (13: 170) (Evlâdını satmış ana mı var; bu altın, gümüş bana ateş olsun.)

6.5. Leylâ vü Mecnûn Eserindeki Kötü Dilek Edimsözleri

6.5.1. Müellifin Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri

Müellif, bir yerde eserini değersiz görenler için acizlik dileğinde bulunur.

6.5.1.1. Felâket, belâ ve gazap dileği

1. Bu sihr-i helâldür mukarrer

Tahkîr ideni Hak ide ahkar (409: 1961) (Bu kesin helâl sihirdir; onu değersiz göreni Allah çok âciz hâle getirsin.)

6.5.2. Nevfel'in Mecnûn İçin Kötü Dilekleri

Mecnûn'un akrabası Nevfel, Leyla ile kavuşabilmesi için Mecnûn'a yardım eder. Leyla'nın babası onların kavuşmalarına izin vermediği için Nevfel ordusuyla Leyla'nın kabilesine savaş açar. Ama Mecnun, Leyla'nun kabilesinin savaşı kazanması için dua eder. Bunu öğrenen Nevfel, Mecnûn'a kötü dilekte bulunur.

6.5.2.1. Felâket, belâ ve gazap dileği

1. Zulm eylemek isteriseñ iy Şâh

Dâdum alıvire senden Allah (329: 1046) (Ey şah, zulmetmek istersen Allah senden hakkımı alıversin.)

6.6. Cemşîd ü Hurşîd Eserindeki Kötü Dilek Edimsözleri

6.6.1. Müellifin Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri

Cemşîd ü Hurşîd'in müellifi Cem Sultan, Fatih Sultan Mehmet'in küçük oğludur. Mesnevinin sonuç bölümünde eseri Sultan Mehmet adına yazdığını belirtmiştir. Dolayısıyla methiye kısmında Sultan Mehmet için de manzume yer almaktadır. Bu manzumelerde muhatabın lanetlenip cezalandırılması padişaha ilgi göstermezse, kötülük yaparsa, hükmüne isyan ederse gibi çeşitli koşullara bağlı kılınmış, bir nevi ettiğini bulması yönünde bir cezalandırmaya gidilmiştir.

Müellif, Fatih Sultan Mehmet'in kötülüğünü isteyenler için *on üç* beyitte mutsuzluk, eziyet ve bela; *iki* beyitte esaret; *bir* beyitte kötülük; *bir* beyitte de ölüm dileğinde bulunmuştur. Müellif, *iki* beyitte de eseri kötüleyenler için mutsuzluk, eziyet ve bela dilemiştir.

6.6.1.1. Kötülük dileği

1. Bu şâha kim ki isterse yavuzluk

Cihânda görmesün bir lahza uzluk (69: 981) (Bu şâha kim kötülük yaparsa dünyada bir an iyilik görmesin.)

6.6.1.2. Ölüm dileği

1. Kim olmazsa buña cân ile mâyil

Hemîşe nûş kılsun zehr-i kâtil (69: 982) (Kim buna yürekten ilgi göstermezse her zaman öldürücü zehri içsin.)

6.6.1.3. Mutsuzluk, eziyet ve belâ dileği

1. Kim isterse bunuñ göñlinde ola gam

Safâlık bulmasun ‘âlemde bir dem (69: 983) (Kim bunun gönlünde keder olmasını isterse dünyada bir an huzur bulmasın.)

2. Bunuñ hükminden ol kim tarta gerden

Kaçup kurtulmasun tîg u teberden (69: 984) (Kim bunun hükmüne isyan ederse balta ve oktan kurtulmasın.)

3. Bu şâha karşı her kim çekse şemşîr

Hemîşe ugrasun bagrına anuñ tîr (69: 985) (Kim bu şâha karşı kılıç çekse her zaman onun kalbine ok gelsin.)

4. Ne ‘anber ki olmaya aña nisâr ol

Nigâruñ zülfine olsun târ u mâr ol (70: 997) (Hangi amber ona saçılmazsa sevgilinin saçına perişan olsun.)

5. Ne dil kim emrine olmaya çâker

Delinsün bagrı ger olursa gevher (70: 998) (Hangi gönül, emrine kul olmazsa cevher olsa bile bagrı delinsin.)

6. Kim isterse ki ola bunuñ nazîri

Hemîşe olsun belâ vü gam esîri (70: 987) (Kim bunun benzeri olmak isterse her zaman belânın ve kederin esiri olsun.)

7. Bu şâhı her kim ister ise nâ-şâd

Belâdan olmasun bir lahza âzâd (70: 988) (Kim bu şâhın hüznü olmasını isterse bir an belâdan kurtulmasın.)

8. Ne dil kim kapusın kılmaya mesned

Belâlar birle kalsun ol mü’ebbed (70: 994) (Hangi gönül ki makamına dayanmazsa o sonsuza kadar belâlarla kalsın.)

9. Bunuñ her kim dir ise emrine lâ

Görinmesün gözine rûy-ı dünyâ (70: 989) (Kim bunun emrine yok derse gözüne dünya görünmesin.)

10. Ne yirde kim bu şeh olmaya râhat

Yıkılsun ger olursa bâğ-ı cennet (70: 990) (Bu şah nerede rahat olmazsa orası cennet bahçesi olsa bile yıkılsın.)

11. Ne çeşme kim buna olmaz cân-perver

Sogılsun ger olursa âb-ı Kevser (70: 991) (Hangi çeşme ki buna can katmaz. Hayat veren su olsa bile suyu çekilsin.)

12. Ne baş kim ayagina sürmeye rû

Çürisün ger olursa verd-i hoş-bû (70: 992) (Hangi baş ki ayağına yüz sürmezse güzel kokulu gül olsa bile çürüsün.)

13. Ne cân kim olmaya yolında isâr

Oda yansun ger olsa müşğ-i Tatar (70: 993) (Kim yolunda fedakârlık yapmazsa Tatar miski olsa bile ateşte yansın.)

14. İlâhî devletin eyle ziyâde

Buñâ yavuz sanan olsun fütâde (77: 1097) (Ey Allah'ım, devletini arttır; bunu kötü zanneden düşkün olsun.)

15. Vücûdın eyle her arada mansûr

Buñâ yavuz sananı eyle mahkûr (77: 1098) (Varlığını her yerde galip et. Bunu kötü zannedeni aşağıla.)

6.6.1.4. Esaret dileği

1. Şu kimse kim buña olmaya bende

Tolaşsun dâymâ zincîr ü bende (70: 986) (Şu kişi ki buna kul olmazsa her zaman zincire ve engellere dolaşsın.)

2. Ne kimse ki istemez ol şâh-ı handân

Hemîşe mesken olsun aña zindân (70: 995) (Kim mutlu şâh istemezse ona her zaman zindan yurt olsun.)

6.6.2. Cemşîd'in Kendi İçin Kötü Dilekleri

Bu başlık altında Cemşîd'in Hurşîd'den ayrı olmak istemesi durumunda kendi için kötü dilekleri yer almaktadır. Cemşîd, Hurşîd'in okuduğu gazele cevap olarak kendine *altı* kere mutsuzluk, eziyet ve sefalet; *üç* kere hastalık ve ölüm dilemiştir.

6.6.2.1. Mutsuzluk, eziyet ve sefalet dileği

1. Dilersem kim tapuñdan dûrluk ben

Bu 'âlemde bulayın hôrluk ben (374: 5016) (Huzurundan uzak olmak istersem bu dünyada aşağılanayım.)

2. Kim isterse ki tapundan ola dûr

Belâ vü gamla olsun zâr u mehcûr (305: 4148) (Kim huzurundan uzak olmak isterse dert ve kederle ağlayan ve ayrı düşmüş olsun.)

3. Kim isterse ki tapundan ola dûr

Belâ vü derd ile olsun zâr u mehcûr (374: 5014) (Kim huzurundan uzak olmak isterse dert ve kederle ağlayan ve ayrı düşmüş olsun.)

4. Ne dil kim isteye senden cüdâlık

Safâya bulmasun hîç âşînâlık (374: 5015) (Hangi gönül senden ayrı olmak isterse gönül şenliğine hiç yaklaşmasın.)

5. Şu dil kim senden ayru ola hurrem

İçinden çıkmasun hergiz anuñ gam (374: 5022) (Şu gönül ki senden ayrı mutlu olursa asla içinden keder çıkmasın.)

6. Cefâdan kurtılup şâd olmasun hîç

Cihân içinde âbâd olmasun hîç (374: 5023) (Sıkıntıdan kurtularak hiç mutlu olmasın. Dünyada yüzü hiç gülmesin.)

6.6.2.2. Hastalık ve ölüm dileği

1. Kim isterse ki senden ola ayru

Müdâm olsun belâ vü gamla sayru (305: 4149) (Kim senden ayrı olmak isterse her zaman dert ve kederle hasta olsun.)

2. Tapuñdan kim diler ki ola ayru

Hemîşe gamla olsun zâr u sayru (374: 5013) (Kim huzurundan ayrı olmak isterse her zaman kederle inleyip hasta olsun.)

3. Tapuñdan gayrıyı ger idinem yâr

Hudâ kılsun beni derd ile bîmâr (374: 5021) (Huzurundan başkasını yâr edinirsem Allah beni dertle hasta etsin.)

6.6.3. Şâh ve Ailelerinin Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri

Efser, *birer* kere Kayser'i ve Hurşîd'i kötü bilenlere; Cemşîd, *bir* kere Kayser'den uzak durmak isteyenlere; Kayser, *bir* kere Cemşîd'in düşmanlarına; mutsuzluk, eziyet ve sefalet dilemiştir. Kayser, *bir* beyitte de Cemşîd'in hükmünü kabul etmeyenler için hastalık ve ölüm dileğinde bulunmuştur.

6.6.3.1. Mutsuzluk, eziyet ve sefalet dileği

1. Tapuñdan her kim isterse ola dûr

Cihân içinde olsun zâr u mehcûr (217: 3032) (Kim huzurundan uzak olmak isterse bu dünyada uzaklaşsın ve inlesin.)

2. Saña her kim yavuz sanursa iy mîr

Cigergâhından eksük olmasun tîr (339: 4570) (Ey mîr, kim seni kötü zannederse gönlünden ok eksik olmasın.)

3. Yüri olsun şehâ yoluñ güşâde

Hemîşe düşmenüñ olsun fütâde (383: 5132) (Yürü yolun açık olsun. Düşmanın her zaman düşkün olsun.)

4. Vedâ' olsun yüri yolun güşâde

Sana yavuz sanan olsun fütâte (386: 5170) (Vedâ olsun yürü, yolun açık olsun. Seni kötü zanneden çaresiz olsun.)

6.6.3.2. Hastalık ve ölüm dileği

1. Ne baş kim hükmüñe tutmaya gerden

Cihânda ayru olsun cismi serden (331: 4470) (Kim senin hükmüne boyun eğmezse dünyada başı bedeninden ayrı olsun.)

6.7. Gül ü Hüsrev Eserindeki Kötü Dilek Edimsözleri

6.7.1. Şah ve Ailelerinin Kendileri ve Birbirleri İçin Kötü Dilekleri

Bu başlık altında *iki* tane kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk; *sekiz* tane hastalık, eziyet ve acı temennisi yer almaktadır.

Hüsrev, kendine *bir* kere; Hüsrev'e âşık olan Cihanefruz, kendisine âşık olmadığı için Hüsrev'e *bir* kere kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk dilemiştir.

Gül, *beş* kere; Hüsrev *üç* kere kendileri için hastalık, eziyet ve acı dilemiştir.

Bu bölümde en çok Gül'ün kendi için lanetlemeleri bulunmaktadır.

6.7.1.1. Kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk dileği

1. İyülük olmadı çün sâz-kâruñ

Yavuzlğıla giçsün rûzigâruñ (155: 1412) (İyilik uygun olmadığı için zamanın kötülükle geçsin.)

2. Benüm bigi çü derdile tolasın

Benüm hâlüm nedür andan bilesin (229: 2969) (Benim gibi dertle dolasın. Benim hâlim nedir ondan sonra anlayasın.)

6.7.1.2. Hastalık, eziyet ve acı dileği

1. Yog olsun cân eger sevmezse özin

Kör olsun göz eger görmezse yüzün (138: 1007) (Can eğer seni sevmezse yok olsun. Eğer göz yüzünü görmezse kör olsun.)

2. Ger âh iderisem derdüñle heyhât

Duhânıla tola sakf-ı semâvât (309: 4678) (Heyhât eğer derdinle inlersem feleğin çatısı dumanla dolsun.)

3. Sen olasın hemîşe şâd u handan

Ben olam derdüñilen zâr u giryân (309: 4687) (Sen her zaman mutlu ve şen olasın. Ben derdinle inleyip ağlayayım.)

4. Sen anda olasın her lahza şâdân

Benüm bunda gözümden döküle kan (309: 4688) (Sen orada her an mutlu olasın. Benim burada gözümden kan dökülsün.)

5. Sen anda nâzıla besleyesin cân

Kalam ben bunda senden ayru nâlân (309: 4689) (Sen orada nazla kaygısızca yiyip içesin. Ben burada senden ayrı inleyeyim.)

6. Cihân olsun gözine Hürmüzüñ hâr

Güli koyup kılursa çiçeği yâr (231: 3001) (Eğer gülü bırakıp çiçeği sevgililiğe kabul ederse dünya Hürmüz'ün gözüne diken olsun.)

7. İy harâm olsun bana ansuz gülistân ol menüm

Saçı sünbül yüzi gül kohusu reyhânım kanı (272: 3884) (Ey Allah'ım, onsuz gül bahçesi bana haram olsun. Saçı sümbül, yüzü gül, kokusu reyhan gibi olan sevgilim nerede?)

8. Sen anda olasın çün mâh-ı tâbân

Kalam zulmetde ben zâr u perişân (309: 4690) (Sen parlak ay olduğun için orada olasın. Ben karanlıkta perişan kalayım.)

6.7.2. Şâh ve Ailelerinin Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri

Bu başlık altında *yedi* tane kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk; *üç* tane ölüm dileği yer almaktadır.

Hüsrev; feleğe, Gül'ün mutsuzluğunu isteyenlere, Fağfur'un düşmanlarına, İsfahan şâha kötülük yapanlara birer kere kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk dilemiştir.

Hüsrev'in kötülüğünü isteyenler için Kayser, bir kere; Gül iki kere kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk temennisinde bulunmuştur. Hüsrev, ihanetine uğradığı Piruz'a iki kere; yaptıkları kötülükten dolayı hem Piruz'a hem de Hüsna'ya bir kere ölüm dilemiştir.

6.7.2.1. Kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk dileği

1. Seni gamgîn dileyen olmasun şâd

Harâb olsun diyen bulmasun âbâd (161: 1538) (Senin kederli olmanı dileyen mutlu olmasın. Harab olsun diyenin yüzü gülmesin.)

2. Didi iy Hüsrev-i pîruz-ahter

Hak itsün düşmenün ‘ömrini kemter (177: 1876) (“Ey kutlu bahtı olan padişah, Allah düşmanın ömrünü değersizleştirsin” dedi.)

3. *Saña dost olmayanlar olmasun hayy*

Felek ‘ömri sicillin eylesün tayy (177: 1877) (Sana dost olmayanlar hayat sahibi olmasınlar. Felek amel defterindeki ömrünü uzun etsin.)

4. *Saña yavuz sanana gelmesün key*

Çalap ‘ömri sicillin eylesün tayy (225: 2868) (Sana kötü dilek besleyen kişiye iyilik uğramasın; Allah, ömür defterini uzun etsin.)

5. Sini gamgîn dileyen olmasun şâd

Harâb olsun dilen olmasun âbâd (231: 3006) (Senin kederli olmanı dileyen mutlu olmasın; harap olsun diyen şen olmasın.)

6. Kişi kim baş çeke sen pâdişehsen

Murâdın bulmasun mihrile mehden (232: 3034) (Kim ki sen padişaha isyan ederse ay ve güneşten arzusuna ulaşamasın.)

7. Cihânda bini hergiz kılmaduñ şâd

Harâb itdün ki hergiz olma âbâd (264: 3710) (Bu dünyada beni asla mutlu etmedin, harap ettin; sen asla mutlu olma.)

6.7.2.2. Ölüm dileği

1. Baña gör n’itdi ol bed-fi’l ü nâ-pâk

Felekden yagsun anuñ başına hâk (319: 4894) (O kötülük eden kötü kalpli bana ne yaptı gör. Felekten onun başına toprak yağsın.)

2. Tuz etmek hakkını bilmeyen âdem

Vücûdın eylesün hak dünyadan kem (319: 4896) (Tuz, etmek hakkını bilmeyen insanın Allah bedenini bu dünyadan yok etsin.)

3. Ki Hak iksini dahı nist kılsun

Bize her birisi n’itdiyse bulsun (330: 5124) (Allah ikisini de yok etsin. Her biri bize ne yaptıysa onu bulsun.)

6.7.3. Sütনের Kendisi İçin Kötü Dilekleri

Gül, Hürmüz'ü görünce âşık olur ve kendinden geçer. Gül'ün durumunu gören sütने bir beyitte kendi için ölüm dileğinde bulunur.

6.7.3.1. Ölüm dileği

1. Dilemez dil ki baham aya sensiz

Yog olsun bu cihânda dâye sensiz (134: 914) (Gönül, sensiz aya bakmayı dilemez. Sütने bu dünyada sensiz yok olsun.)

6.8. Süheyl ü Nevbahar Eserindeki Kötü Dilek Edimsözleri

6.8.1. Müellifin Kötü Dilekleri

Çin hükümdarının düşmanı Salûk, uyuyakalan Süheyl'i görür ve onu öldürmeye niyetlenir. Ama gönlü el vermez. Müellif de bunun üzerine *bir* beyitte Süheyl'i öldürmek isteyenler için hastalık ve acizlik diler. Nevbahar, Saluk'un Süheyl'i öldürdüğünü düşünür ve Tûfân şehrinde zindana attırır. Müellif de hikâyenin bu kısmında Salûk'tan hareketle kötülerin mutsuz ve sefil olması için *iki* kere dilekte bulunur.

6.8.1.1. Hastalık ve acizlik dileği

1. Nite varadı kurıyası kolı Nite

Ki şol serviden ayıraydı talı (196: 2386) (-Başını kesmek için- gönlü nasıl elversin; bu serviden bir dal ayıranın eli kurusun!)

6.8.1.2. Mutsuzluk ve sefalet dileği

1. Hemîşe yavuzların olsun işi

Ki ancılayın gitmesün teşvîşi (306: 3771) (Kötülerin durumu her zaman öyle olsun ki karışıklığı gitmesin.)

2. Dün ü günü geçsün anuñ kahr ile

Yiyesisini yisün ol zehr ile (306: 3772) (Onun gecesi, gündüzü çok üzüntü ile geçsin! O zehirle yiyeceklerini yesin!)

6.8.2. Şâh ve Vezirin, Nakkaş ve Diğer Kişiler İçin Kötü Dilekleri

Süheyl, Nevbahar'ın resmini görünce kendinden geçer. Oğlunun durumunu gören Yemen şâhı, bu resmi yapan kişinin -Nakkaş'ın- mutsuzluk, kötülük ve bela içinde olması için beddua eder.

Çin ordusuyla savaşan Yemen ordusu yenilir ve Nakkaş yakalanır. Fağfur şahının veziri, Nakkaş'ı sorguya çeker. Nakkaş da şâhın Süheyl'i affetmesini ister. Bunu duyan vezir, Nevbahar'ın nerede olduğunu sorar ve Nakkaş'a *bir* kere mutsuzluk, kötülük ve bela diler.

Süheyl, Nevbahar'ı bulmak için yola çıkar. Daha sonra Calus'un kalesine ulaşır. Calus da Nevbahar'ı araması için Çin'e casus gönderir. Bunun üzerine Süheyl, *bir* beyitte Calus'a kötülük yapanlar için *bir* kere mutsuzluk, kötülük ve bela diler.

6.8.2.1. Mutsuzluk, kötülük ve bela dileği

1. Şu nakkaş dünyâda hiç gülmesün

Diledüğün isteyüben bulmasun (54: 546) (Bu resmi yapan nakkaş dünyada hiç gülmesin; isteğini arayıp bulmasın.)

2. Bu sendene ne konşılığdı hele

Yavuz konşıya Tangrı virsün belâ (217: 2643) (Bu senin yaptığın komşuluk nasılmış hele! Kötü komşuya Allah belâ versin.)

3. Yavuzluk sanan saña key gelmesün

Saña düşmân olana dost olmasun (356: 4421) (Sana kötü niyet besleyen kişiye iyilik uğramasın; sana düşman olana iyilik dost olmasın.)

6.8.3. Süheyl'in Yûn Şehrinin Hükümdarına Kötü Dilekleri

Süheyl ve Nakkaş, Nevbahar'ı aramak için yola çıkar. Daha sonra Yûn şehrine ulaşırlar. Ama şehrin hükümdarı onları casus zannederek zindana attırır. Süheyl zindandaki bekçiye kurtulmak için yalvarır; bekçi de onları serbest bırakır. Süheyl, bunun üzerine Yûn şehrinin hükümdarı için *bir* kere kötü dilekte bulunur.

6.8.3.1. Hastalık ve kaza dileği

1. Bizüm agzumuzdan bu şâr issine

Ki şallah düşe ol boyını sına (382: 4774) (Bizim adımıza bu şehir sahibine ki inşallah düşer de boynu kırılır.)

6.8.4. Diğer Hikâye Kahramanlarının Kendileri İçin Kötü Dilekleri

Bu başlık altında Nakkaş'ın kötü dilekleri yer almaktadır. Çin ordusu tarafından esir alınan Nakkaş, Fağfur şâhının huzuruna götürülür. Şâh, Nakkaş'a Nevbahar'ın ve *Süheyl'in* nerede olduğunu sorar ve tehdit eder. Süheyl'e bir şey olmasından korkan Nakkaş da bir defa ölmek için kötü dilekte bulunur. *Bir* beyitte de Cühud, Nevbahar'ı bulamaması durumunda kendisi için kötü dilekte bulunur.

6.8.4.1. Ölüm ve unutulma dileği

1. Baña dirlik ansuz ko hiç olmasun

Adumdan cihânda nişân kalmasun (227: 2780) (Onsuz bir yaşam; bırak, benim için hiç olmasın. Dünyada benim ünümden bir iz kalmasın.)

2. Eger ol benüm elüme girmeye

Nişânum cihânda kişi görmeye (258: 3168) (O, benim elime geçmezse benim izimi dünyada hiç kimse görmesin.)

7. SONUÇ

Austin (2017), dilek edimsözlerini, davranış belirticiler sınıfında ele alır ve bu grubu, bir olay ya da davranış karşısında tutum takınma veya tepki verme durumu olarak açıklar. Ancak bu grubun içinde birçok edimin yer alması Austin'in davranış belirticileri net bir şekilde birbirinden ayıramamasına neden olmuştur. Searle (2011) ise Austin'in kuramındaki eksikleri belirterek yeni bir sınıflandırma yapmıştır. Dilek sözleri, bu sınıflandırmada dışavurucular içinde yer almaktadır. Dışavurucuların edimsöz ereği, içtenlik koşulundaki ruhsal durumu dışavurmaktır. Bu doğrultuda Austin'in davranış belirticiler, Searle'ün dışavurucular olarak sınıflandırdığı edimsözler, kullanım amacına ve durumuna göre farklı işlevlere sahiptir. Dolayısıyla bu gruba dâhil iyi dilek ve kötü dilek sözleri de farklı bağlamlarda çeşitli amaçlarda kullanılmaktadır. Bu tez çalışmasında ise Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki iyi dilek ve kötü dilek sözlerini, kimlerin hangi bağlamda ve hangi işlevde kullandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait sekiz eserden 773 dilek edimsözü tespit edilmiştir. Dilek sözleri, kullanıldıkları işleve göre iyi dilek ve kötü dilek sözleri olarak iki sınıfa ayrılmıştır. Buna bağlı olarak 773 dilek edimsözünün 667'si iyi dilek; 106'sı kötü dilek edimsözüdür. Dolayısıyla incelenen eserlerde, kötü dilek sözlerine oranla iyi dilek edimsözleri ağırlıklı bir yer tutmaktadır.

İncelenen sekiz eser, kendi içinde ele alınıp değerlendirilmiştir. Her eserdeki dilek sözleri, işlevlerine ve içeriğine göre tasnif edilmiştir. Bu eserlerden tespit edilen iyi dilek edimsözlerinin çeşitli içeriklerdeki sayısal verileri şu şekildedir:

Dede Korkut

Dede Korkut'un; han, beyler ve onların aile üyeleri için iyi dilekleri: huzur, iyilik, başarı, güç ve mutluluk dilekleri (60); öteki dünyada mutluluk ve cennete girme dilekleri (32); varlık, sağlık ve uzun ömür dilekleri (6); kavuşma dilekleri (1).

Anlatıcının diğer kişiler için iyi dilekleri: huzur, iyilik ve mutluluk (3).

Han ve bey ailelerinin birbirleri için iyi dilekleri: varlık, iyilik, mutluluk ve sağlık (54).

Beylerin kendileri ve birbirleri için iyi dilekleri: varlık, güç ve mutluluk (8); evlat dileme (3).

Beylerin diğer insanlar için iyi dilekleri: huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk (4).

Diğer hikâye kahramanlarının kendileri ve birbirleri için iyi dilekleri: eceliyle ölme (3); güç ve kuvvet (1).

Halkın beyler için iyi dilekleri: varlık, iyilik, mutluluk ve sağlık (4).

Dede Korkut Günbet Nüshası:

Hz. İbrahim'in kendi için iyi dileği: evlat dileme (1).

Dede Korkut'un halk için iyi dileği: huzur, rahatlık ve mutluluk (6); başarı, güç ve iktidar (1); varlık ve sağlık (1).

Kazan'ın kendisi için iyi dilekleri: başarı, güç ve çare (3).

Anlatıcının okuyucu için iyi dilekleri: huzur, rahatlık ve mutluluk (1).

İnsanların Kazan için iyi dilekleri: şans ve başarı (2).

Kırk Vezir Hikâyeleri

Şâh ve beylerin kendileri ve birbirleri için iyi dilekleri: başarı, güç ve iktidar (3); huzur, rahatlık ve mutluluk (2); varlık ve sağlık (1); kavuşma (1).

Şâhların diğer kişiler için iyi dilekleri: varlık ve helal mal (4).

Diğer kişilerin şahlar için iyi dilekleri: varlık ve sağlık (1); helal mal ve hak (1).

Diğer kişilerin kendileri ve çevresindekiler için iyi dilekleri: başarı, güç, hayır ve rahatlık (7).

Rahatî'nin kendisi için iyi dilekleri: af, merhamet ve rahatlık (5); cennete girme (1); doğruluk ve adalet (1).

Kız Destanı

Müellifin kendisi ve diğer kişiler için iyi dilekleri: huzur, rahatlık ve mutluluk (4); af ve merhamet (2).

Kızın babası için iyi dileği: huzur, rahatlık ve mutluluk (1).

Hz. Muhammet'in yiğide iyi dilekleri: öteki dünyada mutluluk ve cennete girme (2); hayallerin gerçekleşmesi (1).

Yiğidin Allah'tan kendisi için iyi dileği: Doğruluk ve Hak yolu (1).

Yûsuf u Zelîhâ

Müellifin kendisi için iyi dilekleri: af ve merhamet (4).

Peygamberler, hükümdar ve Zelîhâ'nın kendileri ve birbirleri için iyi dilekleri: huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk (3); af ve merhamet (2); hayallerin gerçekleşmesi ve amaca ulaşma (2); başarı, güç ve iktidar (2); kavuşma (2).

Yûsuf'un diğer kişiler için iyi dilekleri: başarı (2).

Hz. Muhammet'in ümmeti için iyi dilekleri: af ve merhamet (1).

Diğer kişilerin kendileri ve birbirleri için iyi dilekleri: öteki dünyada mutluluk ve cennete girme (3); huzur, rahatlık ve mutluluk (1).

Leylâ vü Mecnûn

Müellifin kendisi için iyi dilekleri: Hak yolu ve iman (8); başarı ve övülme (6); af ve merhamet (3).

Müellifin diğer kişiler için iyi dilekleri: huzur, rahatlık, hayır ve mutluluk (7); başarı, güç ve iktidar (4); tanınma ve dünyada ad salma (1).

İnsanların Mecnûn için iyi dilekleri: huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk (11); Hak yolu ve iman (1).

Mecnûn'un kendisi ve diğer kişiler için iyi dilekleri: aşk ve aşk acısı (5); huzur, rahatlık ve mutluluk (4); sağlık ve uzun ömür (3).

Cemşîd ü Hurşîd

Müellifin kendisi için iyi dilekleri: Hak yolu, iman ve Allah'ın yardımı (21); belagatte ustalık ve övülme (19); af ve merhamet (15); huzur, rahatlık ve mutluluk (9); duanın kabulü ve amaca ulaşma (4).

Müellifin din ve devlet büyükleri için iyi dilekleri: mutluluk, sağlık ve huzur (6); başarı, güç ve iktidar (3).

Müellifin halk için iyi dilekleri: kavuşma (7); sağlık ve mutluluk (5).

Müellifin hikâye kahramanları için iyi dilekleri: af ve merhamet (1).

Hz. Muhammet'in ümmeti için iyi dilekleri: af ve merhamet (5).

Çiçek ve ağaçların Cemşîd için iyi dilekleri: huzur, rahatlık ve mutluluk (5); varlık ve sağlık (2).

Doğüstü varlıkların Cemşîd için iyi dilekleri: huzur, rahatlık ve mutluluk (4).

İnsanların şah ve bey aileleri için iyi dilekleri: huzur, rahatlık ve mutluluk (11); başarı, güç ve iktidar (4); kavuşma (3); varlık ve sağlık (1).

Şah ve bey ailelerinin kendileri ve birbirleri için iyi dilekleri: huzur, rahatlık ve mutluluk (33); başarı, güç ve iktidar (30); kavuşma (7); varlık ve sağlık (3); beğenilme, tanınma ve dünyaya ad salma (2).

Cemşîd'in diğer kişiler için iyi dilekleri: kavuşma (1); huzur, rahatlık ve mutluluk (1).

Gül ü Hüsrev

Müellifin kendisi için iyi dilekleri: başarı ve belagatte ustalık (11); Hak yolu ve iman (5); af ve merhamet (5); duanın kabulü ve amaca ulaşma (1).

Müellifin çağdaşı olan şairler ve diğer kişiler için iyi dilekleri: varlık ve sağlık (2); huzur, rahatlık ve mutluluk (1).

Şâhlar ve ailelerinin kendileri ve birbirleri için iyi dilekleri: huzur, rahatlık ve mutluluk (23); kavuşma (6); uzun ömür ve sağlık (6); sıkıntıdan kurtulma ve Allah'ın yardımı (5); hayalleri gerçekleştirme ve amaca ulaşma (2); başarı, güç ve iktidar (2); varlık ve zenginlik (1).

Halkın şâhlar ve onların aileleri için iyi dilekleri: huzur, rahatlık ve mutluluk (14); uzun ömür ve sağlık (3); başarı, güç ve iktidar (2).

Şâh ve bey ailelerinin diğer insanlar için iyi dilekleri: huzur, iyilik ve mutluluk (5); varlık ve zenginlik (1).

Diğer hikâye kahramanlarının iyi dilekleri: huzur, rahatlık ve mutluluk (2); uzun ömür ve sağlık (1).

Süheyl ü Nevbahar

Müellifin kendisi için iyi dilekleri: hayır ve başarı (1); sağlık ve başarı (1).

Müellifin insanlar için iyi dilekleri: başarı, mutluluk ve amaca ulaşma (6).

Şâhlar ve ailelerinin kendileri ve birbirleri için iyi dilekleri: huzur, rahatlık ve mutluluk (10); kavuşma (7); varlık ve sağlık (6); imanlı ölüm ve cennete girme (3);

af ve merhamet (2); başarı, güç ve iktidar (2); evlat dileme (1); başarı ve amaca ulaşma (1); başarı ve ün (1).

Şah ve ailelerinin diğer kişiler için iyi dilekleri: huzur, rahatlık ve mutluluk (3); kavuşma (1).

Halkın şahlar ve onların aileleri için iyi dilekleri: başarı, iktidar ve amacına ulaşma amacına ulaşma (6); varlık ve sağlık (3); huzur, rahatlık ve mutluluk (2); Hak yolu ve iman (2); kavuşma (2).

Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait incelenen sekiz eserden 667 iyi dilek edimsözü tespit edilmiştir. 667 iyi dilek edimsözünün 202'si Cemşîd ü Hurşîd'de; 179'u Dede Korkut'ta; 98'i Gül ü Hüsrev'de; 60'i Süheyl ü Nevbahar'da; 53'ü, Leyla vü Mecnûn'da; 27'si Kırk Vezir Hikâyeleri'nde; 22'si Yûsuf u Zeliha'da; 15'i Dede Korkut'un Günbet nüshasında; 11'i Kız Destanı'nda yer almaktadır. Buna göre en çok Cemşîd ü Hurşîd'de; en az Kız Destanı'nda iyi dilek edimsözü bulunmaktadır. Elbette bu durum, eserlerin içeriğiyle olduğu kadar hacmi ile de ilgilidir.

Dede Korkut'tan tespit edilen 179 iyi dilek edimsözünde en fazla Dede Korkut'un han, bey ve onların aile üyeleri için temennileri mevcuttur. Eserden belirlenen iyi dilek edimsözlerinden 99'u bu sınıftadır. Buna göre Dede Korkut; han, bey ve onların aile üyeleri için en çok huzur, iyilik, başarı, güç ve mutluluk dilemiştir. Dede Korkut'ta en az iyi dilek ise anlatıcı tarafından diğer kişiler için söylenmiştir. Anlatıcı, mukaddime Dede Korkut'un kadınlar hakkındaki görüşlerini aktarırken üç kere huzur, iyilik ve mutluluk dilemiştir.

Dede Korkut; mukaddime bölümünde, hikâyelerin içinde ve sonunda iyi dileklerde bulunmuştur. Hikâye içindeki iyi dilekler, çocuklara isim verilirken söylenmiştir. Hikâyelerin sonundaki dualarda benzer iyi dilek sözlerinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Yirmi farklı iyi dilek sözü, çeşitli hikâyelerin sonunda tekrarlanmıştır. En çok “*Günahuñuzu adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun hanum hey*” dilek sözü kullanılmıştır. Bu söz, on bir hikâyenin sonunda benzer şekillerde geçmektedir ve sadece Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde yer almamaktadır. Dede Korkut, beş hikâyenin sonundaki duayı Beyrek, Yigenek, Basat, Emren ve Deli Dumrul için söylediğini belirtmiştir.

Dede Korkut'un Günbet nüshasından ise 15 tane iyi dilek edimsözü tespit edilmiştir. Burada işlevsel olarak en çok Dede Korkut'un halk için söylediği iyi

dilekler yer almaktadır. İçerik olarak ise en çok huzur, rahatlık ve mutluluk dileği bulunmaktadır.

Kırk Vezir Hikâyeleri'nden tespit edilen 27 iyi dilek edimsözünün 7'sini şâh ve beyler, kendileri ve birbirleri için; 7'sini diğer kişiler, kendileri için; 7'sini Rahatî kendisi için; 4'ünü şâhlar, diğer kişiler için; 2'sini diğer kişiler, şâhlar için kullanmışlardır.

Kız Destanı'ndan tespit edilen 11 iyi dilek edimsözünden 6'sı müellif tarafından kendisi ve diğer kişiler için söylenmiştir. Yapılan sınıflandırmaya göre müellif en çok eserini okuyanlar için huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir. Eserdeki 11 iyi dilek edimsözünden 5'i huzur, rahatlık ve mutluluk temennisidir.

Yûsuf u Zelîhâ'dan belirlenen 22 iyi dilek edimsözü içinde en fazla peygamberler, hükümdar ve Zelîhâ'nın kendileri ve birbirleri için temennileri bulunmaktadır. Eserden belirlenen iyi dilek edimsözlerinin yarısı bu sınıftadır. Buradaki 11 iyi dilek edimsözünde en çok huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk dileği yer almaktadır.

Leylâ vü Mecnûn'dan tespit edilen 53 iyi dilek edimsözünde en fazla müellifin kendisi için temennileri yer almaktadır. 53 iyi dilek edimsözünün 17'si bu başlıktadır. Eserin müellifi Behîştî, kendisi için en çok Hak yolu ve iman temennisinde bulunmuştur. Eserde müellifin, kendisi dışında II. Bayezid'e; Mecnûn'a; Nizamî, Molla Camî ve Hüsrevî Dehlevî'ye iyi dilekleri de mevcuttur. Bu başlıktaki 12 iyi dilek edimsözünden 8'i II. Bayezid için söylenmiştir.

Cemşîd ü Hurşîd adlı eserden 202 tane iyi dilek edimsözü tespit edilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi'nden tespit edilen iyi dilek sözlerinin yaklaşık üçte ikisi bu esere aittir. Eserin işlevine göre yapılan tasnifte en çok, şâh ve bey ailelerinin kendileri ve birbirleri için iyi dilekleri bulunmaktadır. 202 iyi dilek edimsözünün 70'i bu başlıktadır. Yapılan tasnife göre şâh ve bey aileleri, kendileri ve birbirleri için en çok huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir.

Cemşîd ü Hurşîd'de müellifin iyi dilekleri de dikkat çekmektedir. Nitekim incelenen sekiz eser içinde müellifin kendisi ve diğer kişiler için iyi dileklerinin en fazla olduğu eser Cemşîd ü Hurşîd'dir. Müellif, kendi için 68 kez; diğer kişiler için 22 kez iyi dilekte bulunmuştur. Müellif, kendisi için en çok Hak yolu, iman ve Allah'ın yardımını için dua etmiştir. Müellifin diğer kişiler için iyi dilekleri; din ve

devlet büyüklerine, hikâye kahramanlarına ve halka olarak üç sınıfa ayrılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre müellif en çok Cemşîd ve Hurşîd'in kavuşmasından hareketle, halk için “sevgili ve sevilen diğer kişilerle birliktelik (kavuşma)” iyi dileğinde bulunmuştur.

Bu eserde çiçek, ağaç ve doğaüstü varlıkların Cemşîd için iyi dilekte bulundukları göze çarpmaktadır. Çiçek ve ağaçlar 7 kez; Hûrzâd'ın sarayındaki Nâz-perverd ise 4 kez Cemşîd'e iyi dilekte bulunmuştur.

Gül ü Hüsrev'den tespit edilen 98 iyi dilek edimsözünde en fazla şâh ve ailelerinin kendileri ve birbirleri için temennileri bulunmaktadır. Eserden tespit edilen iyi dilek edimsözlerinden 45'i bu sınıftadır. Yapılan tasnife göre şâh ve bey aileleri kendileri ve birbirleri için en çok huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir.

Gül ü Hüsrev, Cemşîd ü Hurşîd'den sonra müellifin kendisi için iyi dileklerinin en fazla olduğu eserdir. Bu başlıkta 22 iyi dilek edimsözü mevcuttur. Buna göre eserin müellifi Tutmacı, kendisi için en çok başarı ve belagatte ustalık temennisinde bulunmuştur. Eserde müellifin İskendernâme'nin müellifi Ahmedî'ye ve Hurşîd-nâme'nin müellifi Şeyhoğlu Mustafa'ya da varlık ve sağlık temennileri yer almaktadır.

Gül ü Hüsrev'de farklı beyitlerde kalıplaşmış iyi dilek sözleri mevcuttur. Allah ömrünü uzatsın anlamında “*Çalap/felek 'ömri sicillin eylesün tayy*”; devletin sonsuz olsun anlamında “*Devletin pâyende olsun*” iyi dilek sözleri yer almaktadır. Bu dilek sözleri Gül ü Hüsrev'de beşer kez kullanılmıştır.

Süheyl ü Nevbahar'dan belirlenen 60 iyi dilek edimsözünde en fazla şâh ve ailelerinin kendileri ve birbirleri için iyi dilekleri yer almaktadır. 60 iyi dilek sözünden 33 tanesi bu başlıktadır. Yapılan tasnife göre şâh ve bey aileleri, kendileri ve birbirleri için en çok huzur, rahatlık ve mutluluk dilemiştir. En az iyi dilek edimsözü ise müellifin kendisi için iyi dilekleri başlığında bulunmaktadır. Bu başlıkta 2 iyi dilek edimsözü mevcuttur. İncelenen sekiz eser içinde müellifin kendisi için iyi dileklerinin en az sayıda olduğu metin Süheyl ü Nevbahar'dır.

Cemşîd ü Hurşîd, Gül ü Hüsrev ve Süheyl ü Nevbahar'da en fazla iyi dilek edimsözünü şâh ve bey aileleri kendileri ve birbirleri için söylemiştir. Bu üç eserde şâh ve bey aileleri, kendileri ve birbirleri için en çok huzur, rahatlık ve dilemiştir. Bu bağlamda iyi dilek sözleri içinde huzur, rahatlık ve mutluluk ediminin sık kullanıldığı

dikkat çekmektedir. Bu edim sekiz eserde de mevcuttur ve toplam 137 kere kullanılmıştır.

İyi dilek edimsözleri içinde müelliflerin kendileri ve diğer kişiler için temennileri de yer almaktadır. Sekiz eserden sadece Kırk Vezir Hikâyelerinde müellifin iyi dilekleri bulunmamaktadır. Dede Korkut'ta ise hikâyelerin anlatıcısının, iyi dilekleri mevcuttur. Cemşîd ü Hurşîd ve Gül ü Hüsrev'de müelliflerin belagatte ustalık iyi dilekleri dikkat çekmektedir. Gül ü Hüsrev'de 19 belagatte ustalık ve övülme; Cemşîd ü Hurşîd'de 11 başarı ve belagatte ustalık iyi dileği vardır. Leyla vü Mecnûn'da ise müellif, 6 beyitte kendisi için başarı ve övülme temennisinde bulunmuştur.

Tespit edilen iyi dilek edimsözlerinin içerikleri sırasıyla şöyledir: huzur, rahatlık ve mutluluk (137); huzur, iyilik, başarı, güç ve mutluluk (60); başarı, güç ve iktidar (59); varlık, iyilik, mutluluk ve sağlık (58); af ve merhamet (40); kavuşma (38); öteki dünyada mutluluk ve cennete girme (37); Hak yolu iman ve Allah'ın yardımı (21); varlık ve sağlık (20); belagatte ustalık ve övülme (19); huzur, rahatlık, sağlık ve mutluluk (18); Hak yolu ve iman (16); başarı ve belagatte ustalık (11); uzun ömür ve sağlık (10); huzur, iyilik ve mutluluk (8); varlık, güç ve mutluluk (8); başarı, güç, hayır ve rahatlık (7); huzur, rahatlık, hayır ve mutluluk (7); başarı, mutluluk ve amaca ulaşma (6); başarı, iktidar ve amacına ulaşma (6); başarı ve övülme (6); mutluluk, sağlık ve huzur (6); varlık, sağlık ve uzun ömür (6); sağlık ve mutluluk (5); evlat dileme (5); aşk ve aşk acısı (5); sıkıntıdan kurtulma ve Allah'ın yardımı (5); af, merhamet ve rahatlık (5); duanın kabulü ve amaca ulaşma (5); varlık ve helal mal (4); hayallerin gerçekleşmesi ve amaca ulaşma (4); imanlı ölüm ve cennete girme (3); başarı, güç ve çare (3); eceliyle ölme (3); sağlık ve uzun ömür (3); beğenilme, tanınma ve dünyaya ad salma (2); şans ve başarı (2); hayır ve başarı (2); başarı (2); varlık ve zenginlik (2); başarı ve ün (1); başarı ve amaca ulaşma (1); güç ve kuvvet (1); helal mal ve hak (1); sağlık ve başarı (1); tanınma ve dünyaya ad salma (1); cennete girme (1); doğruluk ve adalet (1); hayallerin gerçekleşmesi (1); doğruluk ve hak yolu (1).

İncelenen sekiz eserden tespit edilen kötü dilek edimsözlerinin sayısal verileri şu şekildedir:

Dede Korkut

Dede Korkut ve anlatıcının beyler için kötü dilekleri: hastalık, hayır görmeme ve zarara uğrama (3).

Dede Korkut ve anlatıcının diğer kişiler için kötü dilekleri: çocuğu olmama (2); hayır görmeme ve zarara uğrama (2).

Han ve bey ailelerinin kendileri ve birbirleri için kötü dilekleri: felâket, bela ve gazap (9); hastalık, eziyet ve işkence (4).

Diğer hikâye kahramanlarının beyler ve aileleri için kötü dilekleri: ölüm (2); iyilikten mahrumiyet ve zarara uğrama (1).

Diğer hikâye kahramanlarının birbirleri için kötü dilekleri: ölüm (3); hastalık ve eziyet (2); hayır görmeme ve zarara uğrama (1).

Han ve bey ailelerinin diğer hikâye kahramanları için kötü dilekleri: felâket, bela ve gazap (4); hastalık, eziyet ve işkence (2).

Günbet Nüshası

Anlatıcının iftiracılar için kötü dileği: ölüm (1).

Kırk Vezir Hikâyeleri

Şâh ve bey ailelerinin kendileri ve birbirleri için kötü dilekleri: ölüm (2); felâket, bela ve gazap (1).

İsa peygamberin kadına kötü dileği: felâket, bela ve gazap (1).

Kız Destanı

Annenin kendi için kötü dileği: felâket, bela ve gazap (1).

Leyla vü Mecnûn

Müellifin diğer kişiler için kötü dileği: felâket, bela ve gazap (1).

Nevfel'in Mecnûn için kötü dileği: felâket, bela ve gazap (1).

Cemşîd ü Hurşîd

Müellifin diğer kişiler için kötü dilekleri: mutsuzluk, eziyet ve bela (15); esaret (2); kötülük (1); ölüm (1).

Cemşîd'in kendi için kötü dilekleri: mutsuzluk, eziyet ve sefalet (6); hastalık ve ölüm (3).

Şah ve ailelerinin diğer kişiler için kötü dilekleri: mutsuzluk, eziyet ve sefalet (4); hastalık ve ölüm (1).

Gül ü Hüsrev

Şâh ve ailelerinin kendileri ve birbirleri için kötü dilekleri: hastalık, eziyet ve acı (8); kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk (2).

Şâh ve ailelerinin diğer kişiler için kötü dilekleri: kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk (7); ölüm (3).

Sütninenin kendisi için kötü dilekleri: ölüm (1).

Süheyl ü Nevbahar

Müellifin kötü dilekleri: mutsuzluk ve sefalet (2); hastalık ve acizlik (1).

Şâh ve vezirin, nakkaş ve diğer kişiler için kötü dilekleri: mutsuzluk, eziyet ve bela (3).

Süheyl'in Yûn hükümdarı için kötü dilekleri: hastalık ve kaza (1)

Diğer hikâye kahramanlarının kendileri için kötü dilekleri: ölüm ve unutulma (2).

Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait incelenen sekiz eserden 106 kötü dilek edimsözü tespit edilmiştir. 106 kötü dilek edimsözünün 35'i Dede Korkut'ta; 33'ü Cemşîd ü Hurşîd'de; 21'i Gül ü Hüsrev'de; 9'u Süheyl ü Nevbahar'da; 4'ü Kırk Vezir Hikâyeleri'nde; 2'si Leyla vü Mecnûn'da; 1'i Dede Korkut'un Günbet nüshasında; 1'i Kız Destanı'nda yer almaktadır. Yûsuf u Zelîhâ'dan kötü dilek edimsözü tespit edilmemiştir. Buna göre en çok Dede Korkut'ta; en az Kız Destanı'nda kötü dilek edimsözü bulunmaktadır.

Dede Korkut'tan tespit edilen 36 kötü dilek edimsözünden biri Günbet nüshasında yer almaktadır. Bu dilek sözü de anlatıcı tarafından iftiracılar için söylenmiştir. Bu eserin işlevine göre yapılan tasnifte en çok han ve bey ailelerinin kendileri ve birbirleri için söylediği kötü dilekler yer almaktadır. 35 kötü dilek sözünden 13'ü bu başlıktadır. Han ve bey aileleri, kendileri ve birbirleri için en çok felâket, bela ve gazap dilemiştir. Eserden tespit edilen kötü dilek sözlerinden 13'ü felâket, bela ve gazap edimidir.

Dede Korkut'ta çocuğu olmama kötü dileği de dikkat çekmektedir. Anlatıcı, bu edimsözleri, eserin mukaddime bölümünde “*tolduran top*” ve “*solduran sop*” olarak adlandırılan kadınlar için söylemiştir. Eserde murada maksuda ermesin anlamındaki “*yarımasun yarçımasun*” kötü dilek edimsözü de göze çarpmaktadır. Bu söz, eserde 6 kere kullanılmıştır.

Kırk Vezir Hikâyelerinden 4 tane kötü dilek edimsözü tespit edilmiştir. Eserin işlevine göre yapılan tasnifte en çok şâh ve bey ailelerinin kendileri ve birbirleri için kötü dilekleri yer almaktadır. Edimsözlerin içeriğine göre yapılan tasnifte ise iki felâket, bela ve gazap; iki ölüm dileği bulunmaktadır.

Kız Destanı'ndan 1 tane kötü dilek edimsözü tespit edilmiştir. Hikâyede kızını satan anne, kendi için felâket, bela ve gazap dilemiştir.

Behiştî'nin Leyla vü Mecnûn eserinden 2 tane kötü dilek edimsözü tespit edilmiştir. Bu edimsözlerden ikisinin içeriği de felâket, bela ve gazaptır.

Cemşîd ü Hurşîd'den 33 tane kötü dilek edimsözü tespit edilmiştir. Bu eserin işlevi üzerine yapılan tasnifte en çok kötü dilek edimsözü, müellifin diğer kişiler için kötü dilekleri başlığında yer almaktadır. 33 kötü dilek sözünden 19 tanesi bu başlıktadır. Bu kötü dilekler, müellif tarafından Sultan Mehmet'e karşı olanlar için söylenmiştir. Cem Sultan, sonuç bölümünde eserini babası Sultan Mehmet adına yazdığını belirtmiştir. Buna bağlı olarak müellifin padişaha ilgi göstermeyen, kötülük yapan, hükmüne isyan eden kişiler için kötü dilekleri yer almaktadır. Yapılan sınıflandırmaya göre müellif, Sultan Mehmet'e karşı olanlar için en çok mutsuzluk, eziyet ve bela dilemiştir.

Gül ü Hüsrev'den tespit edilen 21 kötü dilek edimsözünün içerik ve işlev bakımından sınıflandırılmasına göre şâh ve aileleri, kendileri ve birbirleri için en çok hastalık, eziyet ve acı; diğer kişiler içinse kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk dilemiştir. Bu edim, Gül ü Hüsrev'de en çok kullanılan kötü dilektir. Eserdeki en az kötü dilek ise ölüm edimidir. 4 ölüm dileğinden 1'i sütnine tarafından kendi için dile getirilmiştir.

Süheyl ü Nevbahar'dan tespit edilen 9 kötü dilek edimsözünün içerik bakımından sınıflandırılmasına göre en çok mutsuzluk, eziyet ve bela edimi kullanılmıştır. Eserdeki edimsözlerin işlevi üzerine yapılan tasnife göre de en çok kötü dilek sözü, şâh ve vezir tarafından nakkaş ve diğer kişiler için söylenmiştir.

Kişilerin çevresindeki insanlar dışında kendileri için de kötü dilekte bulundukları dikkat çekmektedir. Sekiz eser içinde Süheyl ü Nevbahar ve Leyla vü Mecnûn'da bu tür kötü dilek edimsözü yer almamaktadır. Kırk Vezir Hikâyelerindeki şâh ve Kız Destanı'ndaki kızını satan anne, bir tükenmişlik ve vicdan azabıyla kendileri için beddua eder. Dede Korkut'ta han ve bey ailelerinin kendini lanetlemeleri, verdiği sözü tutmama, nankörlük etme, gibi durumlarda kişinin kendi başına geleceklere yöneliktir. Cemşîd ü Hurşîd'deki kendini lanetleme sözleri, Cemşîd tarafından Hurşîd'den ayrı olmak istemesi durumunda söylenmiştir. Gül ü Hüsrev'deki kendini lanetlemeler ise kişinin sevdiğine ihanet etmesi durumunda dile getirildiği gibi sevdiğinin mutluluğuna karşılık da söylenmiştir.

Elde edilen 106 kötü dilek edimsözünün içerikleri sırayla şöyledir: mutsuzluk, eziyet ve bela (18); felaket, bela ve gazap (18); ölüm (13); mutsuzluk, eziyet ve sefalet (10); kötülük, hayır görmeme ve mutsuzluk (9); hastalık, eziyet ve acı (8); hastalık, eziyet ve işkence (6); hastalık ve ölüm (4); hastalık, hayır görmeme ve zarara uğrama (3); hayır görmeme ve zarara uğrama (3); çocuğu olmama (2); esaret (2); mutsuzluk ve sefalet (2); hastalık ve eziyet (2); ölüm ve unutulma (2); hastalık ve acizlik (1); iyilikten mahrumiyet ve zarara uğrama (1); hastalık ve kaza (1); kötülük (1).

Elde edilen verilere göre kötü dilek edimsözleri, iyi dilek edimsözlerine oranla daha azdır. Sekiz eserde de iyi dilek sözleri, kötü dilek sözlerinden fazladır. Bu durumun edilen bedduanın, söyleyen kişiye döneceği ve uğursuzluk getireceği gibi inançlara dayandığını söyleyebiliriz. Tespit edilen 667 iyi dilek edimsözü içinde içerik olarak en fazla huzur, *rahatlık* ve *mutluluk edimi* (137) yer almaktadır. Buna göre iyi dilek edimsözlerinin yaklaşık beşte biri “*huzur, rahatlık ve mutluluk*” edimidir. Kötü dilek edimsözleri ise “*mutsuzluk, eziyet ve bela*” ve “*felaket, bela ve gazap*” içeriklerinde yoğunlaşmıştır. İki edimden de 18 tane tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Ağca, M. (2015). *Eski Uygur Türkçesinde Dua / Alkış (Anlambilimsel Bir İnceleme)* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akalın, S. (1990). *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar ve Kargışlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Akerson, F. E. (2016). *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*, Ankara: Bilge Kültür Sanat.
- Aksan, D. (1977). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (1978). *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Seçilmiş Yazılar)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Aksan, D. (1982). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 3*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (1999). *Türkçenin Gücü*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2006). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Engin Yayınları.
- Aksan, D. (2012). *Türkiye Türkçesinin Dünü Bugünü, Yarını*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Alan, N. (2011). *Mirze Elekber Sabir "Hophopname'de yer alan atasözü, deyim, alkış ve kargışlar* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Altınörs, A. (2000). *Dil Felsefesi Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Altınörs, A. (2001). *Anlam Doğrulama ve Edimsellik*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Altınörs, A. (2003). *Dil Felsefesine Giriş*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Altınörs, A. (2016). *İdealar ve Dil Bağlamında Locke ve Leibnz*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Altınörs, A. (2019). *Söz Edimleri Seçilmiş Yazılar*. Ankara: Bilge Kültür Sanat.
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III, İndeks*, (yay. haz.) Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Austin, J. L. (1961). *Philosophical Papers*. London: Oxford University Press.
- Austin, J. L. (2017). *Söylemek ve Yapmak*. (Çev. L. Aysever). İstanbul: Metis.
- Aydın, E. (2015). *Türk kültüründe dua ve beddua fenomeni*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aydın, Y. (2018). *Türkçe Sözlük'te İlişki Sözleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Aygün, Z. A. (1999). *Behiştî'nin Leyla vü Mecnun Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Aysever, L. (1994). *Anlam Sorunu ve John. R. Searle'ün Çözümü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Banarlı, N. (1977). *Türkçenin Söz Varlığı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Bapeva, J. (2008). *Tuva Kamlarının Alkışları (İnceleme- Metin- Aktarma)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baytok, A. (2017). "Kırgızlarda Ak Bataklar- Dilek Selamları" VIII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı bildirileri içinde, 419-432.
- Birinci, A. (2012). *Kırk Vezir Hikâyeleri (İnceleme- Metin- Sözlük)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Bulut, S. (2012). *Anadolu Ağzlarında Kalıp Sözler ve Kullanım Özellikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Ciğâ, Ö. (2013). *Süheyl ü Nev-bahâr (Metin-aktarma, Art Zamanlı Anlam Değişimleri Dizin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Cilacı, Osman (1994). “Dua”. *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi içinde* (9. Cilt, ss. 529-530). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Clauson, S. R. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: At The Clearndon Press.
- Condon, J. C. (2000). *Kelimelerin Büyülü Dünyası Anlambilim ve İletişim*. (Çev. Murat Çiftkaya) İstanbul: İnsan yayınları.
- Crystal, D. (2016). *Dilbilim Nedir?*. (Çev. A. Benzer). Ankara: Pegem Akademi.
- Çağrı, Mustafa (1992). “Beddua”. *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi içinde* (5. Cilt, ss. 297-298). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çiftöğlü, A. (2009). “Bedduaların Anlam Açısından İncelenmesi”. E. G. Naskali (Dizi Ed.), *Lanet Kitabı* içinde. (s. 7-59). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Demirci, K. (2014). *Türkoloji İçin Dilbilim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dereli, S. (2008). “Sözlü İletişimde Nezaket Stratejileri”, *Türkbilgi*, 15, 24-52.
- Devellioğlu, F. (1978). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: 3. Ofset Baskı, Doğu Ltd. Şti. Matbaası.
- Dilek, F. G. (2007). “Altay Türkçesinde Sözeylemler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 39-49.
- Doğan, G. (1990). “Bir Edimbilimi Kuramı Olarak Bağıntı” *Dilbilim Araştırmaları* 1990, 63-73.
- Duymaz, A. (2000). “Sihir Şiirlerinin Bir Türü Olarak Alkışlar”, *Milli Folklor Dergisi*, 45, 15-21.
- Duymaz, A. (2009). Halk Hikâyelerinde Lanet ve Bedduanın Gerçekleşmesi Motifi. E. G. Naskali (Dizi Ed.), *Lanet kitabı* içinde. (s. 177-204). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Düzgün, D. (2002). “Dede Korkut Kitabı’nda Alkış ve Kargışlar”, *Türkler Ansiklopedisi*, 3, 806-810.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korku Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Elçin, Ş. (1981). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara; Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2014). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (Yay. Hz.). (2018). *Kâşgarlı Mahmud. Dîvânü Lugâti’t- Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (1969). *Dede Korkut Kitabı*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergönenç Akbaba, D. ve Bulgarova, M. (2021). “Nogay Türkçesinde Kalıp Sözler”, *Tehlikedeki Diller Dergisi*, 11 (18), 1-24.
- Ergun, M. (2013). *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Erol, Ç. (2007). *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ersoylu, H. (1996). *Kız Destanı*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ersoylu, H. (2012). *Türk Dilince Dualar ve Beddualar Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gökdayı, H. (2008). "Türkçede Kalıp Sözler" *Bilig* 44, 89-110.
- Grice, H.P. (1975). "Logic and Conversation", *Syntax and Semantics* 3: Speech Acts, 41-58.
- Guiraud, P. (1999). *Anlambilim Semantik* (Çev. B. Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Güneş, B. (2009). Ninnilerde Uyuyan Beddua. E. G. Naskali (Dizi Ed.), *Lanet kitabı* içinde. (s.223-241). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Harmancı, M. (2012). "Dede Korkut Hikâyelerindeki Alkış ve Kargışlara İşlevsel Bir Yaklaşım" *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 1-17.
- Helvacı, S. (2013). *Eski Anadolu Türkçesinde Soru Cümlelerinin Edimbilimsel İşlevleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İşıktaş Sava, I. (2017). "Kırım Tatarcasında Sosyal Hayatta Kullanılan Kalıp Sözler", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7 (3), 599-604.
- İnan, A. (1933). "Al Ruhı Hakkında" *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, I, 160- 165.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler C. 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnce, A. (2000). *Cemşîd ü Hürşîd*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kansu- Yetkiner, N. (2008). "İncelik Kavramı ve Yüz Olgusu Bağlamında Çeviri Çalışmalarında İşlevsel- Edimbilimsel Eleştiri Yöntemi Uygulaması" *Dilbilim Araştırmaları*, 31-49.
- Kansu- Yetkiner, N. (2009). *Çeviribilim Edimbilim İlişkisi Üzerine*, İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınevi.
- Kaplan, M. (2016). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karamanlioğlu, A. F. (1984). *Türk Dili*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kardaş, S. (2013). "Cem Sultan'ın Cemşîd ü Hurşîd Mesnevisinin Edebî Tarzlar Açısından Değerlendirilmesi", *Turkish Studies*, 8 (1), 1899-1909.
- Kassymova, A. (2018). *Kazak Türkçesinde Kalıp Sözler* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kaya, D. (1997). "Dualar ve Beddualar" *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 4, 99-121.
- Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri* Ankara: Akçağ Yayınları.
- Keskin, A. (2018). *Türk Kültüründe Alkışlar (Dualar/İyi Dilekler) ve Kargışlar (Beddualar/Kötü Dilekler): Metin ve Bağlam Merkezli Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kıymaz, A.B. (2014). "Kutadgu Bilig'de dua ve beddualar". *I. Uluslararası Türk dünyası Bildirileri Kitabı* (II. Cilt, ss. 1613-1632.). Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Kızıltan, M. (1991). *Kırk Vezir Hikâyeleri I (inceleme) 2 cilt*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kızıltaş, M. (2018). *Tutmacı'nın Gül ü Hüsnü Mesnevisi (tenkitli metin-bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bitlis.

- Korkmaz, Z. (2005). "Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri", *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, s. 471-474.
- Korkmaz, Z. (2009). "Anadolu'da Oğuz Türkçesi Temelinde İlk Yazı Dilinin Kuruluşu" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 57(2), 61-69.
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köprülü, F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kurbanova, M. ve Öz, F. O. (2020). "Özbek Türkçesindeki Kalıp Sözlerin Türkiye Türkçesindeki Kalıp Sözler İle Karşılaştırılması", *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (Türklad)*, 4 (2), 189- 199.
- Küçükbasmacı, G. (2017). "Manas Destanında İlişki Sözleri", *Akademik Bakış Dergisi*, 60, 546- 566.
- Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Leech, G. (2005). "Politeness: Is There an East- West Divide?", *Journal of Foreign Languages*, 160, 1-30.
- Leech, G. ve Larina, T. (2014). "Politeness: West and East", *Russian Journal of Linguistics*, 4, 9-34.
- Levend, A. S. (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi I*. Cilt Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Levinson, C. S. (1983). *Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Naskali, E. G. (2009). Lanet. E. G. Naskali(Ed.). *Lanet Kitabı* içinde (s. 1-3). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Naskali, E. G. (2009). Yeni Beddualar. E. G. Naskali(Ed.). *Lanet Kitabı* içinde (s. 497-500). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Öğünç, M. (2021). "Azerbaycan Türkçesinde Alkışlar ve Kargışlar", *Folklor Akademi Dergisi*, 4, (1), 56 – 93.
- Özkan, M. (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özmen, M. (2000). "Alkış ve Kargışlarda Cümle ve Anlatım Özellikleri" *Türk Dili*, 585, 280-293.
- Pala, İ. (2008). *İki Dirhem Bir Çekirdek*. E-Yayın: ayraç sanal yayın.
- Porzig, W. (2018). *Dil Denen Mucize (Çev. V. Ülkü)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (1977). *Osmanlıca- Türkçe Sözlük*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Recanati, F. (2019). "Mantıkçı Pozitivizmden Gündelik Dilci Felsefeye: Pragmatikğin Doğuşu", (Çev. A. Altınörs), *Söz Edimleri Seçilmiş Yazılar* içinde. (s. 9-36). Ankara: Bilge Kültür Sanat.
- Redhouse Çağdaş Türkçe- İngilizce Sözlüğü (2012)., İstanbul: Redhouse Yayınları
- Sarı, C. (2019). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kalıplaşmış Dil Birimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev. B. Vardar). İstanbul: Multilingual.
- Searle, J. R. (2000). *Söz Edimleri* (Çev. R. L. Aysever). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Searle, J.R. (2011). *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak*, (Çev. R. L. Aysever). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Shadkam, Z. ve Demren, Ö. (2017). "Türkçe ve Kazakça Alkış-Kargış Söyleme Geleneğinin Psikodinamiği Üzerine Sosyolinguistik Bir İnceleme", *Türkbilgi*, (34), 179-188.

- Solmaz, A. O. (2007). Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev Adlı Eseri (İnceleme- Metin-Dizin), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Şahin, S. (2019). *Türkmen Türkçesinde Kalıp Sözler* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Şentürk, A.A. ve Kartal, A. (2016). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şimşek, E. (2009). "Yakınma/ Yakarışlar Dünyasında Felek ve Türk Halk Edebiyatına Yansımaları" Millî Folklor Dergisi, 84, 34-41.
- Tabar, B. (2019). *Türkiye Türkçesindeki Alkış ve Kargışlarda Doğaya İlişkin Ögeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Tarama Sözlüğü C. 1. (1995). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarama Sözlüğü C. 4. (1996). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taş, İ. (2019). *Yûsuf ve Zelîhâ*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Ş. (1974). "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde 'olga-bolga' Sorunu" *TDAY BELLETEN*, 59-133.
- Timurtaş, F. K. (1992). Türkiye Edebiyatı (XIII-XV. Yüzyıllar). *Türk Dünyası El Kitabı içinde*. (s. 107-129). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Topbaşoğlu, K. (2012). *Türkçe ve Rusçada alkış ve kargışların incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uygur, N. (2018). *Dilin Gücü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yazıcı Ersoy, H. (2011). "Başkurt Türkçesinde Kalıp Sözler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 1- 54.
- Whorf, B. L. (1956). *Language, Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. (Ed. J.B. Carroll). New York: Massachusetts Institute of Technology Press.

EKLER

EK-1. Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyu: Hanlar hanı Kam Gan oğlu Han Bayındır yılda bir kez büyük bir ziyafet düzenleyip Oğuz beylerini ağırlarmış. Han Bayındır, yine bir gün böyle bir ziyafet verirken oğlu olanlar için ağ otağ, kızı olanlar için kızıl otağ, oğlu da kızı da olmayanlar için kara otağ kurdurur. Kara otağın altına kara keçe döşettirip çocuğu olmayanlara kara koyun yahnisi verilmesini söyler.

Oğuz beyleri ziyafete gelmeye başlarlar. Oğlu, kızı olmayan Dirse Han adlı bir bey, kırk yiğidi ile gelir. Dirse Han'ı kara otağa oturtup altına kara keçe sererler ve önüne kara koyun yahnisi getirirler. Dirse Han bunun sebebini öğrenince kırk yiğidini de alarak karısı ile görüşmek için evine gider. Karısına olanları anlatır ve çocuklarının olmamasından kimin suçlu olduğunu sorar. Karısı, bunun Allah'tan geldiğini, İç Oğuz ve Taş Oğuz beylerine ziyafet vermesini, yoksullara yardım etmesini söyler. Dirse Han, karısının dediklerini yapar ve ziyafet sonunda beylerin duasını ister. Beylerin duası ile Dirse Han'ın bir oğlu olur.

Dirse Han, oğlu on beş yaşına geldiğinde Han Bayındır'ın ordusuna karışır. Yazın ve kışın ise Bayındır Han'ın devesi ile boğasını savaştırıp seyredelermiş. O yaz da Dirse Han'ın oğlu çocuklar ile aşık oynarken diğer çocuklar, hayvanları görünce kaçmaya başlar. Ama Dirse Han'ın oğlu kaçmayarak boğa ile boğuşur ve boğayı öldürür. Bunun üzerine beyler çocuğun başına toplanırlar. Dede Korkut da çocuğa ad koymak, babasından taht ve beylik istemek için gelir. Bunun üzerine oğlana boğa öldürdüğü için Buğaç adını verir.

Buğaç, tahta çıkınca babasının yiğitlerini anmamaya başlar. Kırk yiğit de bunun üzerine Buğaç'tan intikam almaya karar verir. Dirse Han'ın oğlunu öldürmesi için Buğaç'ı kötülerler. Dirse Han, dedikodulara inanarak bir av düzenler. Kırk yiğit, av sırasında Dirse Han'ı Buğaç'ı vurması için teşvik eder.

Buğaç'ın annesi de oğlunun ilk avı olduğu için büyük bir hazırlık yapar. Ancak oğlunun avdan dönmediğini görünce deliye döner. Bunun üzerine kırk ince belli kızı yanına alarak avın yapıldığı yere gider. Buğaç'ı çukurda kanlar içinde bulurlar. Buğaç'ı Dirse Han'dan gizli tabiplere verirler. Buğaç, kırk günde iyileşir.

EK-1. (devam) Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti

Kırk namert, Buğaç'ın iyi olduğunu duyunca Dirse Han'ı kâfir illerine götürmeye karar verir. Fakat Buğaç Han yetişerek kırk namerdi öldürür ve babasını kurtarır. Bayındır Han da Buğaç'a taht ve beylik verir.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Boyu: Ulaş oğlu, Uruz'un babası, Bayındır Han'ın damadı Salur Kazan büyük bir ziyafet düzenler. Ziyafette sarhoş olan Kazan'a Oğuz beyleri av teklifinde bulunur. Aruz Koca, Kazan'a Gürcistan ağzında oturduğunu hatırlatır ve yurdunda kimi bırakacağını sorar. Kazan oğlu Uruz ile kırk yiğit bırakacağını söyler. Bütün Oğuz Beyleri atlanırlar, ava çıkarlar.

Düşmanın casusu, durumu düşman Şökli Melik'e anlatır. Yedi bin kâfir gece yarısı Kazan'ın yurduna baskın yapıp evini yağmalarlar. Aynı zamanda karısı Burla Hatun'u, oğlu Uruz'u, kırk ince belli kızı ve üç yüz yiğidi esir alırlar. Bunlar olduğu gece, Kazan av yerinde kötü bir rüya görür. Kardeşi Kara Göne'ye rüyasını yorumlatır. Bunun üzerine yurdunun tehlikede olduğunu hissederek yola çıkar. Yurtta olanları görünce kâfirlerin peşine düşer.

Şökli Melik, şenlik düzenler ve Burla Hatun'u sâki yapmak ister. Ama kırk kızıdan hangisinin Burla Hatun olduğunu anlayamaz. Bunun için Uruz'un etinden yemek yapıp kızlara verilmesini söyler. Kırk kızıdan hangisi yemeği yemezse Burla Hatun odur, der. Burla Hatun da bunları duyar ve ne yapması gerektiğini Uruz'a sorar. Uruz, annesine ağlamamasını ve etinden yemesini söyler.

Uruz, asılacağı sırada Kazan ve Karaçuk Çoban gelir. Ama kâfirler Uruz'u ve Burla Hatun'u onlara vermez. Bu esnada Oğuz Beyleri de gelir ve düşmanı yenerler. Aynı zamanda Şökli Melik'i, Kara Tüken Melik'i ve Buğaçuk Melik'i öldürürler.

Kazan Bey, ordusunu, oğlunu ve hazinesini alarak geri döner. Yedi gün yedi gece şenlik düzenler.

Kan Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu: Han Bayındır, İç Oğuz ve Taş Oğuz beylerine ziyafet düzenler. Ziyafette Pay Püre adlı bir bey de bulunmaktadır. Pay Püre'nin Kara Budak, Uruz, Yigenek gibi gençleri görünce ağladığı görülür. Neden ağladığı sorulunca oğlu olmadığını söyler. Beyler de Pay Püre'nin oğlu olması için dua ederler. Pay Bicen adlı başka bir bey de kızı olması için dua edilmesini ister. Beyler, Pay Bicen için de dua eder. Pay Bicen de kızı olursa kızını Pay Püre'nin oğlu

EK-1. (devam) Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti

ile beşik kertmesi yapacağını söyler. Bir süre sonra Pay Püre'nin oğlu, Pay Bicen'in de kızı olur.

Pay Püre, oğluna hediyeler almaları için bezirganlarını İstanbul'a gönderir. Aradan on beş yıl geçer. Pay Püre'nin oğlu av için babasının tavlmasına gelir. Bezirganlar da İstanbul'dan dönerken Evnük kalesinin kâfirlerinin saldırısına uğrarlar. Kâfirler, bezirganların mallarını yağmalar. Bezirganlardan biri Oğuz'a doğru kaçarken tavlada bir yiğit görür ve ondan yardım ister. Yiğit kâfirleri yakalayarak malları kurtarır. Pay Püre'nin evine önce yiğit daha sonra bezirganlar gelir. Dede Korkut'ta gelerek çocuğa Bamsı Beyrek adını verir. Bunun için bir av düzenlenir. Beyrek, avda Pay Bicen'in kızı Banu Çiçek ile ok atar, at koşturur ve güreş tutar. Kızın Banu Çiçek olduğunu öğrenince onunla nişanlanır.

Beyrek, avdan sonra Banu Çiçek ile evlenmek ister. Ama Banu Çiçek'in kardeşi Deli Karçar, kız kardeşi ile evlenmek isteyenleri öldürmektedir. Beyler, Deli Karçar'ı ikna etmek için Dede Korkut'u gönderirler. Dede Korkut, Banu Çiçek'i isteyince Karçar, Dede Korkut'un peşine düşüp onu yakalar ve kılıç çıkartır. Ama Dede Korkut'un duası sayesinde Karçar'ın eli havada kalır. Karçar, bunun üzerine Dede Korkut'a yalvarır ve kardeşini vermeye ikna olur. Dede Korkut, Karçar'ın istediklerini götürür. Ama düğün gecesi Bayburt hisarının beyi yedi yüz kâfiri ile Beyrek'i ve otuz dokuz yiğidi esir alır. Bu olayın üzerinden on altı yıl geçtikten sonra Beyrek'in ne ölüsü ne de dirisi bulunamaz. Deli Karçar, Beyrek'in yaşadığı haberini getirene hediyeler; öldüğü haberini getirene de kardeşini vereceğini söyler. Yalancı oğlu Yaltaçuk da Beyrek'in eskiden verdiği gömleği kana bulayarak Beyrek'in öldüğünü söyler. Karçar da Yaltaçuk'a inanır. Ama Pay Püre, Beyrek'i aramaları için bazirganlarını gönderir. İki bazirgan, Bayburt'ta Beyrek'i bulur ve her şeyi anlatır. Beyrek, Bayburt'tan kaçır ve Oğuz'a gider. Deli ozan kılığında düğüne gider. Damat bu sırada Budak, Uruz, Yigenek ve Şir Şemseddin ile ok atmaktadır. Beyrek, damat dışında biri ok attığında onları övmektedir. Ama damat ok attığında onu sövünce Yaltaçuk sinirlenir ve Beyrek'e yayını çekmesini söyler. Beyrek, Yaltaçuk'un yayını çeker ve yay parçalanır. Beyrek daha sonra kendi yayıyla ok atar ve damadın yüzüğü parçalanır. Kazan Bey de deli ozana beyliğini bir günlüğüne verir. Beyrek de bunun üzerine düğün yemeğini dağıtıp kadınların bulunduğu otağa gider. Orada evlenen kızın oynamasını ister. Evlenen kız yerine Boğazca Fatma ve Kısırca Yenge oynasa

EK-1. (devam) Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti

da Beyrek inanmaz. Ardından Banu Çiçek oynar ve deli ozan, Beyrek olduğunu söyler.

Beyrek, otuz dokuz yiğidi ve iki bazirganını kurtarmadan düğün yapmak istemez. Oğuz beyleri, Bayburt hisarına yürürler. Savaş sonunda kâfirin kilisesini yıkarak cami yapar ve ezan okuturlar. Beyrek, Melik'in kızı ile evlenir; kırk gün kırk gece düğün yapılır.

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan: Ulaş oğlu Kazan Bey büyük bir ziyafet düzenler. Kazan Bey, Kara Göne'ye bakıp güler; Aruz'a bakıp neşelenir. Ama oğlu Uruz'a bakınca ağlar. Uruz, babasına neden ağladığını sorar. Kazan, oğluna on altı yaşına gelmesine rağmen daha baş kesmediğini hatırlatır ve kendisi öldükten sonra tahtı ve tacı ona vermeyeceklerinden korktuğunu söyler. Uruz ise babasına kendine örnek olmadığını söyler. Kazan bunun üzerine üç yüz yiğidiyle Uruz da kırk yiğidi ile ata biner ve ava çıkarlar. Ancak casuslar bu durumu gidip teküre haber verir. On altı bin kâfir Kazan ve Uruz'un üzerine gelir. Kazan, Uruz'un savaşa girmesine izin vermez. Ama Uruz, kırk yiğidi ile savaşa girer. Kırk yiğit şehit düşer; Uruz ise esir olur. Kazan ise beylerin ezildiğini ve Uruz'un korkup döndüğünü zannederek geri döner.

Burla Hatun da Uruz'un ilk avı olduğu için büyük bir ziyafet düzenler. Ancak Uruz'u göremeyince Kazan'ı geri gönderir. Kazan kâfirlere yetişir. Uruz da kâfirlerden izin isteyerek Kazan'ı savaştan kurtarması için ikna etmeye çalışır. Ama Kazan, ikna olmaz ve tek başına savaşa girer. Savaş sırasında Burla Hatun, kırk ince belli kız ile gelir. Daha sonra Oğuz Beyleri de savaşa girer. Savaş sonunda kâfirler yenilir. Kazan ise Uruz kurtulduğu için yedi gün yedi gece ziyafet düzenler.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı: Duha Koca oğlu Deli Dumrul isimli bir yiğit, kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmış. Köprüden geçenden otuz üç akçe geçmeyenden zorla kırk akçe almış. Deli Dumrul, bu durumu yiğitlik olarak görmüş ve şanınin Rum'a, Şam'a ulaşmasını istemiş.

Bir gün köprünün yanındaki bir obada bir delikanlı ölür. Deli Dumrul, oradakilere delikanlıyı kimin öldürdüğünü sorar ve yiğidi Azrail'in öldürdüğünü cevabını alır. Deli Dumrul, bunun üzerine Azrail'i karşısına çıkartması için Allah'a yalvarır. Azrail'i öldürerek iyi gençlerin canını kurtarmak için yemin eder. Allah,

EK-1. (devam) Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti

Deli Dumrul'un bu tavrına çok sinirlenir ve Deli Dumrul'un karşısına çıkması için Azrail'e emir verir. Azrail, birkaç kez Deli Dumrul'un karşısına çıkar. Deli Dumrul, her sefer

Azrail'e yenilir. Deli Dumrul, Allah'a Azrail'e bırakmadan canını alması için dua eder. Allah, Azrail'e Deli Dumrul'un canına karşılık bir can bulması şartı ile canını bırakmasını buyurur. Azrail, durumu Deli Dumrul'a anlatır.

Deli Dumrul, önce babasına gidip canını ister. Babası malını, mülkünü verebileceğini ama canını veremeyeceğini ve annesine gitmesini söyler. Ancak annesi de canını vermeyi kabul etmez. Azrail, Deli Dumrul'un karşısına çıkar ve canını ister. Deli Dumrul, ise bir helali ve iki oğlu olduğunu ve onları görmek istediğini söyler. Deli Dumrul, olanları karısına anlatır. Karısı, canını vereceğini söyleyince Azrail kadını canını almak için gelir. Ama Deli Dumrul, Allah'a alacaksa ikisinin de canını alması için dua eder. Allah, Deli Dumrul'un duası üzerine Azrail'e Deli Dumrul'un anne ve babasının canını almasını bildirir. Deli Dumrul ve karısına da yüz kırk yıl ömür verir.

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı: Kanlı Koca, oğlu Kan Turalı'yı evlendirmek ister. Kan Turalı, babasına evleneceği kızın kendisi gibi kahraman olmasını istediğini söyler. Kanlı Koca da Kan Turalı da hem İç Oğuz'u hem Taş Oğuz'u gezerler. Ama Kan Turalı'nın istediği gibi kahraman bir kız bulamazlar. Trabzon'a geldiklerinde Trabzon tekürünün kızı Selcen Hatun'u bulurlar. Selcen Hatun istedikleri gibidir. Ama Selcen Hatun'un babası kızı ile Kan Turalı'nın evlenmesine izin vermek için bir şart koşar. Buna göre Kan Turalı'nın, Selcen Hatun'un babasının sakladığı üç canavarı öldürmesi gerekmektedir.

Kan Turalı'dan önce otuz iki kâfirin oğlu canavarlara yenilerek başları kesilmiş ve burca asılmıştır. Kan Turalı gördüklerini oğluna anlatır ve Trabzon'a gitmesini istemez. Ama Kan Turalı, babasını dinlemez ve kırk yiğidi ile Trabzon'a gider. Burada üç canavarı da öldürür; Selcen Hatun ile Oğuz'a doğru yola çıkar. Yedi gün yedi gece sonra sınıra ulaşırlar. Kan Turalı, kırk yiğidini babasına müjdeci olarak gönderir. İki sevgili de mola verir. Kan Turalı uyurken Selcen Hatun, sevenlerinin peşine düşebileceklerini düşünür ve nöbet tutar. Tekür de kızını verdiği için pişman olmuş ve altı yüz kâfirini göndermiştir. Selcen Hatun, nöbet tutarken kâfirleri görür,

EK-1. (devam) Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti

Kan Turalı'yı uyandırır. Selcen Hatun savaşırken kâfirlerin yenildiğini düşünerek kanlı kılıcı ile döner. Döndüğünde Kan Turalı'yı göremez ve savaş alanına gider. Kâfirlerin Kan Turalı'yı sıkıştırdığını görür ve onu kurtarır. Selcen Hatun, kendini tanımayan

Kan Turalı'ya kendini tanıtır ve dönmek için yola çıkarlar. Ancak Kan Turalı, bir kadın tarafından kurtarılmayı sindiremez ve Selcen Hatun'u öldürmek ister. Kan Turalı, durumu Selcen Hatun'a anlatır. O da Kan Turalı'yı bu düşüncesinden vazgeçirmeye çalışır ama başaramaz. Selcen Hatun ve Kan Turalı, bunun üzerine karşı karşıya gelir. Selcen Hatun'un attığı ok, Kan Turalı'yı ürpertir. Bunun üzerine iki sevgili barışır ve Oğuz'a gidip düğüne başlarlar.

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı: Han Bayındır bir gün İç Oğuz ve Taş Oğuz beylerine büyük bir ziyafet düzenler. Kazılık Koca içtiği şarabın etkisiyle Bayındır Han'dan akın ister. Bayındır Han, Kazılık Koca'nın teklifini kabul eder. Kazılık Koca, birçok yol aşır Düzmürd kalesine ulaşır. Ama yapılan savaşta kaleye hapsedilir. Kazılık Koca, kalede on altı yıl kalır. Emen adında biri kaleyi altı defa almaya çalışır ama başaramaz.

Kazılık Koca, kaleye hapsedildiğinde bir yaşında olan oğlu Yigenek, babasını öldü olarak bilirmiş. Ama Yigenek bir gün babasını yaşadığını ve tutsak olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Bayındır Han'dan babasını kurtarmak için akın izni ve asker ister. Yigenek yirmi dört sancak beyi ile hazırlık yapar. Yigenek, rüyasında dayısı Emren'i gördüğünü ve kendisini kaleye gitmekten vazgeçirmeye çalıştığını anlatır.

Yigenek, sancak beyleri ile kaleye ulaşır. Arşun oğlu Direk Tekür, savaşta sancak beylerini sırayla kaçıır. Ama Yigenek, Tekür'ün boynunu vurur. Bunun üzerine Kazılık Koca tutsaklıktan kurtulur ve Düzmürd kalesi ele geçirilir. Kilise yerine mescit yapılır. Mescitte Tanrı adına hutbe okuturlar.

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan: Oğuz kavmi, memleketlerine düşmanlar gelince göç eder. Ama kaçarken Aruz Koca'nın küçük çocuğu düşer. Çocuğu yolda bir aslan bulur ve besler.

Oğuz kavmi, aradan bir süre geçtikten sonra yurtlarına döner. Bu zaman içinde büyüyen çocuğu sazlıktan çıkarırlar. Ama çocuk her defasında geri gider. Dede

EK-1. (devam) Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti

Korkut, bunun üzerine çocuğa bir insan olduğunu ve hayvanlar yerine insanlarla yaşaması gerektiğini söyleyerek Basat adını verir.

Aruz'un çobanı Konur Koca Saru Çoban'ın Uzun Pınar'daki bir periden bir çocuğu olur. Bayındır Han, bir gün gezerken tepesinde bir gözü olan bu çocuğu görür. Aruz Koca, bu çocuğu Basat ile beslemek için evine götürür. Ama Depegöz çok kuvvetli emdiği için birkaç dadının ölmesine neden olur. Büyüdükçe oyun oynadığı çocukların burunlarını ve kulaklarını yemeye başlar. Aruz Koca da bunun üzerine Depegöz'ü evden kovar. Depegöz'ün annesi de oğlunun başına bir şey gelmemesi için oğluna bir yüzük verir. Depegöz, bundan sonra yol kesmeye ve adam öldürmeye başlar. Zaman geçtikçe daha da tehlikeli olur. Kimse de Depegöz'e bir şey yapamaz. En sonunda çaresiz kalarak Depegöz ile anlaşmaya karar verirler. Bunun için Dede Korkut'tan Depegöz ile pazarlık yapmasını isterler. Depegöz, pazarlık sonucunda iki adam ve beş yüz koyun ister. Bu yüzden her aile sırayla oğullarını vermek zorunda kalır. Ancak bir süre sonra kimse oğlunu vermek istemez. Basat, bu durumu öğrenince Depegöz ile savaşmaya başlar. Basat, türlü mücadeleler sonunda Depegöz'ün başını keser. Oğuz halkı da bunun üzerine büyük bir coşku ile şenlik düzenler.

Begil Oğlu Emren'in Destanı: Han Bayındır, İç Oğuz ve Taş Oğuz beylerini divanda topladığı bir gün Dokuz Tümen Gürcistan'ın haracı gelir. Ama haraç sadece at, kılıç ve çomaktan oluşmaktadır. Han Bayındır da haraç az olduğu için haracı nasıl bölüştüreceğini bilemez. Dede Korkut da haracın üçünü de karakolluk yapması için aynı yiğide vermeyi teklif eder. Haraç ve görev Begil'e verilir. Begil, bundan sonra yılda bir kez Bayındır Han'ın divanına gelmeye başlar. Begil, divana geldiği bir gün bazı beyler kılıcıyla, bazı beyler atıyla, bazı beyler de ok atmasıyla övünmektedir. Ancak Salur Kazan sadece Begil'in hünerlerini söyler. Kazan, Begil'e senin hünerin atın mı, kılıcın mı, ok atman mı diye sorar. Begil de bu soru üzerine divanı terk ederek evine döner. Divanda olanları karısına anlatır ve Dokuz Tümen Gürcistan'a gitmeyi teklif eder. Karısı da bunun üzerine Begil'i ava yollar. Ama Begil av sırasında attan düşerek sağ uyluk kemiğini kırar. Avdan döndüğünde başına gelenleri kimseye anlatmaz. Divana da beş gün çıkmaz. Ancak bir süre sonra Begil'in ayağını kırdığı haberi duyulur. Bu durumu haber alan Tekür de Begil'in yurduna savaş açmaya karar verir. Casuslar, Begil'e tekürün saldırmak üzere olduğunu söyleyince

EK-1. (devam) Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti

Begil, Kazan'dan yardım istemeye karar verir. Ama Begil'in oğlu Emren, düşmanla kendisinin savaşmak istediğini söyler. Emren, savaş sırasında yenilecekken

Tanrı'ya yalvarır. Tanrı da kırk kişi gönderir. Emren de bu sayede savaşı kazanır. Begil, bunun üzerine şenlik düzenler ve oğlunu Bayındır Han'a götürür. Padişah, Begil'e Uruz'un sağında yer gösterir.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı: Uşun Koca'nın Egrek ve Segrek adlı iki oğlu vardır. Büyük oğlu Egrek, ne zaman istese Bayındır Han'ın ve Kazan'ın divanına gider ve en öne oturur. Egrek, yine bir divanda beylerin önüne geçince bir bey bu duruma sinirlenir ve Egrek'e baş mı kestir, kan mı döktün, senin ne hünerin vardır, diye sorar. Bu soru, Egrek'i çok üzer ve Kazan Bey'den akına çıkmak için izin ister.

Egrek, yanına aldığı üç yüz akıncı ile gittikleri yerleri yağmalamaya başlar. Ama Alınca kalesinde Kara Tekür'ün tuzak olarak yaptırdığı koruya girince esir düşer; akıncıları öldürülür. Aradan bir süre geçer ve Uşun Koca'nın küçük oğlu Segrek büyür. Ama Segrek, tutsak bir kardeşi olduğunu bilmemektedir; kardeşi olduğunu öğrenince onu kurtarmak için Alanca kalesine gitmek ister. Ancak annesi ve babası, Segrek'i göndermek istemez. Bu yüzden de Segrek'i hemen evlendirirler. Ama Segrek yine de kardeşini bulmak için yola çıkar. Segrek koruya ulaştığında atını bileğine bağlayarak uyur. Casuslar da bunu teküre haber verir. Segrek, kâfirleri her seferinde yenince Egrek'i serbest bırakmaya karar verirler. Ama Egrek'e o yiğidi öldürme şartıyla kurtulacağını söylerler. Egrek, üç yüz kâfiri ile yiğidin üzerine gider. İki de konuştuklarında kardeş olduklarını anlarlar; kâfirleri öldürerek Oğuz'a dönerler. Uşun Koca da bunun üzerine şenlik düzenler. Bir süre sonra Egrek de evlenir ve iki kardeş birbirinin sağdıcı olur.

Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan: Salur Kazan, bir gün Trabzon tekürünün gönderdiği şahin ile ava çıkar. Şahin, av sırasında uçup Tumanın kalesine gider. Salur Kazan, beylerle şahinin peşine düşer. Kazan, uykusu gelince kalenin görüldüğü bir yerde yedi gün uyur. Ama casuslar bunu görür ve teküre haber verir. Tekür, askerleriyle Kazan'ın yirmi beş beyini şehit eder; Kazan'ı da bir kuyuya kapatır.

EK-1. (devam) Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti

Tekürün karısı, bir gün kuyunun ağzında Kazan ile konuşur. Kazan'a kuyuda nasıl olduğunu, ne yiyip içtiğini sorar. Kazan da ölümlere verilen yemekleri onların elinden aldığını ve ölümlerine bindiğini söyler. Kadının yedi yaşında ölen bir kızı vardır.

Bu yüzden Kazan'a ona binmemesi için yalvarır. Ancak Kazan, en yorga ölünün o olduğunu ve hep ona bindiğini söyler. Kadın, bu durumu teküre anlatıp Kazan'ı kuyudan çıkarmasını ister. Kâfirler, Kazan'ın kuyudan çıkması için bir daha düşmanlık yapmayacağına dair yemin etmesini isterler. Aynı zamanda Oğuz'u yerip kendilerini övmesini isterler. Ama Kazan, kendisini öldürseler bile kâfiri asla övmeyeceğini söyler.

Oğuz'da Kazan'ın yaşayıp yaşamadığını hiç kimse bilmez. Hatta Kazan'ın oğlu Uruz, babasının Bayındır Han olduğunu zanneder. Ama bir gün gerçekleri öğrenir ve beylerle babasını kurtarmaya gider. Kâfirler, gelen ordu ile karşılaşmak için Kazan'ı kuyudan çıkartırlar ve ona düşmanı dağıtırsa serbest bırakılacağını söylerler. Kazan, bu teklifi kabul eder. Meydanda Beyrek'i, Dülek Evren'i ve Alp Rüstem'i bir vuruşla kaçıır. Daha sonra Kazan'ın omzunda kılıç darbesiyle dört parmak derinliğinde bir yara açar. Kazan, Uruz, bir daha vurmadan kim olduğunu söyler. Bunun üzerine kâfirlere saldırıp kiliseyi yıkarlar ve yerine mescit yaparlar. Oğuz'a dönünce de şenlik düzenlerler.

İç Oğuz'a Taş Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan: Kazan, yılda bir kez evini yağmalatmakta ve bu sırada karısı ile dışarı çıkmaktadır. Üç ok ve Boz ok da Kazan'ın evini yağma etmektedir. Kazan'ın yine evini yağmalattığı bir gün, sadece İç Oğuz beyleri gelmiştir. Bunu gören Kazan, sinirlenir ve Taş Oğuz beyleri, Kazan ile ilişkiyi keser.

Kazan'ın adamlarından olan Kılbaş, ne olduğunu öğrenmek için Taş Oğuz'un büyüğü Aruz Koca ile konuşur. Aruz ise yağmada bulunmadıklarından Kazan ile düşman olduklarını söyler. Kılbaş da bunun üzerine Kazan'ın evini yağmaya gelmediklerini söyleyerek İç Oğuz'a gider. Aruz ise Taş Oğuz beylerini toplayarak Kılbaş'ın dediklerini anlatır. Aynı zamanda beylere Kazan'a düşman olduklarına dair yemin ettirir. Beyrek'i de Kazan ile barışmak istediğine dair bir mektup yazarak çağırır. Ancak Beyrek geldiğinde onun da Kazan'a düşman olmasını ister. Kazan, bu

EK-1. (devam) Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti

teklifi reddeder. Aruz da bunun üzerine Beyrek'i kılıçlayarak sağ uyluğunu düşürür. Beyrek, ölmek üzereyken evine götürülür ve Kazan'a haber göndererek Aruz'dan intikam almak istediğini söyler.

Kazan, bu duruma çok üzülür ve yedi gün divana çıkmaz. Kara Göne ve Kılbaş ise Kazan'a, Beyrek'in intikamını almasını söyler. Kazan, bunun üzerine beyleriyle Taş Oğuz'a yürür. Taş Oğuz beyleri, kendilerine karşılık olarak İç Oğuz beylerinden bir kişi seçer. Kazan, Aruz'u vurur; Kara Göne de başını keser. Diğer Taş Oğuz beyleri ise affedilmek için Kazan'a yalvarırlar. Kazan da onları affeder; Aruz Koca'nın her şeyini yağmalatır ve şenlik düzenler (Ergin, 1997: 4-22).

Salur Kazan'ın Ejderhayı Öldürmesi: Kazan'ın beyleriyle ava gittiği bir gün bir ulak on bin düşmanın geldiğini haber verir. Kazan, doksan bin düşman gelene kadar tedirgin olmaz. Ancak doksan bin asker gelince zırhını giyer; yüz bin asker gelince de abdest alıp namaz kılar ve Allah'tan yardım ister. Kazan, düşmanlarla yedi gün yedi gece savaşır; Aras ve Kars Kalesi'ni alır.

Ulaş oğlu Kazan, sıcak bir yaz günü ava çıktığında üç yüz yiğidi ile Ak Minkan'a ava gider. İkinci zamanı beylerine orduya dönmelerini ve yalnız avlayıp döneceğini söyler. Kazan, askerler gittikten sonra Konur At ile Ak Minvan'a gider. Ancak bir şey avlayamaz. Bunun üzerine bir şey avlayamadan yurda dönmek için Allah'a yalvarır ve yardım ister.

Kazan, Allah'a yalvardıktan sonra Kara Dağ'ın eteğinde yedi yerde bir ışık ve duman görür; bu ışıkları ordusunun ışıkları zannederek o yöne doğru yola çıkar. Bu sırada Kazan'ın lalasası Kılbaş, yanlış başına av yerinde kaldığını duyar ve onun yanına gider. Kazan ise ışıkların olduğu yere gidince bir ejderha görür. Yedi yerde yanan ışık ejderhanın gözleri, duman ağzından akan salyaymış. Kazan, ejderhayı görünce aklı başından gider. Ejderha ile savaşmaya niyetlendiğinde Lala Kılbaş'ı görür. Kazan da bunun üzerine Kılbaş'a kaçması mı gerektiğini ya da savaşması mı gerektiğini sorar. Kılbaş da Kazan'ın ejderhanın üstüne gitme demesi durumunda öfkeleneyeceğini düşünerek ejderhanın üstüne gitmelisin der.

Kazan, ejderhanın yanına gittiğinde onun uyuduğunu gördüğü için öldürmenin mertlik olmadığını düşünür. Ejderhaya bir ok atarak onu uyandırır. Ejderhanın ateş püskürtmesiyle Kazan atın üstünde onun ağzına doğru sürüklenmeye başlar. Kazan,

EK-1. (devam) Dede Korkut Hikâyelerinin Özeti

bu durumdan kurtulabilmek için Allah'tan yardım ister. Bunun üzerine Kazan ve ejderha arasında bir otağ var olur. Kazan, atından inerek kalkanını tutar. Kalkan sayesinde Ejderha

ne kadar uğraşsa da Kazan'ı yutmayı başaramaz. Kazan, seksen oku sırayla ejderhaya doğru atmaya başlar. Ejderhanın zehri dökülünce her yeri ateş sarar. Kazan, daha sonra hançeri ve kılıcı saplar ve ejderhanın üstüne bağdaş kurarak oturur. Kılbaş, alevleri görünce ejderhanın Kazan'ı yuttuğunu zanneder ve kılıç alarak o tarafa gider. Ama o yöne gittiğinde Kazan'ın ejderhanın üstünde bağdaş kurmuş bir şekilde oturduğunu görür. Lala, Kazan'ın yiğitliği karşısında onu tebrik eder.

Bayındır Han'a Kazan'ın ejderha olduğu haberi ulaşır. Haberi getirenler de onun emrinden çıkmayacaklarını düşünerek Kazan'ı öldürmek ister. Ancak Bayındır Han, Kazan'ın mert biri olduğunu ve onun ejderhanın donuna girmiş olabileceğini söyler. Kara Budak da Kazan'ın ejderha olması durumunda önce kendini yutması için Bayındır Han'dan karşısına çıkmak için izin ister. Kara Budak, Kazan'ın karşısına çıktığında sesi duyulabilecek bir yerden oku yayına takar. Daha sonra Kazan'a ejderha değilsen benimle söyleş yoksa seni öldürürüm der. Kazan ise atından inerek kılıcını Kara Budak'ın beline bağlar. Kara Budak da bunun üzerine Bayındır Han'a Kazan'ın ejderhayı öldürdüğü haberini verir.

İç Oğuz ve Taş Oğuz, Kazan'ı karşılar. Kazan, Bayındır Han'ın ayağına kapanır ve ejderhanın derisinden yapılan giysiyi giyer. Bayındır Han, bu giysinin altında bağdaş kurarak oturur. Kazan da Han'ı yedi gün, yedi gece misafir eder.

EK-2. Kırk Vezir Hikâyeleri'nin Özeti

Acem memleketinde Şâh Hafikeyn adlı bir padişah vardır. Şâhın ahlâklı ve becerikli bir oğlu olur. Ancak şâh, karısı hayatını kaybedince başka bir padişahın kızıyla evlenir. Şâhın karısı, bir süre sonra şehzadeye âşık olur.

Şâh, şehzadeyi talihini öğrenmesi için bir üstada verir. Üstad, şehzadeye kırk gün uğursuzluk olacağını ve bu süre boyunca asla konuşmaması gerektiğini söyler. Şehzade, daha sonra babasının yanına gider. Şâh, şehzadeye ne öğrendiğini, hocasının nasıl olduğunu sorar. Ama şehzade hiçbirine cevap vermez. Şâh bunun üzerine oğlunun dertli olduğunu düşünür ve onu lalasına gönderir. Lala da şehzadeyi konuşturamayınca onu şâhın karısına götürür. Hatun, şehzadeye olan aşkını itiraf eder. Şehzadeye “Beni helalliğe kabul edersen babanı öldürüp seni padişah yaparım” der. Şehzade, cevap vermeyince hatun onu öpmeye kalkar. Şehzade de hatunda kurtulmaya çalışırken eli çarpar ve hatunun ağzı kan ile dolar. Hatun, bu olaylara çok öfkelenir. Bir süre sonra şâh saraya gelir ve hatunun kan içindeki yüzünü görür. Bunun üzerine hatuna ne olduğunu sorar. Hatun da şehzadenin öldürülmesi için ona iftira atınca şâh, cellatlara emir verir. Vezirler, bu durumu öğrenirler ve şehzadenin affedilmesi için şâha kırk gün boyunca hikâye anlatırlar. Anlattıkları hikâyeler ile de kadınlara güvenilmemesini ispatlamaya çalışırlar. Vezirlerin anlattıkları dışında hatun da şâha kırk gece boyunca hayırsız evlatlarla ilgili hikâyeler anlatır.

Şâh, kırk günün sonunda şehzadeyi öldürmeye karar verir. Ancak kırk gün dolduğu için şehzade neden konuşmadığını ve hatunun yaptıklarını babasına anlatır. İki cariyenin de olaya şahit olması ile şehzade aklanır. Şâh ise oğlundan özür diler ve helallik ister. Hatunu ise sahraya çıkararak saçını bir aygırın kuyruğuna bağlarlar. Hatun her şeyi itiraf edince aygır kamçılanıp sahraya bırakılır ve hatun parçalanarak ölür.

EK-3. Kız Destanı'nın Özeti

Şam'da yaşayan yoksul bir ailenin bir kızı vardır. Açlık çekmekte olan bu ailenin komşuları ise zengin bir Yahudi'dir. Yahudi, aileye din değiştirmeleri karşılığında kızlarıyla evleneceğini ve onlara para vereceğini söyler. Aile, Yahudi'nin bu teklifi karşısında tereddüt eder. Ama kızları, bu teklife karşı çıkar; dinine kıyamayacağını ve bu uğurda canını bile verebileceğini söyler.

Kız, dinini değiştirmek yerine kendisini köle olarak satmaları için ailesine teklifte bulunur. Anne ve babası bu teklifi istemeyerek de olsa kabul eder. Kızı, kör bir adam köle olarak satın alır. Adam, kızı satın aldıktan sonra, bir gece rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Hz. Muhammed, adama, kızı ailesine götürmesini söyler. O gece, adamın gözü aniden açılır. Adam da bunun üzerine kızı ailesine götürür ve yüz altın verir.

EK-4. Yusûf u Zelihâ'nın Özeti

Kenan ilinde yaşayan Yakup peygamberin on iki oğlu vardır. Yakup'un en küçük oğlu Yusuf, bir gece rüyasında on bir yıldız, ay ve güneşin kendine secde ettiğini görür. Yusuf, rüyasını babasına anlatır. Yakup, rüyanın iyiye işaret olduğunu ve ömrünün sultanlıkla geçeceğini söyler. Aynı zamanda Yusuf'u gördüğü rüyayı kimseye anlatmaması konusunda uyarır. Ama Yakup, Yusuf'un rüyasını yorumlarken Yakup'un üvey kızı her şeyi duyar ve Yusuf'un kardeşlerine hem Yusuf'un rüyasını hem de Yakup'un yorumunu anlatır. Kardeşleri ise Yusuf'un hükümdar olması durumunda kendilerine emir vereceğini düşünüp onu öldürmeye karar verirler.

Yusuf'un kardeşleri onu öldürmek için bir plan yaparlar. Bunun için de Yusuf ile ava gideceklerini söyleyerek Yakup'tan izin isterler. Yakup, içine sinmese de Yusuf'u öpüp kucaklayarak kardeşleriyle gönderir. Kardeşleri Yusuf'u bir kuyuya atarlar ve gömleğini bir oğlağın kanına bulayıp babalarına Yusuf'u bir kurdun kaptığını söylerler. Yakup, duydukları karşısında kendinden geçer ve bayılır. Ama kendine gelince kanlı gömleği inceler ve gömlekte kurt izi olmadığını görür. Bunun üzerine oğullarına Yusuf'u siz kaybettiniz, gidip onu bulun yoksa size beddua ederim, der.

Mısır'da bir tüccar rüyasında kendini Kenan ilinde ve Ad kuyusunda görür. Rüyasını bilen birine yorumlatır. Rühayı yorumlayan kişi, tüccara orada ucuza bir köle satın alacaksın ve düşün sana şans getirecek, kalk oraya git, der. Tüccar, yola çıkar ve uşaklarından su ister. Uşaklar, kuyudan su çekerken urgana yapışmış Yusuf'u da çıkarırlar.

Magrip hükümdarının kızı Zeliha, rüyasında Yusuf'u görür. Zamanla rüyasında tekrar tekrar Yusuf'u görünce durumu babasına anlatır. Babası da onun nerede olduğunu öğren seni ona vereyim ki teselli bul, der. Aradan üç yıl geçer. Zeliha, yine rüya görür. Rüyasındaki suret, "Ben Mısır Aziziyim, beni görmek istiyorsan Mısır'a gel" der. Zeliha, rüyasını babasına anlatır. Babası bunun üzerine Mısır azizi Kotifar'a mektup yazar ve kızının onunla evlenmek istediğini söyler. Mektubu okuyan Kotifar, Zeliha'yı getirmeleri için adamlarını yollar. Zeliha, Kotifar'ı görünce rüyada görüp âşık olduğu kişinin o olmadığını anlar. Ama yine de Kotifar ile evlenir. Bir süre sonra tüccar, Yusuf'u köle olarak satmak için pazara götürür. Şehirdeki herkes Yusuf'u görünce şaşırıp kalır. Zeliha da Yusuf'u görünce feryat eder ve onu satın

EK-4. (devam) Yusûf u Zelîhâ'nın Özeti

almak ister. Kotifar, Yusuf'u neredeyse bütün malını vererek satın alır. Zaman geçtikçe Zeliha'nın aşkı daha da artar.

Zeliha, Yusuf'un gitmemesi için giysisinden tutunca Yusuf'un gömleği yırtılır. O sırada Kotifar gelir. Zeliha, Yusuf'a iftira atar ve Kotifar'a onu cezalandırmasını söyler. Yusuf ise Kotifar'a beşikteki çocuğun şahit olduğunu belirtip işin aslının ona sorulmasını ister. Çocuk, Allah'ın emriyle konuşur ve "Gömlek arkadan değil önden yırtılmışsa Zeliha haklıdır" der. Kotifar, gömleğin arkasının yırtıldığını görünce Zeliha'nın suçlu olduğunu anlar.

Mısır'daki kadınlar, Zeliha'nın dedikodusunu yapmaya başlar. Zeliha, konuşulanları duyunca kadınları saraya çağırır ve turunç ikram eder. Yusuf'un yüzünü gören kadınlar, kendilerinden geçip bayılırlar. Zeliha, kadınlardan turunçlarını kesmelerini ister. Ama kadınlar, turunç yerine ellerini keserler. Bunun üzerine kadınlar da Zeliha'ya hak verir. Yusuf ise Zeliha'yı reddetmeye devam eder. Zeliha da Yusuf'a sinirlenir ve onun gömleğini çözer. Daha sonra hükümdar Reyryan'dan Yusuf'u zindana atıp işkence etmesini ister. Ama beklenmedik bir şey olur ve Kotifar, hayatını kaybeder.

Rum ülkesinin hükümdarı, yanındakilere Mısır'a gitmelerini; sakıbaşı ve aşçının yardımıyla Mısır hükümdarını zehirlemelerini emreder. Ancak Mısır'a gelen iki kişinin konuştuklarını hükümdar duyar ve ikisini de zindana Yusuf'un yanına atar. Yusuf, zindanda sakıbaşı ve aşçının gördükleri rüyaları yorumlar. Sakıbaşına rüyanın iyiye işaret olduğunu ve zindandan çıktığında hükümdara suçsuz olduğunu söylemesini ister. Yusuf'un dediği gibi sakıbaşı, üç gün sonra zindandan çıkar. Yusuf'un diğer yorumları da gerçekleşir. Aradan bir süre geçtikten sonra Reyryan bir rüya görür. Ama rüyasını kimse yorumlayamaz. Sakıbaşı, Reyryan'a Yusuf'tan bahseder. Reyryan da sakıbaşına Yusuf'a rüyayı yorumlatmasını söyler. Yusuf, Mısır'da yedi yıl yağmur yağıp otlar bitecek, bolluk olacak; yedi yıl ekin bitmeyecek açlık ve kıtlık olacak der. Sakıbaşı, Yusuf'un anlattıklarını duyunca ona hilat giydirilmesini emreder. Reyryan, Zeliha, suçunu itiraf ettikten sonra zindana Yusuf'un yanına gider. Zindandaki diğer suçlular da Yusuf'tan kendileri için hükümdar Reyryan'dan af dilemesini isterler. Bunun üzerine zindandaki herkes serbest kalır. Bu sırada gökten Cebrail inerek Yusuf'a sultan olduğunu müjdeler.

EK-4. (devam) Yusûf u Zelîhâ'nın Özeti

Zeliha ise yoksullaşarak bir kuruşa muhtaç duruma gelmiştir. Bir süre sonra Yusuf ve Zeliha karşılaşır. Cebrail'den Yusuf'a, Zeliha'yı eş olarak kabul etmesi için haber gelir. Bunun üzerine Yusuf ve Zeliha evlenir ve Allah onlara on dört oğul verir.

Kuraklık zamanı geldiğinde Kenan'da da kıtlık baş gösterir. Yakup peygamber de geçim derdine düşünce on oğlunu Mısır sultanına buğday almaya yollar. Yusuf, saraydan bakınca kardeşlerini görür ve yere yığılır. Bunu gören vezir, Yusuf'a neden bayıldığını sorar. Yusuf da vezire kardeşlerinin geldiğini ve onları davet edip ağırlamasını söyler. Yusuf, kardeşlerini görünce onlardan küçük kardeşleri Bünyamin'i getirmelerini ister. Daha sonra kardeşler memleketlerine döner.

Yakup, oğullarına Mısır hükümdarı ile ne yaptıklarını sorduğunda onlar, hükümdarın İslam dininden olduğunu, kendilerini güzelce ağırladığını, buğday verdiğini ve kardeşleri Bünyamin'i görmek istediğini söyler. Bunu duyan Yakup peygamber, Bünyamin'in de Yusuf gibi kaybolacağı endişesiyle önce izin vermez. Sonra oğullarının ısrarı üzerine razı olur. Cebrail, Yusuf'a kardeşlerinin geldiğini haber verip Bünyamin'i saraya getirmesini söyler. Yusuf, Bünyamin'e kendini tanıtır ve onu maşrapayı çalmış gibi suçlayarak Kenan'a dönmemesini sağlar. Yakup, bu durumu duyunca çok üzülür ve zamanla hem Bünyamin'in hem de Yusuf'un hasretiyle Allah'a yalvarır. Daha sonra Şem'un'a oğluna hasretinden gece gündüz ağladığını bildiren bir mektup yazdırıp oğullarıyla Mısır hükümdarına gönderir.

Yusuf, mektubu okuyunca ağlamaya başlar ve onlara kardeşiniz Yusuf'u bir kuyuya kapatıp onu köle diye satmışsınız diyerek yanındakilere "öldürün" diye emir verir. Yusuf, kardeşlerinin yalvarması üzerine onları öldürmekten vazgeçer ve kendini tanıtır. Yusuf, daha sonra gömleğini ve babasına yazdığı mektubu Beşir ile Yakup'a gönderir. Beşir, Kenan'a vardığında giyecek yıkayan bir kadın görür ve ona Yakup'un evini sorar. Kadınla sohbet ederken onun annesi olduğunu öğrenir ve beraber ağlaşmaya başlarlar. Kadın, Beşir'in elinden tutarak onu Yakup'a götürür. Beşir, mektubu okuduktan sonra Yakup, secdeye kapanıp Allah'a şükreder. Yusuf ise kardeşlerine babasını getirmelerini emreder. Onlar da Kenan'a giderek Yakup'a her şeyi itiraf edip af dilerler. Yakup, oğullarını bağışlar ve onlarla Mısır'a doğru yola çıkar.

EK-4. (devam) Yusûf u Zelihâ'nın Özeti

Yakup, Mısır'da kırk yıl kalır. Daha sonra gökten Cebrail iner; ona Mısır'ın kendi yeri olmadığını ve Azrail'in gelip canını alacağını söyler. Yakup, çocuklarını da alarak Kenan'a gider ve orada ruhunu teslim eder. Yusuf, babasının öldüğünü duyunca feryat etmeye başlar ve Allah'a Müslüman olarak ölmek için yalvarır. Bunun üzerine Cebrail gelerek, Yusuf'a peygamberlik geldiğini bildirir. Yusuf, kalan hayatını Nil Nehri'nin kollarında olan Harman adlı şehirde geçirir. Önce Zeliha sonra da Yusuf hayatını kaybeder.

EK-5. Leyla vü Mecnûn'un Özeti

Kays, Âmiriler kabilesinin eğlenceye düşkün bir beyidir. Zamanını şiir yazarak, avlanarak ve güzellere meylederek geçirir. Kays, bir gün gezinti yaparken Leyla ile karşılaşır ve ilk görüşte âşık olur; Leyla'dan ayrıldıktan sonra aşkından acı çeker ve sıkıntıya düşer.

Kays'ın çocukluk çağından beri en yakın dostu Şerîf, Leyla'nın da Kays'a âşık olduğunu öğrenir ve bunu Kays'a söyler. Kays, öğrendikleri karşısında mutlu olur. Leyla ve Kays, Şerif ve Kerime sayesinde bir araya gelir ve bu sayede aşklarından emin olurlar. Ölene kadar birbirlerine bağlı olacaklarına yemin ederler. Kays, Leyla'dan ayrıldıktan sonra aşk acısından Leyla'nın hayâliyle konuşmaya başlar.

Kays'ın babası, aşk acısından perişan olmuş oğluna nasihatler verir. Ancak Kays'ı aşkından vazgeçiremez. Şehrin ileri gelenleriyle Leyla'yı istemeye karar verir. Ama Leyla'nın babası, kızının başkasıyla nişanlı olduğunu söyleyip teklifi reddeder. Kays, bunun üzerine perişan olur ve umutsuzluğa kapılır. Şerif de Kays'a Leyla'yı göremese de onunla mektuplaşabileceğini söyler. Leyla ve Kays, bunun üzerine mektuplaşmaya başlar. Şerif, Kays'ın yazdığı mektubu Leyla'ya götürür. Leyla, Kays'ın mektubunu okur. Kays'a duygu dolu ve sabır tavsiye eden bir mektup yazıp cevap olarak gönderir.

Kays'ın akrabası olan Şah Nevfel, şiirleriyle tanınan zengin ve güçlü bir beydir. Kays'ın ayrılık acısından harap olmuş haline üzülür. İki sevgiliyi kavuşturmak için Leyla'nın kabilesine savaş açar. Ama Leyla'nın kabilesi savaş alanından kaçınca amacına ulaşamaz.

Bahar mevsiminde Kays'ın aşk ve ayrılık acısı dayanılmaz bir duruma gelir. Babası da Kays'a çare olması için onu Kabe'ye götürmeye karar verir. Babası, Kays'a çektiklerinden kurtulması için Kabe'de Tanrı'ya yalvarmasını ve dua etmesini söyler. Ama Kays, babasını dinlemez ve aşkının artması için Tanrı'ya yalvarır. Babası bunun üzerine umutsuzluğa kapılır. Kays'ın babasının söylediklerini duyan bir ehl-i kâmil, Kays'ın aşk yolunda olgunlaştığını ve iyi olması için Leyla'ya kavuşması gerektiğini söyler. Hac'dan döndükten sonra Kays'ın duaları kabul olur; aşkı artar, deyim yerindeyse kendinden geçer. Konuşmaya, yürümeye hali kalmaz. Sevdiğine kavuşamayan âşığın üstündeki elbisenin kefen; taç ve tahtın aşk; beline kemerin rıza ve teslim olduğunu söyleyerek kıyafetlerini parçalar ve çıplak kalır.

EK-5. (devam) Leyla vü Mecnûn'un Özeti

İnsanlardan uzakta yaşamaya başlayan Kays'ın en yakınları hayvanlar olur. Bunun üzerine insanlar Kays'ın ermiş olduğunu düşünerek onu ziyarete giderler. Kays, olanlardan sonra Mecnûn olarak anılmaya başlar. Mecnûn'un halini duyan

Leyla, onun gibi dert ile dolar. Sonra Şerif ile Mecnûn'u aramaya gider. Mecnûn'u bulduktan sonra Leyla'nın gözü ondan başka bir şey görmez. Mecnûn ise Leyla'yı görünce çok mutlu olur. Ama Leyla'ya gerçek Leyla'sını yani Tanrı'yı bulduğunu söyleyerek ondan ayrılır.

Leyla, Mecnûn ile görüşmek ister. Bunun için Şerif'i izin alması için Mecnûn'un yanına gönderir. Mecnûn'u kendinden geçmiş bir halde gören Şerif, Leyla'nın onunla görüşmek istediğini söyler. Mecnûn, Şerif'in söylediklerinden sonra ağlamaya başlar. Şerif'e gerçek Leyla'sını yani Tanrı'yı bulduğunu bu yüzden de Leyla ile işi olmadığını söyler. Şerif, durumu Leyla'ya anlatır. Leyla, duydukları karşısında kendinden geçer ve üzüntüsünden hasta olur. Şerif'e ölmeden son bir kez Mecnûn'u görmek istediğini söyler. Şerif, Mecnûn'un yanına gitmek için yola çıkar. Ama Mecnûn'un kucağında bir ceylanla öldüğünü görür. Mecnûn'un ölüm haberini alan Leyla'da hayatını kaybeder (Aygün, 1999: 58-61).

EK-6. Cemşîd ü Hurşîd'in Özeti

Fağfur, adaletiyle ünlü bir hükümdardır. Fağfur'un da Cemşîd adında âdil, cömert ve iyi huylu bir oğlu vardır. Eğlenmeye düşkün bir şehzade olan Cemşîd, bir gün mecliste eğlenirken içkinin etkisi ile uyuyakalır ve rüya görür. Rüyasında gördüğü saraydaki bir kıza âşık olur. Uyanınca rüyasını hatırlayarak kendinden geçer, feryat etmeye başlar. Yanındakiler, Cemşîd'e ne olduğunu sorar ama Cemşîd, bir şey anlatmaz. Mecliste herkes eğlenirken Cemşîd ağlamaktadır. Bunun üzerine gül, bülbül, lâle, menekşe, servi, zambak ve gonca sırayla Cemşîd'in yanına giderek onu teselli etmeye çalışırlar. Ama hiçbirisi Cemşîd'i sakinleştiremez. Daha sonra Cemşîd'in güzel sesli cariyesi Şeker, onu eğlendirmek ister. Ama o da başaramaz. Cemşîd, kimseyle görüşmek istemez. Bu durumdan Fağfur'un haberi olur. Fağfur ve karısı Hümâyûn, Cemşîd'in derdine çare olmak için Çin'in güzellerini getirirler. Ancak Cemşîd, âşık olduğu kızın, gelen kızlar içinde olmadığını söyler ve rüyasını anlatır. Fağfur da oğluna bu aşktan vazgeçmesi için öğüt verir.

Mihrâb, birçok ülke gezmiş, hem ressam hem tacir, hünerli ve bilge bir kişidir. Cemşîd de akıl hocası ve yol göstericisi Mihrâb'ı çağırır ve ondan gördüğü güzelleri anlatmasını ister. Mihrâb, gördüğü en güzel kişinin Rum Kayser'inin kızı, Hurşîd, olduğunu söyler ve onun resmini Cemşîd'e gösterir. Cemşîd resmi görünce ağlamaya başlar, rüyasını Mihrâb'a anlatır ve kendisini Hurşîd'e götürmesini ister. Mihrâb, Fağfur'dan izin almaları gerektiğini söyleyince Cemşîd, babasından izin alması için birini gönderir. Ancak Fağfur, izin vermez. Cemşîd, annesine gider ve gitmesine izin vermezlerse canına kıyacağını söyler. Hümâyûn, Fağfur'a Cemşîd'in söylediklerini anlatınca o da ne yapacağını Mihrâb'a danışır. Mihrâb da şâha, izin vermesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Cemşîd ve Mihrâb, yanlarına değerli taşlar, kumaşlar, cariyeler ve kokular alarak yola çıkarlar. Fağfur ve Hümâyûn onları uğurlar.

Cemşîd, yolun ikiye ayrıldığını görünce Mihrâb'a nereden gitmeleri gerektiğini sorar. Mihrâb, iki yolun da Rum'a gittiğini, ama bir yolun bir yıl sürdüğünü ve güvenli olduğunu; diğer yolunsa üç ay sürdüğünü, tehlikeli olduğunu söyler. Cemşîd, Hurşîd'e bir an önce kavuşmak için kısa ama tehlikeli olan yolu seçer. Mihrâb, Cemşîd'i bu kararından vazgeçiremez. Yolda karşılarına yeşil bir köşk çıkar ve orada konaklamaya karar verirler. Mihrâb buranın perilerin sultanı Hûrzâd'ın sarayı olduğunu söyler. Periler, Hûrzâd'a haber verir. Hûrzâd da dostu Nâzperverd'i,

EK-6. (devam) Cemşîd ü Hurşîd'in Özeti

Cemşîd'i çağırması için görevlendirir. Cemşîd, Mihrâb'a sorarak Hürzâd'ın teklifini kabul eder. Hürzâd'ın sarayına giderek onunla sohbet eder ve başından geçenleri anlatır. Hürzâd, yolun çok zor olduğunu ve bu maceradan vazgeçmesi gerektiğini öğütler; ama Cemşîd kararından vazgeçmez. Hürzâd ve Cemşîd, kurulan mecliste eğlenirler ve kardeş olurlar. Peri, Cemşîd'e iki cevher ve saçından üç tel verir. Cemşîd, kafilesiyle oradan ayrılır.

Kafilenin karşısına yolda bir dağ çıkar. Mihrâb, Süfeylâ denen bu dağda bir ejderhanın bulunduğunu, buradan kimsenin geçemediğini ve dönmeleri gerektiğini söyler. Ancak Cemşîd, iki başlı ejderha ile savaşarak onları öldürür. Kafile, bu dağı altı günde geçer ve büyük bir şehir görürler. Mihrâb, bu şehrin devlerin şahı Ekvan'ın olduğunu ve buradan kurtulmalarının mümkün olmadığını söyler. Ama Cemşîd, yine savaşı kazanır ve Ekvan'ı öldürür. Daha sonra bir sahrada konaklarlar ve Rum'a ait bir sahile varırlar. Mihrâb, Rum'a ulaşabilmeleri için uğursuz bir denizi geçmeleri gerektiğini söyler. Cemşîd, buradaki ihtiyar bir rahibe sorular sorar ve onun öğütlerini dinler. Cemşîd'in gemisi taşlara çarparak parçalanır. Bunun üzerine Cemşîd, meyve ağaçları olan ıssız bir adaya çıkar. Buradan kurtulabilmek için Hürzâd'ın verdiği saç tellerinden birini yakınca Nâzpervd belirir. Nâzpervd, Cemşîd'i teselli eder ve seslenince denizden bir at çıkar. Cemşîd ve Nâzpervd ata binerek Rum'a ulaşırlar. Cemşîd, Nâzpervd ile vedalaşır; iki gün sonra da şehre varır. Daha sonra bu şehirde kafile ile kavuşur. Kafile, Rum Kayser'inin olduğu şehirde pazar kurar. Kayser, Çin'den bir tacirin geldiğini duyunca mallarından göndermesi için onu çağırır. Cemşîd de bu sayede Kayser'in huzuruna gider. Kayser, Cemşîd'in soylu olduğunu düşünür. Bunu öğrenebilmek için de bir meclis düzenler. Kayser ve Cemşîd, içki içer. Cemşîd sonra oradan ayrılır.

Cemşîd, Hurşîd'i görebilmek için Mihrâb'a yalvarır. Mihrâb da hediye olarak Hurşîd'i ziyarete gider; kendini tanıtır. Mihrâb, ertesi gün yine gider. Hurşîd, nedimesi aracılığıyla Mihrâb'a malını göstermesini söyler. Mihrâb, malın gerçek sahibi olmadan gösteremeyeceğini dile getirince Hurşîd, kervan sahibinin gelmesini emreder. Cemşîd, bu durumu öğrenince sevinçten ne yapacağını bilemez; iki mücevher alarak Hurşîd'in yanına gider. Hurşîd'i görünce ise bayılır. Hurşîd de Cemşîd'i görür görmez âşık olur. Cemşîd, hediyelerini Hurşîd'e sunar. Hurşîd, nedimesi Gülberg-i Tarî aracılığıyla eşyaların fiyatını sorar. Cemşîd, bunun üzerine

EK-6. (devam) Cemşîd ü Hurşîd'in Özeti

bunların hediye olduğunu söyler. Hurşîd, bir gün kurduğu meclise Cemşîd'i de çağırır. Cemşîd, değerli taşlar ve cariyeleri Şeker, Şekernâz ve Ergununsaz'ı hediye olarak Hurşîd'e verir. Hurşîd, Şeker'e Cemşîd ile ilgili sorular sorar. Cemşîd'in de kendine âşık olduğunu öğrenince çok sevinir. Daha sonra sütninesi Ketâyûn'a olanları anlatır. Ancak Ketâyûn, Kayser'in kızını bir tüccar ile evlenmesine izin vermeyeceğini ve bu yüzden bu sevdadan vazgeçmesi gerektiğini söyler. Hurşîd ise Cemşîd'i davet etmek için yine bir meclis kurdurmayı ve bu sayede Cemşîd'in sadakatini ve aşkını öğrenmeyi düşünür. Bunun için de sütninesinden yardım ister. Cemşîd ve Hurşîd, kurulan mecliste konuşup eğlenirler ve sevgili olurlar. Meclisteki cariyeler ile Mihrâb, Cemşîd ve Hurşîd'e güzel sözler söylerler. Eğlence gece gündüz devam eder. Cemşîd, içkinin etkisiyle Hurşîd'in saçına dokunur. Hurşîd, bu duruma kızarak onu yanından uzaklaştırır. Cemşîd ise sabah olunca yaptığı hatadan dolayı Hurşîd'den özür diler ve yine eğlenmeye başlarlar.

Eğlenceler iki ay sürer ve dedikodular başlar. Hurşîd'in annesi Efser, konuşulanları öğrenir; Hurşîd'in sarayına gider. Nahid, annesinin geldiğini Hurşîd'e haber verir. Cemşîd bunu duyunca servi ağacına çıkar. Efser, kızını azarlayarak bir dağda yaptırdığı saraya kapatır. Orada Ketâyûn'u ve bazı cariyeleri bırakır.

Cemşîd, Hurşîd'in yokluğunda dağlara düşer; gündüz güneş ile gece ay ile konuşur; Utarid, Zuhâl, Zühre, Mirrih ve Müşteri ile dertleşir; Tanrı'ya yalvarır ve bir güvercine derdini anlatır. Mihrâb da adamlarıyla bir ay sonra Cemşîd'i perişan bir halde bulur. Mihrâb, Cemşîd'e aşkıdan vazgeçmesi gerektiğini belirtir. Ancak Cemşîd, bunu kabul etmez. Mihrâb da ona Kayser'in hizmetine girmesi durumunda Hurşîd ile kavuşabileceğini söyler. Cemşîd de bu fikir sayesinde dağdan inmeyi kabul eder.

Cemşîd, hediyelerle Kayser'in yanına gider. Kayser ise Cemşîd'in Fağfûr'un oğlu olduğunu öğrenmiştir. Böylelikle Cemşîd, Kayser'e bağlanmış olur. Cemşîd, Hurşîd'e kavuşabilmek için Mihrâb'a yalvarır. Mihrâb da bir plan yaparak Cemşîd ve Hurşîd'in mektuplaşmasını sağlar. Hurşîd, yazdığı bir mektupta Cemşîd'i yanına çağırır.

Cemşîd, Mihrâb ve Şeker, Hintli bekçi uyurken saraya girerler. İki sevgili de böylelikle kavuşurlar. Ancak Cemşîd, sabah olunca saraydan ayrılır.

EK-6. (devam) Cemşîd ü Hurşîd'in Özeti

Cemşîd, yine ayrılık acısından feryat edince Mihrâb, Efser'e değerli hediyelerle Şahî adlı bir köleyi hediye olarak götürür. Mihrâb zamanla Efser ile samimi olur ve ona kızını neden hapsettiğini sorar. Efser de kızının içki içtiğini ve birine âşık olduğu için namusuna lâf getirdiğini söyler. Mihrâb da bunun üzerine kızına bir eş bulması gerektiğini dile getirir. Efser ise Şam padişahının oğlu Şâdî'nin Hurşîd'i istemeye geldiğini söyler. Mihrâb, Şam ile Rum'un arasının iyi olmadığını söyleyince Efser, onun Cemşîd'i ima ettiğini anlar. Bunun üzerine Cemşîd'in sadece bir tüccar olmadığını düşündüğünü söyler. Mihrâb da gerçekleri Efser'e anlatır. Mihrâb, Efser'in yanından ayrıldıktan sonra konuştuklarını Cemşîd'e anlatır. Ancak Cemşîd, Mihrâb'a Efser'in alınmış olabileceğini söyler ve özür dilemek için onun yanına gider. Efser, Cemşîd'i iyi bir şekilde karşılar, birlikte eğlenirler. Efser, Cemşîd'in isteğini kabul ederek Hurşîd'i serbest bırakır. Hurşîd de eski hayatına döner.

Bir haberci Kayser'e Şah Şâdî'nin geldiğini söyler. Cemşîd'in de orada olduğu bir eğlence düzenlenir ve içki içilir. Şâdî, çok içki içtiği için Kayser'in sunduğu içkiyi içemez ve Cemşîd'e ikram eder. Kayser, ikisine de hediyeler verir ve meclis dağılır. Cemşîd, bu olanları Mihrâb'a anlatır. Mihrâb da şansın kendinden yana olduğunu ve sevinmesi gerektiğini söyler.

Cemşîd ve Şâdî, bir gün gûyuçevgan oynamak için meydana çıkarlar. Efser ve Hurşîd de meydanı gören bir sarayda oyunu izlerler. Oyunu Cemşîd kazanır ve bunun üzerine eğlence düzenlenir.

Kayser, bir gün Cemşîd ve Şâdî ile ava çıkar. Av sırasında Kayser'in atı, bir aslanın saldırması üzerine ölür ve kendi de yere düşer. Cemşîd yetişerek aslanı öldürür ve Kayser'i kurtarır. Kayser, başından geçenleri avdan sonra Efser'e anlatır. Kayser, Şâdî ile karşılaştırarak Cemşîd'i över. Efser de Kayser'e hak verir ve Hurşîd'in Cemşîd ile evlenmesi gerektiğini söyler.

Şâdî, veziri aracılığıyla Hurşîd'i ister. Kayser de kızını vermek için üç şart koşar. Şâdî, Kayser'in kızını vermemek için şart koyduğunu düşünüp babasına danışmak için Şâm'a döner. Babası Mihrac'a olanları anlatır. Mihrac, oğlunu teselli ederek onu iki yüz askerle Rum'a savaşa gönderir. Durumdan haber alan Kayser, vezirlerine danışır. Vezirler ise Kayser'e tedbir alması gerektiğini söyler. Kayser,

EK-6. (devam) Cemşîd ü Hurşîd'in Özeti

üzüntülü bir şekilde Efser'in yanına gider. Efser, Kayser'in iznini alarak Cemşîd'i askere gönderir ve ona savaşı kazanması durumunda Hurşîd ile evlenebileceğini söyler. Kayser de yedi yüz bin askerini Cemşîd'in emrine verir. Karşılaşmayı Cemşîd kazanır; Şâdî ve Mihrac öldürülür. Şamlılar teslim olunca Cemşîd şehrin idaresini Efser'in akrabası Nuder'e bırakır ve Rum'a döner.

Cemşîd, Rum'a dönünce Kayser onu karşılar ve şehre dönerler. Kayser, vezirlerine Cemşîd'in Fağfûr'un oğlu olduğunu ve Hurşîd'i ona vermek isteğini söyler. Kayser, vezirlerden sonra Efser'in de onayını alır.

Cemşîd, düğünden sonra babasına bir mektup yazarak muradına erdiğini söyler ve mektubu bir haberci ile Çin'e gönderir. Bir yıl sonra Cemşîd'in vatan ve aile hasreti iyice artar. Hurşîd, bu durumu sezer ve bunun sebebinin başka bir kadın olduğunu düşünür. Cemşîd, ona böyle bir şey olmadığını; Çin'e gitmeleri gerektiğini söyler. Hurşîd, bu teklifi kabul eder ve Kayser'den izin almaları gerektiğini belirtir. Kayser, bir yıl sonra dönmeleri koşuluyla kabul eder; onların yanına hediyeler ve köleler verir. Kayser ve Efser, Cemşîd ve Hurşîd'e iki gün refakat edip onları yolcu eder.

Cemşîd ve Hurşîd'in geldiğini duyan Fağfûr ve Hümâyûn da onları karşılar. Fağfûr, tacını ve tahtını Cemşîd'e bırakarak ona adaletli olmasıyla ilgili öğütler verir. Cemşîd, tahta geçince melikler ona bağlılıklarını bildirir. Cemşîd, Mihrâb'ı vezir yapar ve adaletle ülkeyi yönetir (İnce, 2000: XV-XXVIII).

EK-7. Gül ü Hüsrev'in Özeti

Rum hükümdarı, çocuğu olmamasından muztariptir. Bir gün yanına müneccimleri çağırır. Müneccim, şâha hünerli ve cesur bir oğlu olacağı müjdesini verir. Ama müneccimler, oğlunun çok sıkıntı çekeceğini, sonra rahata erişeceğini söyler.

Hükümdarın cariyesi, hamile kalır. Ama şâhın karısı, çocuğun doğmasını istemez ve cariyesiyle zehirli helva yollar. Cariye, şâhın karısının planını ve helvanın zehirli olduğunu söyler. Hamile cariye de çocuğunu gizlice dünyaya getirir ve adını Hüsrev koyar. Cariye, gönlü el vermese de Hüsrev'i götürmesi için hizmetçiye verir. Hizmetçi, Hüsrev ile Hûzistân'a ulaşır. Ama sarayın bahçesinde bayılır. Sarayın bahçıvanı ve eşi Mihmerd, kadını görür, ona helva ve ekmek verir. Bahçıvan ve Mihmerd, Hüsrev'i evlat edinir ve adını Hürmüz koyarlar. Hürmüz, on altı yaşına geldiğinde güzelliği ve yeteneğiyle nam salar.

Hürmüz ve Hûzistân şâhının kızı Gülrüh birbirlerine âşık olur. Sütনেরin yardımlarıyla görüşürler. İsfahan şâhı, Gülrüh'u istemek için Hûzistân'a elçi gönderir. Gülrüh, şâhın teklifini kabul etmez. Bunu duyan İsfahan şâhı, Hûzistân'a savaş açar. Hürmüz'ün kahramanlığı sayesinde Hûzistân şâhı savaşı kazanır. Bir süre sonra Rum kayseri, haraç istemek için Hûzistân'a elçi gönderir. Hûzistân şâhı da cevap olarak Hürmüz'ü yollar. Rum kayseri ve Hürmüz, karşılaşınca birbirlerinden çok etkilenir. Hürmüz'ün Rum kayserinin oğlu olduğu ortaya çıkar. Adı yine Hüsrev olur. Hüsrev, babasıyla kavuştuktan sonra Gül'ü unutamaz ve Hûzistân'a gitmeye karar verir. Ama Huzistan'a gittiğinde İsfahan şâhının Gül'ü kaçırdığını öğrenir. Hüsrev, bunun üzerine İsfahan'a doğru yola çıkar. Ama yolu şaşırınca yamyamlara esir düşer. Türlü sıkıntılar çektikten sonra İsfahan'a ulaşır. Burada yetenekleriyle meşhur olur. İsfahan şâhı ise Gülrüh'un psikolojik rahatsızlığı olduğunu düşündüğü için ünlü bir hekim çağırır. Saraya çağırılan hekim Hüsrev'dir. Şâhın kız kardeşi Cihânefruz, bir bakışta Hüsrev'e âşık olur. Gülrüh ve Hüsrev saraydan kaçarak dostlarıyla birlikte Rum'a doğru yola çıkarlar.

Hüsrev ile beraber gelen Hüsna, Gül ve Hüsrev'in aşkını kıskanır. Bu yüzden Cihanefruz'a bir mektup yazar. Durumdan haberi olan İsfahan şâhı, Gül'ü kaçırmak için iki adamını Rum'a gönderir. Gül'e Hüsrev'in bir sevgilisi olduğunu ve onunla gelmesi şartıyla kızı göstereceklerini söylerler. Bu sayede Gül'ü bir sandıkta gemiye

EK-7. (devam) Gül ü Hüsrev'in Özeti

bindirip kaçırlar. Ama fırtına sonucu gemi batar ve sandık denize düşer. Hüsrev ise Gül'ün kaçırlmasıyla perişan olur. Hüsrev, Hüsna yüzünden Gül'ün kaçırdığını öğrenir. Bunun üzerine İsfahan şâhına elçi gönderir. Ama şâh elçiyi kovar. Kayser de İsfahan'a savaş açar. Kayser, savaşı kazanır. Ama Gül'ü hiçbir yerde bulamazlar. Türkistan vilayetinde bir balıkçı bir ay sonra Gül'ü bulur. Gül, yirmi altı gün sonra iyileşir. Ama balıkçı Gül'ü rahatsız eder. Gül, balıkçıyı öldürüp erkek kıyafetleri giyer ve kaçar. Ardından Fağfur'un bahçesinde uyuyakalır. Burada Fağfur'un kızı, erkek giysileri olan Gül'ü görüp âşık olur. Sütinesine onunla buluşmak istediğini söyler. Ancak Gül, bu teklifi kabul etmez. Fağfur'un kızı da Gül'ün tecavüzüne uğradığını söyler. Bu duruma sinirlenen Fağfur, Gül'ü yakalatır. Gül'ün erkek olmadığı ortaya çıkınca Fağfur, Gül'e âşık olur ve onu zindana attırır. Gül, burada hizmetçi olan Kâfur'un yardımıyla Hüsrev ile mektuplaşır. Hüsrev ise Gül'ü kurtarmak için Ferruh ile yola çıkar. Ferruh ve Hüsrev bir plan yapar. Bunun üzerine Ferruh, Gül ile Rum şehrine doğru yola çıkar. Fakat Gül ve Ferruh yolda Ferruh'un akrabasını görmek için Nişabur'a uğrarlar. Nişabur şâhı Şâbur, Gül'ü ele geçirir. Piruz ise Rum'a kaçar. Rum'a ulaşınca başlarından geçenleri Hüsrev'e anlatır. Hüsrev, Nişabur'a savaş açar. Şâbur, savaştan sonra Gül'ü Tirmid kalesine kaçıır. Gül ve Hüsrev, kaleden büyük bir orduyla kaçar. Şâbur ve Piruz, Hüsrev'den af diler. Hüsrev, onları affeder ve tahtı tekrar Şâbur'a verir.

Gül ve Hüsrev, görkemli bir düğünle evlenirler; Cihangir adını verdikleri bir oğulları olur. Hüsrev, on yıl sonra bir yılanın sokması sonucu hayatını kaybeder. Gül de Hüsrev'in ölümünden bir süre sonra acıya dayanamayıp ölür. Rum Kayseri ise yaşlandıktan sonra tahtı torunu Cihangir'e bırakır (Solmaz, 2007: 4-5).

EK-8. Süheyl ü Nevbahar'ın Özeti

Yemen ülkesinin Bahr adında bir padişahı vardır. Ama şâhın tahtını ve tacını bırakacağı bir çocuğu yoktur. Şâh, bu yüzden tüm hazinesini halka dağıtır. Halkın duaları sayesinde şâhın Süheyl adında bir oğlu olur. Süheyl, büyüdükçe bilgili ve hünerli bir delikanlı olur. Şâh da Süheyl'i tahta geçirerek kırk hazinesini ona verir.

Süheyl, bir gün kırk hazineyi görmek ister. Ama hazineleri gezerken kilitli bir oda ile karşılaşır. Kilitli odanın anahtarını babası hamamdayken gizlice alır. Süheyl, bu odaya girdiğinde cennet gibi bir bahçe görür. Burada altın bir tahtın önündeki havuzda bir resim görür. Süheyl, resimdeki kızı görünce âşık olur ve tahttan düşer; günlerce hiçbir şey yiyemez. Şâh ise oğlunun bu durumuna çok üzülür ve resmi kimin yaptığının bulunmasını ister. Resmi yapan nakkaş bulununca resimdeki kişinin Çin hükümdarının kızı olduğu ortaya çıkar. Süheyl ve nakkaş, resimdeki kızı bulmak için Çin'e doğru yola çıkar. Süheyl, Çin'e ulaştıklarında kendini tanıtmak için Çin hükümdarına, askerlere ve halka yemek düzenler. Böylelikle Süheyl'in ünü tüm şehirde yayılmaya başlar.

Fağfur'un kızı Nevbahar, rüyasında büyük bir doğanın, göğsüne konduğunu ve yüreğini yaralayıp uçtuğunu görür. Nevbahar, korkarak uyanır ve gördüklerini sütninesine anlatır. Sütnine, bu rüyayı, iyi huylu, cömert ve güzel yüzlü bir padişahın ona âşık olacağına yorar.

Fağfur, Süheyl ile sohbet eder ve onunla çok iyi anlaşır. Süheyl'e kendi sarayına yakın bir saray yapılmasını ister. Nakkaş, sarayı Nevbahar, sarayın damına çıktığında yüzünün Süheyl'in sarayındaki havuza yansıtacağı şekilde yapar. Nevbahar, bir gün dama çıktığında Süheyl'i görür ve ona haber yollayarak buluşmak istediğini söyler. Süheyl ve Nevbahar böylelikle buluşmaya başlar. Ancak zaman geçtikçe Süheyl'in anne ve babasına duyduğu özlem artar. Süheyl, bu yüzden Nevbahar'a Yemen'e gitmek istediğini söyler. Süheyl, gitmek için nakkaş aracılığıyla Fağfur'dan izin ister. Fağfur, bir ay daha kalmaları şartıyla izin verir. Süheyl için bir şölen düzenlenir. Nevbahar, şölende Yemenli köle kılığına girerek babası ve kardeşlerini sarhoş eder. Süheyl'e iki at alarak beklemesini söyler. Ancak Süheyl, yorgunluktan buluşacakları yerde uyuyakalır. Süheyl'i Fağfur'un düşmanı Saluk görür. Süheyl'in neden iki atın yanında uyuduğunu merak ederek orada beklemeye başlar. O sırada Nevbahar gelir ve

EK-8. (devam) Süheyl ü Nevbahar'ın Özeti

karanlık olduğu için Saluk'u Süheyl zannederek onunla gider. Nevbahâr, gün aydınlanmaya başladığında öndeki kişinin Süheyl olmadığını anlar ve Saluk'u kandırarak kurtulur. Süheyl ise uyandığında Nevbahar'ı göremez ve üzüntüyle onu aramak için çöllere gider.

Fağfur ve iki oğlu da kendilerine gelince Süheyl ve Nevbahar'ı göremeyince çok sinirlenirler. Onları bulmak için ordu hazırlayarak yola çıkarlar. Çin ordusu, Yemen ordusu ile savaşarak onları yener ve Nakkaşı esir alır. Fağfur, Nakkaştan olanları anlatmasını ister. Nakkaş da Çin'e Süheyl'in Nevbahar'a âşık olduğu için gittiklerini söyler. Fağfur da bunun üzerine Nakkaş'ı serbest bırakır.

Nevbahar, Saluk'tan kaçarken bir deniz kıyısına ulaşır ve bir gemi görür. Bu geminin sahibi, Yahudi tüccar Cühud'dur. Nevbahar, Cühud'a kendini Çin hükümdarının oğlu olarak tanıtır. Cühud da Nevbahar'ı babasına götürmeyi teklif eder. Nevbahar, bu teklifi kendine bir oda yapılması karşılığında kabul eder. Bir ay sonra Kusta şehrine ulaşırlar. Kusta şâhı Talis'in Kaytas adından bir oğlu vardır. Kaytas, Nevbahar'ı görünce âşık olur ve onu satın almak ister. Ancak Cühûd, onun Çin hükümdarının oğlu olduğunu söyler. Nevbahar da bunun üzerine yüzünü Cühûd'a göstererek gerçeği açıklar ve oradan kaçmayı teklif eder. Kaytas, onları kaçarken görür ve denize atlar. Talis de askerlerini Nevbahar ve Cühûd'u bulmaları için gönderir. Cühûd, yolculukta Nevbahar'ı rahatsız eder. Nevbahar da Cühûd'a yıkandıktan sonra isteklerini gerçekleştirebileceğini söyler. Karaya çıktıklarında atı da otlatma bahanesiyle yanına alır. Bu sayede Cühûd'dan kurtulur ve deniz kıyısında bir yere ulaşır. Burada Kaytas'ın kız kardeşi ile tanışır ve ona olanları anlatır. Ama Kaytas'ı tanıdığından bahsetmez. Kız, Nevbahar'a iki elmas vererek yol tarif eder. Nevbahar da uzun bir yolculuktan sonra Tûfân şehrine ulaşır. Tûfân şehrinin şâhı öldüğü için şehirde kargaşa hakimdir. Bu yüzden yolda gördükleri ilk kişiyi şâh yapmaya karar verirler. Nevbahar da böylelikle şâh olur. Nevbahar, yüzü örtülü bir şekilde iki sene saltanat sürer. Nevbahar, nakkaşa yüzündeki örtüyü açarak sırrını açıklar. Nakkaştan şehrin dört kapısına da süs havuzu yapmasını ve havuza yansıyacak şekilde kubbesine kendi resminin çizmesini ister. Nevbahâr, bu yolla Tûfân şehrinde kendini tanıyanları öğrenmeyi amaçlar. Nevbahâr'ı ararken Tûfân'a ulaşan Saluk, bu tuzağa düşer. Saluk, resmin başında ağladığı için Nevbahâr'a götürülür. Nevbahâr, bu sayede Süheyl'in yaşadığını öğrenir.

EK-8. (devam) Süheyl ü Nevbahâr'ın Özeti

Kaytas, Nevbahâr'ı ararken kız kardeşi ile karşılaşır. Kız kardeşi de Kaytas ile konuşurken Nevbahâr'ı gördüğünü ve onu Tûfân'a yönlendirdiğini söyler. Kaytas da bir perinin yardımıyla Tûfân şehrine ulaşır. Orada Nevbahâr'ın resmini görür ve oraya yerleşir. Nevbahâr'ın resmini gören bir diğer kişi ise Cühûd'dur. Cühûd, resmi görünce ağlamaya başlar. Bunun üzerine de yakalanıp Nevbahâr'ın yanına götürülür ve ona başından geçenleri anlatır. Nevbahâr da Cühûd'u saraydaki bir odaya yerleştirir.

Süheyl ise Nevbahâr'ı aramaktadır. Uzun bir yoldan sonra Calus'un hâkimi olduğu bir kaleye ulaşır. Calus'a başından geçenleri anlatır. Calus da Nevbahâr'ı bulması için Çin'e casus yollar. Ancak casus Nevbahâr'ın Çin'den kaçtığı haberini getirir. Calus'un Haveran şehrine giden bir kervan ile yaptığı savaşa Süheyl de katılır. Yapılan savaşta Süheyl yakalanır ve Haveran şahına götürülür. Haveran şahı ise Süheyl'i ağırlar ve onu ava götürür. Süheyl, av sırasında bir gemide Nakkaş'ı görür. Bunun üzerine Süheyl ve Nakkaş, Nevbahâr'ı aramak için birlikte yola çıkarlar. Bir süre sonra Yûn şehrine ulaşırlar. Ancak şehrin sultanı onları casus zannederek zindana attırır. Süheyl ve Nakkaş zindandaki bekçinin yardımıyla kaçıp Tûfân şehrine varırlar. Süheyl, havuzda Nevbahâr'ın yüzünü görünce inleyerek bayılır. Bunun üzerine Süheyl ve Nakkaş yakalanır ve Nevbahâr'a götürülür. Süheyl ve Nevbahâr da bu sayede kavuşurlar. Nevbahâr, Tûfân halkını şehir meydanına toplar ve olanları anlatır. Saluk, Cühûd, Kaytas ve Süheyl de halka açıklama yapar. Nevbahâr, tahtını Süheyl'e bırakır. Kaytas'a Nevbahâr'ı unutması ve babasının yanına dönmesi öğütlenir. Saluk'un başı kesilir ve Cühûd'a iki yüz kırbaç ceza verilir.

Süheyl ve Nevbahâr, yedi gün yedi gece süren bir düğünle evlenirler. Süheyl, Yemen şâhına, Fağfur'a, Haveran şâhına ve Calus'a mektup yazarak olanları bildirir. Yûn hükümdarının başını kestirir; zindanda yardımcı olan bekçiye ise ödüllendirir. Süheyl ve Nevbahâr'ın Hümam adını verdikleri bir oğulları olur. Yemen şâhı, bir mektup yazarak Süheyl'i yanına çağırır. Süheyl de bunun üzerine tahtı bırakarak Nevbahâr ve oğlu ile Yemen'e gider. Yemen şâhı hastalandıktan sonra ise tahta Süheyl geçer (Ciğa: 2013: 5-9).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : BAŞBUĞ, Elif Naz
Uyruğu : T.C.
e-mail :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans		
Lisans		
Lise		

Yabancı Dil

İngilizce

